

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАЙНОРЕНЄ ІРИНА ПЕТРІВНА

УДК: [81'37-115=111=161.2]

ДИСЕРТАЦІЯ

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ
КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ *ЕФЕКТ*
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

035 Філологія

03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. П. Вайноренє

Науковий керівник: Леміш Наталія Євгенівна, доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Вайноренє І. П. Когнітивно-семантична експлікація каузальної домінанти *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2020.

Зміст анотації

У дисертації *розроблено* новий когнітивно-семантичний підхід для дослідження синтаксичної експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* в англо- та українськомовних текстах професійного спрямування з подальшою верифікацією у корпусах текстів. *Уточнено* визначення терміна ‘експлікація’ у його когнітивно-семантичному розумінні (на тлі таких суміжних термінів, як *реалізація, репрезентація, об’єктивация і вербалізація*) для характеристики синтаксичного концепту (СК) *КАУЗАЛЬНІСТЬ* у цілому, а також пропозиційно-змістового наповнення та моделювання структурних схем каузальної домінанти (КД) *EFFECT / ЕФЕКТ* як складової каузального комплексу (КК) в англо- та українськомовних текстах психологічного та економічного спрямування. *Залучено* корпусний інструментарій для вивчення когнітивно-семантичної експлікації атрибутивних колокацій із ключовими лексемами *effect, result і consequence, ефект, результат і наслідок* у корпусах текстів. *Визначено* відмінні прототипи КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у кожній із досліджуваних мов.

Запропоновано розуміння КД як конститuenta КК – ментально-логічного конструкту, що перебуває в одній із п’яťох бінем й реалізується в мовленні у вигляді експліцитної або імпліцитної складової каузальної ситуації, виконуючи роль антецедента або консеквента каузації. *Установлено*, що КД *EFFECT / ЕФЕКТ* є однією з 10 домінант КК, які утворюють бінеми: причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок,

мета – засіб і реалізують певний фрагмент каузальної ситуації за допомогою мовних засобів через експлікацію одного з варіантів СК КАУЗАЛЬНІСТЬ.

Послідовно реалізовано методологічні етапи виконання лексикографічної експлікації базових номінацій *effect* і *ефект* у двох мовах для подальшої їх когнітивно-синтаксичної експлікації в КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного та економічного спрямування і когнітивно-семантичної – в корпусах текстів.

Установлено факт запозичення з латини базових номінацій *effect* та *ефект* на позначення КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах (тотожна форма: лат. префікс *ex, ē, ec-* ('з, віддалений, далеко') < PIt. **ez, *eks* ('з') < PIE **h₁egh, *h₁eghs* ('з') + лат. дієслово *facere* (faciō 'робити') < PIt. **fak-i, *fek / *fak* ('зробити, зробив') < PIE **d^heh₁-* ('зробив'); **d^hh₁-k-* ('робити'), **d^hh₁-k-i*), які мають індоєвропейську спільну основу, що збережена в мовній свідомості англійців та українців як їхні спільні архетипні уявлення про це поняття у вигляді архісеми 'віддалена дія того, що було зроблено'.

На основі дефініційного та компонентного аналізу виявлено найближчі синоніми-вербалізатори лексем *effect* і *ефект*: *result, результат, consequence, наслідок*. Обґрунтовано частиномовний потенціал аналізованих лексичних одиниць: лексеми *effect* і *result* в англійській мові мають синкретичну природу (здатні функціонувати як іменники та як дієслова), тимчасом вербалізатор *consequence* – лише субстантивну (може вживатися лише як іменник). В українській мові лексичні одиниці *ефект, результат* є абстрактними іменниками, тимчасом лексема *наслідок* може втрачати свою субстантивну природу і виступати в ролі прислівника у разі додавання префікса *в-* або ж взагалі бути прийменником.

Доведено, що базові лексеми *effect / ефект* можуть утворювати мінімальні одиниці словникового запасу в англійській та українській мовах. На матеріалі словників колокацій в англійській та українській мовах з лексемами *effect* та *ефект* було виявлено п'ять (5) лівобічних типів колокацій в обох мовах, із яких найчастотнішим виявився тип колокації [Attr +

$N_{\text{effect/ефект}}$], змістове наповнення атрибутивного компонента якої обрано за *tertium comparationis* для вивчення когнітивно-семантичної експлікації, тобто визначення типів ефекту у корпусах текстів для кожної із мов.

В англомовних текстах *психологічного* спрямування за результатами аналізу пропозиційно-змістової та формальної експлікації КД *EFFECT* СКК було виділено **155** каузальних семем і **18** структурних схем. В українськомовних з експлікацією КД *ЕФЕКТ* – **26** каузальних семем та **11** структурних схем відповідно. На основі цих даних було встановлено **32** варіанти СКК:

9 спільних для обох мов варіантів: СК отримання, СК демонстрування, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК застосування, СК пов'язування, СК впливу, СК наявності ефекту, СК здійснення,

19 характерних для англійської мови: СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК оцінювання, СК викриття, СК виявлення, СК обізнаності, СК запобігання, СК розподілу, СК найменування, СК відповідності, СК включення, СК опрацювання, СК концентрування, СК нехтування, СК виправлення, СК підтвердження, СК проголошення, СК зазнавання та

4 – для української мови: СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК збереження.

В англомовних текстах *економічного* спрямування в результаті аналізу пропозиційно-змістової та формальної експлікації КД *EFFECT* СКК було виявлено **312** каузальних семем і **28** структурних схем. В українськомовних з експлікацією КД *ЕФЕКТ* – **108** каузальних семем і **18** структурних схем відповідно, на основі чого ідентифіковано **36** варіантів СКК, що експлікують аналізовану домінанту в англійській та українській мовах, а саме:

30 спільних для обох мов варіантів: СК отримання, СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК демонстрування, СК оцінювання, СК викриття, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК виявлення, СК запобігання, СК застосування,

СК найменування, СК пов'язування, СК включення, СК впливу, СК опрацювання, СК наявності ефекту, СК здійснення, СК виправлення, СК проголошення, СК зазнавання, СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК повторного продукування, СК нав'язування (навмисного здійснення), СК відтворення, СК доповнення, СК забезпечення,

5 характерних для англійської мови: СК обізнаності, СК концентрування уваги, СК нехтування, СК підтвердження, СК збереження та

1 – для української мови: СК відповідності.

Експліковані когнітивно-синтаксичні конструкти демонструють значну перевагу кількості типових пропозицій і структурних схем, встановлених для каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного та економічного спрямування, порівняно з попередніми даними, отриманими на матеріалі лексикографічних джерел. Це свідчить про доцільність застосування розробленого методологічного алгоритму для вивчення експлікації окремих каузальних домінант у професійному мовленні, де мовленнєва активність потребує більш глибоких знань спеціальних предметів, а відтак, уживання більшої кількості синонімів (чим надзвичайно багата англійська мова). Це також підтверджує необхідність вивчення когнітивно-семантичної експлікації інших домінант в різних мовах світу, що сприятиме розкриттю специфіки концептуалізації, категоризації й сегментації дійсності представниками різних лінгвокультур, зокрема й фрагментів професійних картин світу.

Верифікація типів ефекту (25) в роботі здійснювалася на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з BNC, і з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* – з Корпусу української мови *Мова.info*, а саме: за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь; за вказівкою на узагальненість; за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем означеності; за ступенем достовірності; за ступенем залучення; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за вказівкою на джерело;

за розміром; за ступенем значущості; за різновидом локації; за ступенем необхідності; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за ступенем контрольованості; за ступенем посередництва; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за вказівкою на стадію розвитку; за приналежністю.

При цьому в англійській мові з лексемами *effect* і *result* визначено по 25 типів, а з лексемою *consequence* – 22 типи (типи ефекту: за ступенем достовірності, за вказівкою на джерело і за приналежністю не зафіксовані).

В українській мові для всіх трьох лексем *ефект*, *результат* і *наслідок* універсальними є 10 типів: за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю. Для лексем *результат* і *наслідок* відсутній тип за різновидом локації, для лексеми *наслідок* не зафіксовано ще 6 типів: за різновидом впливу, за ступенем впливу, за ступенем достовірності, за тривалістю, за ступенем сприйняття, за розміром.

В англійській мові найчастотнішими колокаціями є сполучення з лексемою *effect* – 68,16 %, а в українській мові – з лексемою *результат* – 64,84 %, що акцентує саме на результативності наслідків.

Прототипними для англійської мови за результатами корпусного дослідження є типи ефекту: за типом оцінки (позитивна / негативна) – 13,49 %, за вказівкою на результативність – 12,83 %, за ступенем значущості – 9,71 %. Поодинокі випадки характерні для типів ефекту: за приналежністю – 0,05 %, за вказівкою на джерело – 0,39 % і за ступенем достовірності – 0,44 %.

Прототипними для української мови є типи ефекту: за типом оцінки (позитивна / негативна) – 21,72 %, за ступенем означеності – 12,57 %, за вказівкою на результативність – 11,69 %. Поодинокі випадки характерні для типів ефекту: за різновидом локації – 0,08 %, за ступенем достовірності

– 0,32 % і за ступенем контрольованості – 0,39 %.

У результаті зроблено висновок, що для англійців, як і для українців однаково важливою є безпосередньо оцінка ефекту та його результативності. Англійці також більше звертають увагу на ступінь значущості ефекту, а для українців, у свою чергу, більшої ваги набуває ступінь його (ефекту) означеності. Такі результати свідчать про трансформацію уявлень сучасних англійців і українців про таке поняття, як ефект порівняно з архетипним ядром КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, яку становить спільна архісема ‘віддалена дія того, що було зроблено’.

У перспективі плануємо залучити до дослідження інші мови з метою визначення ступеня відображення каузального фрагмента дійсності в картині світу їх носіїв, зокрема й у національних корпусах мов.

Ключові слова: когнітивно-семантична експлікація, каузальна домінанта, синтаксичний концепт, когнітивно-синтаксична експлікація, пропозиційно-змістова експлікація, каузальна семема, формальна експлікація, структурна схема, атрибутивні колокації, типи ефекту.

ABSTRACT

Vainorenje I. P. Cognitive and Semantic Explication of Causal Dominant *EFFEKT* in English and Ukrainian. – Qualifying Academic Paper. Manuscript.

Thesis for the degree of higher education of Doctor of Philosophy, Specialty 035 Philology. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2020.

Abstract content

This thesis offers a new cognitive and semantic approach to studying the syntactic explication of the causal dominant *EFFEKT* / *EΦEKT* in English and Ukrainian professional texts with its further verification in corpora of texts. The term *explication* is differentiated in its cognitive and semantic meaning from such cognate terms as *realization*, *representation*, *objectivization*, and *verbalization* with the aim to characterize the syntactic complex (SC) of CAUSALITY in general. It also facilitates establishing the propositional and content components and modelling structural schemes of the causal dominant (CD) *EFFEKT* / *EΦEKT* as a constituent of the causal complex (CC) in the English and Ukrainian texts on Psychology and Economics. The application of the corpus approach made it possible to determine cognitive and semantic explication of attributive collocations with such key lexemes as *effect*, *result*, *consequence*, *ефект*, *результат*, and *наслідок* in corpora of texts. Diverse prototypes of CD *EFFEKT* / *EΦEKT* are defined in both languages under study.

In the thesis CD is interpreted as one of the constituents of CC (the latter being a mental and logical construct), that is a component of one of its (CC's) five binemas. CD is realized in speech as an explicit or implicit part of the causal situation, acting as an antecedent of causation or as its consequent. Thus, it is established that CD *EFFEKT* / *EΦEKT* is one of the ten dominants of the CC, that form five (mentioned above) binemas: cause – effect, reason – conclusion, condition – result, concession – consequence, purpose – means, and reflect the discrete causal fragment of reality by means of language through objectification of one of the variants of SC of CAUSALITY.

Following logically developed methodological stages, the cognitive and syntactic explication of CD *EFFEKT* / *EΦEKT* in psychological and economic texts, and its cognitive and semantic explication in corpora of texts is preceded by the lexicographic explication studying of its key nominations *effect* and *ефект* in two languages (English and Ukrainian).

Interpretation of etymological analysis results confirms common Proto-Indo-European origin of lexemes *effect* and *ефект* denoting CD *EFFEKT* / *EΦEKT* in both languages under study (the same etymon: Lat. prefix *ex*, *ē*, *ec-* ('from, remote, at a distance') < PIt. **ez*, **eks* ('from') < PIE **h₁leg_h*, **h₁leg_{hs}* ('from') + Lat. verb *facere* (*faciō* 'to do') < PIt. **fak-i*, **fek* / **fak* ('to have done, done') < PIE **d_heh₁-* ('done'); **d_hh₁-k-* ('to do'), **d_hh₁-k-i*), as well as similarity of archetypical images of effect in consciousness of the English and Ukrainians in most general plane: 'a remote action of what was done'.

The employment of definitional and componential analysis made it possible to reveal the closest to *effect* and *ефект* synonymous lexical units: *result*, *consequence*, *результат*, and *наслідок*. Combined with the results of etymological analysis, the data of definitional and componential analysis also contributed to the part of speech identification of the analysed lexemes: the English words *effect* and *result* are of syncretic nature (they can function both as nouns and as verbs), but *consequence* has a substantive nature (it can only be used as a noun). The Ukrainian lexical units *ефект* and *результат* are abstract nouns. The lexeme *наслідок* is also a noun but it can function as an adverb or even a preposition in case of the prefix *в-* addition.

The key lexemes *effect* and *ефект* are proven to constitute the minimal units of English and Ukrainian vocabulary. There are identified five (5) left-hand types of collocations with *effect* and *ефект* in both languages. The most frequent type of collocation has appeared to be the following – [Attr + N_{effect/ ефект}]. The meaning of the attributive component of the latter collocation type served as *tertium comparationis* to study the cognitive and semantic explication of CD *EFFEKT* /

EΦEKT, that is to establish the types of effect based on the texts from the English and Ukrainian corpora.

In the English-language *psychological* texts, based on the analysis of the propositional and content and structural explication of CD *EFFECT* of CC of CAUSALITY, there were revealed **155** causal sememes and **18** structural schemes. In the Ukrainian-language psychological texts the corresponding properties were **26** causal sememes and **11** structural schemes for CD *EΦEKT*. These data enabled the identification of **32** variants of CC of CAUSALITY, among which:

9 common variants for both languages: SC of receipt, SC of demonstration, SC of study / control, SC of causing / evocation / production, SC of application, SC of binding, SC of influence, SC of effect presence, SC of implementation,

19 specific variants for English: SC of blocking, SC of change, SC of conditioning, SC of evaluation, SC of exposure, SC of detection, SC of awareness, SC of prevention, SC of distribution, SC of naming, SC of compliance, SC of inclusion, SC of processing, SC of concentration, SC of neglect, SC of correction, SC of confirmation, SC of proclamation, SC of experience, and

4 specific variants for the Ukrainian language: SC of expectation, SC of direction, SC of consideration, SC of preservation.

In the English-language *economic* texts, as a result of the analysis of the propositional and content and structural explication of CD *EFFECT* of CC of CAUSALITY, there were revealed **312** causal sememes and **28** structural schemes. In the Ukrainian-language economic texts the corresponding properties were **108** causal sememes and **18** structural schemes for CD *EΦEKT*. Such data made it possible to identify **36** variants of CC of CAUSALITY, which objectify the analysed dominant in English and Ukrainian, namely:

30 common variants for both languages: SC of receipt, SC of blocking, SC of change, SC of conditioning, SC of demonstration, SC of evaluation, SC of exposure, SC of study / control, SC causing / evocation / production, SC of detection, SC of prevention, SC of application, SC of naming, SC of binding,

SC of inclusion, SC of impact, SC of processing, SC of effect presence, SC of implementation, SC of correction, SC of proclamation, SC of experience, SC of expectation, SC of direction, SC of consideration, SC of reproduction, SC of imposition (intentional implementation), SC of representation, SC of supplement, SC of provision,

5 specific variants for the English language: SC of awareness, SC of concentration, SC of neglect, SC of confirmation, SC of preservation, and

1 specific variant for the Ukrainian language – SC of compliance.

The explicated cognitive and syntactic constructs demonstrate a significant prevalence in number of typical propositions and structural schemes revealed for the causal dominant *EFFEKT* / *EΦEKT* in psychological and economic texts, contrary to the preceding data obtained on the data from lexicographic sources. This indicates the feasibility of using the developed methodological algorithm to study the explication of separate causal dominants in professional texts, where speech activity requires a deeper knowledge of special subject matters, and as a result the use of more synonyms (English is extremely rich in). It also confirms the need to study the cognitive and semantic explication of various dominants, objectified in different languages of the world, which in turn will help to reveal the specifics of conceptualization, categorization and, accordingly, segmentation of reality by representatives of different linguocultures, including fragments of the professional worldviews.

The verification of types of effect (25) in the work was carried out based on left-hand attributive collocations with entries *effect*, *result*, and *consequence* in BNC, and with entries *ефект*, *результат*, and *наслідок* in the Ukrainian language corpus Mova.info. The established types are the following: *indicating a certain sphere of human activity / industry; indicating generalization; indicating direction; indicating effectiveness; by type of influence; by degree of influence; by degree of definiteness; by degree of reliability; by the degree of involvement; by duration; by degree of perception; indicating the source; by size; by degree of significance; by type of location; by degree of necessity; by type of assessment*

(*positive / negative*); *by degree of expectation / predictability*; *by degree of control*; *by degree of mediation*; *by sequence*; *by degree of possibility*; *by frequency*; *indicating a stage of development*; *by affiliation*.

In general, in English there are 25 types of effect revealed for two lexical units *effect* and *result*, and 22 types – for the lexeme *consequence* (such types as *by degree of reliability*, *indicating the source*, and *by affiliation* are not fixed).

In the Ukrainian language for all three lexemes *ефект*, *результат*, and *наслідок* there are 10 universal types: *indicating direction*; *indicating effectiveness*; *by degree of definiteness*; *by degree of significance*; *by type of assessment (positive / negative)*; *by degree of expectation / predictability*; *by sequence*; *by degree of possibility*; *by frequency*; *by affiliation*. For the lexical units *результат* and *наслідок* there is no type *by type of location*, for the lexeme *наслідок* 6 more types are absent: *by type of influence*, *by degree of influence*, *by degree of reliability*, *by duration*, *by degree of perception*, *by size*.

In English, the most frequent collocations are combinations with the lexeme *effect*, their number makes 68.16%. In Ukrainian the most frequent ones are with the lexical unit *result* – 64.84%, which emphasizes the effectiveness of the consequences.

Prototypical for the English language, according to the results of our corpus study, are such types of effect as *by type of assessment (positive / negative)* – 13.49%, *indicating effectiveness* – 12.83%, *by degree of significance* – 9.71%. The least common types are *by affiliation* – 0.05%, *indicating the source* – 0.39%, and *by degree of reliability* – 0.44%.

Prototypical for the Ukrainian language are *by type of assessment (positive / negative)* – 21.72%, *by degree of definiteness* – 12.57%, *indicating effectiveness* – 11.69%. The least common types are *by type of location* – 0.08%, *by degree of reliability* – 0.32%, and *by degree of control* – 0.39%.

Thus, for both the English and the Ukrainians, the emphasis is made on the importance of assessing the effect, as well as its effectiveness. The English also pay more attention to the degree of significance of the effect, when for the Ukrainians,

in turn, the degree of its (effect) definiteness is more important. The received results confirm the transformation of modern understanding of effect in consciousness of the English and the Ukrainians comparing to the archetypical core of the causal dominant *EFFECT* / *EΦEKT*, represented by the common archeseme ‘a remote action of what was done’.

The *prospects* for further research may cover the involvement of other languages in the study in order to determine the degree of reflection of the causal fragment reality in the worldviews of different ethnoses, including the national linguistic corpora.

Keywords: cognitive and semantic explication, causal dominant, syntactic concept, cognitive and syntactic explication, propositional and content explication, causal sememe, structural explication, structural scheme, attributive collocations, types of effect.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ПРАЦЬ

*Наукові праці, у яких опубліковані
основні наукові результати дисертації*

1. Вайноренє І. П. Колокації з каузальною домінантою “ефект” в англійській та українській мовах. *Сучасні тенденції розвитку мов*. Серія № 9. 2017. № 16. С. 52–61. ISSN: 2414-4797.

2. Вайноренє І. П. Когнітивно-семантична складова каузальної домінанти “ефект” в англомовному та україномовному економічному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30 (69). № 2. Ч. 2. С. 43–48. ISSN: 2663-6069 (print), ISSN: 2663-6077 (online).

3. Вайноренє І. П. Когнітивно-структурна та пропозиційно-змістова складові каузальної домінанти “ефект” в англомовному й україномовному психологічному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 9. Т. 2. С. 78–84. ISSN: 2663-4880 (print), ISSN: 2663-4899 (online).

4. Вайноренє І. П. Колокації з лексемами “result” і “consequence” у Британському національному корпусі: зіставно-типологічний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. № 43. Т. 1. С. 139–142. ISSN: 2409-1154 (print).

5. Вайноренє І. П. Колокації з лексемами “результат” і “наслідок” у Корпусі української мови Mova.info: зіставно-типологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14. Т. 2. С. 119–124. ISSN: 2663-4880 (print), ISSN: 2663-4899 (online).

6. Vainoreni e Iryna P., Lemish Nataliya Ye. Multidisciplinary Aspects of Causality As of an Ontological and Epistemological Category. *Journal of History Culture and Art Research / Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*. 2020. Vol. 9. No. 1. P. 305–314. DOI: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9il.2472>. ISSN: 2147-0626 (online) (**Web of Science**).

*Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

7. Vainorenien I. P. Collocations with “Effect” in English and in Ukrainian: common and specific. *Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning*: зб. наук. статей Восьмої міжнародної конференції / за ред. Л. Сельмістрайтиса. Lithuanian University of Educational Sciences. Вільнюс: С. 95–101. ISSN: 1822-5357 (MLA).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Вайнорене І. П. Міждисциплінарність категорії “ефект”. *Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze. Сучасна філологія: актуальні питання та перспективи дослідження: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* / Люблін: Maria Curie-Skłodowska University (MCSU), Lublin Science and Technology Park S.A. 2017. С. 152–156. ISBN: 978-9934-571-05-3

9. Вайнорене І. П. Частиномовна приналежність лексеми “ефект” в англійській та українській мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* / Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, Факультет лінгвістики та перекладу, 2018. С. 111–114. ISBN: 978-966-916-716-3

10. Вайнорене І. П. Каузальна домінанта “effect” в англійській мові: корпусний підхід. *Foreign Language in Professional Training of Specialists: Issues and Strategies: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* / Кропивницький: Центральнo-український державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, 20.02.2019. С. 67–69. ISSN: 2522-4743.

11. Вайнорене І. П. Слововірне гніздо з вершиною “ефект” в українській мові та вершиною “effect” в англійській: зіставний аспект. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* / Київ:

НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019, 28-29.03. С.247–252. УДК 1:811]:81'25(063) ББК 87:80/84я431 3-41.

12. Вайноренє І. П. Каузальна домінанта “effect” в українській мові: корпусний підхід. *Тенденції та перспективи формування професійної лексики: доповіді ІХ Міжнародного науково-практичного семінару* / Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України 21.05.2019. С. 180–182. УДК 378.

13. Вайноренє І. П. Типи ефекту в україномовному психологічному дискурсі за результатами застосування корпусного підходу. *Переяславська мовознавча толока: збірник тез І Міжнародної науково-практичної конференції* / Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, 19-20 вересня 2019 року. С.183–185. УДК 81'23'243'25'27'37'373[81'242+81'243] П27.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	8
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1 КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СПОСОБІВ ЕКСПЛІКАЦІЇ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> У ЗІСТАВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	35
1.1 Науковий об'єм когнітивно-семантичного поняття 'експлікація' на тлі суміжних термінів	36
1.2 Адаптація когнітивно-семантичних характеристик терміна 'експлікація' до витлумачення полідисциплінарної категорії каузальності	47
1.3 Місце каузальної домінанти <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> у типології когнітивно-синтаксичних каузальних утворень	67
1.4 Архетипна експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> в англійській та українській мовах	71
1.5 Частиномовна експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> в англійській та українській мовах	84
1.6 Корпусна експлікація колокатів із каузальною домінантою <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i>	94
1.7 Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i>	102
1.7.1 Пропозиційно-змістова та формальна експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT</i> на основі лексикографічних англійських джерел.....	102

1.7.2	Пропозиційно-змістова та формальна експлікація каузальної домінанти <i>ЕФЕКТ</i> на основі лексикографічних українськомовних джерел	105
1.8	Текст / дискурс / корпус як джерела експлікації каузальної домінанти <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i>	106
	Висновки до розділу 1	120
	РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i>	125
2.1	Сучасні методологічні принципи та підходи у вивченні каузальних домінант	125
2.2	Методи зіставно-типологічних досліджень конструктів когнітивно-синтаксичної природи.....	134
2.3	Етапи дослідження експлікації каузальної домінанти <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i> в англійській та українській мовах.....	141
	Висновки до розділу 2.....	145
	РОЗДІЛ 3 КОГНІТИВНО-СИНТАКСИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i> У ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ.....	147
3.1	Пропозиційно-змістова експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i> у текстах психологічного спрямування.....	148
3.2	Формальна експлікація каузальної домінанти <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i> у текстах психологічного спрямування	157
3.3.	Універсальність та специфічність когнітивно-синтаксичної експлікації каузальної домінанти <i>EFFECT / ЕФЕКТ</i> в англо- та українськомовних текстах психологічного спрямування	160
	Висновки до розділу 3	164

РОЗДІЛ 4	КОГНІТИВНО-СИНТАКСИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ	
	КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> У ТЕКСТАХ	
	ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ.....	165
4.1	Пропозиційно-змістова експлікація каузальної домінанти	
	<i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> у текстах економічного спрямування.....	166
4.2	Формальна експлікація каузальної домінанти	
	<i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> у текстах економічного	
	спрямування	186
4.3	Універсальність та специфічність когнітивно-синтаксичної	
	експлікації каузальної домінанти <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> в англо-	
	та українськомовних текстах економічного спрямування.....	189
	Висновки до розділу 4	195
РОЗДІЛ 5	КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ	
	КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ <i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> У КОРПУСАХ	
	АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	196
5.1	Атрибутивні колокації з лексемами <i>effect</i> , <i>result</i> і <i>consequence</i>	
	в Британському національному корпусі (BNC)	197
5.1.1	Колокації з лексемою <i>effect</i> у корпусі BNC	197
5.1.2	Колокації з лексемою <i>result</i> у корпусі BNC	203
5.1.3	Колокації з лексемою <i>consequence</i> у корпусі BNC.....	210
5.2	Атрибутивні колокації з лексемами <i>ефект</i> , <i>результат</i>	
	і <i>наслідок</i> у Корпусі української мови Mova.info.....	215
5.2.1	Колокації з лексемою <i>ефект</i> у корпусі Mova.info	219
5.2.2	Колокації з лексемою <i>результат</i> у корпусі Mova.info	223
5.2.3	Колокації з лексемою <i>наслідок</i> у корпусі Mova.info	227
5.3	Прототипна експлікація каузальної домінанти	
	<i>EFFECT</i> / <i>ЕФЕКТ</i> в англійській та українській	
	мовах	230
	Висновки до розділу 5.....	237

ВИСНОВКИ	239
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	246
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	272
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	275
ДОДАТКИ	277

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

англ. – англійська мова

лат. – латинська мова

укр. – українська мова

КД – каузальна домінанта

КК – каузальний комплекс

СК – синтаксичний концепт

СКК – синтаксичний концепт КАУЗАЛЬНІСТЬ

Adj – прикметник

Attr – атрибутивний

BNC – British National Corpus (Британський національний корпус)

Nanim – живий іменник

Ninan – неживий іменник

N1-6 – іменник в одному з відмінків

PIE – Proto-Indo-European (індоевропейська прамова)

PIt. – праіталійська мова

Prep – прийменник

V – дієслово

Vact – дієслово в активному стані

Vinf – дієслово в інфінітивній формі

Vlink – дієслово-зв'язка

Vmod – модальне дієслово

Vpass – дієслово в пасивному стані

Vph – фразове дієслово

Vrefl – рефлексивне дієслово

* – етимон, реконструйована форма

< – похідне від

> – похідне для

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню когнітивно-семантичної експлікації каузальної домінанти (КД) *EFFECT / ЭФЕКТ*, яка репрезентується варіантами синтаксичного концепту **КАУЗАЛЬНІСТЬ** (СКК), об'єктивованими в англomовних та українськомовних текстах професійного спрямування. Когнітивно-семантична експлікація атрибутивних колокацій із ключовими вербалізаторами *effect, result* і *consequence, ефект, результат* і *наслідок* здійснювалась із залученням корпусного інструментарію.

Дослідження каузальності від трактування її як базової категорії (Аристотель, D. Hume, A. Falcon, K. Popper та ін.) до єдиного каузального комплексу (О. М. Амагов, О. П. Комаров, Н. Є. Леміш, В. П. Недялков, та ін.) триває вже більше 2 тисяч років.

З огляду на спрямування сучасної когнітивної лінгвістики на опис складових організації концептуальних систем різних мов, що репрезентують різні типи мислення людини (Ф. С. Бацевич, Л. Деганд, А. П. Загнітко, В. І. Карасик, А. В. Корольова, О. С. Кубрякова, Е. Нейлеман, Т. Сандерс, Е. Швейцер та інші), каузально-кондиціональний тип потребує окремої уваги через безпосередній зв'язок із каузальністю як онтолого-гносеологічною / онтолого-епістемологічною категорією (І. П. Вайноренє, Н. Є. Леміш). Вивчення каузальності з таких позицій дає вихід на ментальні структури, що на глибинному рівні репрезентуються типовими пропозиціями щодо кожного фрагменту картування дійсності (Н. Д. Арутюнова, А. П. Загнітко, С. Д. Кацнельсон, З. Д. Попова, О. О. Селіванова, Л. А. Фурс, N. Chomski, G. Lakoff та ін.). Представлення плану вираження типових пропозицій у вигляді структурних схем на межі ХХ – ХХІ ст. заклало підвалини для введення у науковий обіг поняття 'синтаксичного концепту' (СК) (Г. А. Волохіна, З. Д. Попова), або 'синтаксично репрезентованих концептів' (Л. О. Фурс).

Визначення каузального комплексу (КК) як ментально-логічного конструкту, до складу якого входять 10 КД (що утворюють 5 бінем на позначення каузальних ситуацій: причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб) (Н. Є. Леміш), актуалізує вивчення його компонентів саме через застосування СКК – двопланової одиниці когнітивного синтаксису, що має як план змісту (пропозиційно-змістову складову), так і план вираження (формальну складову) (Г. А. Волохіна, В. І. Казаріна, С. Є. Кузьміна, З. Д. Попова, В. А. Фьодоров). Доцільність такого підходу щодо опрацювання мовного матеріалу у зіставному аспекті підтверджується концепціями вітчизняних (М. П. Кочерган, Н. Є. Леміш, І. В. Новосельцева, О. В. Швець та ін.) та зарубіжних дослідників (Т. П. Кшешовський, Р. Штернеманн, S. Th. Gries, K. James, A. Stefanowitsch та ін.), які обстоюють ідею встановлення універсального й специфічного у мовах різного ступеня спорідненості через застосування *tertium comparationis* (за який може бути обраний СКК).

Однак, найбільш дискусійним і недостатньо визначеним на сьогодні залишається поняття ‘експлікації’. По-перше, уведене у науковий обіг Р. Карнапом поняття експлікації до сих пір не має чітко оформленої дефініції. Якщо за об’ємом свого значення у середині ХХ ст. воно наближалось до пояснення / роз’яснення окремих розпливчастих понять, то наприкінці ХХ ст. В. З. Дем’янков вже наголосив на необхідності розрізнення пояснення і експлікації. По-друге, у сучасній лінгвістиці існує потреба у розмежуванні експлікації з такими суміжними термінами, як *реалізація*, *репрезентація*, *об’єктивація*, *вербалізація*, для характеристики синтаксичних концептів (СКК у томі числі, тобто пропозиційно-змістового наповнення та моделювання структурних схем окремих КД – складових КК) на матеріалі різних мов включно.

Неабиякої ваги в сучасних лінгвістичних студіях також набуває підвищення рівня об’єктивності і достовірності отриманих результатів, що в межах антропоцентризму-антропокосмізму стає можливим

із застосуванням різних корпусів (А. О. Беляцька, Н. П. Дарчук, В. В. Жуковська, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш, С. А. Матвєєва та інші). КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* як складова КК, що наразі не була у центрі мовознавчого вивчення, потребує не лише детального дослідження її експлікації (зокрема когнітивно-семантичної) у різних мовах, але й верифікації отриманих даних на основі доступних корпусів текстів.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена його спрямованістю на встановлення засобів пізнання, способів омовлення результатів когнітивної діяльності людини та реконструкції структур пізнання через визначення пропозиційно-змістової та структурної складових КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у неблизькоспоріднених мовах. Застосування корпусного підходу у виявленні типів ефекту в атрибутивних колокаціях із досліджуваною домінантою надає змогу визначити її прототипи в англійській та українській мовах і виявити універсальне та специфічне в лінгвістичному картуванні каузального фрагменту дійсності різними етносами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною наукової теми кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу НПУ імені М. П. Драгоманова “Лінгвофілософські параметри дослідження мовних одиниць в контексті міжкультурної комунікації” і науково-дослідницької теми “Корпусні лінгвістичні дослідження у зіставному та прикладному аспектах” (номер державної реєстрації 0120U101670 від 18.03.2020 р.). (Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, протокол № 8 від 27 грудня 2017 року).

Мета дисертаційної роботи полягає у визначенні способів і засобів когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах на матеріалі текстів різного професійного спрямування та електронних корпусів текстів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні засади щодо інтерпретації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у сучасному мовознавстві, зокрема підвалини для вивчення її когнітивно-семантичної експлікації в англійській та українській мовах на тлі розмежування понять *реалізація*, *репрезентація*, *об'єктивація* і *вербалізація*;
- розробити методологічну базу дослідження пропозиційно-змістової та структурної складових КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у неблизькоспоріднених мовах із встановленням відповідних прототипів;
- виявити когнітивно-семантичну та структурну специфіку експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* на матеріалі лексикографічних джерел за мовами вивчення;
- визначити специфіку когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англо- та українськомовних текстах психологічного та економічного спрямування;
- встановити типи ефекту в атрибутивних колокаціях з лексемами *effect*, *result* і *consequence* на матеріалі Британського національного корпусу BNC і з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* на матеріалі Корпусу української мови Mova.info із подальшою ідентифікацією їх прототипів.

Об'єктом дослідження є КД EFFECT / ЕФЕКТ як складова каузального комплексу в різних етнокультурах.

Предметом дослідження є способи та засоби когнітивно-семантичної експлікації КД EFFECT / ЕФЕКТ в англійській та українській мовах.

Джерельною базою дисертації є матеріали етимологічних, тлумачних, енциклопедичних словників англійської (Cambridge English Dictionary, Collins English Dictionary, Dictionary.com, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford Thesaurus of English, Longman Dictionary of Contemporary English, Macmillan Dictionary, Merriam-Webster Dictionary, New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language, Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford Collocation Dictionary, The BBI Combinatory Dictionary of English, The Visual Thesaurus, Online Etymology Dictionary, Thesaurus.com., Wordreference Dictionary, Wordreference English Collocations),

української (Великий тлумачний словник сучасної української мови, Етимологічний словник української мови, Словник української мови, Словник UA (портал української мови та культури), Словник УКРЛІТ.ORG (публічний електронний словник української мови), Український тлумачний словник) та індоєвропейських мов: Етимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд, Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages; перекладні словники: БАРС (Большой англо-русский словарь), ВУАС (Великий українсько-англійський словник); енциклопедії та словники з психології: The Gale Encyclopedia of Psychology (2001, 701 p.), Психологічний словник (2007, 336 с.), Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник (2016, 424 с.), та економіки: The Princeton Encyclopedia of the World Economy (2009, 1246 p.), Економіка підприємства (2016, 378 с.), Економічний словник (2006, 355 с.), Основи економічної теорії (2008, 448 с.); корпуси англійської та української мов: Британський національний корпус BNC, Корпус української мови Mova.info.

Фактичний матеріал дослідження становлять **1318** контекстів вживання базових вербалізаторів *effect* і *ефект* в англо- та українськомовних текстах професійного спрямування (зокрема 423 – психологічного (381 / 42 відповідно) та 895 – економічного (673 / 222 відповідно)), вилучених методом суцільної вибірки; **10628** колокацій: 9371 колокація з лексемами *effect* (6387), *result* (2161) і *consequence* (793), виявлених у Британському національному корпусі BNC (підкорпусі наукових текстів), 1257 колокацій з лексемами *ефект* (381), *результат* (815) і *наслідок* (61) із Корпусу української мови Mova.info (підкорпусах наукових і публіцистичних текстів).

Методи дослідження. Дисертація базується на поліпарадигмальному та полідисциплінарному підходах і методологічних принципах *антропоцентризму, антропокосмізму, епістемічності, експансіонізму, експланаторності, функціоналізму, колострукціонізму*, що дає змогу інтерпретувати результати системного та функціонального вивчення об'єкта

та предмета наукової роботи з оновлених антропокосмічно-лінгвокогнітивних позицій. Для досягнення мети у розвідці застосовано такі загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи й прийоми дослідження:

загальнонаукові: *аналізу і синтезу*, які дали змогу сформувавши уявлення про КК і його складові, зокрема домінанту *EFFECT / ЕФЕКТ*; *дедукції* та *індукції*, що уможливило представити висновки від загального до конкретного та від одиничного до множинного відповідно; *спостереження* й *узагальнення* задля висування, формулювання та підтвердження гіпотези;

спеціальні лінгвістичні: *структурний метод* із методиками *дефініційного* та *компонентного аналізу* – для уточнення семантичної структури лексем *effect, result, consequence* та *ефект, результат, наслідок*, що вербалізують КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах відповідно, а також вилучення каузальних семем (тобто формулювання пропозиційно-змістової складової КД *EFFECT / ЕФЕКТ*); *дистрибутивного аналізу* і *аналізу за безпосередніми складниками* – для виділення структурних схем формальної складової домінанти, що вивчається; **порівняльно-історичний метод** із *інтерпретацією результатів етимологічного аналізу* для визначення праформ вербалізаторів КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у мовах вивчення, для формування її архетипної основи в англійській та українськомовній культурах; **зіставно-типологічний метод** – для зіставлення способів і засобів когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у віддаленоспоріднених мовах на основі встановлення *tertium comparationis* (за який було обрано пропозиційно-змістову та структурну складові синтаксичного концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ, смислове наповнення атрибутивного компонента колокацій), що зумовило отримання об'єктивних результатів дослідження, для виявлення універсальних та специфічних прототипів типів ефекту; **метод польового моделювання** – для унаочнення категоріальної належності, відношень між складовими та способами творення в словотвірних гніздах, побудованих для базових лексем – вербалізаторів КД *EFFECT / ЕФЕКТ effect* та *ефект*, для побудови

фрагмента сентенційного поля каузальності для аналізованої домінанти в обох мовах; ‘чистий’ *колексемний аналіз* атрибутивних колокацій з базовими вербалізаторами із застосуванням корпусного підходу – для окреслення тенденції щодо домінування типів ефекту в колокаціях з лексемами *effect, result* і *consequence* у BNC і *ефект, результат* і *наслідок* у Mova.info із встановленням їх прототипів; *процедуру кількісних підрахунків* на всіх етапах дослідження, пов’язаних з опрацюванням фактичного матеріалу, – для обчислення кількісних показників визначених каузальних семем і структурних схем репрезентації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у різних типах професійного мовлення, зокрема, у психологічному та економічному, а також встановлених типів і прототипів ефекту на матеріалі корпусів англійської та української мов.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі *вперше досліджено* когнітивно-семантичну експлікацію КД *EFFECT / ЕФЕКТ* на основі функціонування її ключових вербалізаторів *effect* та *ефект* у професійно-мовленнєвій діяльності людини на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування з подальшою верифікацією в англійськомовному (BNC) та українськомовному (Mova.info) корпусах текстів на основі атрибутивних колокацій з базовими вербалізаторами *effect, result* і *consequence* і *ефект, результат* і *наслідок* відповідно.

Уточнено поняття *каузальної домінанти*, яку інтерпретовано як конститuent КК як ментально-логічного конструкту, що реалізує в мовленнєвій діяльності певний фрагмент каузальної ситуації за допомогою мовних засобів через об’єктивацію одного з варіантів синтаксичного концепту **КАУЗАЛЬНІСТЬ**.

Уведено поняття *когнітивно-семантичної експлікації*, під яким розуміємо варіанти вираження будь-якого значення / змістового наповнення на когнітивно-семантичному рівні в одній або різних мовах, що безпосередньо пов’язано з розвитком пізнавальної здатності людини.

Визначено пропозиційно-змістове наповнення та структурні схеми варіантів СКК, що об'єктивують КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного та економічного спрямування: **155** і **26** каузальних семем та **18** і **11** структурних схем відповідно. На основі цих даних *встановлено 32* варіанти СКК: 9 спільних: СК отримання, СК демонстрування, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК застосування, СК пов'язування, СК впливу, СК наявності ефекту, СК здійснення), 19 характерних для англійської мови: СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК оцінювання, СК викриття, СК виявлення, СК обізнаності, СК запобігання, СК розподілу, СК найменування, СК відповідності, СК включення, СК опрацювання, СК концентрування, СК нехтування, СК виправлення, СК підтвердження, СК проголошення, СК зазнавання та 4 характерні – для української мови: СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК збереження.

Виявлено пропозиційно-змістову та структурну складову варіантів СКК в текстах економічного спрямування досліджуваних мов: **312** і **108** каузальних семем та **28** і **18** структурних схем відповідно, на основі чого *ідентифіковано 36* варіантів СКК: 30 спільних: СК отримання, СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК демонстрування, СК оцінювання, СК викриття, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК виявлення, СК запобігання, СК застосування, СК найменування, СК пов'язування, СК включення, СК впливу, СК опрацювання, СК наявності ефекту, СК здійснення, СК виправлення, СК проголошення, СК зазнавання, СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК повторного продукування, СК нав'язування (навмисного здійснення), СК відтворення, СК доповнення, СК забезпечення, 5 характерних варіантів для англійської мови: СК обізнаності, СК концентрування уваги, СК нехтування, СК підтвердження, СК збереження та 1 характерний варіант для української мови – СК відповідності.

Встановлено 25 типів ефекту на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з BNC, і з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* – з Корпусу української мови *Mova.info*, а саме: за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь; за вказівкою на узагальненість; за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем означеності; за ступенем достовірності; за ступенем задіяності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за вказівкою на джерело; за розміром; за ступенем значущості; за різновидом локації; за ступенем необхідності; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за ступенем контрольованості; за ступенем посередництва; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за вказівкою на стадію розвитку; за приналежністю. При цьому в англійській мові з лексемами *effect* та *result* визначено власне по 25 типів, а з лексемою *consequence* – 22 типи (такі типи, як за ступенем достовірності, за вказівкою на джерело і за приналежністю не зафіксовано). В українській мові для всіх трьох лексем *ефект*, *результат* і *наслідок* універсальними є 10 типів: за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю. Для лексем *результат* і *наслідок* відсутній тип за різновидом локації, для лексеми *наслідок* не зафіксовано ще 6 типів: за різновидом впливу, за ступенем впливу, за ступенем достовірності, за тривалістю, за ступенем сприйняття, за розміром. Найчастотнішими колокаціями в англійській мові є сполучення з лексемою *effect* – 68,16 %, а в українській мові з лексемою *результат* – 64,84 %. Прототипними для англійської мови є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 13,49 %, за вказівкою на результативність – 12,83 %, за ступенем значущості – 9,71 %. Найрідше зустрічаються типи

за приналежністю – 0,05 %, за вказівкою на джерело – 0,39 % і за ступенем достовірності – 0,44 %. Прототипними для української мови є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 21,72 %, за ступенем означеності – 12,57 %, за вказівкою на результативність – 11,69 %. Найрідше зустрічаються типи за різновидом локації – 0,08 %, за ступенем достовірності – 0,32 % і за ступенем контрольованості – 0,39 %.

Підтверджено доцільність використання СК як *tertium comparationis* у зіставно-типологічних дослідженнях з когнітивного синтаксису.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості його використання у викладанні таких дисциплін, як: “Зіставна лінгвістика”, “Порівняльна лексикологія англійської та української мов”, “Порівняльна граматики англійської та української мов”, “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Практичний курс перекладу”, “Теорія і практика перекладу”, “Філософія мови”. Зібраний фактичний матеріал може бути застосований для навчання іноземних мов, у практичному перекладі з англійської на українську та з української на англійську, зокрема у галузях психології та економіки, а також при укладанні спеціальних глосаріїв з ключовими одиницями вивчення.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації були апробовані на **восьми міжнародних наукових конференціях**: “Сучасна філологія: актуальні питання та перспективи дослідження” (30.10.2017, MCSU, Люблін, Польща), Cambridge Teacher Development Conference “Strategize for Success in Exam Reading” (17.12.2017, Київ), “Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning” (3-4.05.2018, Вільнюс, Литва), “Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення” (6-7.12.2018, Одеса), “Foreign Language in Professional Training of Specialists: Issues and Strategies” (20.02.2019, Кропивницький), “Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві” (28-29.03.2019, Київ), “Переяславська мовознавча толока” (19-20.2019, Переяслав-Хмельницький), “Універсальне

та національне в мовній картині світу” (24-26.10.2019, Мінськ, Білорусь); **одному міжнародному науково-практичному семінарі** (21.05.2019, Ірпінь).

Публікації. Теоретичні й практичні результати дисертації викладено у *тринадцяти* публікаціях: у *семи* статтях, 5 з яких опубліковані у фахових виданнях України, *одна* – у міжнародному іноземному виданні, що індексується в наукометричній базі *Web of Science*, *одна* – у міжнародному іноземному виданні, що індексується в наукометричній базі *MLA*, *шість* – тези конференцій.

Основні положення та висновки дисертації розроблені автором особисто. У науковій праці, опублікованій у співавторстві (номер 6 на сторінці 14 дисертації), автору належать: узагальнений опис інтерпретації каузальності в природничих і соціальних науках, обґрунтування полідисциплінарної природи каузальності як онтолого-епістемологічної категорії.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури (312 позицій, з яких 71 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (39 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (9 позицій), 7 додатків (8 таблиць і 12 схем). Повний обсяг дисертації – 324 сторінки, основний зміст викладено на 224 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, схарактеризовано методи дослідження і фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ “Когнітивно-семантичні засади вивчення способів експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у зіставній лінгвістиці” присвячено визначенню наукового об'єму когнітивно-семантичного поняття ‘експлікація’ на тлі суміжних термінів, аналізу інтерпретації категорії *каузальність* з позицій поліпарадигмального та полідисциплінарного підходів,

зокрема, описано традиційні погляди на категорію *ефект* у філософському та логічному аспектах, в галузі економіки, юриспруденції, психології, медицини, сучасного мовознавства. Представлено архетипну основу КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, описано частиномовну належність її базових номінацій в англійській та українській мовах, словотвірний потенціал і колокаційну розгалуженість останніх. Окреслено пропозиційно-змістову та структурну складові синтаксичного концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ для КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, ідентифіковані на матеріалі англійських і українськомовних лексикографічних джерел. Уточнено поняття ‘когнітивно-семантичної експлікації’ в лінгвістиці, а також обґрунтовано доцільність вивчення реалізації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у професійному мовленні з подальшою верифікацією на базі доступних для вільного користування корпусів англійських і українськомовних текстів.

Другий розділ “Методологічна база дослідження каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ*” містить розроблену комплексну методику аналізу даної каузальної домінанти, що включає встановлення *tertium comparationis* на різних етапах її вивчення.

У **третьому** розділі “Когнітивно-синтаксична експлікація КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у текстах психологічного спрямування” відображено пропозиційно-змістовий і структурний конституенти фрагменту СКК, виявлені на основі лексикографічних та інших довідникових джерел англійською та українською мовами з галузі психології. Встановлено спільні та характерні типи когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійських та українськомовних текстах психологічного спрямування.

У **четвертому** розділі “Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у текстах економічного спрямування” представлено пропозиційно-змістову та структурну складові фрагменту СК КАУЗАЛЬНІСТЬ, ідентифіковані на базі лексикографічних та інших довідникових джерел англійською та українською мовами з галузі економіки. Детерміновано спільні та характерні типи когнітивно-синтаксичної

експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування.

У п'ятому розділі “Когнітивно-семантична експлікація каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у корпусах англійської та української мов” репрезентовано реєстри атрибутивних колокацій з лексемами *effect, result* і *consequence*, виявлених на матеріалі підкорпусу наукових текстів Британського національного корпусу BNC, та з лексемами *ефект, результат* і *наслідок* із Корпусу української мови Mova.info, з подальшим визначенням типів і прототипів ефекту, об'єктивованих в англійській та українській мовах.

У висновках представлено основні результати роботи і окреслено перспективи подальших досліджень. Зокрема вирішено такі завдання дослідження: сформульовано теоретичні положення дисертації, пов'язані з інтерпретацією поняття когнітивно-семантичної експлікації, вивченням каузального комплексу як ментально-логічного конструкту в сучасному мовознавстві; розроблено методологічну базу для визначення когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у мовах дослідження; виявлено когнітивно-семантичну та структурну специфіку експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* на матеріалі лексикографічних джерел за мовами вивчення; визначено особливості когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах психологічного й економічного спрямування; встановлено прототипні типи для КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах із застосуванням даних Британського національного корпусу BNC та Корпусу української мови Mova.info.

РОЗДІЛ 1
КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ
СПОСОБІВ ЕКСПЛІКАЦІЇ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ
***EFFECT / ЕФЕКТ* У ЗІСТАВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ**

Сучасні тенденції розвитку лінгвістики вимагають нового бачення в інтерпретації об'єктів класичної мовознавчої парадигми. Дослідження КД *EFFECT / ЕФЕКТ* видається перспективним, зважаючи, в першу чергу, на її полідисциплінарний характер. Це зумовлено цілою низкою різноаспектних факторів, які свідчать про необхідність подальшого вивчення домінант каузальності як онтолого-гносеологічної та онтолого-епістемологічної категорії.

З огляду на вищезазначене, а також глобальність процесів в усіх сферах людськ кого життя, які вимагають більш високого рівня міжкультурної комунікації (Бацевич, 2009; Селіванова, 2011; Chodzkiene, 2014 та ін.), подальший розвиток лінгвістики вбачається можливим через переосмислення базових онтологічних категорій, до яких відноситься і причинність, або *каузальність*.

Каузальність (= обумовленість / причинність у широкому розумінні), виступаючи однією з найважливіших категорій людського буття, має довгу історію від простого сприйняття причини, її нерозривного зв'язку з результатом і наслідком до складної пізнавальної системи / конструкта, відомої як причинно-наслідковий комплекс (*a causal / cause-effect complex*). Міркування за причинно-наслідковим зв'язком є одним з найважливіших механізмів категоризації дійсності (Lemish, 2015a, с. 14). Більш того, глибоке розуміння причинно-наслідкових зв'язків створює можливість керувати різними процесами в політиці, економіці, юриспруденції, психології та інших сферах людської діяльності.

1.1 Науковий об'єм когнітивно-семантичного поняття 'експлікація' на тлі суміжних термінів

Сучасне мовознавство, як і будь-яка інша наука, має чимало проблем, пов'язаних із фіксованістю термінів у спеціальних термінологічних словниках / довідниках / галузевих стандартах (М. Зубков, 2017; Т. Кияк, 2000; І. Кочан, 2017; Р. Микульчик, Р. Мисак, 2017), багатозначністю термінологічних одиниць у результаті реінтеграції наукового знання (О. Кринець, 2017), визначенням обсягу окремих термінів (І. Дуцяк, 2017; З. Партико, 2017; У. Хамар, 2017), розмежуванням суміжних понять (О. Чуєшкова, 2017; О. Южакова, 2017) тощо.

У цьому контексті *експлікація* як базове поняття нашого дослідження потребує визначення та уточнення на тлі таких суміжних термінів, як *реалізація*, *репрезентація*, *об'єктивація* і *вербалізація*.

Просте введення зіставлюваних термінів у пошуковий рядок системи Google дає результати, відповідно до яких 'експлікація' зустрічається у близько 730 000 випадків ('експлікація в лінгвістиці' – 72 800), 'об'єктивація' – 20 800 ('об'єктивація в лінгвістиці' – 17 600), 'репрезентація' – 1 190 000 ('репрезентація в лінгвістиці' – 168 000), 'вербалізація' – 195 000 ('вербалізація в лінгвістиці' – 123 000), 'реалізація' – 97 100 000 ('реалізація в лінгвістиці' – 929 000). Ці показники свідчать про можливість розташування аналізованих понять у послідовності від найчастіше до найрідше вживаного: реалізація, репрезентація, експлікація, вербалізація, об'єктивація, де експлікація займає місце посередині переліка порівнюваних понять. Однак для лінгвістичної галузі експлікація займає вже передостаннє місце.

Отже, найрозповсюдженішим є термін 'реалізація', який в українській мові традиційно тлумачиться відповідно до його дефініції в 11-томному Словнику української мови (СУМ), а саме як: "Дія за значенням реалізувати. <...>", що, у свою чергу, позначає "здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя <...>" (СУМ, 1977, 8, с. 466; Словник УКРЛІТ.ORG;

Словник UA). У цьому зв'язку для суспільства важливою є реалізація норм права, реалізація змісту освіти, реалізація плану і стратегій і т. і. Заглиблення в етимологію цього терміна свідчить про те, що іменник *реалізація* є дериватом від прикметника *реальний*, запозиченого в українську із середньолатинської мови *realis* ('дійний', 'речовий') (ЕСУМ, 2006, 5, с. 38). Онлайн словник Etymonline для еквівалентної англійської одиниці *realization* (з XVII ст. у значенні дія, що щось робить реальним', з XIX ст. – 'дія, що формує чітке поняття') дає походження від дієслова *realize* 'зробити так, щоб щось існувало' (з кінця XVIII ст. у значенні 'розуміти чітко, прояснити у думках') і далі прикметника *real* 'дійсно існуючий, правдивий', який через давньофранцузьку було запозичено з лат. *realis* 'дійсний' < іменника *res* 'власність, товари, річ, справа' < PIE *H₂reh-i- 'добробут, майно' (OED).

Відтак, реалізація у мовознавстві – це мовна реалізація, яку ми трактуємо як передачу за допомогою мовних засобів (слів, словосполучень, речень тощо) понять, явищ, подій, що існують або відбуваються у реальній дійсності.

Термін 'репрезентація', як правило, використовується на позначення 'представлення чогось або когось', або "Представництво чого-, кого-небудь і від когось, чогось" (СУМ, 1977, 8, с. 511; Словник UA). Згідно з даними Етимологічного словника української мови лексема може бути запозиченою через польське посередництво з латини *repraesentāre* ('наочно уявляти') (ЕСУМ, 2006, 5, с. 62). Більше інформації надає онлайн словник Etymonline для англійської одиниці *representation* ('образ', 'подібність / схожість'), що має аналогічне походження, будучи запозиченою через давньофранцузьку з латини (*repraesentāre* < *re-* ('знов', 'повторювати' від ІЕ *wret / *wert ('повертати')) + *praesentare* ('представляти', 'розташовувати перед') < *prae-* ('перед', 'до' від PIE **peri-* / *per ('вперед', 'поза', 'перед', 'до')) + *esse* (від PIE *es ('бути')) (OED). Часто сполучається з прикметниками *ментальний* і *мовний*, наприклад: *вербальна репрезентація* (Маленко, 2020), *термінологічна репрезентація* (Іващенко, 2010), *символьна, ментальна репрезентація* (Мартинюк, 2011), *лінгвістична, концептуальна репрезентація*

(Іващенко, 2006), *фреймова репрезентація* (Краціло, 2016) тощо. Для нашої наукової роботи дотичним є термінологічне словосполучення ‘ментальна репрезентація’, під якою розуміємо мисленнєвий образ певного поняття, явища, події.

Терміном ‘вербалізація’ позначають “Вербальне (словесне) описання переживань, почуттів, думок, поведінки”, а також “Вид конверсії, що полягає в переході слів (словоформ) з інших частин мови до класу дієслів” (Словник UA). СУМ не подає дефініції вербалізації, але визначає лексему ‘вербальний’: “Словесний” (СУМ, 1970, 1, с. 325). С. М. Єгоров інтерпретує вербалізацію як процес втілення думки у словесну форму (Єгоров, 2008, с. 107). Цей термін часто використовують у таких словосполученнях: *вербалізація негативних емоцій* (Сліпецька, 2015), *вербалізація емоцій і почуттів* (Дерев’янку, 2016; Измайлов, 1999; Титова, 1999), *вербалізація думок і суджень* (Єгоров, 2008) та ін., або уточнюють через додавання прикметників на кшталт *безпосередня, опосередкована, метафорична, непрямая вербалізація* (Дерев’янку, 2016; Измайлов, 1999; Титова, 2009). У нашому дослідженні ми вживаємо цей термін у другому значенні, поданому О. О. Селівановою у Лінгвістичній енциклопедії: “переведення певного змісту, думки у вербальну (словесну) форму природної мови” (ЛЕ, 2010, с. 60).

Поняття ‘об’єктивація’ частіше вживають в ідеалістичній філософії на позначення “1. <...> перетворення суб’єктивного змісту свідомості в самостійну, незалежну від свідомості сутність. 2. Втілення чого-небудь у предметних формах, образах і т. ін.” (СУМ, 1974, 5, с. 495; Словник UA). Філософський енциклопедичний словник розширює попереднє визначення: “ОБ’ЄКТИВАЦІЯ – перетворення суб’єктивного (властивостей, притаманних суб’єктові) в об’єктивне (у властивості об’єкта), що відбувається у діяльнісному процесі” (ФЕС, 2002, с. 439–440). Цей самий словник також розглядає і вузьке значення об’єктивації як “пізнання, яке, об’єктивуєчись у знанні, виступає у формі математичних формул, фізичних, хімічних, біологічних, соціальних та інших законів, категорій, понять тощо, тобто

у вигляді науки”. При цьому об’єктивація думки “опосередкована як буденною мовою, так і штучними мовами (науки, живопису, архітектури тощо)” (там само). Окремо ФЕС описує об’єктивацію у культурі: “закономірний етап творення продуктів культури, на якому вони стають зовнішніми по відношенню до особистості творця” (ФЕС, 2002, с. 440). Вузьке розуміння об’єктивації пізнання у знанні у вигляді науки задовольняє потребам нашої праці, що також вживається відносно об’єктивації концептів як ментальних утворень у мові.

Щодо експлікації, то як до базового терміна в нашій роботі приділимо йому більшої уваги. СУМ, так само, як і онлайн Словник УА, виділяє два значення для поняття експлікації: “1. спец. Текст, що пояснює значення символів, умовних позначок на планах, картах”; “2. театр. Режисерський план постановки драматичного спектаклю, опери, балету” (СУМ, 1971, 2, с. 462; Словник УА), жодне з яких не відповідає вектору його вживання в нашій розвідці. Тим більше що в пропонованій роботі мова йде про ‘когнітивно-семантичну експлікацію’.

Оскільки базовим в аналізованому словосполученні (‘когнітивно-семантична експлікація’) є іменник, то спочатку розглянемо його визначення і походження, враховуючи дефініції експлікації з позицій філософії та логіки, без яких не існує жодне лінгвістичне поняття.

Поняття експлікації загалом було введено у науковий обіг Р. Карнапом у середині ХХ ст. на позначення задачі “зробити більш точним певне розпливчате або не цілком точне поняття, яке використовується у повсякденному житті або на більш ранньому етапі наукового або логічного розвитку” (Демьянков, 1989, с. 32; Carnap, 1947/56, с. 7). Вихідне поняття у такому випадку називають *експлікандум* / *explicandum*, а отримане в результаті уточнення – *експлікатум* / *explicatum* (Carnap, 1962, с. 3; Maher, 2006).

М. І. Кондаков у своєму *Логічному словнику-довіднику* дотримується такого самого погляду, зазначаючи, що термін *експлікація* є похідним від лат.

explicatio (= роз'яснення, розгортання) і вживається в математичній логіці на позначення способу “розгортання будь-якого вихідного поняття, котре ще не є доволі точним, у науково доведене поняття” (Кондаков, 1975, с. 681). Там само додається, що Р. Карнап розумів під *експлікацією* “заміну інтуїтивного поняття ‘строгим’ поняттям”. До того ж, у математичній логіці це поняття також використовується для пояснення символів і умовних позначень.

Філософський словник теж фіксує походження терміна *експлікація*, який є похідним від лат. *explicatio*, і трактує його у трьох аспектах. По-перше, це – “етап дослідження, який полягає у розкритті сутності того чи того предмета, явища – *пояснення*”. По-друге, *експлікація* може бути процесом “розгортання, у результаті якого розкривається зміст якоїсь єдності, а її частини одержують самостійність і можуть бути розрізнені одна від одної”. По-третє, *експлікація* з позицій логічної семантики може тлумачитися як “логіко-методологічний прийом заміщення неточного поняття або представлення точним науковим поняттям” (ФС, 2001, с. 681). В останньому значенні термін *експлікація* перетинається з його інтерпретацією в математичній логіці, як зауважено раніше.

Щодо формальної філософії, то в цій науці *експлікацію* розглядають як відповідну методологію, що дає можливість застосовувати формальні методи до вирішення філософських проблем. Така думка до сих пір викликає дискусії (Boniolò, 2003; Eagle, 2004; Maher, 2004; Strawson, 1963), проте більшість все ж таки сходиться на тому, що *експлікація* може слугувати методологією для формальної філософії на основі повсякденної мови (формальної епістеміології включно).

Вищезазначений підхід до *експлікації* запозичується у радянське мовознавство кінця ХХ ст., коли назріла потреба у розмежуванні процедур пояснення і *експлікації*, що було детально розписано В. З. Дем'янковим в *Інтерпретації, розумінні та лінгвістичних аспектах їхнього моделювання на ЕОМ* (Дем'янков, 1989, с. 31–37). Зупинимося на кількох моментах,

висвітлених лінгвістом, які мають принципове значення для нашого дослідження. По-перше, він зауважує, що “Експлікація – пояснення для спеціаліста”, тобто для малопідготовленого читача формалізація не завжди є наочною, а це означає, що експлікацією може бути граматична модель (там само, с. 32). По-друге, пояснення має два типи: експлікацію (виявлення причинності) і обґрунтування (цілепокладання), що призводить до розбіжності в інтерпретації пояснення у природничих науках і розуміння в гуманітарних, де враховується фактор підсвідомості дослідника. По-третє, можливість синхронності пояснення і експлікації дає підстави для нівелювання протиставлення синтаксичного і семантичного видів пояснення (“віднесеність явища до ведення або синтаксису, або семантики”), а це, у свою чергу, уможливорює дослідження структур ситуацій реального світу, які описуються мовою / мовними засобами, на тлі вивчення когнітивного апарату з природою мовлення у його становленні (там само, с. 35–37). Усі три наведені положення дають підстави для уточнення поняття ‘когнітивно-семантична експлікація’ в лінгвістиці та зумовлюють потребу у подальшому визначенні її способів і засобів.

З огляду на той факт, що в науковій літературі відсутнє тлумачення такого складеного за будовою / формою терміна, як ‘когнітивно-семантична експлікація’, було визнано за доцільне уточнити його інтерпретацію через опрацювання тлумачних, енциклопедичних, етимологічних словників і довідникових джерел англійською, українською і російською мовами задля виведення робочої дефініції в роботі.

Лінгвістична енциклопедія О. О. Селіванової (2010 р.), *Українська мова. Енциклопедія* за ред. І. В. Муромцева (2011 р.) так само, як і словники української мови взагалі не подають і відповідно не тлумачать такого терміна, як ‘експлікація’. Це є передбачуваним, позаяк аналізована лексема не є питомою для української мови.

Лінгвістичні англійськомовні онлайн словники подають лексему *explication*, як правило, з двома значеннями. Наприклад, *Dictionary.com* цей іменник

тлумачить таким чином: 1) акт пояснення (пояснювальна дія) і 2) пояснення / інтерпретація: “*He gave a brilliant **explication** of James Joyce's book*” (DC). Цей словник також пропонує короткий історичний екскурс, відповідно до якого лексична одиниця *explication* з'явилась в англійській мові протягом 1520–30 років через посередництво середньовічної французької як запозичення з латини *explicātiōn-* (основа *explicātiō*).

Словник *Cambridge онлайн* дає одне значення – акт детального пояснення чогось, зокрема письмового твору або ідеї: “*His **explication** of each side's strategies and tactics is gripping. There's too much **explication** in the play and not enough action*” (CD).

До словника *Longman Dictionary of Contemporary English* (2012) іменник *експлікація / explication* автори не включили, але наявним є дієслово *explicate* з одним значенням: “пояснювати ідею детально” (LDCE, 2012, p. 595).

Словник *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (2010 р.) подає іменник *explication* лише як похідну одиницю від дієслова *explicate*, що має одне єдине значення: “пояснювати ідею або літературний твір у найменших подробицях” (Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2010, p. 514).

Словник *Collins English Dictionary* (2011 р.) теж наводить тільки дієслово *explicate* зі значенням “роз'яснювати, пояснювати”. Проте цей словник також зазначає походження *explicate* від лат. *explicare* (= *unfold / розвивати, розкривати*), а далі подає похідний іменник *explication* вже без жодних приміток (CED, 2011, p. 268).

Етимологічний онлайн словник підтверджує дані, наведені в *Dictionary.com*, щодо походження іменника *explication* зі значенням ‘пояснення’, зокрема стосовно речення / абзацу, тобто буквально ‘розгортання’. Проте цей словник зображує більш повну історичну картину і прослідковує етимологію основи *explicare* (від якого власне походить іменник, що вказує потім на саму дію пояснення / розгортання) від префікса *ex-* ← PIE **eghs* (‘out’ – ‘із’ / ‘за’) (OED) + дієслова *plicare* ← PIE кореня **plek-*

(‘to plait’ – ‘плести’) (OED) ← PIE кореня **pel-* (2) (більш вузька форма **plek-* (‘to fold’ – ‘згортати’).

Цікаво, що у словнику також наводяться вірогідні зв’язки аналізованої лексеми з одиницями не лише грецької (*plekein* ‘to plait, braid, wind, twine’, *plektos* ‘twisted’) та латини (*plicare* ‘to lay, fold, twist’, *plectere* – дієприкметник минулого часу *plexus* ‘to plait, braid, intertwine’), а й з іншими мовами, наприклад: староцерковнослов’янське *plesti* ‘to braid, plait, twist’, рос. *plesti*; гот. *flahta* ‘braid’; давньонорвезьке *fletta*, старовірхньонімецьке *flehtan* ‘to plait’; давньоанглійське *fleaх* ‘cloth made with flax, linen’ (‘тканина, виготовлена з льону’) (OED).

Найбільш вірогідним все ж таки залишається походження лексеми *plicare* від праіндоєвропейського кореня **pel-* у другому значенні (‘to fold’, давньоанглійське *faldan* ‘to fold, wrap up, furl’), оскільки решта 4 значення: ‘pale’, ‘skin, hide’, ‘to sell’, ‘to thrust, strike, drive’ – не виявляють семантичної мотивації для утворення лексичної одиниці *експлікація* (OED).

Таким чином, з огляду на дані спеціальних лексикографічних джерел можемо стверджувати, що *експлікація* може інтерпретуватися або як етап дослідження, пов’язаний з поясненням сутності чогось, або як процес розгортання, коли розрізняються змістові частини певної єдності, або як прийом заміни неточного поняття точним науковим поняттям, або як детальне роз’яснення чогось.

Щодо тлумачення лексичної одиниці *когнітивний*, то вона є похідною від іменника *когніція* / *cognition*. *Longman Dictionary of Contemporary English* (2012) визначає *cognition* як “процес пізнання, розуміння і вивчення чогось”, синонімом до чого подає лексему *думка*. Прикметник від вищенаведеного іменника *когнітивний* / *cognitive* інтерпретується як “related to the process of knowing, understanding, and learning something” (із приміткою, що відноситься до когнітивної психології) (LDCE, 2012, p. 314).

Онлайн словник *Dictionary.com* прикметник *cognitive* тлумачить таким чином: 1) той, що має відношення до пізнання; пов’язаний з актом або

процесом пізнавання, сприйняття тощо: “cognitive development; cognitive functioning”; 2) той, що стосується ментальних процесів сприйняття, запам’ятовування, судження й обґрунтування на противагу емоційно-вольовим процесам (DC).

Словник *Cambridge онлайн* дає одне значення для лексеми *cognitive* – пов’язаний з мисленням або свідомими ментальними процесами: “Some of her cognitive functions have been impaired. cognitive behavior / development; cognitive psychology” (CD).

Етимологічний онлайн словник подає походження іменника *cognition* (*cognicioun* – ‘здатність розуміти, ментальна дія або процес пізнавання’), датуючи його появу в англійській мові в середині XV ст., від лат. *cognitionem* (у називному відмінку *cognitio*) ‘процес знайомства, знайомство, знання’. Цей іменник на позначення дії, у свою чергу, є дериватом основи дієприкметника минулого часу *cognoscere* (‘знайомитися, розпізнавати’), який складається з префікса *com* (‘разом’, також *co-* ← РІЕ **kom-* (‘поряд, близько, біля, з’) і дієслова *gnoscerere* (‘знати’) (OED). Етимологія останнього простежується до кореня РІЕ **gno-* (‘знати’). Також у словниковій статті зазначається про розширення значення лексеми у XVII ст. і включення до складу її значення сем сприйняття й відчуття (OED). Ймовірно є пов’язаним із староцерковнослов’янським *znati* (‘розпізнає’), рос. *znat* (‘знати’), німецьким *kennen* (‘знати’), готським *kannjan* ‘дати знати’.

Отже, прикметником *когнітивний* можна схарактеризувати результат свідомих ментальних процесів (сприйняття, запам’ятовування, судження й обґрунтування), що закріплює або дає нам певні знання.

Щодо прикметника *семантичний*, то словник *Cambridge онлайн* визначає його як “пов’язаний зі значенням слів” (CD), а інший онлайн словник *Dictionary.com* виділяє для цієї лексеми два значення: 1) той, що відноситься або витікає з різних значень слів або інших символів: “semantic change; semantic confusion”; 2) той, що стосується семантики (DC).

Очевидність запозиченої природи іменника *семантика* зумовила звернення до *Етимологічного словника*, який фіксує появу прикметника *semantic* в англійській мові лише в 1894 р., куди він потрапляє з французької (*sémantique*, уведений Мішелем Бреалем у 1883 р. у психологію мови). Є похідною лексемою від грецького прикметника *semantikos* (“significant” – значущий), що походить від *semainein* (“to show by sign, signify, point out, indicate by a sign”) ← *sema* (“sign, mark, token; omen, portent; constellation; grave” (Doric *sama*)) ← РІЕ кореня **dheie-* (“to see, look”). Також є відсилання до лексичної одиниці *zen* (OED). Етимологію вищезазначеної одиниці нам теж вдалося простежити: з 1727 р. вона стала назвою школи *Mahayana Buddhism – Zen*, походить від китайської *ch'an* ← санскритської *dhyana* (“thought, meditation” – ‘думка, розмірковування’) ← РІЕ кореня **dheie-* (“to see, look” – ‘бачити, подивитися, глянути’), від якого також походить грецьке *sema* (“sign, mark, token” – ‘знак’). Як прикметник вживається з 1881 р. (OED).

Тож, *семантичний*, на наш розсуд, можна тлумачити як щось, пов’язане зі значенням / змістом і здатне проявлятися в певних знаках.

Зважаючи на те, що людина як соціальна сутність не існує без комунікації, потреби в якій обумовлюють постійні спроби трансформації значень і форм у процесі мовлення, то кількість глибинних (значень на когнітивно-семантичному рівні) і поверхневих структур (когнітивно-синтаксичний рівень) може як збільшуватися, так і зменшуватися. Зміна зовнішнього вигляду, у тому числі кількісна, припускає семантичне оновлення, що й викликає інтерес до цієї проблеми з точки зору змістових / смислових / семантичних і когнітивних можливостей експлікації КК, у тому числі, КД *EFFECT / ЕФЕКТ*.

Отже, під ‘когнітивно-семантичною експлікацією’ у межах нашого дослідження розуміємо: 1) механізм формування глибинних (когнітивно-семантичних) і поверхневих структур (структурних схем) з їх варіативністю; 2) процес, що призводить до розкриття змісту певної єдності, при цьому її складові, набуваючи самостійності, можуть відрізнитись одна від одної;

3) варіанти вираження будь-якого значення / змістового наповнення на когнітивно-семантичному рівні в одній або різних мовах, що безпосередньо пов'язано з розвитком пізнавальної здатності людини.

Оскільки об'єктом нашого вивчення виступає КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, а предметом – способи і засоби її когнітивно-семантичної експлікації, то пропонуємо ознайомитися із побудованою нами схемою (див. Схема 1.1.1), яка наочно відображає і упорядковує концепцію нашої наукової роботи. Категорія каузальності з позицій когнітивно-семантичного синтаксису репрезентується каузальним комплексом у вигляді ментально-логічного конструкту (до складу якого входять 10 каузальних доміант, у тому числі *EFFECT / ЕФЕКТ*), що об'єктивується СК КАУЗАЛЬНІСТЬ (варіантами цього концепту), експлікованим єдністю типових пропозицій і їхніх структурних схем, що на мовному рівні вербалізуються лексичними одиницями, пов'язаними змістом і розташованими у певній послідовності.

категорія каузальності (філософсько-буттєвий рівень)
• репрезентація (представлення певного образу – ментальна репрезентація)
ментально-логічний конструкт КК (5 бінем – 10 КД) (ментально-логічний рівень)
• об'єктивація (перехід з ментального рівня на концептуально-поняттєвий)
синтаксичний концепт КАУЗАЛЬНІСТЬ (варіанти СКК) (концептуально-поняттєвий рівень)
• експлікація (способи вираження на глибинному рівні)
- типові пропозиції і їхні структурні схеми (як пропозиційно-змістове і формальне наповнення СКК) (когнітивно-семантичний рівень)

<ul style="list-style-type: none"> • експлікація = вербалізація = вербальна реалізація (засоби вираження на поверхневому рівні)
базові вербалізатори КД (мовний рівень)

Схема 1.1.1 Шлях від категорії каузальності до її вербальної реалізації через репрезентацію, об'єктивацію та експлікацію

1.2 Адаптація когнітивно-семантичних характеристик терміна 'експлікація' до витлумачення полідисциплінарної категорії каузальності

Полідисциплінарна і поліаспектна природа категорії каузальності теж додає підстав для вивчення її експлікації з позицій когнітивної семантики та синтаксису.

Передусім, зауважимо, що в сучасному світі існує розмаїття наук, які класифікуються залежно від об'єктів / способів / методів опрацювання ними знань і здатностей дослідників спрямовувати отримані результати у сфері людської діяльності. Першу модель систематизації наукових знань було запропоновано Аристотелем (IV ст. до н. е.), який поділяв знання на три групи: теоретичні (коли пізнання ведеться заради нього самого), практичні (необхідні для використання в діяльності), творчі (спрямовані на досягнення прекрасного) (Денисова, 2012). Пізніше проблемами класифікації наукового знання займалися такі відомі філософи, як Ф. Бекон (обстоював ідею породження науки завдяки трьом пізнавальним здібностям душі: пам'яті, уяві та розуму), І. Кант (запропонував розподіляти науки на теоретичні та емпіричні відповідно до генези та здібностей людини), Г. Гегель (розділяв науки за об'єктом та предметом дослідження), О. Конт (був прибічником ієрархічного розташування наук), В. Віндельбанд та Г. Ріккерт (класифікували науки за методами дослідження на номотетичні та ідеографічні),

В. І. Вернадський (розподіляв науки за об'єктом дослідження) та інші (Гордон, 2019; Денисова, 2012). Відповідно до традиційної класифікації (за предметом дослідження) сучасні науки включають математичні, фізичні, хімічні, біологічні, технічні, соціальні науки тощо (Демидов, Зацерковний, Тішаєв, 2017, с. 25). Національна класифікація наук складається з 25 позицій (кожна із яких включає декілька груп) і затверджена Вищою атестаційною комісією України за згодою Міністерства освіти і науки України (там само, с. 28).

У межах нашого дослідження розглядаються лише окремі напрацювання тих галузей наук, що мають найочевидніше відношення до каузальності у її загальному розумінні, розвитку, множинності інтерпретацій та впливу на наукову думку сьогодення.

Явище причинності (= каузальності) перебуває в центрі дискусій вже більше 2000 років. У IV ст. до н.е. Аристотель визначив чотири типи причин: матеріальну, формальну, діючу та цільову (Aristotle, 1801; A. Falcon, 2019). Ця класифікація все ще слугує основою для багатьох теорій в різних галузях, які намагаються поглибити, розширити, заперечити чи змінити принцип причинності, наприклад, у фізиці (А. Ейнштейн, А. Траутман, А. Furuta, В. Greene, Н. Hedenmalm, J. Polchinski), економіці (Л. Ш. Лозовський, І. К. Пустовєтова, Б. А. Райзберг, З. П. Румянцева, Е. Б. Стародубцева та ін.).

З переходом до інтерпретації мови як засобу формалізації та репрезентації людської думки (Аматов, 2010; Neeleman et al., 2012 та ін.) вивчення засобів відображення та вираження універсальних та специфічних явищ дійсності носіями різних мов стало одним із основних викликів сучасної лінгвістики (Леміш, 2013). Крім того, дослідження у зазначеній галузі вважаються актуальними для вирішення таких проблем, як “мова – мислення”, “мова – свідомість”, “мова – пізнання” (Загнітко, 2011; Кубрякова, 2004; Кургут, 2002 та ін.). Усе зазначене заклало підвалини до трактування причинності у мовознавстві сьогодення у вигляді *каузального комплексу* (Аматов, 2010; Комаров, 1970; Леміш, 2014а, 2014б; Михайлова, 2010; Тажибаєва, 2001; Хааг, 2004 та ін.). На користь такого підходу свідчить

і розуміння причинно-наслідкових зв'язків Л. В. Щербою, який говорив, що агент / мовець структурує отримані дані та представляє їх засобами мови (Щерба, 1974). Ми вважаємо, що *каузальність / причинність* доцільно інтерпретувати як онтолого-гносеологічну категорію. Онтологічно – це каузальна ситуація, що позначає фрагмент природної / віртуальної реальності, в якій об'єкти в певний момент часу в певному місці пов'язані причинно-наслідковим зв'язком. Крім того, така ситуація обмежується та трактується мовцем під комунікативно-прагматичним кутом, за Н. Є. Леміш (Lemish, 2015b, с. 4). Гносеологічно каузальність може бути представлена *каузальним комплексом*, який охоплює всі можливі складові, що сприяють пізнанню світу. Чим більше людина усвідомлює причинно-наслідкові прояви в різних сферах життя, тим легше вона може робити релевантно-коректні висновки, а отже, й здатна врівноважити (покращити) своє особисте та соціальне становище.

Дослідження каузальності (причинності) як однієї з основних категорій філософії починається ще в Античній Греції в роботах Аристотеля, який вперше систематизував принципи причинності, доказавши важливість значення причинності для теорії пізнання в цілому. Аристотель створив дві класифікації: типологію причин речей і типологію причин людських вчинків. Крім того, Аристотель розрізняв первинні і вторинні причини, говорячи, що серед самих причин одного і того ж виду одна в порівнянні з іншою буває первинною або вторинною (Баклагова, 2013, с. 28–31).

Також заслуговує на увагу ідея щодо існування паралельних світів. Як зазначає Н. Є. Леміш (Леміш, 2015), вірогідне пояснення цьому можна знайти в теорії відносності А. Ейнштейна (як спеціальної, так і загальної) (Ейнштейн, 1922; Траутман, 2006), згідно з якою під гравітацією розуміють викривлення просторово-часового континууму. Отже, поняття одночасності є відносним, тобто дві події, одночасні для одного спостерігача, не можуть бути одночасними для іншого спостерігача, якщо спостерігачі знаходяться у відносному русі, а якщо подій більше ніж дві, тим паче. З даного факту

логічним є висновок, що цілком реальним є існування більше трьох вимірів. У цьому зв'язку теорія струн / суперструн (Polchinski, 2005; Schwartz, 2007) намагається описати всі основні сили та форми матерії, які потребують існування позапросторових вимірів. Крім того, Принцип невизначеності (тобто співвідношення невизначеностей у квантовій механіці) В. К. Гейзенберга (Furuta, 2012; Hedenmalm, 2012) встановлює межу точності одночасної детермінації пари квантових величин, тобто визначає співвідношення між положенням та імпульсом частинок, констатує, що чим точніше визначається положення якоїсь частинки, тим менш точно буде відомим її імпульс і навпаки. Усі вищезазначені фундаментальні відкриття у **фізиці** заклали підвалини для гіпотетичної теорії паралельного Всесвіту (або “multiverse”) (Greene, 2011). Відтак, видається можливим обстоювати ідею, що мови здатні утворювати різновид “multiverse” – множинних, або паралельних світів (у ментальному просторі), що існують в окремих вимірах, але постійно взаємодіють один з одним (Lemish, 2015a, с. 105–106).

Динамічне моделювання, безпосередньо пов'язане з каузальною інференцією, широко застосовується в **медицині**, особливо в **епідеміології**, де допомагає виявити симптоми захворювань, встановити діагнози та призначити відповідне лікування. Модель каузальності, яка описує причини з точки зору достатніх причин та їх складових, висвітлює Принцип багатопричинності, коли сила його складових залежить від поширеності взаємодоповнюючих причин у їх взаємодії (Galea et al., 2009). Однак більшість епідеміологів погоджуються з Г'юмом і Поппером, що “каузальні інференції не можуть досягти визначеності логічних дедуктивних висновків” (Lewis, 1973), іншими словами, “зводяться до каузальних гіпотез”(Леміш, 2015, с. 17). Це означає, що однакові симптоми (причини) можуть маркувати різні хвороби, а, здавалось би, розрізнені причини у сукупності призводити до одного діагнозу.

Одним з найважливіших способів розуміння причинності / каузальності виступає її інтерпретація з точки зору логіки. Традиційно **логіка** вважає мову засобом вираження базових форм міркування, включаючи поняття, судження та умовиводи. Це відбувається тому, що в логіці вираження думки за допомогою правильних мовних кодів відіграє вирішальну роль, і всі логічні результати, що стосуються умовиводів / висновків, формулюються лише в тому випадку, якщо вони застосовуються до правильних речень (Гжегорчик, 1979, с. 13). У цьому зв'язку особливої ваги набуває ознайомлення із законом імплікативних силогізмів, оскільки він застосовується у реченнях із причинно-наслідковими відношеннями. На наш погляд, вони (такі речення, частини яких пов'язані каузальною імплікацією) будують основу для всіх причинних мікроструктур. Поняття *імплікації* (від лат. *implicationem*, називний відмінок *implicatio* – ‘переплетення, заплутаність’, що є похідним від *implicare* ‘залучати, заплутувати; охоплювати; тісно пов'язувати, асоціюватися’, яке складається з префікса *im-* / *in-* ‘у, в, на’ (PIE **en* ‘у, в’) + дієслова *plicare* ‘згинати, згортатися’ (PIE **plek-* ‘плести’) та в середині XVI ст. стало вживатися зі значенням ‘те, що мається на увазі, але не виражається; інференція, що виводиться на основі спостережуваного’ (OED) загалом визначається як логічна операція, яка полягає в об'єднанні двох тверджень за допомогою логічного зв'язку з метою формування складного твердження. Сама імплікація не позначає ані умовного, ані причинного, ані будь-якого іншого смислового зв'язку. Її значення обмежується залежністю істинності складного твердження від істинності його компонентів.

У логіці зміст імплікативного зв'язку найбільш адекватно передається складним реченням зі сполучником *if* (*якщо*), яке називається умовним реченням або *if-реченням*. Однак ряд науковців визнає, що імплікативний зв'язок не повністю відповідає умовному відношенню, а умовні конструкції не повністю відповідають логічним операціям, лише частково корелюючи з ними (Храковський, 1998, с. 29). Логічний умовний зв'язок формалізується через побудову контрфактичних висновків. Для вираження каузального

зв'язку використовується причинно-наслідковий зв'язок. Він може бути представлений формулою $A \perp B$, де знак $\perp$ вказує на зв'язок між компонентами A і B (Кондаков, 1975, с. 241). Це можна інтерпретувати як загальну формулу імплікації $A \rightarrow B$: якщо A , то B . Формула $A \perp B$ означає, що B , як правило, продукується A , тобто цей зв'язок відображає як змістові, так і каузальні (логічні) зв'язки. Логіко-структурний інваріант причини можна вивести з різних типів речень із відношеннями каузальної імплікації. Каузальна імплікація характеризується трьома онтологічними властивостями: обов'язковістю, генетичністю й асиметричністю (Комаров, 1970), які формують як інтегральну, так і диференціальну основу для загальної кореляції каузальної імплікації та її складових. Таким чином, логіка визначає *каузальність / причинність* як поняттєву категорію, що виражає змістові та логічні каузальні зв'язки, представлені різними мовними кодами на різних рівнях.

На увагу також заслуговує використання причинного підходу в **неврології**, запропонованого А. Сет (Seth, 2006). Він припускає, що нейронні системи можна аналізувати з точки зору каузальних / причинно-наслідкових мереж (нейрони беруть участь у причинно-наслідковій взаємодії між собою, з оточуючим тілом і ще із самим оточенням). Слід згадати, що цей експеримент проводився на основі змодельованих нейронних систем із поєднанням аналізу часових рядів (відповідно до причинності Грейнджера на основі процесу прогнозування). Якщо є передбачення, що $X1 \rightarrow X2$, де сигнал $X1$ викликає сигнал $X2$, то попередні значення $X1$ повинні містити інформацію, яка допомагає передбачити $X2$. Важливо відзначити, що поведінка нейронів може варіюватися. Однак учений стверджує, що аналіз каузальних взаємодій, що супроводжується підбором конкретних ознак, вказує на регулярний зсув, під яким він має на увазі диференціальний динамічний репертуар нейронних взаємодій, що адаптує каузальний центр для навчання / засвоєння. Інтерпретація результатів в неврології говорить про те, що є підстави для зосередження індивідуальної уваги на певній домінанті

або домінантах каузального комплексу. Це, мабуть, є природним результатом попереднього досвіду людини чи певного контексту, або існування так званого “*a predictive brain*” (“прогнозуючий мозок”), що підтверджується думкою Хінтона: “Повторюваність досвіду (практик) може призвести до нових закріплених асоціацій, що активуються автоматично” (Hinton, 2017, р. 2–3). Кожна людина в своєму житті успішно керується вивченими семантичними асоціаціями, що й формують моделі “*a predictive brain*” (термін Clark, 2013). Іншими словами, функційність людського пізнання спонукає до встановлення закономірностей і розвитку імпліцитних асоціацій з навколишнього світу, тобто “досвід розвиває очікування”, а “*a predictive brain*” “відшукує способи мінімізувати “несподіване” шляхом постійного оновлення ймовірностей з кожним новим досвідом”, тим самим “максимізуючи прогностичну точність” (Hinton, 2017, р. 5).

Оскільки об’єктом нашого дослідження виступає категорія *каузальності*, представлена ментально-логічним конструктом, вважаємо за потрібне уточнити роль *ментальної каузальності* / *каузації* у формуванні психіки людини. Термін ‘ментальна каузація’ застосовують до різновиду категорії каузальності, який має безпосереднє відношення до ментальних / вольових станів (Вежбицкая, 1997; Lemish, 2011; Wierzbicka, 1996), таких як бажання, добра воля, свідомість, інтенціональність (філософія розуму), та моделі типу інформаційного метаболізму (ТІМ – психологія), що характеризується розмаїттям мовних засобів, якими виражають свої думки носії різних мов. У представників кожного ТІМ є своя особлива лексика, а це означає, що для ідентифікації типу можна використовувати лексичні критерії. Люди намагаються зрозуміти одна одну через власне тлумачення дійсності різними індивідами. До того ж, єдиний спосіб збереження та накопичення інформації (думок, ідей) – це мовні засоби. Мова дійсно впливає на мислення (або уточнює, або вводить в оману), проте не існує абсолютної кореляції між ментальним уявленням та його мовною структурою. У цьому зв’язку вчені різних напрямків дослідження намагалися

і продовжують спроби окреслити / встановити відношення між мовою, мисленням і свідомістю. Наприклад, О. О. Залевська у статті про суміжність термінів *рефлексія* і *мовна свідомість* акцентує на проблематичності розведення цих понять, зазначаючи, що “інтелектуальні процеси, що протікають у людини, зовсім не зводяться до раціональних і вербалізованих, вони набагато складніші та потребують врахування специфіки людини як “цілісності”, тобто людина, що говорить, не може бути тільки тією, що розмірковує логічно і все усвідомлює, вона також завжди людина, яка відчуває, переживає, уявляє, прогнозує, має сумніви, помиляється, шукає опори в колишньому досвіді пізнання світу і взаємодії з оточуючим природним і соціальним середовищем і т.п.” (Залевская, 2015, с. 31). Таким чином, диференційність в інтерпретації аналогічних понять різними особистостями або навіть носіями однієї мови детермінується здатністю мозку людини ув’язувати їх з різними образами, що формуються на тлі розбіжних емоційно-оцінних переживань. “Це відбувається саме за рахунок усього того, що імплікується співвідносними з мовними одиницями категорійними полями (з позицій того чи іншого напрямку), смисловими полями або ідентифікуючими (також з різних позицій) ознаками, відношеннями, ситуаціями з наслідками, що витікають з них” (Залевская, 2015, с. 34). Аналізуючи праці М. І. Жинкіна (1982) та Е. Голдберга (2003), дослідниця відмітила “розподіл різних аспектів значення слова у різних областях мозку”(Леміш, Матвеева, 2020, с. 145) людини залежно від зв’язку “з тими аспектами фізичної реальності, про яку іде мова” (Залевская, 2015, с. 35). Це означає, що природа функційних орієнтирів є завжди мультимодальною, до того ж, кожна мовна особистість (свідомо або несвідомо) здійснює метамовний контроль за використанням будь-якої мовної одиниці / структури. Відтак, вивчення каузальності та її лінгвістичної реалізації в мовах потребує застосування інтегративного підходу задля врахування результатів різних галузей знань про людину.

Окремо наголосимо, що кожна мова здійснює надзвичайно серйозний вплив на спілкування в реальному житті, зокрема, міжкультурну комунікацію. Таким чином, психологічний підхід до вивчення мови та ментальної каузації заклав підвалини для появи і розвитку психолінгвістики, що працює з вирішенням проблеми кореляції мови, мислення та свідомості.

З огляду на вищезазначене, очевидним є факт, що логічність імпліцитних відношень між складовими у ментальних конструктах (концептах, образах, фреймах у тому числі), побудованих під впливом лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, сприймається неоднаково представниками різних етносів. У цьому зв'язку М. В. Нікітін зауважує, що “ми можемо мати справу з одним і тим самим об'єктом концептуального рівня абстрагування та узагальнення одиниць у нашій свідомості, але розглядати ці одиниці в різних вимірах з різною метою: в одному випадку нас цікавить, що вони відображають, в іншому – як вони виражаються” (Никитин, 1996, с. 89). Ми повністю підтримуємо таку думку.

Проблема ментальної каузації є концептуальним питанням у філософії свідомості, суть якого полягає в тому, як пояснити загальний факт, що інтенціональні думки чи інтенціональні ментальні стани викликають інтенціональні дії (Проблема ментальної каузації). На перший погляд, її можна звести до питання інтуїтивності – нам просто потрібно її розпізнати: ментальні дії викликають фізичні та навпаки. Проте зрозумілим є і те, що не всі бажання можуть спричинювати фізичні дії. Отже, проблема поділяється на кілька окремих субпроблем, включаючи каузальне виключення, аномалізм та екстерналізм (так звана зовнішня дія чи сенсорне сприйняття).

Причинно-наслідкові / каузальні зв'язки між фактами та діями для людини складають фундаментальну частину її загальних знань про світ (філософський аспект). Саме тому причинно-наслідкові зв'язки є зрозумілими через семантичну специфіку їх компонентів, навіть у випадку відсутності маркованих засобів у всьому тексті (наприклад, в асиндетичних реченнях).

Важливу роль у вивченні ментальної каузації відіграють когнітивна психологія та когнітивна лінгвістика. Причина полягає в тому, що мозок отримує інформацію про зовнішній світ за допомогою п'яти органів почуттів (фізіологія), зберігає та обробляє дані (психологія), фіксує та інтерпретує інформацію (логіку) і формулює її як речення / висловлювання чи думки (лінгвістика).

Семантика ментальної каузації взаємодіє з семантикою контролю, оскільки аргументація може бути як суб'єктивною, так і об'єктивною (Podlesskaya, 1993, с. 173). Якщо висновок спричинений природними умовами, він не контролюється, а лише спостерігається мовцем, відтак, контроль відсутній. Однак у ситуаціях, пов'язаних з думкою, поведінкою, ставленням або соціальним статусом мовця, агент / діяч намагається або контролювати, або позбутися контролю, залучаючи слухача до спостереження та оцінки ситуації.

Таким чином, фізика, медицина (епідеміологія, неврологія), логіка та психологія закладають підґрунтя для подальшого трактування каузальності в соціальних науках.

Соціальні науки виокремлюються у ХІХ ст. До них відносять соціальну філософію, економіку, лінгвістику, психологію, юриспруденцію та інші. Тлумачення каузальності з позицій філософії охоплює цілий спектр причинно-наслідкових зв'язків. Нейтральне визначення майже неможливо, оскільки кожен аспект каузальності доповнює цілісне розуміння самої концепції. У найширшому сенсі каузальність / причинність – це зв'язок або між подіями, або предметами / об'єктами та станами. Причинно-наслідкові зв'язки вказують на те, що причина породжує наслідок або, принаймні, закладає можливість його настання.

Загалом філософія визначає причину як явище, яке викликає, породжує, змінює щось інше; останнє називається ефектом чи наслідком. Наслідок залежить від реалізації розмаїття умов. Кожне явище є причиною чогось іншого у певному відношенні, і кожна причина може стати наслідком. Таким

чином, за різних обставин наслідок може перетворитися на причину ще іншого наслідку / ефекту (ФЕС, 2002).

Історико-генетичні зв'язки категорії каузальності / причинності свідчать про її зв'язок із категоріями мети, місця, часу, умови та допусту (Л. Л. Бабалова, М. В. Всеволодова, В. Б. Євтюхін, Е. С. Котвицька, М. В. Ляпон тощо). Більш того, категорія каузальності виступає категорією вищого порядку відносно вищезазначених, так званою “надкатегорією”, що є її інтегральними частинами. Згадані категорії підпорядковуються категорії каузальності та, будучи її складовими, утворюють єдиний каузальний комплекс (В. В. Колесов, М. В. Мірченко, А. А. Уфимцева, М. И. Черемісіна, А. О. Шубіна, Т. А. Яценко).

Класифікації причинно-наслідкових (каузальних) зв'язків у сучасній науці спираються на різні критерії. За характером відношень їх поділяють на матеріальні та ідеальні, інформаційні та енергетичні, фізичні, хімічні, біологічні та соціальні; за типом зв'язку виокремлюють динамічні та статичні причинно-наслідкові зв'язки; відповідно до кількості та узгодженості впливу їх можна розділити на прості, складені, багатофакторні, системні та позасистемні причинно-наслідкові зв'язки (Хааг, 2004, с. 11). Крім того, існують зовнішні та внутрішні; головні та другорядні; об'єктивні та суб'єктивні; загальні, особливі, одиничні та інші причини (Леміш, 2015, с. 225).

Загалом причини трактують або як явища, або процеси, або дії. Так, *Філософський словник* зазначає, що явище (процес, дія) визначається як причина іншого явища (процесу, дії), якщо: 1) перше передує другому за часом; 2) перше явище (процес, дія) є необхідною умовою виникнення, зміни або розвитку другого, тобто перше явище / процес / дія породжує друге. Причина і наслідок є об'єктивними явищами, відношення між ними і називаються каузальністю, або причинно-наслідковими зв'язками (ФС, 2001).

Основні властивості причинного / каузального зв'язку, які онтологічно відрізняють його від інших типів відношень, можна охарактеризувати таким чином:

1) облігаторність / обов'язковість (розуміється як сутнісний і нерозривний зв'язок між причиною і наслідком, коли ефект неминуче впливає з причини, але не слідує за нею механічно, на думку О. П. Комарова) означає, що причина і наслідок взаємопов'язані внутрішньою необхідністю (поняття причина включає і наслідок);

2) генетичність (коли структура причини відображається на структурі наслідку / ефекту) означає перенесення структури з причини на наслідок: структура ефекту відтворює або представляє структуру причини;

3) асиметричність означає, що причинно-наслідкові зв'язки суворо спрямовані, а причинно-наслідкові відношення – це зв'язок між двома явищами, коли одне визначає інше (Комаров, 1970, с. 17–19). Причина та наслідок є суміжними у просторі та часі, а причинно-наслідкові відношення утворюють асиметричні зв'язки.

На відміну від інших типів відношень причинність здатна породжувати або визначати одне явище іншим, що лежить в основі генетичного зв'язку між його компонентами і репрезентує собою його основну онтологічну властивість. Каузальний зв'язок (породження) є однією з основних форм взаємозв'язку та залежності об'єктів реальності, і, на наш погляд, включає не лише одну білему каузального / причинно-наслідкового комплексу, тобто причинно-наслідковий ефект, але й такі конститuentи, як причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб. Причина та наслідок як філософські категорії природно притаманні мисленню і мові. “Відокремити” причинність від інших явищ можна лише через абстрагування.

Філософське розуміння каузальності в цілому, як правило, є основою для інтерпретації каузальності в будь-яких гуманітарних науках (Леміш, 2015а, с. 21). У класичному розумінні категорія каузальності є категорією

філософською, проте вона привертає увагу не тільки філософів, але також фізиків, біологів, соціологів, математиків, лінгвістів. Сутність лінгвофілософського феномена каузальності може бути розкрита через зіставлення двох дослідницьких парадигм: логіко-філософської і лінгвістичної. Закономірні причинно-наслідкові зв'язки явищ об'єктивної дійсності знаходять своє відображення в мові, тому мовна каузальність як складне та багатогранне поняття привертає увагу вчених та вивчається у різних аспектах сучасної лінгвістики.

Попри велику кількість робіт і підходів на сьогодні не існує єдиного визначення поняття ефект, так само як невирішеним залишається питання про об'єктивне існування причинно-наслідкових зв'язків. Категорія каузальності в розумінні та вивченні людей пройшла досить довгий шлях від усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків до створення певної системи каузальних комплексів (Леміш, 2015а).

Не викликає заперечень той факт, що поняття філософські, логічні неможливо представити невербальними засобами, а самі мовні засоби, в свою чергу, не завжди здатні репрезентувати абстракту інформацію у повному обсязі. З філософських позицій *ефект* інтерпретується також як явище, тому вважаємо за доцільне навести його тлумачення у спеціальному словнику: “Явище — філософська категорія, що відображає зовнішні властивості, процеси, зв'язки предмета, які даються пізнанню безпосередньо в формах живого споглядання. Явище може змінюватися, розвиватися відповідно до загальних законів розвитку матеріального світу. Категорія “явище” нерозривно пов'язана із категорією “сутність”. Явище відображає певний бік сутності, що завжди проявляється в конкретних предметах або процесах” (ФС, 2001). Саме проявлення ефекту в чомусь конкретному призводить до встановлення його облігаторної ознаки унаочнення, чим, на наш розсуд, відрізняє ефект від “простого” результату чи наслідку.

Сучасна концепція причинності включає в себе два необхідних і достатніх компонента: це принцип продуктивності або генетичний принцип,

який говорить, що ніщо не може виникнути з нічого або перейти в ніщо, і принцип закономірності, згідно з яким ніщо не відбувається незакономірно, довільним чином. Це пояснюється загальною універсальною взаємодією, визнання існування якої означає, що будь-яка річ так чи інакше, прямо чи побічно впливає на інші і, у свою чергу, відчуває вплив безпосередньо або опосередковано цих інших речей. Такий ланцюг зв'язків і взаємодій об'єднує явища, речі в цілу єдину систему, не перериваючись ніде і ніколи. Визнання хоча б одного безпричинного явища суперечило б визнанню матеріальності світу (Кондаков, 1975, с. 479). Таким чином, з позицій філософії *ефект* можна визначити як результат впливу дії чогось на щось з конкретним проявом у предметах або процесах.

У психології під *ефектом* розуміють результат будь-якої дії. Слід зазначити, що виділяють цілий ряд психологічних ефектів, наприклад, *ефект активації страху, ефект аудиторії, ефект Барнума, ефект бумеранга, ефект гарного настрою* тощо (Эффекты психологии). Також виокремлюють і спеціальні ефекти, інтерпретацію яких представлено у фахових словниках, наприклад: *ефект Зейгарник, ефект Монте-Карло, ефект Пуркин'є, ефект Раншбурга, ефект Рінгельмана, ефект краю, ефект наочності, ефект репрезентативності, ефект егоцентризму* та ін. (Немов; СПТ).

Проілюструємо окремі із поданих вище різновидів задля формування уявлення щодо підстав для їх виділення. З-поміж найвідоміших можна назвати *ефект метелика, ефект бумеранга, ефект первинності* та *ефект новизни, ефект ореола*. Відповідно до більш детального розгляду *ефект метелика* (англ. *butterfly effect*) – термін, що метафорично відображає можливості серйозних наслідків незначних та непередбачуваних подій. Л. Росс та Р. Нісбет пояснюють його походження відсиланням до висловлювання метеоролога (який залишився анонімним) про те, що метелик, який махає крилами в Пекіні, за певних обставин може вплинути на погоду, яка через декілька днів буде на заході США. Відтак, дослідник, який має справу з будь-якими складними інтерактивними нелінійними системами (у тому числі

психікою, поведінкою, соціальною взаємодією людини), має бути завжди готовим до зустрічі з “ефектом метелика” (Мещеряков, Зинченко, 2003). *Ефект бумеранга* (англ. *boomerang effect*) – зміна атитуда соціальної установки, переконання у зворотному відносно запланованого (цільового, очікуваного) напрямку. *Ефект бумеранга* часто виникає в результаті незграбних, неделікатних спроб вплинути на почуття, плани, переконання адресата, аудиторії, наприклад, заспокійлива, за інтенцією адресата (лікаря, міністра, президента) промова, може викликати прямо протилежний ефект. Із людською здатністю до сприйняття інформації та формування враження пов’язують *ефект первинності*, *ефект ореола* та *ефект новизни*. ***Ефект первинності*** (англ. *primacy effect*) стосується першочергової інформації, яку передають у комунікативному процесі, тобто дані, отримані в першу чергу про когось або щось, і формують первинне враження про них. Причому це не обмежується особливостями пам’яті (однойменним мнемонічним ефектом), а призводить до створення на основі раніше отриманої інформації установки (когнітивної схеми), яка в подальшому виконує роль фільтра: установка “підсилює” інформацію, якщо та підтверджується, або “послаблює” її, якщо вона суперечить первинним даним. З *ефектом первинності* співвідноситься ***Ефект ореола*** – феномен, який полягає в тому, що перше враження про людину визначає подальше сприйняття її іншими людьми, тобто свідомість людей сприймає, зазвичай тільки те, що відповідає першому сформованому враженню, відкидаючи те, що йому протирічить. *Ефект первинності* не є універсальним, існує також *ефект нещодавності* (*recency effect*), що спостерігається у випадку явно вираженої конфронтації альтернативних думок та оцінок (позицій), наприклад, у судовому процесі (особливо в ситуації, коли рішення приймається відразу після заслуховування сторін, а не після декількаденної перерви) (Мещеряков, Зинченко, 2003; СПТ). З *ефектом нещодавності* корелює ***Ефект новизни*** – явище зі сфери сприйняття один одного людьми, коли великий вплив на формування образу

людини справляє така інформація про неї, яка надходить останньою, тобто є найсвіжішою.

Різновиди окремих спеціальних ефектів проілюструємо на прикладах ефектів *Зейгарник* і *Кресні*, названі так за прізвищами їх першовідкривачів. Отже, **Ефект Зейгарник** полягає у здатності людини краще запам'ятовувати ті завдання, які вона не змогла вчасно завершити, а відтак вимушена була неодноразово до них повертатися. **Ефект Кресні** пов'язаний з експериментами по навчанню нижчих тварин, коли раптово змінюють привабливість винагороди. Так, якщо стимул представлено великою кількістю їжі, пацюки навчаються пробігати через лабіринт до кінцевої мети швидше, ніж коли він репрезентований малою кількістю їжі. Після того, як ці рівні виконання стабілізуються, зміна винагороди – кількості їжі – в цих двох групах призводить до невідкладного ефекта в дії. Пацюки, що отримували раніше більшу винагороду, а тепер – меншу, бігтимуть повільніше. Пацюки, що отримували меншу винагороду, за умови її збільшення, демонструють протилежний ефект. Крім того, виконання при зміні винагороди часто перевищує показник, прогнозований на основі більш раннього виконання. Ті тварини, у яких винагорода змінилась з більшої на меншу, біжать повільніше очікуваного, у той час як ті, в кого вона змінилась з меншої на більшу, долають лабіринт швидше прогнозованого часу. Складається враження, нібито тварини з першої групи “розчаровані” або знаходяться “в стані депресії” в результаті раптового зниження привабливості винагороди, а з другої групи – відчують “піднесення” внаслідок її раптового підвищення (СПТ).

Ознайомлення з різновидами психологічних ефектів дає підстави зробити висновок, що у психології ця лексична одиниця (ефект) використовується зі значеннями *наслідок, результат, сформоване враження, викликане явище*. Проте зауважимо, що спеціально спрямована дія або процес також можуть викликати й протилежні ефекти через певні обставини.

До соціальних наук відносимо також і **юриспруденцію**, яка має безпосередній вплив на соціальне життя людини (зокрема вітчизняне кримінальне та цивільне право). Категоріальний апарат юриспруденції таким чином є невід’ємною складовою правознавства, що тлумачить свої галузеві термінопоняття у тому числі через визначення конститuentів каузального комплексу: причини, підстави, умови, допусту, мети, ефекту, висновку, результату, наслідку, засобу. Іншими словами, юриспруденція тлумачить загальні правові поняття з точки зору КД (що реалізують онтолого-гносеологічну категорію каузальності), запропонованих у дослідженні Н. С. Леміш (від якого ми відштовхуємось у своїй науковій розвідці), лише уточнюючи їх інтерпретацію для конкретних ситуацій та юридичних випадків.

У кримінальному праві, наприклад, під причинним зв’язком розуміють “об’єктивно існуючий зв’язок між діянням / дією чи бездіяльністю (*причиною*) і суспільно небезпечними наслідками (*наслідком*), коли дія чи бездіяльність власне й викликає (породжує) настання суспільно небезпечного наслідку” (Леміш, 2015, с. 29; Педан, 2011, с. 129–130). Задля виявлення наявності в діянні суб’єкта складу злочину кожного разу необхідно виявляти необхідний причинний зв’язок, а не випадковий. В. І. Педан пише: “Слід зауважити, що проста послідовність “діяння – наслідок” у часі ще не вказує на обов’язкову наявність причинного зв’язку між ними. Дуже важливим є встановлення тієї закономірності, що саме “діяння викликало настання суспільно небезпечного наслідку. Діяння лише тоді може виступати причиною настання суспільно небезпечного наслідку, коли наслідок був необхідним, таким, що закономірно впливав з цього діяння” (Педан, 2011, с. 137). Це означає, що для кримінального права випадкове перетинання причинно-наслідкових ланцюжків не свідчить “про наявність усіх ознак об’єктивної сторони певного складу злочину з формальним складом”. Необхідний причинний зв’язок має місце тоді, коли головною, визначальною умовою настання суспільно небезпечного наслідку є така причина, яка “із неминучістю викликає настання суспільно небезпечного наслідку”. Чітке встановлення причинного зв’язку

між діянням та його наслідками потребує штучного відокремлення причини та наслідків від інших каузальних ланцюгів і посередників. Щодо поняття *ефект* (= наслідок чого-небудь (СРЯ, с. 745)) в правознавстві, то воно не лише асоціюється з наслідком як необхідним конститuentом каузального зв'язку, але й корелює з афектом (не дорівнює!), що призводить до певних наслідків у результаті неконтрольованої поведінки / вчинків.

Однією з найважливіших соціальних наук, без перебільшення, можна назвати **економіку**. *Економічний ефект* – корисний результат економічної діяльності, що вимірюється зазвичай різницею між грошовим прибутком від діяльності та фінансовими витратами на її впровадження (Мочерний, 2000). Іншими словами, це – величина абсолютна, яка фіксує будь-який корисний результат, що виражається у вартісній оцінці, тобто прибутку або економії витрат і ресурсів. Як правило, *економічний ефект* пов'язують з *ефективністю*. Будь-яка взаємодія призводить до результату, проте ефективність характерна лише для цілеспрямованої взаємодії. Відтак *ефективність* – це категорія, яка набуває управлінського характеру та відображає перш за все ступінь досягнення поставленої мети. Ця величина є відносною, визначається через порівняння цільового результату з витратами на його отримання. Оцінити успішність економічної діяльності підприємства можливо лише за допомогою аналізу обох показників – економічного ефекту та ефективності, оскільки окремо вони не дають повної картини.

Доктор економічних наук, професор З. П. Румянцева, описуючи існуючі в англomовній науці та практиці менеджменту розбіжності в інтерпретації понять *ефект* та *ефективність*, зазначає: “У зарубіжній англomовній літературі поняття ефективності бізнеса та менеджменту виражається двома ключовими термінами: *efficiency* и *effectiveness*” (Румянцева, 2003). Під *efficiency* розуміють співвідношення між об'ємами випуску та необхідними для його виробництва ресурсами, тобто це – внутрішній параметр функціонування, який використовується для оцінки економічності роботи підрозділу та організації в цілому. Термін *effectiveness* застосовується

для виміру ступеня досягнення організацією її цілей. *Ефективний* у цьому випадку – той, “що має високий рівень ефекту або результату” та характеризується оптимальним співвідношенням між такими параметрами, як виробництво, випуск та витрати (*efficiency*), виконання зобов’язань, адаптивність та розвиток. Таким чином, термін *effectiveness* більш повно характеризує успішність роботи, враховуючи не тільки економічність виробництва продукції або послуг, але й характеристики взаємовідносин із зовнішнім світом, що суттєво впливає на розвиток організації. Відтак, різне значення в економіці мають і поняття *efficient* та *effective*. Перше відноситься до агентів, їх дій та інструментів і означає здатність досягати бажаного результату, тобто ефекту. Друге характеризує вже виконану роботу або самого виконавця та позначає наявність високо рівня результату / ефекта (Пустоветова, 2007).

Отже, *економічний ефект* як корисний результат економічної діяльності, що вимірюється різницею між грошовим доходом від діяльності та грошовими витратами на її здійснення (Райзберг та ін., 2011), пов’язаний з такими характеристиками виробництва, як *ефективність* і *ефективний*, що у найзагальнішому вигляді свідчить про успішність і ліквідність підприємства.

Щодо **каузальності** в лінгвістиці, то вона вивчалася у багатьох аспектах з акцентом на різних мовних об’єктах, а саме: каузальних прийменниках і сполучниках (Леміш, 2015а; Хааг, 2004), простих (Ященко, 2007) і складних реченнях (Зеленська, 1993; Леміш, 2015а), з використанням функціонального (Аматов, 2010; Sanders et al., 2009) або корпусного підходу (Вайнорене, 2017, 2018). Причинно-наслідкова семантика була ретельно досліджена С. Д. Кацельсоном (1972), О. П. Комаровим (1970) та іншими. У сучасному мовознавстві каузальність / причинність трактується як каузальний комплекс (Аматов, 2010; Леміш, 2015а; Тажибаева, 2001; Хааг, 2004 та ін.), вивчення якого як ментально-логічного конструкта, що представляє онтолого-гносеологічну категорію каузальності у свідомості індивіда, дало змогу

виділити 10 каузальних домінант (причина, підстава, умова, допуст, мета, ефект, висновок, результат, наслідок, засіб), які об'єктивують 9 вертеральних типів каузальності залежно від комунікативної ситуації (детальніше див. Леміш, 2015a; 2015b). Лінгвістичні засоби, що використовуються для вираження вищезгаданих домінант, можуть серйозно відрізнятися не тільки серед носіїв різних мов (через розбіжність їх лексичної, морфологічної та синтаксичної систем), але і серед носіїв тієї самої мови, залежно від їх індивідуального походження та професійної приналежності. Отже, слід бути надзвичайно обережним у виборі мовних засобів задля відображення нюансів каузального фрагмента національної картини світу з метою адекватного його розуміння комунікантами, особливо якщо їх рідні мови / культури відрізняються.

Розглянувши полідисциплінарну природу каузальності і виявивши її поліаспектність як онтолого-гносеологічної категорії, можна стверджувати, що: події породжуються як об'єктивною, так і суб'єктивною реальністю; наявність однієї дії завжди викликається іншою (або навіть кількома діями одночасно); каузальний комплекс, що представляє категорію каузальності / причинності у свідомості людей, які розмовляють різними мовами, існує у вигляді так званих “паралельних світів” (слідуючи ідеям фізики); структура каузального комплексу впливає на структуру мислення / думок і способів сприйняття / розуміння світу; одне причинно-наслідкове поняття пов'язане щонайменше з двома членами в каузальному комплексі; мова є невіддільною від мовця і включає фізичну та психологічну складові; сприйняття та мовне вираження каузальності здебільшого залежить від психічного розвитку, інтуїції та життєвого досвіду людей; певні смислові відношення можуть виявлятися або у більш загальному вигляді (каузальні), або більш конкретно (ступінь аргументації, здатність до контролю та здатність оцінювати); ментальна каузація – це складова категорії каузальності, безпосередньо пов'язана з проблемами волевиявлення індивіда, реалізується специфічними засобами в різних мовах; поняття ментальної каузації притаманне мові,

мисленню та свідомості; тип інформаційного метаболізму визначає здатність мовця брати участь у спілкуванні, а також його соціальну позицію; з метою виявлення конкретного типу каузальності / причинності треба володіти знаннями з філософії, логіки, психології та мовознавства, як мінімум; для запобігання непорозумінь думки повинні формулюватися за допомогою релевантних мовних засобів.

Отже, застосування ідей, отриманих з фізики (існування можливих світів), логіки (імплікативний зв'язок між діями), філософії (одне явище породжує інше як в об'єктивній, так і в суб'єктивній реальності), психолінгвістики (поняття ментальної каузації) та лінгвістики (розмаїття й диференційність мовних засобів для вираження каузальності в різних мовах) формує наш погляд на тлумачення каузальності як ментально-логічного конструкту у вигляді каузального комплексу, об'єктивація якого (і зокрема його конститuentів) у різних мовах потребують подальшого вивчення.

Підсумовуючи, наголосимо, що полідисциплінарність і поліаспектність категорії каузальності (напрямку пов'язана із потребою людини як соціальної сутності у комунікації), а також її здатність проявлятися у різних змістових знаках, які підлягають трансформаціям, зумовлюють необхідність вивчення як семантичних, так і когнітивних можливостей експлікації КК, КД *EFFECT / ЕФЕКТ* включно.

1.3. Місце каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у типології когнітивно-синтаксичних каузальних утворень

Індивідуально-колективна спрямованість сучасних лінгвістичних студій (А. О. Беяцька, В. О. Карлова, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш та ін.) зумовлює потребу в перегляді традиційних підходів до вивчення проблеми відображення особливостей концептуалізації та категоризації каузальних зв'язків у національних картинах світу, зокрема їх мовної / мовленнєвої репрезентації. До фокусу уваги науковців таким чином потрапляє КК – “продукт

концептуалізації та категоризації” різних етносів, “ментально-логічний конструкт, конститuentами якого є каузальні домінанти, об’єктивовані синтаксичними концептами” (Леміш, 2015а, с.11). Взаємодія каузальних домінант в опозиціях КК (причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб) через відношення каузації свідчить про онтолого-гносеологічну природу каузальності (Леміш, 2015а, с. 14), що, у свою чергу, вимагає детального опрацювання плану змісту і вираження кожної окремо взятої домінанти в різних мовах / мовленні на тлі забезпечення перманентного розвитку мислення і мови як загальнолюдських цінностей (Ю. М. Караулов, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, О. О. Селіванова, L. Degand, R. Jackendoff, A. Neeleman, T. Sanders, E. Sweetser та ін.). З огляду на вищезазначене, вивчення пропозиційно-змістової та когнітивно-структурної складових каузальних домінант, зокрема КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, є **актуальним** не лише на матеріалі лексикографічних джерел, як це було доведено Н. Є. Леміш, а й у різних типах професійного мовлення з подальшою верифікацією на базі анотованих корпусів текстів.

Незважаючи на дискусійність підходів до вивчення категорії каузальності, наразі цілком закономірним видається дослідити її з позицій когнітивно-семантичного синтаксису, оскільки саме в синтаксисі формуються мовні одиниці різних рівнів, за допомогою яких і здійснюється процес комунікації (Леміш, 2015, с. 246). Саме синтаксичні одиниці здатні співвідносити повідомлюване з об’єктивною дійсністю (Jackendoff, 2012) через використання типових структурних схем, які, наповнюючись пропозиційним змістом, утворюють синтаксичні концепти (Попова, 2004) або синтаксично репрезентовані концепти (Аматов, 2010, с. 13; Фурс, 2004). Отже, пропозиційний зміст, у т.ч. каузальний, моделюється за узагальненими ментальними схемами (типові пропозиції), відображаючи певний тип ситуації (наприклад, каузальної). На позначення таких типових пропозицій у кожній мові виробляються конкретні структурні моделі (структурні схеми речень) (Булинїна, 2012; Кузьміна, 2012; Леміш, 2014), якими оперують мовці залежно

від рівня своєї пресуппозиції та інтенції. Спираючись на теорію синтаксичних концептів, що розробляється під керівництвом З. Д. Попової (починаючи з 1999 р.), Н. Є. Леміш запропонувала використовувати синтаксичний концепт як *tertium comparationis* при дослідженні домінант КК (Леміш, 2014, с. 151) для виокремлення спільного та відмінного “у глибинній семантиці каузальності різноструктурних мов на когнітивному рівні, а також – у структурних схемах, які є підставою для розрізнення когнітивних механізмів мислення різних етносів” (Леміш, 2014, с.107–108). Інтерпретуючи, слідом за Н. Є. Леміш, КК як ментально-логічний конструкт, складовими якого виступають бінеми: причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета засіб, що об’єктивуються в мовах через синтаксичний концепт КАУЗАЛЬНОСТІ (СКК) (Леміш, 2015), під *каузальною домінантою* розуміємо конститuent КК, що знаходиться в одній з п’ятьох визначених бінем, реалізуючись у мовленні вигляді експліцитної або імпліцитної складової каузальної ситуації, тобто виконує роль компонента – антецедента каузації, або її консеквента.

Щодо визначення СК, то погоджуємось, що узагальнено його можна тлумачити як “типову пропозицію, що закріпилася у стійкій структурній схемі”, або “план змісту структури як синтаксичного знака, що виражається послідовністю словоформ, тобто має як план змісту, так і план вираження” (Леміш, 2014, с. 108). Для плану змісту СК у такому випадку цілком логічно притаманна *пропозиційно-змістова наповненість*, тобто перелік типових пропозицій (“мисленневих картин” ситуації, за М. М. Болдиревим), а план вираження репрезентований “стійкими репродуктивними” структурними схемами.

З огляду на те, що предметом нашого вивчення є глибинна (когнітивно-семантична = пропозиційно-змістова) та поверхнева (когнітивно-синтаксична = структурні схеми) складові експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах, а власне вони (ці компоненти) і формують таку двопланову одиницю, якою є синтаксичний концепт (одиниця когнітивно-

семантичного синтаксису, здатна виступати основою зіставлення для виявлення спільного й відмінного в об'єктивації концептів в різних мовах (Леміш, 2015, с. 246–247), то вважаємо доречним розглянути алгоритм, запропонований Н. Є. Леміш у докторській дисертації щодо виявлення спільного та характерного в картуванні фрагменту каузальної дійсності англійцями, нідерландцями, іспанцями, українцями та росіянами на основі лексикографічних джерел (Леміш, 2014, 2014а, 2015, 2015а.). Пп. 1.7.1 та 1.7.2 окреслюють пропозиційно-змістову та формальну складові КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* для лексем *effect* та *ефект*, виділені на основі англо- та українськомовних словників. Аналогічну процедуру нами було пристосовано до встановлення типових пропозицій (каузальних семем) для когнітивно-семантичної наповненості КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* на матеріалі англо- та українськомовних текстів психологічного (Розділ 3) та економічного (Розділ 4) спрямування. Вважаємо доцільним у цьому ключі продовжити вивчення окремих КД у різних типах професійного мовлення, позаяк інваріантний СКК може об'єктивуватися різною кількістю варіантів, що дасть змогу виявити реєстр мовленнєвих структур, характерних для окремих текстів професійного спрямування певної мови, з подальшим застосуванням отриманих результатів при навчанні іноземних мов, в перекладознавстві та міжкультурній комунікації.

Місце КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у каузальному комплексі, що об'єктивує категорію каузальності в будь-якій мові за допомогою різних мовних засобів, визначається її словотвірним потенціалом, частиномовною належністю її базових номінацій, архетипною основою вербалізаторів і колокаційною розгалуженістю. Визначення частиномовної належності базових номінацій КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах цілком закономірно зумовлює необхідність у побудові словотвірних гнізд (СГ) цих лексем (Вайноренє, 2019d).

У сучасній англійській мові вершиною словотвірного гнізда в більшості випадків є зв'язаний корінь, що можна виділити в запозичених словах, яким

також є вершина *effect*, а його обсяг складають слова різних частин мови загальною кількістю 25 (двадцять п'ять) складових елементів, як представлено в Додатку А – А.1. Серед них іменників – одинадцять (11), прикметників – дев'ять (9), прислівників – чотири (4), дієслів – одне (1/2); 16 (шістнадцять) словотвірних ланцюжків (СЛ) і 3 (три) словотвірні парадигми (СП).

В українській мові обсяг СГ з вершиною *ефект*, до якого входять слова різних частин мови, загалом дорівнює чотирнадцяти (14) елементам – див. Додаток А – А.2. Серед них іменників – чотири (4), прикметників – вісім (8), прислівників – два (2); 7 (сім) СЛ і 4 (чотири) СП.

Решту дериватів у досліджуваних мовах складають термінологічні номінативні утворення (наприклад, *ефект Зейгарник*, *гало-ефект*, *плацебо ефект*, *ефект метелика*, *ефект очікувань*, *side effect*, *greenhouse effect* та інші), що створюють поле для окремого дослідження. Словотвірні гнізда з вершинами *effect* та *ефект* мають розбіжності за загальною кількістю дериватів та їх частиномовною належністю (наприклад, відсутність дієслівних утворень в українській мові, більша кількість іменникових утворень в англійській мові тощо). Типовим засобом творення є суфіксальний в обох досліджуваних мовах. Такі відмінності, на нашу думку, свідчать про очевидну наявність етноспецифічного потенціалу аналізованих лексем як в плані значення, так і функціонування всупереч їх спільному походженню (див. п. 1.4), а отже, закладають підвалини для детального вивчення сполучуваності аналізованих лексем, принаймні вершин СГ – базових номінацій КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у мовах дослідження.

1.4 Архетипна експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ*

Вивчаючи лінгвокультурний концепт ВІК ЛЮДИНИ, українська дослідниця Ю. В. Орлова критично осмислює розмаїття підходів до інтерпретації концепту, архетипу, стереотипу, прототипу і доходить

висновку, що концепти логічно трактувати як архетипно-стереотипні ментальні утворення, при цьому архетипне підґрунтя виявляється “шляхом аналізу етимологічних версій походження слів-імен концепту та ключових номінацій” (Орлова, 2019, с. 2). Транслюючи цю ідею на об’єкт нашого дослідження (способи і засоби вираження каузального комплексу як ментально-логічного конструкту, який складається з 10 каузальних домінант і може бути репрезентований СКК), за доцільне вважаємо представити результати етимологічного аналізу лексичних одиниць *effect* та *ефект* (базових вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, особливості когнітивно-семантичної експлікації котрої в англійській та українській мовах є предметом нашого вивчення), подані в різних етимологічних джерелах, задля встановлення архетипної основи цієї каузальної домінанти.

Передуючи детальному розглядові етимологічної інформації про аналізовані лексичні одиниці, зауважимо, що індивід, намагаючись упорядкувати та систематизувати знання про світ, побудувати класифікацію об’єктів картини світу, що ґрунтується на теоретичному та практичному знанні рідної мови, але й виходячи з потреб оволодіння іншомовною компетенцією, орієнтується на пошук спільних характеристик об’єктів пізнання. Оскільки мова виступає репрезентантом ментальних дій, то логічні та лінгвістичні дії є взаємопов’язаними між собою. На думку Л. В. Щерби, “мова та мислення утворюють нерозривну єдність, а спостереження за мовою є спостереженнями за мисленням, позаяк останнє неможливо спостерігати поза мовними формами” (Щерба, 1974, с. 339).

У свою чергу, інтеракція між логічними категоріями, ментальними процесами та конструктами (концептами тощо, у т.ч. й каузальним комплексом як логічно-ментальним конструктом), що утворюються за умов інтеграції лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, знаходить своє втілення на рівні мови. До того ж, у пізнавальному процесі прослідковується взаємодія чуттєвого, емоційного та раціонального аспектів у структурі значення слова, що відкриває поле для різних асоціацій і є підтвердженням

наявності *психологічного фактора* у значеннєвій структурі (Кравченко, 1999, с. 10). Однак, предмети та явища онтологічного простору, що несуть об'ємний комплекс характеристик, знаходять лише часткову експлікацію якостей та відношень у словесному вираженні (Кравченко, 1999, с. 6). Це означає, що встановлення архетипної основи аналізованих одиниць безумовно розширить інтерпретацію об'єма їхніх значень.

Стосовно терміна *архетип*, який отримав широке розповсюдження в сучасній науці, то його стали активно використовувати з початку ХХ сторіччя завдяки працям швейцарського психоаналітика Карла Густава Юнга. Їм послуговуються не тільки філософи та лінгвісти, а також психологи, літературознавці, мистецтвознавці та інші. Проте слід відзначити, що наразі не існує єдиного погляду на природу формування та функціонування архетипів.

Сам К. Юнг інтерпретує архетипи як *первинні образи*, або *першообрази* (*primordial images*) (Jung, 1988, p. 67), що є елементами колективного несвідомого. Вчений підкреслював, що термін “колективне” вказує та “загальну природу” цього пласта несвідомого в психіці індивіда, на ідентичність такого шара у всіх людей (Юнг, 1991, с. 97–128). На думку науковця, вони (архетипи) є “згустками психічної енергії”, яка несе в собі відбиток прадавніх етапів розвитку людської психіки. Саме така психічна енергія, на розсуд ученого та представників його школи, може скеровувати людські дії, тому виникають певні схеми поведінки, об'єднані загальним типом емоційного переживання: “common inherited patterns of emotional and mental behaviour” (Jung, 1988, p. 304) – “загальні вроджені схеми емоційної та психічної / ментальної поведінки” (переклад наш. – І. В.). Цікавим є той факт, що сам К. Юнг тлумачить архетип не як змістовну одиницю, а як форму, що наповнюється конкретним змістом протягом життя людини та залежить від соціальних, культурних, кліматичних, географічних особливостей навколишнього середовища.

Однак не всі дослідники неухильно дотримуються поглядів К. Юнга. Наприклад, критично переосмисливши ідеї К. Юнга щодо радикального

розмежування ноуменального архетипу як такого та феноменального архетипічного образу, Дж. Хілман в *Архетипічній психології* пропонує відмовитись від гіпотез стосовно безпосередньо архетипу як такого, а досліджує “сам феномен архетипічного образу” (Хиллман, 1996, с. 68). Таким чином, визнається реальність і значущість архетипічного образу, а власне архетип, що лежить в його основі, опиняється поза рамками дослідження.

У сучасних наукових розвідках досить часто можна також стикнутися з поняттям “літературного архетипу” (А. Большакова, Ю. Доманський, А. Коробейнікова, А. Кушніренко, Ю. Пихтіна, О. Юдін), що є ширшим за поняття архетипу у К. Юнга (Коробейнікова, Пыхтіна, 2010, с. 45). Важливою ознакою літературного архетипу є його спроможність видозмінюватися, зберігаючи при цьому свої значення та функції. Таку його властивість дослідниця А. Ю. Большакова називає “варіативність інваріантності” (Большакова, 2001, с. 171). Такої ж думки дотримується А. Кушніренко, яка стверджує, що архетип проявляється в контекстах як “варіативна інваріантність”, тобто один і той самий інваріант має декілька варіантів репрезентацій. Інваріанта природа архетипу дає підстави вважати його основним елементом колективного несвідомого, що вже існує до виникнення / створення конкретного нового тексту, незалежно від волі автора, котрий переводить архетип з підсвідомого рівня об’єктивно-психологічного буття у сферу художньої реальності (Кушніренко, 2010, с. 132).

У лінгвістиці архетип, як правило, визначають через концепт. “Серед різних констант архетип представляє собою первинний концепт, що здійснює детермінуючий вплив на розвиток людської цивілізації. Поняття архетипу не зводиться до концепту. Якщо концепти здатні проявляти себе більш конкретно, то архетипи виражають більш загальні, фундаментальні якості” (Фисенко, Лазарев, 2014, с. 48). Наведена когнітивна інтерпретація архетипу характеризується такою ж невизначеністю форми, як і концепт, наближаючись

певним чином до поняття менталітету. Зміст останнього можна глибше зрозуміти саме через зіставлення архетипу (який є незмінним) і менталітету (що змінюється). Отже, архетип можна вважати вродженим інваріантом, який набуває змісту в конкретному соціально-культурному етнологічному контексті, реалізуючись у культурно-специфічних варіантах. Іншими словами, “Архетипи відображають як універсальні (загальнолюдські) знання, так і національно-культурні, соціальні індивідуальні та групові” (Фисенко, Лазарев, 2014, с. 49).

З огляду на зазначене вище, релевантною видається дефініція архетипу української дослідниці О. О. Селіванової: архетип – “первісна вроджена психічна структура, вияв родової пам’яті, історичного минулого етносу, людства, їхнього колективного підсвідомого, що забезпечує цілісність і єдність людського сприйняття й виявляється у знакових продуктах культури (у вигляді архетипних образів)” (Селіванова, 2010, с. 40–41). Подане визначення є робочим у нашому дослідженні.

Отже, детальний розгляд етимологічних версій походження англійської лексеми *effect* та української *ефект* – базових вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, дасть змогу встановити архетипну основу цієї КД, що сприятиме досягненню мети нашої розвідки: визначити особливості когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах.

За результатами етимологічного аналізу, представленими в наявних лексикографічних джерелах (ЕССУМ, ЕСУМ, Dictionary.com, EDLOIL, OED, WO), походження номінацій (*effect* і *ефект*) на позначення КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* є спільним для обох мов, що вивчаються. Праформа для обох лексем є тотожною, оскільки складається з префікса *ex*, *ē*, *ec*- (‘з, віддалений, далеко’) < PIt. **ez*, **eks* (‘з’) < PIE **h₁egh*, **h₁eghs* (‘з’) та дієслова *facere* (faciō ‘робити’) < PIt. **fak-i*, **fek* / **fak* (‘зробити, зробив’) < PIE **d^heh₁-* (‘зробив’); **d^hh₁-k-* (‘робити’), **d^hh₁-k-i* (EDLOIL, с. 195 – 196, 198–199).

Розглянемо більш детально. Зважаючи на той факт, що на сьогодні більша кількість словників оцифрована і наявна в електронному форматі / онлайн, а нові словники, як правило, відразу укладаються в цьому вигляді, то перевагою користуються ті, що надають якомога більше даних про потрібну лексему в одному місці інформаційного простору. Одним з таких є онлайн словник *Dictionary.com*, який не лише тлумачить лексичні одиниці й ілюструє їхнє використання, а й подає етимологію для них. Цей словник фіксує появу лексеми *effect* у середньоанглійській мові у XIV ст. (1350–1400) як похідної одиниці від лат. *effectus* ('виконання' завдання тощо). Надалі значення отримує розвитку до того, що досягається, є результатом, тобто еквівалентом до *effec-* (варіанта основи *efficere* 'здійснювати' = *ef-* + *-ficere* (комбінована форма з *facere* 'робити¹') + *-tus* (суфікс, що зберігає значення дії за дієсловом) (DC).

Через формальну схожість в англійській мові лексем *effect* та *affect* відразу розглянемо походження й останньої. У першому значенні етимологію дієслова *affect* можна представити таким чином: так само, як *effect*, з'явилося у середньоанглійській мові приблизно в середині XIV ст. (1350–1400), є похідним від лат. *affectus* (той, на кого, або те, на що діяли, піддавали якійсь дії; психічний або емоційний стан (дієприкметник минулого часу та іменник на позначення дії від *afficere*)) = *af-* + *fec-* (комбінована форма з *facere* 'робити') + *-tus* (суфікс іменника або дієприкметника минулого часу на позначення дії). Входить до 2-х синонімічних рядів: 1) впливати, хитати; модифікувати, змінювати; 2) чіпати / торкатися, ворушити. У другому значенні *affect* зафіксовано у пізньосередньоанглійській мові у XV ст. (1400–1450), куди воно прийшло через посередництво середньофранцузької лексичної одиниці *affecter* з лат. *affectāre* ('прагнути до чогось, прикидатися' (часто *afficere*)) = *af-* + *fec-* (див. *affect*¹) + *-tāre* (частотний суфікс). Із синонімів зазначено лише *pretend* ('прикидатися') (DC). Отже, на тлі спільного кореня *fec-* спостерігаємо розбіжності між префіксами *ef-* / *af-* і суфіксами *-tus* / *-tare*, що, безумовно, впливає на відтінки значення порівнюваних одиниць.

Відсутність праформ для структурних складових аналізованих лексем зумовлює подальший їх пошук в інших джерелах.

Одним із словників, що надають найбільш вичерпну інформацію про походження лексичних одиниць в англійській мові, є онлайн словник Etymonline. Проаналізувавши дані, які він подає, було отримано такі результати:

1) лексема *effect* функціонує і як іменник, і як дієслово. Як іменник почала використовуватися з середини XIV ст., є похідною одиницею з латини через старофранцузьку мову (*efet* зареєстрована у XIII ст., *effet* – сучасна французька мова). Спочатку вживалась зі значенням “execution or completion (of an act)” (‘виконання або завершення (дії / акту)’), потім – у значенні “result, execution, completion, ending” (‘результат, виконання, завершення, закінчення’) від лат. *effectus* “accomplishment, performance” (‘завершення, виконання’ – від основи дієприкметника минулого часу *efficere* “work out, accomplish” (‘розробляти / добиватися, здійснювати / завершувати’ – від асимільованої форми префіксу *ex-* “out” + комбінованої форми *facere* “to make, to do” (‘робити’) ← PIE кореня **dhe-* “to set, put” (‘ставити’)). Схеми походження англійського іменника та дієслова *effect* (за результатами онлайн словника Etymonline) представлено у Додатку Б – Б.1, Б.2 відповідно;

2) з кінця XIV ст. набуває значення “power or capacity to produce an intended result; efficacy, effectiveness” (‘потужність отримати запланований результат; ефективність’), а в астрології – “operation or action (of a heavenly body) on human affairs; influence” (‘дія (небесного тіла) на людські справи; вплив’), також використовується у значенні “that which follows from something else; a consequence, a result” (‘те, що впливає з чогось іншого; наслідок, результат’). Спочатку XV ст. набуває значення “intended result, purpose, object, intent” (‘запланований результат, ціль, мета, намір’). Значення реальності, факту також зберігається з кінця XIV – *in effect* (з початковим змістом ‘фактично / реально’. Значення “impression produced on the beholder” (‘враження, справлене на спостерігача’) використовується з 1736 року,

а як “sense in stage effect, sound effect, etc.” (‘відчуття від сценічного, звукового ефекту тощо’) вперше зафіксовано у 1881 році;

3) як дієслово *effect* вживається з кінця XVI ст. зі значенням “to produce as a result; to bring to a desired end” (1580-ті – ‘виробляти в результаті; довести до бажаного завершення’), є похідним, як і іменник, від лат. *effectus* (OED);

4) лексема *affect* як іменник теж функціонує з кінця XIV ст. у значенні “mental state” (‘психічний стан’), вона є похідною від лат. *affectus* (“disposition, mood, state of mind or body produced by some external influence” – ‘характер, настрої, стан душі чи тіла, викликаний деяким зовнішнім впливом’) від дієприкметника минулого часу дієслова *afficere* (“to do; treat, use, manage, handle; act on, do something to; attack with disease; have influence on, apply force to” – ‘робити; обробляти, використовувати, керувати, справлятися; діяти на, щось робити для; нападати (про хворобу); мати вплив на, застосовувати силу до’) ← префікса *ad* “to” (‘до’) + дієслова *facere* (дієприкметника минулого часу *factus*) “to make, do” (‘робити’) ← PIE кореня **dhe-* (“to set, put” – ‘ставити’);

5) *affect* як дієслово має 2 значення: а) на початку XV ст. – “act upon, infect” (‘діяти, заражати’) від лат. іменника *affect* / лат. прикметника *affectus*; з кінця XV ст. – на початку XVI ст. – “to attack” (‘нападати’); з першої половини XVII ст. – “to make a mental impression on” (‘справляти психічне враження на’); б) на початку XV ст. в англійській мові (зараз застаріле) “aim at, aspire to, desire” (‘прагнути, бажати’) ← старофранц. *afecter* (пізніше *affecter*) ← лат. *affectare* (“to strive after, aim at, aspire to” – ‘прагнути’) / *afficere* (дієприкметника минулого часу *affectus* “to do something to, act on, influence” – ‘щось робити, діяти, впливати’); з кінця XVI ст. – “to assume the character of (someone)” (‘прибирати на себе чийсь характер’); з другої половини XVII ст. – “to make a pretense of” (‘робити вигляд’) (OED). Враховуючи складну структуру дериватів від латинської мови, ми також перевірили походження префіксів *ex-* (*ef-*) і *ad-* (*af-*), значення яких впливає на семантику аналізованих одиниць.

Щодо *ex-*, то він має значення ‘поза, з; вгору, повністю, позбавляти, без; попередній’ і є похідним від лат. *ex* “out of, from within; from which time, since; according to; in regard to” (‘з, зсередини; з якого часу, з тих пір; згідно з; стосовно чогось’) ← PIE *eghs “out” ‘з’ (OED).

Ad- є словотворчим елементом, який передає значення ‘напрямок до; на додаток до’ ← лат. *ad* (“to, toward” ‘у напрямку до’ – у просторі або часі; “with regard to, in relation to” ‘щодо, стосовно’) ← PIE **ad-* (“to, near, at” ‘до, близько, біля’) (OED). Як префікс може виконувати чисто емфатичну функцію, а також спрощуватися до *a-* перед *sc-*, *sp-*, *st-*; модифікуватися на *ac-* перед багатьма приголосними і тоді мати вигляд *af-*, *ag-*, *al-*, т.п. (напр.: *affection*, *aggression*).

Частотне тлумачення *effect* через *consequence*, *result* зумовило необхідність перевірки етимології і цих лексем. Отже, лексична одиниця *consequence* з’явилась в англійській мові приблизно у той самий час, що й *effect*, тобто наприкінці XIV ст. у значенні “logical inference, conclusion” (‘логічний вивід, висновок’). Є запозиченою зі старофранцузької мови *consequence* “result” (XIII ст., у сучасній формі *conséquence*), що є похідною від лат. *consequential* (абстрактний іменник, утворений від основи дієприкметника теперішнього часу *consequi* “to follow after” – ‘слідувати за’) ← асимільованої форми префікса *con-* / *com* (“with, together” – ‘з, разом’) + *sequi* (“to follow” – ‘слідувати’) ← PIE кореня **sekw-* (1 – “to follow” ‘слідувати’). *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages* подає такі праіндоєвропейські етимони для складових похідної лексеми *consequence*: лат. префікса *con-* (*com-*, *co-*; *cum-*) + лат. дієслова *sequor*, *sequi* (‘слідувати’) ← PIt *kom + PIt **sek^w-e/o* ‘слідувати’ (**sek^w-to-* ‘наслідуваний’, **sek^wondo-* ‘наступний’) ← PIE *kom (‘з’) + PIE **sek^w-e/o* (‘слідувати, супроводжувати’) (EDLOIL, с.128, 555–556). В англійській мові вживається лише як іменник. Поняття “full of consequences” (‘повний наслідків’) призвело до надання аналізованій лексемі смислу ‘importance, significance’ (‘важливості, значущості’) наприкінці XVI ст. (OED).

Щодо лексичної одиниці *result*, то подібно лексемі *effect* вона може функціонувати і як іменник, і як дієслово. На противагу *effect*, *result* спочатку ввійшла у вжиток як дієслово (на початку XV ст.) і лише згодом як іменник (у першій половині XVII ст.). Як дієслово використовується у значенні “occur as a result, arise as a consequence” (‘виникати в результаті, або як наслідок’) з XV ст., є похідним від середньовічної латинської одиниці *resultare* “to result” ‘мати результатом’ (класичне лат. “to spring forward, rebound” ‘вистрибувати, відскакувати’) з етимологією, аналогічною походженню англ. іменника *resilience* (OED). *Resilience* “act of rebounding” (‘відскакування як дія’) ← лат. *resiliens* – дієприкметник теперішнього часу від дієслова *resilire* “to rebound, recoil” (‘відскочити, відступити’) ← *re-* “back” (‘назад’) + *salire* “to jump, leap” (‘стрибати, плигати’) (OED). Схему походження іменника *result* представлено в Додатку В – В.3.

Глибшу етимологію можна знайти в *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages* (2008): *result* ← лат. префіксу *re-*, *red-* (‘назад, зворотній’) + лат. дієслова *saliō*, *-īre* (‘плигати, стрибати’) ← PIE *ure (‘назад’) + PIE **sh₂l-e/o* (‘плигати’), **sh₂l-to-* (EDLOIL, с. 516, 535–536). Як іменник вживається на позначення “action of springing back” (‘дія з відскакування’ з 1620-тих), “outcome, effect” (‘результат, ефект’ з 1640-тих). У 1771 р. набуло розрахункового смислу в математиці (OED).

Узагальнено часові рамки появи аналізованих лексем в англійській мові можна представити в таблиці 1.4.1:

**Часові періоди появи лексичних одиниць *effect*, *consequence* і *result*
в англійській мові**

	<i>effect / affect</i>	<i>consequence</i>	<i>result</i>
як іменник	з середини XIV ст.	наприкінці XIV ст.	з першої половини XVII ст.
як дієслово	з кінця XVI ст. / на початку XV ст.	---	на початку XV ст.

Тлумачення *effect* через *result* і *consequence*, *consequence* через *result*, *result* через *effect* закладає підґрунтя для включення усіх трьох лексичних одиниць до єдиного поля номінацій на позначення КД *EFFECT* у нашій розвідці.

На відміну від англійської мови в українській наразі бракує вичерпних даних про походження більшості лексичних одиниць. Так, *Словник української мови VI століття* І. П. Ющука не включає таких лексичних одиниць, як *ефект* і *результат*, проте на с. 161 наводить лексему “наслідок ч. – вл. *naslědk*; чес. *následek*; слн. *nasledek*; серб. *Наследак*” (Ющук, 2017, с. 161).

Словник української мови Б. Грінченка також не має лексем *ефект* та *результат*, але на с. 1445 подає словникову статтю про *наслідок*: “наслідок, -дку м. Слѣдствие, послѣдствие. К. XII. 13” (ГСУМ, 1907-1909).

І лише *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* презентує таку лексичну одиницю, як *ефект* (*ефектъ, ефектъ, ефектъ, еффектъ, еффектъ, ефектъ, еффектъ*, ч.р., з похідною від лат. *effecio*) з трьома значеннями (“1. (дійова сила, дія) ефект: (XVII ст.; 1632). 2. Результат, наслідок, ефект: (1638, 1639, 1643, 1646, 1649). 3. (сильне враження) ефект: (1596)”), що саме й відносяться до часового періоду, вказаного в назві словника (СУМ XVI – першої половини XVII ст., 2002).

Том II *Етимологічно-семантичного словника української мови* на с. 16 презентує дві лексичні одиниці *ефект* і *ефективний*. Першу тлумачить як “процес діяння будь-якої причини; наслідок, вислід (результат). Від лат. *effectus* – дія, від *efficio* – я виконую; корінь той самий, що в слові *facio* – я роблю. Лекс. 1956. 266: *Страсть – взрушёнье, эффект*”. Другу інтерпретує таким чином: “дійовий продуктивно; та дія, що дає наслідок. Від лат. *effectivus* – продуктивний” (ЕССУМ, II, 1982).

Том III *Етимологічно-семантичного словника української мови* включає іменник *наслідник* у сім’ї слів: “слід”; “слідити” (і “слідкувати”); “послід” (<...>); “вислід” (“результат”); <...> на с. 223–224 (ЕССУМ, III, 1988).

Том IV *Етимологічно-семантичного словника української мови* не має лексеми *результат* (ЕССУМ, IV, 1994).

У Випуску 23 *Етимологічного словника слов’янських мов (Праслов’янський лексичний фонд)* на с. 53 найбільш детально представлено походження лексичної одиниці **naslěďьkь / *naslěďьka* від цслов. *naslěďьkь* ч. р. – те саме, що й *poslěďьkь*, словен. *naslědek* ч.р. ‘(по)следствие, результат’, чес. *následek* ч.р. ‘следствие, последствие, результат’, в-луж. *naslědk* ч. р. ‘следствие, последствие, результат’. Також зазначено, що вона утворена складанням **na + *slěďь / *slěda*. У двн-рус. одиниця мала форму *naslěďьkь* зі значенням ‘наслідник’ ч.р. або ‘наслідники, потомство’ збірне у XV ст. Російська діалектна форма – *naslědok* ч.р. ‘наследье, доля, часть на кого-л. по наследству приходящая’, ‘наследник’ (тул.), *naslědak* ч.р. ‘наследник’ (тул.). Староукраїнська (1446 р.) – *naslědokь* (цслов. *naslěďьkь*) ‘потомок’, у XIV–XV ст. – ‘потомство’, укр. *наслідок* ч.р. ‘следствие, последствие’ (Гринченко II, с. 520; Словник укр. мови V, с. 192) (ЭССЯ, 1996, с. 239).

Етимологічний словник української мови О. С. Мельчука зазначає, що лексема *ефект* (з XVII ст.) походить від лат. слова *effektus* виконання, дія, вплив, результат’, пов’язаного з дієсловом *efficio* ‘виготовляю, виконую, призначаю, доводжу’ (*efficere* – ‘робити’, ‘спричинювати’), утвореним за допомогою префікса *ex-* (>*ef-* внаслідок асиміляції) ‘з-’ і дієслова *facio*

‘роблю’ (ЕСУМ, 1985, 2, с. 173–174). Лексична одиниця *наслідок* не включена до цього словника, а *результат* є запозиченням з французької *résultat* ← лат. *resultātum* ‘те, що відскочило’ ← *resultāre* ‘відскакувати, відбивати’, а також є “інтенсивною формою до дієслова *resilire* “скакати назад, відскакувати”, утвореного за допомогою префікса *re-* від дієслова *salire* “стрибати, скакати” (ЕСУМ, 2006, 5, с. 49).

Узагальнено часові рамки появи аналізованих лексем – іменників в українській мові можна представити в таблиці 1.4.2:

Таблиця 1.4.2

Часові періоди появи лексичних одиниць *ефект*, *наслідок* і *результат* в українській мові

<i>ефект</i>	<i>наслідок</i>	<i>результат</i>
XVI ст. – XVII ст.	фіксується вже у VI ст.; з XIV ст. – XIV ст. зі значенням ‘следствие, последствие, результат’	XVII ст.

Визначення *ефекту* за допомогою лексем *результат* і *наслідок* складає найближче коло вербалізаторів в українській мові для позначення КД *ЕФЕКТ*.

Якщо умовно визнати віднайдені етимони за архетипи, то інтеграція наповнення / розширення семантичного значення аналізованих форм і їхніх складових може призвести до вірогідної реконструкції архетипних уявлень про окремі явища, включаючи КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах. Здійснюючи реконструкцію потрібно пам’ятати про попередження К. Юнга стосовно того, що “природа архетипів не дозволяє чітко витлумачувати їх <...> будь-яка інтерпретація – це більш або менш успішна спроба “перекласти на іншу образну мову” (Юнг, 2004, с. 91). “Будь-яка спроба добитися точності миттєво карається тим, що невідчутне ядро

значення втрачає свою ясність” (Юнг, 2004, с. 113). Е. М. Колчева пояснює, що це треба розуміти як необхідність зафіксувати найзначуще у смислі, або у приблизному описі ядра змісту (Колчева, 2015, с. 258).

За нашими даними, архетипні уявлення про *ефект* в англійців та українців у найбільш загальному плані збігаються, як про це вже було зазначено в дисертаційному дослідженні Н. Є. Леміш: “віддалена дія того, що було зроблено”, так само, як і для *результата*: “те, що генетично пов’язано з чимось іншим, тобто має зворотній зв’язок” (Леміш, 2015, с. 406). Щодо *наслідку*, то для англійців це – “те (той), що (хто) обов’язково слідувало (слідував) за чимось (кимось)” (там само), а для українців важливою складовою ще постає й сема “отримання” (= як наслідок щось отримується в матеріальному або духовному плані) (ЕССЯ, 1996, с. 53).

Підсумовуючи, підкреслимо, що вивчення архетипів і архетипних уявлень підтвердило закладеність частиномовного потенціалу лексичних одиниць. Так, лексеми *effect* та *result* в англійській мові мають подвійну природу: здатні функціонувати як іменники, так і як дієслова, чого не можна сказати про *consequence* та українські лексичні одиниці *ефект*, *наслідок*, *результат*, що зумовлено структурними особливостями мов різного ступеня аналітичності. Неповна чіткість понять і наявність потенційних сем в аналізованих лексичних одиницях свідчать про здатність до сполучення різнопонятійних лексем, а також про вірогідну колокаційну розгалуженість останніх, про що піде мова в п. 1.6.

1.5 Частиномовна експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах

Український науковець І. К. Харітонов, слідом за Л. В. Щербою, обстоює думку, що розподіл слів на частини мови (певні класи / групи слів в європейських мовах) можна здійснювати за трьома основними критеріями – семантичним, формальним і функціональним, беручи до уваги

ще й додатковий “принцип граматичної сполучуваності” (Харітонов, 2008, с. 211). Додатковий принцип учений демонструє на прикладі граматичної сполучуваності іменника в англійській мові, який зліва може приєднувати артикль, прикметник, дієслово, інший іменник, проте не може сполучатися з прислівником, при цьому може передувати безособовій формі дієслова, іншому іменнику та прийменнику, розташованим справа (там само, с. 212). Зазначаючи, що головною функцією англійського прикметника в реченні є означення, дослідник підтверджує, що саме прикметник здатний якнайкраще схарактеризувати іменник. А зауваження про неспроможність українського іменника виконувати функцію означення в реченні свідчить про часткову функціональну аломорфність іменників в англійській та українській мовах. Такий додатковий принцип ми детально розглядаємо в п. 1.6.

Інша українська дослідниця І. О. Алексеева пропонує дотримуватися класифікації Е. Мороховської, згідно з якою усі частини мови розподіляються на лексичні та функціональні / граматичні. До того ж, лексичний та синтаксичний критерії застосовують до обох груп, а морфологічний – лише до лексичних, оскільки функціональні частини мови не мають флексій (Алексеева, 2007, с. 29–30).

З огляду на той факт, що аналізовані нами лексеми *effect* та *ефект* є самостійними (незалежними, або лексичними) в обох мовах, то визначення їх частиномовної приналежності з висвітленням лексико-семантичних варіантів їх значень відбувалось на базі тлумачних, синонімічних, тезаурусних, перекладних і колокаційних словників англійської та української мов. Такий підхід також сприяв найбільш вичерпному описові семантичного наповнення лексичних одиниць, заповнюючи прогалини, наявні в окремих словниках.

Окремо зауважимо, що аналіз словникових дефініцій, включаючи компонентний аналіз і визначення семантичного зв'язку між словами, відбувався на засадах, запропонованих І. В. Городецькою: “а) два слова семантично пов'язані між собою, якщо вони містять у своєму змісті хоча

б) один спільний компонент; б) в якості семантичного компонента можуть бути використані слова, які входять у тлумачення (дефініцію) “вхідного” слова, тобто кожний елемент тлумачення у формі окремого слова прирівнюється до семантичного компонента; в) чим ближче одне від одного знаходяться слово, яке тлумачиться, та слова, за допомогою яких воно тлумачиться, тим більшою мірою вони пов’язані семантично” (Городецька, 2016).

З-поміж англійськомовних словників нами було використано *Cambridge Dictionary*, *Dictionary.com*, *Merriam-Webster (+ Thesaurus)*, *Oxford Dictionary*, *Thesaurus.com*, *The Visual Thesaurus*, *Wordreference*.

Відповідно до *Oxford Dictionary* лексема *effect* може належати до таких частин мови, як іменник і дієслово та мати три (3) значення як іменник: 1) зміна, яка є результатом або наслідком певної дії або іншої причини: а) зміна; б) використання; міра, яка є ефективною; с) фізичний феномен, який зазвичай називається після його відкриття; д) враження, що створюється у людському розумі (технічні засоби); 2) (ефекти) світло, звук або сценарій, які використовують у п’єсах, фільмах або радіомовленні; 3) особисті речі. Як дієслово – вживається з додатком і має значення “спричиняти (щось) до дії; досягати” (OALDCE).

Cambridge Dictionary також фіксує функціонування лексичної одиниці *effect* як іменника та як дієслова. Як іменник вона має п’ять (5) значень, де 4 і 5 перетинаються з 2 і 3 у словнику *Oxford Dictionary*: 1) результат певного / особливого впливу; 2) використання / досягнення результатів або чогось; 3) досягнення чогось через щось / завдяки чомусь (комусь); 4) (в театрі тощо) освітлення, звук і речі, що спеціально виробляються для сцени або фільму і які мають на меті зробити реальним те, чого не існує; 5) (особисті речі) особисті речі людей, особливо після їх смерті. Як дієслово – одне значення, що збігається з наведеним вище: досягти чогось або спричинити (щось) до дії (CD).

Більш детально розглянемо значення й функціонування лексеми *effect* на матеріалі онлайн словника *Dictionary.com*, який виділяє дев’ять (9) значень

для іменника *effect*: 1) щось, що виробляється агентом чи причиною; результат (*result*); наслідок (*consequence*) (*Exposure to the sun had the effect of toughening his skin*); 2) сила / потужність для отримання результатів; ефективність; термін дії; вплив (*His protest had no effect*); 3) оперативний або функціональний стан; оперування або виконання; завершення (*to bring a plan into effect*); 4) психічне або емоційне враження, що справляється картиною або промовою, наприклад; 5) значення або смисл; мета або інтенція (*She disapproved of the proposal and wrote to that effect*); 6) справлення бажаного враження (*We had the feeling that the big, expensive car was only for effect*); 7) ілюзорне явище (*a three-dimensional effect*); 8) реальне явище (зазвичай називають за іменем першовідкривача) (*the Doppler effect*); 9) спеціальні ефекти (*special effects*) (DC).

Для лексеми *effect* як дієслова (що використовується з додатком) наводиться одне значення: 1) продукувати як ефект; викликати; здійснювати (*The new machines finally effected the transition to computerized accounting last spring*) (DC)

Також іменник *effect* може бути складовою ідіоматичних виразів: 11) *in effect* (a) for practical purposes; virtually: *His silence was in effect a confirmation of the rumor*; b) essentially; basically; c) operating or functioning; in force: *The plan is now in effect*); 12) *take effect* (a) to go into operation; begin to function; (b) to produce a result: *The prescribed medicine failed to take effect*) (там само).

Зазначений словник *Dictionary.com* (DC) також подає синоніми до лексичної одиниці *effect* як для іменника (*consequence (-s), result*), так і для дієслова (*achieve, realize, fulfill, perform, consummate*).

Тезаурусний словник англійської мови *Thesaurus.com* окреслює широке коло синонімів для іменника *effect*, розподіляючи їх за ступенем близькості (з найближчою одиницею *result*):

– *aftermath, consequence, development, event, fallout, issue, outcome, ramification, reaction, repercussion, response, side effect*;

– *aftereffect, backlash, backwash, conclusion, corollary, denouement, end, eventuality, flak, follow-up, fruit, outgrowth, precipitate, pursuance, reflex, sequel, sequence, spin-off, upshot, waves;*

– *can of worms, causatum, chain reaction, end product, follow through* (TC).

Розмежовуючи близькі за значенням іменники *effect, consequence, result* (те, що відноситься до чогось, викликаного певною дією чи причиною), акцентовано, що:

– *effect*, як правило, продукується миттєво й безпосередньо (*The effect of morphine is to produce sleep*);

– *consequence* – те, що слідує природно або логічно (наприклад, у ланцюжку подій, що відбуваються у часовій послідовності, при чому прямий зв'язок з причиною не є очевидним, як у випадку з *effect* (*Punishment is the consequence of disobedience*);

– *result* може бути наближеним до причини за часом, а може бути і віддаленим, але зазвичай об'єднує ефекти з наслідками, репрезентуючи завершення / остаточний підсумок (*The English language is the result of the fusion of many different elements*) (там само).

За доцільне також вважаємо нагадати про формальну схожість в англійській мові лексем *effect* та *affect*. Остання вживається як дієслово, що використовується з додатком і має два значення, або як іменник. У першому значенні дієслова *affect* має 3 ЛСВ: 1) діяти; продукувати ефект або викликати зміну (*Cold weather affected the crops*); 2) справляти враження або викликати почуття (*The music affected him deeply*); 3) (про біль, хворобу тощо) напасти або охопити. У другому значенні – 7 ЛСВ за умови використання з додатком: 1) надавати зовнішнього вигляду; прикидатися або підробляти (*to affect knowledge of the situation*); 2) припускати штучно, претензійно або заради ефекту (*to affect a Southern accent*); 3) користуватися, носити або приймати за бажанням; вибирати; віддавати перевагу (*the peculiar costume he affected*); 4) прийняти характер або ставлення (*to affect the freethinker*); 5) (про речі) прагнути до звичного або природного (*a substance that affects*

colloidal form); 6) (про звірів і рослини) окуповувати або населяти; жити в або на (*Lions affect Africa. Moss affects the northern slopes*); 7) архаїчне (а) мати прихильність до; уподобувати; б) націлюватися на; прагнути до); 1 ЛСВ застаріле, при вживанні без додатка: схилитися або прихилитися (зазвичай з прийменником *to*) (*He affects to the old ways*) (там само). Як іменник зазвичай використовується в психології (почуття або емоція), психіатрії (виражена емоційна реакція, яку можна спостерігати: *Restricted, flat, or blunted affect may be a symptom of mental illness, especially schizophrenia*). Значення “прихильність, пристрасть, відчуття, нахил, внутрішня схильність” є застарілим. З наведених вище даних очевидно, що лексеми *effect* та *affect* (як іменники, так і дієслова) мають інтеграційну сему “вплив”, тому їх доволі часто плутають. Як дієслово *affect*¹ вживається у значенні “діяти на”, “чіпляти” (*His words affected the crowd so deeply that many wept*); а *affect*² – “прикидатися”, “приймати” (*new students affecting a nonchalance they didn't feel*). Дієслово *effect* використовується зі значенням “спричинювати”, “здійснювати” (*Her administration effected radical changes*), а іменник – “результат”, “наслідок” (*the serious effects of the oil spill*). Іменник *affect*¹ є технічним терміном у психології та психіатрії, а *affect*² взагалі не може бути іменником.

Питанням розмежування англійських лексем *effect* та *affect* займаються і методисти. Наприклад, у своєму навчально-методичному комплексі *Common English Usage Problems* (Типові проблеми англійського слововживання) Н. Л. Драб пропонує “пояснення різниці у використанні деяких найбільш вживаних англійських слів та словосполучень, які з різних причин викликають труднощі в україномовних студентів” (Драб, 2012, с. 6), до котрих віднесено *affect / effect* (іменник) / *effect* (дієслово). “*To affect* означає “впливати”, “шкодити”; *to effect* – “робити”, “чинити”, “виконувати”, “здійснювати”; *effect* – це іменник із значенням “вплив”” (там само, с. 10).

Цікаву інформацію щодо значень і використання аналізованих одиниць можна знайти в *The Visual Thesaurus*. Це – інтерактивний словник і тезаурус англійської мови, що пропонує так звані “карти слів”, які репрезентують

повний арсенал значень із розгалуженням на позначення зв'язку з іншими словами. Це дає змогу унаочнено побачити, до якої частини мови аналізована лексична одиниця може відноситися (червоні цятки – іменники, зелені – дієслова, жовті – прикметники, фіолетові – прислівники), окреслити розмаїття близьких за однією або кількома семами / семемами слів, а також розвинути здатність до вільних асоціацій (VT).

Повні карти для лексем *effect*, *consequence* і *result* подано у Додатку В (Рис. В. 1, В. 2, В. 3).

Лексична одиниця *effect* має шість (6) значень як іменник і два (2) як дієслово. Щодо функціонування у ролі іменника ця лексема інтерпретується як 1) явище, що спричинюється іншим явищем, яке передує у часі. Синонімічний ряд у такому випадку складається з семи (7) іменників, включаючи *effect*, *issue*, *event*, *consequence*, *outcome*, *upshot*, *result*; 2) зовнішній вигляд: *effect*, *impression*; 3) враження (зокрема штучне або вигадане) – *effect*; 4) центральне значення або тема промови або літературного твору: *effect*, *core*, *burden*, *essence*, *gist*; 5) (правознавство) те, що має юридичну силу: *effect*, *force*; 6) симптом, що викликається хворобою або наркотиком: *effect*. У ролі дієслова *effect* тлумачиться або як продукувати (*effect*, *set up*, *effectuate*), або як діяти таким чином, щоб запровадити в життя (VT).

Лексична одиниця *result* має чотири (4) значення як іменник і три (3) як дієслово. На тлі синонімічних рядів як іменник витлумачується таким чином: 1) повністю за значенням і набором синонімів збігається із даними для лексеми *effect*; 2) положення, що вирішує проблему або пояснює, як її можна вирішити: *result*, *resolution*, *answer*, *solution*, *solvent*; 3) щось, що дає результат: *result*, *final*, *resultant*, *termination*, *outcome*; 4) семантична роль іменникової фрази, референт якої існує лише в силу діяльності, що позначається дієсловом у головному реченні: *result*, *resultant role*. Як дієслово вживається зі значеннями: 1) видавати або припиняти (зазначеним способом, заявляти, т.п.); закінчувати (*result*, *ensue*); 2) мати результатом або у вигляді залишку (*result*, *leave*, *lead*); 3) виникати або слідувати (*result*) (VT).

Лексема *consequence* має лише три (3) значення як іменник, при чому перше (1) є тотожним для всіх трьох слів *effect, result, consequence*; 2) результат події, особливо відносно окремої людини: *consequence, aftermath*; 3) те, що має важливі наслідки або вплив: *consequence, moment, import* (VT).

Про широку синонімічну, антонімічну та колокаційну розгалуженість аналізованих лексем, зокрема лексеми *effect*, свідчать дані таких онлайн словників, як *Merriam-Webster (+ Thesaurus)* і *Wordreference*. *Merriam-Webster* пропонує вісім (8) значень і двадцять (20) синонімів для іменника *effect* та два (2) значення з двадцяти чотирьох (24) синонімами для нього як дієслова (MerW). *Merriam-Webster + Thesaurus* окремо подає три (3) значення для іменника із синонімічними рядами до кожного з них: для значення 1 – двадцять (20) синонімів і шістнадцять (16) споріднених за цим значенням слів; 2 – п'ять (5) синонімів і чотирнадцять (14) споріднених слів; 3 – п'ятнадцять (15) синонімів і дев'ять (9) споріднених слів. Для дієслова зазначено 1 значення з двадцятьма чотирма (24) синонімами та тридцятьма одним (31) спорідненим словом, також є дві (2) синонімічні фрази. (MWD). Ці словники також наводять й антонімічні ряди для всіх лексем. *Wordreference* зображує лексичну одиницю *effect* як іменник з дев'ятьма (9) значеннями і як дієслово з одним (1), при цьому подає ідіоматичні вирази, що включають цю лексему, а також окремим списком базові колокації – двадцять шість (26) для іменника (одинадцять (11) включають сполучуваність з прикметниками) і чотири (4) для дієслова (WD).

Отже, виходячи з даних словників англійської мови, частіше лексема *effect* в англійській мові виступає іменником (має при цьому до дев'яти (9) різних значень, основні з яких: результат, вплив, зміна, дія, враження). Менш вживаною вона є як дієслово, також утворює велику кількість словосполучень зі службовими частинами мови, не є тотожною з *affect*. Розповсюдженим є вживання наведеної лексеми з прикметниками, дієсловами та іменниками в значенні номінації на позначення певних феноменів дійсності.

В українськомовних словниках лексема *ефект* не виділяється розмаїттям значень і сполучень, на відміну від англійської мови, тим більше, що в англійській мові її відповідник може бути як іменником, так і дієсловом, а в українській мові – лише іменником.

Так, у СУМ і ВТССУМ лексична одиниця *ефект* представлена 4 (чотирма) значеннями: 1) сильне враження, викликане ким- / чим-небудь; 2) результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів; 3) (перев. мн.) засоби, прийоми, застосування; 4) фізичне явище (СУМ, 1971, 2, с. 492; ВТССУМ, с. 268). У ВТССУМ також є вказівки на входження лексеми *ефект* у найменування його різновидів, як-от: “**Ефект присутності – відчування себе немовби очевидцем, учасником того, що відбувається на сцені, екрані, у книзі. Ефект мультиплікатора – показник, який характеризує взаємозв’язок між інвестиційними витратами та обсягом виробництва й національним доходом” (ВТССУМ, с. 268).

В ЕСУМ зазначається, що слово *ефект* є запозиченням з латини і має значення “виконання, дія, вплив, результат” (ЕСУМ, 1985, с. 173–174).

Словник синонімів української мови наводить 3 синонімічні ланцюжки: “ЕФЕКТ (від чого) враження, вплив / дія, / кого; (економічний) користь, вигода, наслідок, результат; мн. ЕФЕКТИ (для створення враження) засоби” (Полюга, 2001, с. 477).

Українська радянська енциклопедія подає *ефект* з чотирма (4) значеннями: “наслідок певних причин (засобів, дій, сил тощо); сильне враження, зумовлене кимось / чимось; прийом, за допомогою якого створюється враження, викликається подив; фізичне явище (на кшталт *Доплера ефект*)” (УСЭ. Т. 12. 1985, с. 503).

Таким чином, за даними лексикографічних і довідникових джерел української мови можемо визначити три (3) основних значення для лексеми *ефект* в однині: враження, результат, наслідок і одне (1) у множині – технічні ефекти.

Корисну інформацію щодо частиномовної приналежності, значення та функціонування аналізованих лексем *effect* та *ефект* можна знайти й в перекладних словниках.

Великий англо-російський словник пропонує англійський іменник *effect* відтворювати російською як “1. результат, следствие”, “2. цель; намерение”, “3. действие, воздействие, влияние”, “4. осуществление, выполнение”, “5. эффект, напояз; чтобы произвести впечатление”, “6. *уст.* 1) проявление; 2) явление, феномен”, “7. *рл. кино* звуковое сопровождение кинофильма (кроме речи и музыки); шум”, “8. *воен.* огневое воздействие, убийность”, “9. *тех.* полезный эффект; производительность (машины)” (БАРС, 1979, с. 429–430).

Новий англо-український словник дає переклад для іменника *effect* – 1) дія, вплив; 2) наслідок, результат; 3) здійснення; 4) ефект, враження; 5) феномен, явище, ефект; для дієслова *effect* – робити, чинити; виконувати, здійснювати, а також наводить для цієї одиниці найуживаніші словосполучення (НАУС, 2008, с. 176); для дієслова *result* – 1) впливати, відбуватися в результаті, виникати внаслідок; 2) мати результатом, закінчуватися; для іменника *result* – 1) результат, наслідок; 2) підсумок (НАУС, 2008, с. 448); для іменника *consequence* – 1) наслідок; 2) висновок; 3) значення, важливість, вага (НАУС, 2008, с. 124), а *Великий українсько-англійський словник* пропонує відтворювати в англійській мові іменники, що вивчаються, таким чином: *ефект* – effect / effects (ВУАС, 2007, с.177); *результат* – result, upshot; consequence; issue, outcome; product; fruit, harvest, crop; effect, aftermath; corollary (ВУАС, 2007, с. 533); *наслідок* – result, upshot; consequence, issue, outcome; product; fruit, harvest; effect, aftermath; corollary (ВУАС, 2007, с. 341). При цьому зазначається про переносність значення, або належність до певної сфери, напр., логіки. Функціонування перекладних еквівалентів в англійській мові лексем *результат* і *наслідок*, як бачимо з наведеного вище, практично не розмежовується.

Отже, акцентуємо на тому факті, що в англійській мові лексема *effect* функціонує як іменник (2–9 значень) або як дієслово (1–2 значення), входить до великої кількості синонімічних, антонімічних і колокаційних рядів. Найближчими за значенням є лексичні одиниці *result* (іменник і дієслово) і *consequence* (іменник), які вважаємо разом з іменником *effect* базовими вербалізаторами КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*. В українській мові слово *ефект* може бути лише іменником, має до 4 значень і обмежену кількість синонімів (3 синонімічні ряди), однак найближче коло так само, як і в англійській мові, формується лексемами *результат* і *наслідок*. Проаналізований у цьому пункті матеріал додає подробиць до зіставлення семантичного розвитку значень ключових лексем, що базувалось на розгляді їх етимології та спробі встановити архетипну основу досліджуваної каузальної домінанти (п. 1.4).

1.6. Корпусна експлікація колокатів із каузальною домінантою *EFFECT* / *ЕФЕКТ*

Зіставляючи словотвірний потенціал лексем *effect* та *ефект* в англійській та українській мовах (п. 1.3), їхнє походження (п. 1.4) та словникові дефініції (п. 1.5), можна зробити висновок про їхню більш-менш аналогічну інтерпретацію у загальному плані, проте зазначимо, що подібне семантичне навантаження не дає коректного уявлення про використання аналізованих лексичних одиниць в цих мовах з метою навчання рідної / іншомовної комунікативної компетенції та при перекладі без висвітлення контекстуального оточення. Вирішенню окресленої проблеми традиційно сприяло застосування дистрибутивного аналізу (Л. Блумфілд, Т. В. Бобкова, О. Есперсен, В. В. Жуковська, Н. Є. Леміш, З. Харріс, Л. В. Щерба та ін.), а з появою корпусів текстів це місце почав й продовжує утримувати колокаційний / колострукційний аналіз (В. В. Жуковська, Н. Є. Леміш, S. Th. Gries, A. Stefanowitsch та ін.). У цьому зв'язку сучасні словники (зокрема онлайн) все частіше включають рубрики з колокаціями (напр.,

Wordreference подає перелік English Collocations з двадцяти шести (26) одиниць для лексеми *effect* як іменника та чотирьох (4) – як дієслова (WD). До того ж, найвідоміші видання стали випускати цілі словники колокацій, як-от *Oxford Collocation Dictionary*.

Найбільш відомим в англійській мові наразі є *The BBI Combinatory Dictionary of English*, де загальну інформацію про лексему *effect* представлено таким чином: “**effect** n. [‘efficacy’] [‘influence’] 1. to have, to produce an e. on 2. to heighten an e. 3. to take e. (the drug took e.) 4. to feel an e. (I feel the e. of the narcotic) 5. to mar; negate, nullify; sleep off the e. (of smt.) 6. an adverse; beneficial; salutary; calculated; cumulative; deleterious, harmful; desired; dramatic; exhilarating; far-reaching; hypnotic; limited; marginal; minimal; net; practical; profound e. 7. a domino; greenhouse (‘warming of the earth’s surface’); halo (‘overly favorable judgement based on irrelevant factors’); knock-on (BE) (‘additional’); placebo; retroactive; ripple (‘gradually spreading influence’); side e. 8. an e. wears off 9. to little e. [‘operation’] 10. to put into e. (to put new regulations into e.) 11. to go into, take e. (when does the new law take e.?) 12. in e. (the ordinance is still in e.) [‘desired impression’] 13. for e. (she said that purely for e.) [‘meaning’] 14. to the e. (he said smt. to the e. that he might be late; words to that e.) [‘reality’] [‘practice’] 15. in e.” (BBI).

Вищенаведений матеріал свідчить, що *effect* входить до складу колокацій, де лівобічна сполучуваність репрезентується цілою низкою дієслів ([V + N_{effect}]), наприклад, *to have an effect, to produce an effect, to feel the effect, to mar an effect*. Також вона утворює колокаційні сполучення з такими прикметниками ([Adj + N_{effect}]), як *an adverse effect; beneficial effect; salutary effect; calculated effect; cumulative effect; deleterious effect, harmful effect; desired effect; dramatic effect; exhilarating effect; far-reaching effect; hypnotic effect; limited effect; marginal effect; minimal effect; net effect; practical effect; profound effect* тощо.

Окрему групу складають колокації з прийменниками *in, for, into* ([Prep +N_{effect}]). Слід зазначити, що перед прийменником *into*, як правило, вживаються дієслова *to put, to come*.

Правобічна структура представлена колокацією із сполучником “that”, що приєднує підрядне речення [N_{effect}+that-clause]: “*He said something to the effect that he might be late*” (ВВІ).

Варто зауважити, що лівобічні і правобічні структури з прийменниками виражають різні відмінкові зв’язки, що обов’язково мають бути враховані при перекладі.

Словник *Online Oxford Collocation Dictionary* ілюструє колокаційну спроможність для лексеми *effect* у ролі іменника, репрезентуючи чотири групи залежно від семантичного значення: 1) “change that is caused by sth” (зміна, що спричинена чимось); 2) “use of an official rule/plan, etc.” (виконання офіційних правил/планів тощо); 3) “impression that a speaker/book/film, etc. gives” (враження, яке справляє мовець/книжка/фільм тощо); 4) “techniques used when making sth” (техніки, що використовуються при активації певних процесів) (OCD). Ґрунтуючись на матеріалі, зафіксованому цим словником, також виявлено лівобічні та правобічні типи колокацій з лексемою *effect*.

До лівобічних відносяться: атрибутивні колокації [Adj+ N_{effect}]: “*decisive, dramatic, far-reaching, important, marked, powerful, profound, significant, strong / marginal, minimal, modest, negligible / chief, main, major, principal / full* The full effects of the new tax have not yet been felt. | *apparent, appreciable, detectable, discernible, measurable, noticeable, visible / likely, possible, potential, predictable, probable / subtle / disproportionate / residual / adverse, catastrophic, crippling, damaging, debilitating, deleterious, destructive, detrimental, devastating, disastrous, harmful, ill, negative, serious, traumatic, undesirable, unfortunate* the *crippling* effect of sanctions on the economy He didn't seem to have suffered any ill effects from his fall. | *beneficial, positive, salutary / the desired* We had problems with mosquitoes, but this spray had the desired effect. | *magical, remarkable* Giving up smoking had a magical effect on his stamina. | *immediate* |

direct, indirect / short-term / lasting, long-term, permanent / domino, knock-on, ripple, spin-off Any delay in delivery of materials will have a knock-on effect throughout the production process. (see also side effect) | *practical / aggregate, combined, cumulative, net, overall / qualitative, quantitative / cohesive / divisive / deterrent, disincentive* The deterrent effect of the death penalty has long been questioned. Heavy taxation has a disincentive effect. | *calming, hypnotic, soothing, soporific / curative, restorative, therapeutic / placebo / inflationary / corrosive / greenhouse policies to reduce emissions of gases which cause the greenhouse effect; dramatic, startling, striking, stunning / maximum, optimum / overall* The overall effect of the painting is overwhelming **the desired** I found that by adding white I could achieve the desired effect” (OCD). Наведені прикметникові колокації формують певні групи на позначення якісної / емоційної / фізичної характеристики ефекту, наприклад: *maximum-* максимальний, *long-lasting-* довготривалий, *dramatic-* вражаючий; дієслівні колокації [V + N_{effect}]: “**bring about, exert, have, produce** The drug exerts a powerful effect on the brain. | **take** The medicine started to take effect after a few minutes. | **feel, experience, suffer (from)** Women feel the effects of alcohol more quickly than men. | **recover from / observe / show / assess, determine, estimate, examine, measure, study / ameliorate, cushion, lessen, minimize, mitigate, reduce, soften** to minimize the effects of economic change | **cancel out / counter, counteract, offset / compound, magnify, maximize / avoid / be worried about, fear / underestimate / ignore; come into** The new regulations come into effect next month **give (sth), have** The stage lighting gives the effect of a moonlit scene. | **achieve, create / enhance, heighten / mar, spoil**” (OCD). З наведених ілюстрацій можна зробити висновок, що дієслова також поєднані у групи в залежності від змістового навантаження ефекту, який виникає або має виникнути як наслідок; прийменникові колокації [Prep + N_{effect}]: “**in** ~ The border closure meant, **in effect**, that no trade took place between the countries. ~ Some laws from the eighteenth century are still **in effect**. | **with** ... ~ The plague struck London again with devastating effect. ~ The bank has cut

interest rates with immediate effect. | ~ **on / upon** *The dry weather had an adverse effect on the potato crops.* | **for ...** ~ ‘*You know why I’m here?*’ *Doug paused for maximum effect.* | **to ...** ~ *She uses animal sounds to startling effect in her music”.* | **into** *bring sth into, put sth into* *The recommendations will soon be put into effect”* [там само]. Відзначимо, що значення лексеми *effect* в цій групі колокацій наближається до слова “чинний” (*in effect*); займенникові колокації [to Pron_{dem} + N_{effect}]: “**to this / that** ~ *They told us to go away, or words to that effect”* (там само); [PronNeg + N_{effect}] у синонімічному контексті: “**to little / no effect** *The air-conditioning came on, to little effect”* (там само); сполучникові колокації [Conj + N_{effect}]: “**cause and effect** *key historical concepts such as cause and effect”* (там само).

Правобічна структура представлена колокаціями з прийменниками [N_{effect} + Prep]: “**spread / last / wear off** : *How soon will the effects of the drug wear off?*” (там само); із сполучним словом “which” (яке може випускатися), що приєднує підрядне речення [N_{effect} + (which-clause) Pron_{pers}]: “**aim at**: *That is precisely the effect I was aiming at*” (там само) → *That is precisely the effect (which) I was aiming at*”.

Подібні дані подано також у *Macmillan Dictionary*: “effect... a change that is produced in one person or thing by another ~effect on / upon: Scientists are studying the chemical’s effect on the environment.~have an effect on something: Any change in lifestyle will have an effect on your health. ~have some / little / no effect: The NAFTA agreement has had little effect on the lives of most Americans. ~an adverse/beneficial effect (=a bad / good effect): East German companies were suffering the adverse effects of German economic union. ~reduce/counter the effect(s) of something: Relaxation can reduce the negative effects of stress on the immune system” (MacD).

Колокації для лексеми *effect* у *Macmillan Dictionary* включають прикметники, дієслова, прийменники та окремі сполучення:

лівобічні: а) з прикметниками: [Adj+ N_{effect}]: “**adverse, beneficial, cumulative, damaging, detrimental, dramatic, harmful, immediate, knock-on,**

major, negative, positive, profound, serious, significant, substantial~...
 an appearance or reaction that is deliberately produced, for example by a writer, artist, or musician: "The bold colours in this room create *a dramatic effect*" (там само); б) з дієсловами: [V + N_{effect}]: "*get / produce / achieve an effect*: Students should learn how they can achieve different stylistic effects in their writing" (там само); в) з прийменниками: [Prep + N_{effect}]: *into*: "The law came *into effect* on New Year's Day~ *for*: 'Still...'she said and paused *for effect* **in effect**: *In effect*, this means we'll all have to work longer hours for the same pay ~effect **from**"; *with* "with effect *from*: Trade sanctions have been imposed *with effect from April 1*" (там само); г) з вказівними займенниками: [to Pron dem + N_{effect}]: "to *this / that effect* used for showing that you are giving a general idea of what someone said instead of their actual words: Harry murmured something to *the effect* that they would all meet Margaret soon enough. Then Sally said, 'Who is this then?' or words to *that effect*" (там само);

правобічна структура представлена колокаціями з прийменниками [N_{effect}+ Prep]: "*effect of the possible serious side: effects of this drug*", "*effect from: The new timetable*" (там само).

Отже, за результатами колокаційного аналізу трьох словників англійської мови та подальшого їх зіставлення було встановлено спільні та відмінні типи колокацій з лексемою *effect*, а саме: п'ять (5) типів колокацій з лівобічною сполучуваністю і два (2) – з правобічною. Спільними є три (3) лівобічні типи колокацій: [V + N_{effect}], [Adj + N_{effect}], [Prep + N_{effect}], оскільки вони наявні у всіх трьох словниках, які ми проаналізували. Цікаво, що було виявлено дванадцять (12) спільних атрибутивних колокацій з лівобічною сполучуваністю ([Adj + N_{effect}]: *adverse, beneficial, cumulative, harmful, far-reaching, dramatic, devastating, disastrous, immediate, knock-off, profound, serious*); п'ять (5) дієслівних ([V + N_{effect}]: *to have, to feel, to make, to produce, to take*); три (3) прийменникових ([Prep + N_{effect}]: *in, into, for*), що дає підстави презентувати їх як колокаційні прототипи з КД *EFFECT* в англійській мові.

Окремо акцентуємо на наявності лексичних груп колокацій, значення яких визначається певним типом академічного мовлення (наприклад, *side effect, domino effect, the butterfly effect, the greenhouse effect* та інші). Структурна та семантична інтерпретація таких колокацій у галузевих словниках створює поле для окремого дослідження.

Щодо української мови, то спеціальних словників колокацій наразі ще не існує, тому визначити контекстуальне оточення можна лише на ілюстративному матеріалі, який наведено у традиційних словниках.

Наприклад, у статті про лексему *ефект* у *Словнику української мови* можна виявити такі колокації (зажирнення наше. – І.В.):

“ЕФЕКТ, у, чол.

1. Сильне враження, викликане ким-, чим-небудь. *Я так коротко описую останню сцену, що тільки різке, грубе слово **викличе потрібний мені ефект*** (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 371); *Він став думати про те, який ефект викличе його книжка, коли вона вийде з друку* (Вадим Собко, Запорука..., 1952, 210).

2. Результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів. *Високий економічний ефект дає державі застосування в машинобудуванні точного лиття, точних методів штампування й електрошлакового зварювання* (Наука і життя, 1, 1957, 2); *Вибух не давав потрібного ефекту* (Дмитро Ткач, Плем'я..., 1961, 183).

3. перев. мн. Засоби, прийоми, пристосування, за допомогою яких створюється враження, ілюзія чого-небудь. *В першій і останній парі рядків зібрано тут [у вірші] кілька сильних слухових образів – рев великої ріки, свист і виття вітру, крик сичів, скрип дерева – все ефекти чисто музикальні* (Іван Франко, XVI, 1955, 268); *Вирішено було.. взятися за влаштування лялькового театру з декораціями, ефектами та всякою театральністю* (Станіславський, Моє життя в мистецтві, 1955, 21).

4. Фізичне явище” (СУМ, 1971, 2, с. 492).

Зауважимо, що навіть з такого фрагментарного огляду вже очевидно, що *ефект* використовується у різному оточенні. Звісно, що в українській мові розмаїття колокацій представлено набагато бідніше. З-поміж проаналізованих нами колокаційних сполучень виділено такі:

лівобічні: займенникові [Pron_{pers} + N_{ефект}], де іменнику *ефект* передуює особистий займенник у давальному відмінку: “Я так коротко описую останню сцену, що тільки різке, грубе слово викличе потрібний **мені** ефект” (СУМ, 1971, 2, с. 492) (тут і далі за жирнено нами), або універсальний займенник (що узагальнює) [Pron_{univ} + N_{ефект}]: “В першій і останній парі рядків зібрано тут[у вірші] кілька сильних слухових образів – рев великої ріки, свист і виття вітру, крик сичів, скрип дерева – **все** ефекти чисто музикальні” (там само); прикметникові [Adj + N_{ефект}]: “Вибух не давав **потрібного** ефекту” (там само); [Conj_{word} + N_{ефект}], де перед каузальною домінантою стоїть сполучникове слово, за допомогою якого до головного речення приєднується підрядне: “Він став думати про те, **який** ефект викличе його книжка, коли вона вийде з друку” (там само); прийменникові [Prep + N_{ефект}]: “Вирішено було... взятися за влаштування лялькового театру з декораціями, ефектами та всякою театральністю” (там само);

правобічні: з дієсловом після каузальної домінанти “ефект” [N_{ефект}+V]: “Він став думати про те, який ефект **викличе** його книжка, коли вона вийде з друку” (СУМ, с.492); з часткою [N_{ефект}+Part]: “... ефекти **чисто** музикальні” (там само); з єднальним сполучником [N_{ефект}+Conj_{cop}]: “з декораціями, ефектами **та** всякою театральністю” (там само).

Частотною також є правобічна сполучуваність лексеми *ефект* з іменником у родовому відмінку [N_{ефект}+N₂]: “Ефект **присутності**”; “Ефект **мультиплікатора**” (ВТСУМ, 2001, с. 268; 220).

Отже, для іменника *ефект* в українській мові нами виокремлено п'ять (5) лівобічних типів колокацій і чотири (4) правобічні.

Підсумовуючи, зазначимо, що в результаті вивчення колокацій з лексемами *effect* та *ефект* в англійській та українській мовах відповідно,

було ідентифіковано п'ять (5) лівобічних типів колокацій в обох мовах, з яких два (2) є спільними ([Adj + N_{effect/ефект}], [Prep + N_{effect/ефект}]) і два (2) та чотири (4) правобічних відповідно. Отримані дані свідчать про доцільність використання колокаційного підходу у навчанні іншомовної комунікативної компетенції студентів, що також сприятиме поліпшенню якості перекладу, оскільки саме в колокаціях як мінімальних структурних одиницях виявляється специфіка будови кожної окремої мови. Задля навчання професійної лексики вважаємо перспективним формування реєстрів колокацій з цільовими одиницями на базі англомовних й українськомовних текстів професійного (зокрема психологічного (Розділ 3) та економічного (Розділ 4)) спрямування, а також їхню верифікації на матеріалі наявних у вільному доступі корпусів текстів (Розділ 5).

Брак доступних робочих корпусів текстів української мови ускладнює процес аналізу і вивчення колокацій різних лексем, про що дещо детальніше представимо інформацію у Розділі 2 нашого дослідження.

1.7. Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ*

1.7.1 Пропозиційно-змістова та формальна експлікація каузальної домінанти *EFFECT* на основі лексикографічних англомовних джерел Зважаючи на той факт, що КД *EFFECT* є складовою КК, який комплексно (у сукупності усіх конститuentів) вивчала Н. Є. Леміш (2015, 2015а), вважаємо за необхідне представити здобутки щодо пропозиційно-змістового наповнення СКК, виділені на основі англо- та українськомовних лексикографічних джерел для нашого предмета вивчення, а також структурні схеми, які такий СКК об'єктивують у ментально-логічному конструкті для кожної окремої мови.

Отже, для КД *EFFECT* в англійській мові на матеріалі 5 тлумачних словників (SOEDHP, NWDTEL, OALDCE, LDCE, CED) дослідниця виявила

41 каузальну семему (= пропозиційно-змістове наповнення СКК, встановлене через дефініційний і компонентний аналіз базового вербалізатора *effect*), які складають 12 диференційних інтралінгвальних (19 диференційних типів семем за дієсловом) через наявність різних варіантів для деяких з них (Леміш, 2015, с. 202–204). Відтак загальний перелік типів СК для КД *EFFECT* в англійській мові формують **12** одиниць: СК спричинення, СК вироблення / продукування, СК наявності результату, СК наявності наслідку, СК досягнення, СК придбання, СК (дійсного) впливу, СК справлення / здійснення (враження), СК створення, СК призведення, СК результативного відбуття, СК слідування, а саме:

СК спричинення: SMTH TO BE CAUSED BY SMB / щось бути спричиненим кимось – 1а; SMTH TO BE CAUSED BY SMB (environment ← human activity) / щось бути спричиненим кимось (середовище ← людська діяльність) – 1б; SMTH TO BE CAUSED BY SMTH ELSE / щось бути спричиненим чимось іншим – 2а; SMTH BAD TO BE CAUSED BY SMTH ELSE (for a long time) / щось погане спричинитися чимось іншим (упродовж довгого часу) – 2б;

СК вироблення / продукування: SMTH TO BE PRODUCED BY SMB / щось бути виробленим кимось – 3а; SMTH TO BE PRODUCED BY A CAUSE / щось бути виробленим причиною (живою) – 3б; SMTH TO BE PRODUCED BY SMTH ELSE / щось бути виробленим чимось іншим – 4а; SMTH TO BE PRODUCED BY A CAUSE / щось бути виробленим причиною (неживою) – 4б; SMTH TO BE PRODUCED DELIBERATELY / щось бути виробленим наміряно – 14;

СК наявності результату: SMTH TO BE A RESULT OF SMTH ELSE / щось бути результатом чогось іншого – 5;

СК наявності наслідку: SMTH TO BE A CONSEQUENCE OF SMTH ELSE / щось бути наслідком чогось іншого – 6;

СК досягнення: SMTH TO BE ATTAINED BY SMTH ELSE (through it) / щось бути досягненим чимось іншим (через це) – 7;

СК придбання: SMTH TO BE ACQUIRED BY SMTH ELSE (through it) / щось бути придбаним чимось іншим (через це) – 8;

СК впливу: SMTH TO INFLUENCE SMB / щось впливати на когось – 13а; SMTH TO INFLUENCE SMB (negatively – unwanted / unplanned) / щось впливати на когось (негативно – небажано / не заплановано) – 13б; SMTH TO INFLUENCE SMTH ELSE / щось впливати на щось інше – 18а; SMTH TO INFLUENCE SMTH ELSE (an intermediary effect) / щось впливати на щось інше (проміжний ефект) – 18б; (**СК дійсного впливу**) SMTH TO HAVE AN OPERATIVE INFLUENCE ON SMTH ELSE / щось мати дійсний вплив на щось інше – 9; SMTH TO HAVE AN OPERATIVE INFLUENCE ON SMB / щось мати дійсний вплив на когось – 10;

СК справлення враження: SMTH TO IMPRESS SMB / щось справляти враження на когось – 11; SMTH TO PRODUCE THE IMPRESSION ON SMTH ELSE (mind) / щось справляти (здійснювати) враження на щось інше (свідомість) – 12а; (**СК справлення / здійснювання**) SMTH TO PRODUCE SMTH ELSE / щось справляти (здійснювати) щось інше (враження) – 12б;

СК створення: SMTH SMB TO CREATE / щось, хтось створювати – 15;

СК призведення: SMTH TO BE BROUGHT INTO / щось, до чого призводити – 16;

СК результативного відбуття: SMTH TO HAPPEN AS A RESULT OF SMTH ELSE / щось відбуватися як результат чогось іншого – 17а; SMTH TO HAPPEN AS A RESULT OF SMTH ELSE (LATER – a distant effect) / щось відбуватися як результат чогось іншого (пізніше – дистанційований ефект) – 17б;

СК слідування: SMTH TO FOLLOW SMTH ELSE NATURALLY / щось слідувати за чимось іншим природно – 19 (Леміш, 2015, с. 202–204).

Дистрибутивний аналіз (із застосуванням латинських позначень частин мови і їхніх характеристик) складових виділених каузальних семем дав змогу авторові змодельовати 11 диференційних структурних схем, що об'єктивують КД в ментально-логічному конструкті англійської мови: 1) Ninan1 + Vpass +

Nanim5; 2) Ninan1 + Vpass + Ninan5; 3) Ninan1 + Vlink + Ninan5 + Ninan2; 4) Ninan1 + Vph + Ninan4; 5) Ninan1 + Vph + Nanim4; 6) Ninan1 + Vact + Nanim4; 7) Ninan1 + Vact + Ninan4 + Nanim4; 8) Ninan1 + Vpass + Adv; 9) Nanim1 + Vact + Ninan4; 10) Ninan1 + Vact + as + Ninan1 + Ninan2; 11) Ninan1 + Vact + Ninan4 (Леміш, 2015а, с. 288).

Н. Є. Леміш також врахувала, що іменна каузальність у складі структурних схем відображається за допомогою Vlink *be* (2 випадки) + N – *result* і *consequence*, а дієслівна – через застосування таких дієслів, як: Vact – 17 (не повт. – 11 (*cause / produce / attain / acquire / have / impress / influence / create / bring into / happen / follow*); Vpass – 8 (не повт. – 5 (*be caused / be produced / be attained / be acquired / be brought into*)).

1.7.2 Пропозиційно-змістова та формальна експлікація каузальної домінанти *ЕФЕКТ* на основі лексикографічних українськомовних джерел. В українській мові на матеріалі 5 лексикографічних джерел (ВТССУМ, ГСУМ, ЕСУМ, ССУМ, СУМ) для КД *ЕФЕКТ* Н.Є. Леміш було сформульовано 17 каузальних семем з 9 диференційними типами (без варіантів), що представляють 6 інтралінгвальних одиниць: СК наявності результату, СК наявності наслідку, СК (справлення / здійснення) наявності враження, СК впливу, СК створення, СК викликання, а саме:

СК викликання: ЩОСЬ ХТОСЬ ВИКЛИКАТИ – 1; ЩОСЬ ВИКЛИКАТИ ЩОСЬ ІНШЕ – 2;

СК наявності результату: ЩОСЬ **БУТИ** РЕЗУЛЬТАТОМ ЧОГОСЬ ІНШОГО – 3;

СК наявності наслідку: ЩОСЬ **БУТИ** НАСЛІДКОМ ЧОГОСЬ ІНШОГО – 4;

СК враження: ЩОСЬ ВРАЖАТИ КОГОСЬ – 5; (**СК наявності враження**) ЩОСЬ **БУТИ** ВРАЖЕННЯМ ВІД ЧОГОСЬ ІНШОГО – 8;

СК впливу: ЩОСЬ ВПЛИВАТИ НА ЩОСЬ ІНШЕ – 6; ЩОСЬ ВПЛИВАТИ НА КОГОСЬ – 7;

СК створювання: ЩОСЬ СТВОРЮВАТИ ВРАЖЕННЯ НА КОГОСЬ – 9 (Леміш, 2015а, с.247).

Формальну складову СКК в українській мові для КД *ЕФЕКТ* утворюють 5 структурних схем: 1) Nanim1 + Vact + Ninan4; 2) Ninan1 + Vact + Ninan4; 3) Ninan1 + Vlink + Ninan5 + Ninan2; 4) Ninan1 + Vact + Nanim4; 5) Ninan1 + Vact + Ninan4 + Nanim2, з іменною каузальністю, відображеною через Vlink *бути* (3) + N – *результат / наслідок / враження*; з дієслівною каузальністю Vact – 6 (не повт. – 4 (*викликати / вражати / впливати / створювати*)) (Леміш, 2015, с. 306).

Шляхом подальшого зіставлення отриманих даних в англійській та українській мовах з результатами аналізу з інших мов (нідерландської, іспанської і російської) дослідниці вдалось виявити специфічність репрезентації СКК у мовах, що підлягали вивченню.

Ми вважаємо, що вищенаведене може слугувати основою (алгоритм див. Розділ 2) для опрацювання англійських та українськомовних текстів психологічного та економічного спрямування із подальшим встановленням специфіки об'єктивації СКК у професійному мовленні у цих галузях (Розділи 3 і 4).

1.8 Текст / дискурс / корпус як джерела експлікації каузальної доміанти *EFFECT / ЕФЕКТ*

Огляд теоретико-методологічної літератури із проблематики нашого вивчення засвідчив можливість опрацювання когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* на матеріалі різних джерела, до яких цілком правомірно можна віднести різні типи текстів / дискурсу / корпусів.

Розмежовуючи *текст* і *дискурс*, підкреслимо, що ці поняття є суміжними. Їх зіставлення розпочалось наприкінці ХХ ст. зі спроб

нідерландського вченого Т. А. ван Дейка (1988р.), продовжуючи викликати дискусії і дотепер. Вагомим внеском у вирішення цього питання можна вважати доробки І. Р. Гальперіна (1981, 2007 рр.), Н. Д. Арутюнової (1990 р.), Г. Г. Почепцова (1996 р.), О. С. Кубрякової (1997, 2001, 2004 рр.), О. Ю. Попова (2001 р.), В. Є. Чернявської (2002, 2013 рр.), М. Л. Макарова (2003 р.), Ф. С. Бацевича (2004, 2007 рр.), Н. К. Кравченко (2006, 2012 рр.), Ю. М. Колісник (2009, 2010 рр.).

На тлі розмаїття інтерпретацій *тексту* їх можна умовно розподілити на 2 типи залежно від вузького чи широкого розуміння. За базову для вузького тлумачення тексту, слідом за Н. Л. Висоцькою, доречно визнати дефініцію І. Р. Гальперіна: “твір мовленнєво-творчого процесу, що характеризується завершеністю, виступає як письмовий документ, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, твір, що складається з назви (заголовка) і низки особливих одиниць (надфразових єдностей), об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну установку” (Висоцька, 2014, с. 46; Гальперін, 2007, с. 18). Широке розуміння тексту враховує його комунікативну функцію (Гуменюк, 2002; Монахова, 2012; Орлов, 1990; Сметаніна, 2002; Brinker, 2000).

Встановлюючи кореляцію між *текстом* і *дискурсом*, Л. В. Фот доходить висновку, що текст є компонентом дискурсу, який зафіксовано в певний момент мовленнєвої (тобто дискурсивної) діяльності (Фот, 2015). Якщо О. С. Кубрякова називає режим тексту “off-line”, а дискурсу – “on-line” (Кубрякова, 2001, с.72–81), то Л. В. Фот заключає, що за суттю дискурс репрезентує текст у взаємодії з позамовними факторами (культурними, соціально-історичними, прагматичними), без якої текст – це просто ‘мовна реальність’ (Фот, 2015).

В. А. Борисов погоджується, що текст є “основним засобом вербальної комунікації” (2016, с. 29), однак його тлумачення модифікується в результаті переходу лінгвістики тексту від ‘доцентрової’ у ‘відцентрову’, охоплюючи інші галузі мовознавства (там само, с. 30). Корелюючи з комунікативною

лінгвістикою, лінгвістика тексту намагається диференціювати поняття *текст* і *дискурс*, вилучаючи з або додаючи комунікативну ситуацію у їхнє тлумачення (Макаров, 2003, с. 87). У цьому зв'язку М. Л. Макаров зазначає, що “У багатьох функціонально зорієнтованих дослідженнях простежується тенденція до протиставлення дискурсу й тексту за низкою опозитивних критеріїв: функціональність – структурність, процес – продукт, динамічність – статичність, актуальність – віртуальність. Відповідно, розрізняють *текст-як-продукт* і *дискурс-як-процес*” (там само, с. 89). Аналогічної думки дотримується й Ф. С. Бацевич, акцентуючи, що “дискурс – динамічне явище, сам процес спілкування, що після свого завершення перетворюється на текст” (Бацевич, 2004, с.158), при чому і дискурс, і текст транслують інформацію, наповнену експліцитним / імпліцитним значенням і смислом. Намагаючись відокремити текст від дискурсу, науковець відносить перший до одиниць лінгвістичного аналізу, а другий – комунікативного (там само, с. 147–148). О. Й. Шейгал робить узагальнення про родові поняття ‘дискурсу’ відносно ‘мовлення’ і ‘тексту’, виводячи таку формулу: “дискурс = текст + інтерактивність + ситуативний контекст + культурний контекст” (Шейгал, 2004, с. 10–12). Підсумовуючи результати диференціації дискурсу та тексту за формально-змістовими характеристиками, В. А. Борисов висновує, що дискурс можна інтерпретувати як “когнітивний процес, пов’язаний із реальним процесом мовлення, створенням мовленнєвого акту”, а текст – “як комунікативну систему, структуру, модель, продукт мовленнєвої діяльності, роль автора й адресата в якій є значущою” (Борисов, 2016, с. 33). До того ж, текст характеризується не лише завершеністю процесу мовленнєвої діяльності, а й фіксованістю його форми.

Академічною стосовно гуманітарних наук, на наш погляд, є дефініція дискурсу Н. Д. Арутюнової, згідно з якою *дискурс* – це мовлення, “занурене в життя”, або текст, узятий у подієвому контексті (Арутюнова, 1990, с. 136–137).

Є. Л. Ніколаєв, О. С. Сулова та Д. В. Александров зазначають, що розуміння дискурсу в ХХІ ст. поглибилось, розширилось і стало предметом міждисциплінарних досліджень (вийшовши за межі лінгвістики) (Ніколаєв, Сулова, Александров, с. 164). У цьому зв'язку Г. А. Орлов зауважує, що, починаючи з інтерпретації дискурсу в лінгвістиці як зв'язної та узгодженої послідовності речень і мовленнєвих актів, дискурс став тлумачитися як категорія мовлення, що матеріалізується у вигляді усного чи письмового твору різної довжини, який є відносно завершеним за змістом і структурою, цілним, зв'язним і враховує вплив соціокультурних, екстралінгвістичних і комунікативних факторів (1990). Дискурс – це процес мовлення й одночасно його результат, репрезентований фіксованим текстом (Ніколаєв, Сулова, Александров, с. 164; Орлов, 1990).

В. Є. Чернявська говорить про дискурс на позначення конкретної фіксованої (усно чи письмово) комунікативної дії в окремому когнітивно й типологічно обумовленому просторі, або сукупності співвіднесених за тематикою текстів (Чернявская, 2001, с. 14–17). Окрім того, як це, слідом за В. Є. Чернявською, помічає О. Л. Щербакова, “зміст дискурсу розкривається не одним окремим текстом, а <через> інтертектуальність, у комплексній взаємодії багатьох окремих текстів” (Щербакова, 2014, с. 296). Розглянувши різні тлумачення дискурсу та тексту як об'єктів лінгвістики, вчена визначає дискурс як “текст в нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом: у сукупності з соціальними, культурно-історичними, ідеологічними, психологічними та іншими факторами, що обумовлює особливу впорядкованість мовних одиниць різного рівня при втіленні в тексті” (там само).

Кореляцію понять *текст* і *дискурс* також вивчає А. А. Карамова, яка погоджується з О. Л. Щербаковою та Л. В. Фот щодо перетворення тексту в дискурс на етапі переходу від аналізу текстових ознак до їхнього дискурсивного висвітлення. Це означає, що “максимально об'ємна інтерпретація тексту” досягається через тлумачення екстралінгвістичного

контексту з урахуванням когнітивних процесів породження та сприйняття тексту, зв'язку з іншими текстами, а також їхніх прагматичних параметрів. Отже, *дискурс*, за А. А. Карамовою, – “максимальна одиниця тексту, предмет дискурсивного аналізу” (Карамова, 2013, с. 22). Дискурсу притаманні усі текстові ознаки, але переломлені крізь призму дискурс-аналізу, тобто через механізми породження, сприйняття тексту, аналіз комунікативної ситуації, враховуючи позамовний й інтертекстуальний контексти. Підкреслимо, що такий підхід не заперечує розуміння дискурсу як певної сукупності текстів (дискурсивного рівня, іншими словами, включаючи усі ‘переломлені’ ознаки). Авторка, таким чином, говорить про дискурс як дискурсивний текст (текст=дискурс, що, у цілому, відповідає й нашій інтерпретації тексту в цій роботі) і дискурс як тип дискурсу.

Активний розвиток наук (філософії, лінгвістики, психології, соціології, культурології, семіотики, теорії комунікації, логіки, етнографії, літературознавства, стилістики, лінгвокультурології, педагогічної риторики) зумовив потребу в подальшому уточненні поняття *дискурс* з його багатоаспектними властивостями відповідно до завдань, що вирішуються, а також виділення різних типів і різновидів дискурсу (Андронкіна, 2008, с. 87; Одинцова, 2017, с. 121). Чотири (4) основні підходи до вивчення дискурсу включають формальний, функціональний, ситуативний і когнітивний. У межах першого дискурс тлумачать як “надфразову єдність, складне синтаксичне ціле, цілісність котрого визначається певною системою коннекторів”. Другий підхід ототожнює дискурс з “будь-яким використанням мови, що припускає аналіз функцій дискурсу у зв'язку з аналізом функцій мови”. Інтерпретація дискурсу в контексті соціальних, психологічних і культурно значущих умов характерна для третього підходу, який певним чином об'єднує перші два. Четвертий когнітивний підхід розуміє під дискурсом “феномен, що має безпосереднє відношення до передачі знань, оперування ними та побудови нових зв'язків” (там само, с. 88). Очевидно, що найоб'єктивніші результати можна отримати, інтегрувавши усі 4 підходи.

Однак, залежно від завдання, яке стоїть перед дослідником, цілком слушним може бути застосування лише одного з представлених чотирьох підходів. Для досягнення мети нашого дослідження логічним є використання четвертого (когнітивного) підходу, який певним чином перегукується з визначенням дискурсивного тексту А. А. Карамовою (див. вище).

Наприкінці ХХ ст., як зауважує Н. М. Міронова, *дискурс* тлумачився з двох основних позицій: дискурс як дискурсивна практика та дискурс як текст, що актуалізується за певних обставин (Міронова, 1997, с. 12), що наразі є припустимим, не викликаючи принципових заперечень.

Вивчаючи специфіку дискурсу в міждисциплінарному аспекті та його зміст у методиці викладання іноземних мов, Н. М. Андронкіна обґрунтовує виділення таких видів дискурсу, як “повсякденно-побутовий (вербалізує концептуальну картину світу), науковий (наукову картину світу), художній (художню картину світу), які опосередковуються мовою у мовленнєво-мисленнєвій діяльності (перетинаються у мовній картині світу)” (Андронкіна, 2008, с. 90). Такий розподіл, на її думку, відкриває можливості для моделювання окремих ситуацій міжкультурного спілкування (там само), що пов’язується І. В. Одинцовою з коректним відбором навчальних текстів і розвитком умінь учнів реалізовувати програми мовленнєвої поведінки залежно від тем, завдань і комунікативних настанов (Одинцова, 2017, с. 124).

Дещо перетинається з тематикою дослідження попередньої авторки розвідка І. В. Одинцової, яка розглядає кореляцію понять ‘текст’ і ‘дискурс’ у лінгвістиці та лінгводидактиці (Одинцова, 2017, с. 121–125). З огляду на предмет вивчення вона називає текст найвищою одиницею “навчання мовленнєвої діяльності учнів” (Прокаєва, 2013, с. 87; Одинцова, 2017, с. 121). На увагу заслуговує такий ланцюжковий висновок дослідниці: навчальний текст – засіб та інструмент комунікації → мета навчання – формування навчального дискурсу та оволодіння іноземною мовою як дискурсивним процесом → результат навчальної діяльності – створення учнями вторинного дискурсу та вторинного (власного) тексту (Одинцова, 2017, с. 121). Проте

найціннішим, на наш розсуд, є вдале узагальнення й виділення вченою 13 основних аспектів співвідношення *текст* і *дискурс* (з поясненням положень): дискурс ширше тексту; дискурс вище тексту; дискурс існує між мовленнями і текстом; дискурс – родове поняття, текст – видове; дискурс – це текст; текст – це результат дискурсу; текст – елементарна одиниця дискурсу; текст – фізичне явище, дискурс – явище абстрактне; текст екстравертний, дискурс – інтравертний; дискурс – це корпус текстів; текст – явище постійне, дискурс – тимчасове; дискурс – це текст плюс ситуація, текст – це дискурс мінус ситуація; текст і дискурс – гіпонім ↔ гіперонім (там само, с. 122–123). Для нашого дослідження надзвичайно важливим є положення про невід’ємну здатність дискурсу включати сукупність текстів, що “об’єднуються за тими чи тими ознаками / параметрами” (Иванова, 2009, с. 65), а також нерозривність зв’язку дискурсу та тексту (Дейк, 1989, с. 8), позаяк виконання розвідки у межах когнітивно-семантичного синтаксису з визначенням способів і засобів когнітивно-семантичної експлікації саме й виводить нас на вербалізацію в текстах професійного спрямування і корпусах текстів одиниць мовленнєво-мисленнєвого рівня (пропозицій, структурних схем їх реалізації, колокацій).

Не применшуючи вагомості й значення кожної сфери людської діяльності, окремо виділяємо психологічний та економічний напрями. Усе, що стосується психології, на наше переконання, безпосередньо пов’язано з духовним розвитком, цінностями й поведінковими звичками людини (Л. Р. Ахмерова, Т. П. Ємел’янова, Г. В. Калмиков, І. С. Полюк, Л. М. Семененко, І. В. Сітнова, М. Фуко, О. В. Шелестюк), а також психологічним здоров’ям індивіду, нації, людства. Економіка, у свою чергу, впливає на матеріальний бік життя кожної людини, країни, світу (Т. А. Євтушина, Р. Н. Кадімова, В. І. Карасик, Н. А. Ковальська, Май Лікунь, А. О. Ліфінцева, І. В. Новосельцева, К. В. Томашевська, Н. С. Федощенко та ін.)

Представники дискурсивного напрямку в психології звертають неабияку увагу на контекстуальну обумовленість висловлення, виводячи складові та характеристики дискурсу на центральне місце (Емельянова, 2005). Психологічний дискурс вважається одним із типів професійного, спеціального, або інституційного. Г. В. Калмиков, наприклад, називає його професійним / професійно-психологічним, виділяючи з-поміж цілої низки його різновидів психолінгвістичний, психотерапевтичний, психоконсультативний (Калмиков, 2016, с. 100, 107), а також психопрофілактичний, психокорекційний психолого-педагогічний та інші (Калмиков, 2017, с. 105). Дискурси, за Г. В. Калмиковим, – “це зовнішньомовленнєва фаза породження мовлення, прикінцевий етап в акті професійномовленнєвої діяльності” (Калмиков, 2016, с. 108), що, в принципі, відповідає нашому трактуванню ‘дискурсивного тексту’ в межах цієї наукової роботи.

Г. Калмиков вважає *дискурс* психолінгвістичною категорією “з огляду на співвідношення її з категорією професійномовленнєвої діяльності психолога” (Калмиков, 2016, с. 99). А оскільки будь-який психолог у своїй професійній комунікації здійснює мовленнєвий вплив на клієнта, то він / вона повинні володіти ‘психотехніками мовленнєвого впливу’, або вміти “користуватися різними ‘дискурсивними практиками’ (М. Фуко)” (Калмиков, с. 98). М. Фуко розуміє дискурс / дискурсивні практики як сукупність мовних практик, що беруть участь у формуванні уявлень про імпліцитний об’єкт (Foucault, 1972). “Дискурсивні практики реалізуються через продукування різних видів дискурсів (психотерапевтичних і психоконсультативних)” (Калмиков, 2016, с. 108). Відтак, залежно від цільової та інтенціональної настанови Г. Калмиков виокремлює й номінує такі види дискурсу, як “дискурс-навіювання, дискурс-переконання, дискурс-самопрезентація, дискурс-пропозиція, дискурс-інструкція, дискурс-фокусуючі запитання, дискурс-запитання соматичного характеру, дискурс-терапевтична рекомендація, дискурс-психотерапевтичне завдання, дискурс-порада”, при цьому акцентуючи, що ці види визначають не лише тему психотерапевтичної

/ психоконсультативної комунікації, а й вибір мовних засобів (Калмиков, 2017, с. 119). Ми, зі свого боку, в такому розподілі вбачаємо фокусування на прагматиці дискурсивного тексту, що залишається за межами предмета нашого дослідження.

О. В. Шелестюк і Є. О. Москвіна виокремлюють популярно-психологічний дискурс, у рамках якого маловивченими є тексти американської популярної психології. Дослідниці зазначають, що лінгвістичне опрацювання таких текстів сприятиме кращому розумінню психології людей різних культур, їхнього відношення до життя та різних буттєвих речей, способів їхнього мислення і поведінки в певних життєвих ситуаціях (Шелестюк, Москвіна, 2017, с. 92). Н. В. Яковлева аналізує здоров'язберігаючу поведінку людини у соціально-психологічному дискурсі (Яковлева, 2013, с. 70–76), а Л. М. Семененко вважає, що доцільним є розгляд психологічного дискурсу, що створюється письменниками в новелах, оповіданнях тощо (наприклад, “Психологічний дискурс новели Михайла Коцюбинського ‘Сон’”), де “психологічні та пейзажні деталі й образи [...] забезпечують точність та вишуканість психологічного малюнка твору” (Семененко, 2013, с. 312). І. В. Сітнова дійшла висновку, що психологічний дискурс змінюється залежно від географії та часу (Сітнова, 2015). У свою чергу, В. М. Ярська та А. А. Калайджян оговорюють ключові категорії психологічного часу в межах психологічного дискурсу темпоралізму (Ярская, Калайджян, 2016). Є. Л. Ніколаєв, О. С. Сулова та Д. В. Александров виділяють клініко-психологічний дискурс при дослідженні здоров'я людини (Николаев, Сулова, Александров, 2010), а А. О. Ліфінцева виокремлює ще й психосоматичний різновид (Лифинцева, 2015). А. Р. Рахімова досліджує фреймову структуру поняття ‘глибина’ у науковому психологічному дискурсі, визнаючи необхідність детального вивчення номінацій психічних явищ (Рахимова, 2015, с. 170–171).

Якщо Ю. Хабермас розумів під ‘дискурсом’ вид мовленнєвої комунікації, націленої на раціональний критичний розгляд цінностей, норм

і правил соціального життя (Хабермас, 2003), то в психолінгвістиці інтерпретація дискурсу варіюється, у найбільш загальному вигляді зводяться до “позначення різних мовленнєво-мовних феноменів, що безпосередньо корелюють з комунікацією, спілкуванням, мовною свідомістю людини тощо” (Калмиков, 2016, с. 99). З позицій психолінгвістики дискурс представлено В. В. Красних як сам твір і діяльність в сукупності процесу та результату, де породжується мовленнєвий продукт, “[...] дискурс представляє собою мовленнєво-мисленнєву діяльність, що вербалізується (“тут і зараз”)” (Красных, 2012, с. 255). Складовими дискурсу є лінгвістичні та екстралінгвістичні компоненти. При цьому дискурс проявляється і функціонує лише в комунікації, з чим ми абсолютно згодні.

Спираючись на наявний досвід наукового аналізу дискурсу, презентований у працях Е. Бенвеніста (Бенвенист, 2002), Ю. Хабермаса (Хабермас, 2003), Т. А. ван Дейка (ван Дейк, 1989), Н. Кравченко (Кравченко, 2012) та інших, психологічний і економічний вважаємо різновидами професійного, або інституційного дискурсу, що межує з науковим.

Економічний дискурс як цілісне утворення включає цілу низку глобальних понять, як-от: *економіка, ринок, інвестування, бізнес, виробництво, праця, торгівля, вартість, фінанси, гроші, багатство* тощо. Зміна сутності цих понять неодмінно відображається і в їх лінгвальній реалізації, потребує своєчасного вивчення. Економічний дискурс знаходиться у фокусі розгляду як вітчизняних (Ф. С. Бацевич, Л. Безугла, О. Морозова, Л. Солощук, В. Лук’янець, І. С. Шевченко та інші), так і зарубіжних (Т. А. ван Дейк, В. І. Карасик, М. Л. Макаров, Н. Фейєрклау та ін.) вчених. Н. А. Ковальська (2013 р.) пропонує “текст, породжений у відповідній професійній сфері” називати ‘професійним дискурсом’ (Ковальская, 2013, с. 194–195). У нашій роботі ми такі тексти називаємо ‘дискурсивними текстами професійного спрямування’, або просто ‘текстами психологічного / економічного спрямування’. Відтак, побудова текстів економічного дискурсу буде залежати від сектора економіки

(зовнішньоторговельні відносини, інвестування, виробництво тощо). Т. А. Євтушина (2014 р.) додає, що “кількість соціальних інститутів (галузей) у сучасному суспільстві формує кількість різновидів інституційного дискурсу” (Євтушина, 2014, с. 44). Отже, економічний дискурс (як різновид інституційного, статусно-орієнтованого, галузевого, за В. І. Карасиком) можна поділити на різні професійні дискурси, як це робить Май Лікунь: економіко-теоретичний, торговельно-економічний, промислово-економічний тощо (Май, 2008, с. 9).

Проте увагу вчених привертає не лише визначення самого економічного дискурсу та його різновидів, економічний дискурс також розглядають як об’єкт міждисциплінарних досліджень, зосереджуючись, наприклад, як Р. Н. Кадімова (2012 р.), на застосуванні дискурсивного аналізу в текстах професійного спілкування (у т. ч. економічної сфери) (Кадімова, 2012, с. 132–136). К. В. Томашевська (2000 р.) вивчає лексичну репрезентацію економічного дискурсу сучасника, що віддзеркалює “зміни у суспільній свідомості, ментальності носія мови, активні процеси” (Томашевская, 2000, с. 3), які, маючи соціальне підґрунтя, відбуваються в лексиконах різних сучасних мов.

А. Е. Маланханова, П. В. Сисоєв (2015 р.) відносять економічний дискурс до інституційного, аналізуючи на основі китайської мови чотири групи його ознак (конститутивність, власне інституційність, специфічність і нейтральність) (Маланханова, Сысоев, 2015), подаючи відмінності лексичного складу, стилю й синтаксичних конструкцій залежно від інтенції мовця в певній економічній сфері спілкування, при цьому акцентуючи на труднощах при перекладі російською мовою текстів економічного дискурсу. Останнє знаходиться в центрі уваги й Н. С. Федощенко (2016 р.), яка вивчає особливості перекладу економічних термінів у китайській мові (Федощенко, 2016), а також Н. Є. Горської та О. А. Прибильової (2018 р.), котрі специфіку перекладу термінологічної лексики досліджують на матеріалі трьох мов: китайської, російської та англійської (Горская, Прибылева, 2018).

Н. К. Кравченко зауважує, що рівень дискурсу є проміжним між текстом і соціальним контекстом, причому і текст, і дискурс виступають сутностями, що конституують одна одну: “дискурс конструює соціальну та політичну реальність, у той час коли соціальний контекст форматує дискурс” (Кравченко, 2012, с. 22). У нашому дослідженні при аналізі (дискурсивних) текстів ми дотримуємось соціокогнітивної моделі Тойна ван Дейка, який акцентує на такому важливому когнітивному процесі, як “зберігання досвіду індивіда як ситуативної моделі у короткостроковій та довгостроковій пам’яті” (там само; Dijk, 1984; Dijk, 2008). Це означає, що контексти є ‘суб’єктивними конструктами учасників’, тобто “на текст або мовлення впливає не “сама по собі” соціальна або політична ситуація, а те, яким чином учасники уявляють, розуміють або якимось іншим чином конструюють характеристики такої ситуації, що стали для них релевантними” (Кравченко, 2012, с. 23).

З огляду на те, що читач / слухач зазвичай розширює або звужує значення слів, то “чим більш абстрактним є поняття, тим більш багатозначно можна його інтерпретувати” (Бройнинг, 1996, с. 450).

Одним з 9 правил успішної вербальної комунікації, за німецьким вченим Г. Бройнінгом (Бройнинг, 1996), є рекомендація щодо частотнішого використання в мовленні дієслів, що надає висловленню наочності (Бройнинг, 1996, с. 44). Він дискутує з приводу вживання іменників, які здебільшого мають абстрактне смислове значення, а також прикметників, що часто репрезентують особисту перевагу. На наш розсуд, мова йде про суб’єктивний відбір мовних засобів з метою передати закладений мовцем зміст. Однак, те саме відбувається й при виборі дієслів, іменників тощо. До того ж, у нашому розумінні, саме використання прикметників дає змогу звузити абстрактність іменників і внести уточнення / ясність у значення, яке мовець бажає донести, тому, крім фрагментів контекстів, у яких відбувається когнітивно-семантична експлікація КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, нами до аналізу було також залучено й атрибутивні колокації в обох мовах вивчення.

Фокус будь-якої комунікації на певну професійну тему, як правило, спрямований на відображення окремого фрагменту професійної картини світу, а тому за силою перлокутивного впливу на адресата вивчення текстів професійного дискурсу у цьому зв'язку має велике значення і є актуальним. До того ж, залежність життя людини від результатів професійної діяльності вимагає як правильності формулювань мовленнєвих висловлень, так і навичок їх інтерпретації, зокрема й тлумачення різноманітних вербалізаторів, що реалізують різні концепти в спеціальних контекстах. Здатність мовних одиниць (з-поміж яких лексеми *effect* та *ефект*) функціонувати в контекстах різних галузей життя зумовлює необхідність їх всебічного дослідження.

Спостерігаючи менший ступінь вивчення реалізації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* порівняно з НАСЛІДКОМ і РЕЗУЛЬТАТОМ у сучасному мовознавстві (що помітно вже з огляду граматик англійської та української мов), цю домінанту (*EFFECT* / *ЕФЕКТ*) було обрано об'єктом нашого дослідження. Оскільки в реальній / віртуальній дійсності виявлення зазначеної домінанти є завжди унаочненим для спостерігача (Вайноренє, 2017, с. 53; Vainorenje, 2018, с. 96), то доцільним вважаємо вивчення таких різновидів дискурсивних текстів, що здатні надати достатні контексти для розкриття характеристик і типів ефекту, до яких передовсім відносимо психологічні та економічні як різні типи текстів професійного спрямування з їх універсальними та специфічними ознаками.

Зважаючи на залежність функціонування лексем від частоти їх використання, а також безпосередній вплив сполучуваності лексичних одиниць на їхнє значення (Вайноренє, 2017), доходимо висновку про необхідність залучення до аналізу більшої кількості контекстів. Таку можливість у сучасному мовознавстві надає корпусна лінгвістика, в межах якої закладаються підвалини для побудови різних корпусів текстів і вивчення на їх основі мови за допомогою корпусних методів (Копотев, Мустайоки, 2008, с. 12), що задовольняли б вимогам спеціальних розвідок.

Корпусні дослідження дозволяють відкинути можливі суб'єктивні фактори у ході опрацювання матеріалу й максимально наблизитися до об'єктивного вивчення мови, оскільки вони спираються “головним чином на реальний “живий” мовний матеріал, а не на мовну інтуїцію та інтроспекцію” (Жуковська, 2013, с. 5).

Використання корпусного підходу дозволяє не лише вивчати лексичні одиниці, а й отримувати дані про частоту словоформ, частоту лексем, граматичних категорій, про спільну вживаність лексичних одиниць, особливості їх сполучуваності тощо.

Сьогодні корпусна лінгвістика є однією з найперспективніших галузей прикладного мовознавства. Корпусний підхід чи не найбільше використовується у викладанні та навчанні іноземної мови, у теорії та практиці перекладу, для створення програм машинного перекладу, а також під час розробки штучного інтелекту.

Корпус текстів може як виступати продуктом виконаного наукового дослідження, так і слугувати базою для верифікації функціонування окремих лексичних одиниць, колокацій, конструкцій тощо (Матвєєва, Леміш, 2020). Щодо процедури корпусного аналізу див. Розділ 2.

Отже, вивчення когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах повинно здійснюватися із залученням достатньої кількості різних контекстів (фрагментів) у (дискурсивних) текстах професійного (у т.ч. психологічного та економічного) спрямування (Розділи 3 і 4), а також бути верифікованим за допомогою доступних мовних корпусів (Розділ 5).

Висновки до розділу 1

Концепція пропонованої наукової роботи безпосередньо базується на інтерпретації об'єкта нашого вивчення (КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*) і його предмета (способи і засоби когнітивно-семантичної експлікації цієї КД) з позицій когнітивно-семантичного синтаксису. З огляду на це категорія каузальності репрезентується каузальним комплексом у вигляді ментально-логічного конструкту (до складу якого входять 10 каузальних домінант, у тому числі *EFFECT* / *ЕФЕКТ*), що об'єктивується СК КАУЗАЛЬНІСТЬ (варіантами цього концепту), експлікованим єдністю типових пропозицій і їхніх структурних схем, що на мовному рівні вербалізуються лексичними одиницями, пов'язаними змістом і розташованими у певній послідовності.

Під 'когнітивно-семантичною експлікацією' розуміємо: 1) механізм формування глибинних (когнітивно-семантичних) і поверхневих структур (структурних схем) з їх варіативністю; 2) процес, що призводить до розкриття змісту певної єдності, при цьому її складові, набуваючи самостійності, можуть відрізнитись одна від одної; 3) варіанти вираження будь-якого значення / змістового наповнення на когнітивно-семантичному рівні в одній або різних мовах, що безпосередньо пов'язано з розвитком пізнавальної здатності людини. Нерозривність семантики та синтаксису дає змогу розглядати когнітивно-семантичну експлікацію як когнітивно-синтаксичну при вивченні синтаксичних концептів, до яких відносимо СК КАУЗАЛЬНІСТЬ (зокрема на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування). Когнітивно-семантичну експлікацію в роботі пропонується досліджувати на основі смислового наповнення атрибутивних компонентів колокацій із ключовими вербалізаторами КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, вилучених із репрезентативних англо- та українськомовних корпусів текстів.

Підвалинами для такого підходу слугували тенденції у вивченні каузальності як категорії у різних науках, а також її трактування як ментально-логічного конструкту, що включає каузальні домінанти. Критичний огляд

літератури свідчить, що каузальність як онтолого-гносеологічна категорія має довгу історію, яка починається з простого сприйняття причини, виділення її типів (Аристотель), визнання нерозривного зв'язку причини з результатом і наслідком та спроб репрезентувати її (каузальність) у вигляді складної пізнавальної системи / конструкта, відомого як причинно-наслідковий / каузальний комплекс (*a causal / cause-effect complex*). Вона виступає одним з найважливіших понять людської цивілізації та у широкому розумінні ототожнюється з обумовленістю / причинністю.

Міркування за причинно-наслідковим зв'язком (каузально-кондиціональне мислення, в основі якого – ментальна каузація) є одним з найважливіших механізмів категоризації дійсності. Глибоке розуміння каузальних зв'язків сприяє успішному керуванню різними процесами в політиці, економіці, юриспруденції, психології та інших сферах людської діяльності.

КД *EFFECT / ЕФЕКТ* є найменш вивченою складовою КК як ментально-логічного конструкту (що включає 10 доміант, які утворюють бінеми причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб і об'єктивуються через СК *КАУЗАЛЬНІСТЬ*). Таке розуміння дає підстави для виділення типових пропозицій і структурних схем, що експлікуються ефект у різних мовах (у т.ч й віддаленоспоріднених, як, наприклад, англійська та українська), та їх подальшого зіставлення.

Вивчення даних філософії (щодо породження одних явищ / подій іншими в реальній / уявній дійсності), психології (обізнаність з механізмом ментальної каузації), медицини (раціональність симптоматичного лікування), економіки (наявність каузального зв'язку між економічними складовими), юриспруденції (фізичні, матеріальні, ментальні прояви, зміна станів як наслідок / результат певних процесів) формує нашу позицію щодо інтерпретації КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, сприяючи більш ретельному опрацюванню способів її експлікації в неблизькоспоріднених мовах.

Місце КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у КК визначається її словотвірним потенціалом, частиномовною належністю її базової номінації, архетипною основою базових вербалізаторів і колокаційною розгалуженістю.

Словотвірні гнізда з вершинами *effect* та *ефект* відрізняються загальною кількістю дериватів та їх частиномовною належністю (наприклад, відсутність дієслівних утворень в українській мові, більша кількість іменникових утворень в англійській мові). В обох досліджуваних мовах типовим засобом творення є суфіксальний. Виявлені відмінності свідчать про очевидну наявність етноспецифічного потенціалу аналізованих лексем як в плані значення, так і функціонування, зумовлюючи необхідність детального вивчення сполучуваності вершин СГ – базових номінацій КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах.

Згідно з результатами аналізу частиномовної експлікації лексем *effect* та *ефект* в англійській мові аналізована лексична одиниця *effect* може функціонувати як іменник (2–9 значень) або як дієслово (1–2 значення), входячи до великої кількості синонімічних, антонімічних і колокаційних рядів. Найближчими за значенням є лексеми *result* (іменник і дієслово) і *consequence* (іменник), які також виступають базовими вербалізаторами КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*. В українській мові слово *ефект* може бути лише іменником, з кількістю значень до 4 і обмеженою кількістю синонімів (3 синонімічні рядки). Найближче коло (як і в англійській мові) складають лексеми *результат* і *наслідок*.

Інтерпретація результатів етимологічного аналізу підтверджує аналогічність архетипних уявлень про *ефект* в англійців та українців у найбільш загальному плані: “віддалена дія того, що було зроблено”, про *результат*: “те, що генетично пов’язано з чимось іншим, тобто має зворотній зв’язок”. Щодо *наслідку*, то для англійців це “те (той), що (хто) обов’язково слідувало (слідував) за чимось (кимось)”, а для українців важливою складовою є сема “отримання”: “як наслідок щось отримується в матеріальному або духовному плані”. Вивчення архетипів і архетипних

уявлень підтвердило закладеність частиномовного потенціалу аналізованих лексичних одиниць: лексеми *effect* і *result* в англійській мові мають подвійну природу (здатні функціонувати як іменники та як дієслова), чого не можна сказати про *consequence* (може вживатися лише як іменник).

Українські лексичні одиниці *ефект*, *наслідок*, *результат* спроможні виступати як іменник, що зумовлено структурними особливостями української мови – з меншим ступенем аналітичності порівняно з англійською мовою.

У результаті вивчення колокацій з лексемами *effect* та *ефект* в англійській та українській мовах було виявлено п'ять (5) лівобічних типів колокацій в обох мовах, з яких два (2) є спільними ([Adj + N_{effect/ефект}], Prep + N_{effect/ефект}) і два (2) та чотири (4) правобічних відповідно. Обізнаність з колокаційною експлікацією досліджуваних одиниць сприятиме підвищенню рівня іншомовної компетенції / міжкультурної комунікації, а також покращенню якості перекладу.

Здатність тексту, дискурсу і корпусу виступати джерелами експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* зумовила визначення фактичного матеріалу наукової праці. Тож, нерозривність зв'язку тексту та дискурсу, а також тлумачення останнього як сукупності текстів, що об'єднуються за певними ознаками, свідчить про правомочність найменування фактичної бази для встановлення специфіки когнітивно-семантичної експлікації досліджуваної домінанти типами / різновидами професійного мовлення: психологічного та економічного (із залученням достатньої кількості різних контекстів у сукупності професійно-спрямованих текстів).

З огляду на перспективність використання корпусного підходу і його можливості не лише вивчати лексичні одиниці, а й отримувати дані про частоту словоформ, частоту лексем, граматичних категорій, про спільну вживаність лексичних одиниць, особливості їх сполучуваності тощо, верифікацію функціонування окремих колокацій

з аналізованими вербалізаторами, а також коректності встановлених типів ефекту передбачається здійснити на його базі.

Основні результати Розділу 1 представлено у таких публікаціях авторки: Вайноренє, 2017; 2017а; 2018; 2019; 2020; 2020а; Vainorenie, 2020.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ *EFFECT* / *ЕФЕКТ*

2.1 Сучасні методологічні принципи та підходи у вивченні каузальних домінант

Традиційно, досліджуючи певне лінгвістичне явище / поняття / категорію, вчені обирають науковий підхід, у межах якого розв'язують висунуті ними конкретні завдання / проблеми. Науковий підхід зазвичай називають парадигмою.

Серед головних наукових парадигм лінгвістики О. О. Селіванова виокремлює п'ять (5): порівняльно-історичну (генетичну), структуралістську (таксономічну), комунікативно-функціональну (прагматичну), когнітивну (когнітивно-дискурсивну) та синергетичну (Селіванова, 2008, с. 22–36). На наш розсуд, цілком правомірним видається говорити про генетичну (базується на принципі історизму), системно-структурну (структуралізму та функціоналізму) та антропоцентричну (антропоцентризму), об'єднавши останні дві / три в одну парадигму (В. А. Маслова, Ю. М. Караулов та ін.).

Визнаючи взаємозв'язок мови / мовлення та мислення, вважаємо за необхідне застосовувати до об'єкту дослідження поліпарадигмально-полідисциплінарний підхід через нездатність окремих парадигм / дисциплін надати повної інформації про конкретний об'єкт (КД / КК у нашій розвідці). Іншими словами, лише інтегроване вивчення фонем / морфем (як основних одиниць генетичної парадигми), слів / текстів (системно-структурної парадигми) і дискурсу (сукупності дискурсивних практик) може забезпечити найбільш повне об'єктивне дослідження з достовірними результатами. Поліпарадигмальний стан сучасного мовознавства, слідом за О. С. Кубряковою (Кубрякова, 1995, с. 228), визначає й О. О. Селіванова, наголошуючи на “затребуваності усіх парадигмальних позицій, які склалися

протягом всього розвитку лінгвістичної науки” (Селіванова, 2008, с. 36). До того ж, базування лінгвістичного знання сьогодення на результатах цілого комплексу між- і полідисциплінарних розвідок, зумовлено зверненням до людської свідомості, мовної системи, культури суспільства, новітніх технологій і т.п. (О. М. Амагов, Ф. С. Бацевич, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш, Ю. В. Орлова, О. О. Селіванова, О. Ф. Серебреннікова та інші). Мовознавчі дослідження, таким чином, можуть ґрунтуватися на:

- класичній методології (наприклад, історично-порівняльні, системно-структурні дослідження);
- традиційній методології, що знаходить свій подальший розвиток через здобутки / напрацювання сучасної цивілізаційної парадигми (наприклад, семіотика, лінгвістика універсалій, текстологія, лексикологія, історія мови, фонологія, дослідження з граматики тощо);
- інтегрованій методології, що комбінує попередні здобутки з новими принципами, створюючи власну парадигму досліджень.

Є. Ф. Серебреннікова зазначає, що “об’єктом новітньої лінгвістики є ‘мовленнєва діяльність людини’, яка передбачає вихід за межі мовної структури, що спостерігається, визнання наявності глибинних структур та сутностей, ‘прихованих’ від прямого спостереження, що каузує його у процесах мислення, станах інтенції, свідомості у їх взаємозв’язках із несвідомим та підсвідомим” (Серебреннікова, 2012, с. 215). Отже, відбувається процес розширення та своєрідний зсув фокусу дослідження від ‘системи’ до ‘мовлення’ (за термінологією Ф. де Сосюра), проте цей зсув не просто підсумовує, але й інтегрує два знакових прояви антропологічного феномена, який гармонізується з “цивілізаційними координатами та новими підходами у семіотиці та філософії (...)” (там само, с. 215).

На перетині наук про “мовленнєво-мисленнєву діяльність” сьогодні з’являються і формуються важливі категорії та виводяться закономірності, які можуть привести нас до розуміння “реальної мови реального суб’єкта в реальних умовах дійсності” (Дейк, 1989), що і є метою сучасних

лінгвістичних досліджень. Характерними рисами останніх виступають: 1) інтегральний (когнітивно-дискурсивний та герменевтичний) характер об'єкта дослідження, що, за Е. Бенвеністом, виражає двобічну діяльність та результат того, що означає (продукування змістів суб'єктами мовлення), та 2) визнання (розуміння, інтерпретація) їх суб'єктами спілкування, що передбачає одночасне володіння спільним кодом – мовою (системою, яка володіє власними законами організації, що виявляються на поверхневому рівні і тому підлягають спостереженню) (Бенвеніст, 1974). Вищезазначене реалізує такі методологічні принципи, як експансіонізм і функціоналізм (за О. С. Кубряковою, О. О. Селівановою, Є. Ф. Серебренніковою), частково торкаючись переходу, або точніше інтеграції антропоцентризму й антропокосмізму (А. О. Беляцька, В. О. Карлова, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш), що виводить на перше місце пріоритетність інтересів кожної окремої держави, яка прагне до збереження власних національних стандартів і цінностей, їх захисту і примноження.

Увага видатних учених (М. О. Бердяєва, В. І. Вернадського, М. Конрада, М. Г. Холодного, К. Е. Циалковського, О. Л. Чижевського) до дослідницького потенціалу антропокосмізму підтверджує його широкі можливості для сучасних гуманітарних наук (Попова, 2013, с. 199).

Починаючи з другої половини ХХ ст. та до початку ХХІ ст. головним напрямом досліджень у лінгвістиці був *антропоцентризм*. У межах цього принципу увагу сконцентровано на самій людині (тобто на індивідуальній особистості, її власних потребах і бажаннях), при цьому часто вилучаючи її із цілісного світосприйняття, суспільних зав'язків, що впливає на природні комунікативні, когнітивні можливості / здатності людини. Такий підхід порушує об'єднавчу функцію концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ, що охоплює 10 доміант у каузальному просторі (причину, підставу, мету, умову, допуст тощо, як було зазначено в Розділі 1). Ця функція переплітається з іншими, зокрема з інтегративною функцією аргументації (Пасинок, 2009, с. 27), яка зорієнтована не на одного індивіда, а на групу / суспільство. Саме потреба

в урахуванні суспільних інтересів задля подальшого розвитку людини як соціальної істоти зумовлює перехід до *антропокосмізму*.

Отже, пропонуючи вирішення методологічної проблеми, антропокосмізм відкриває нові перспективи перед сучасною лінгвістикою.

По-перше, він (антропокосмізм) розширює можливості верифікації результатів філологічних знань, що насамперед пов'язано зі зміною способів і методів дослідження у бік узагальнення. За Г.-Г. Гадамером, масштабні узагальнення дають змогу наблизитися до істини: “*Metodos* означає шлях слідування. Здатність знову і знову продовжувати рухатись шляхом, яким вже проходили, і є методичністю, що відрізняє спосіб діяльності в науці. Але саме це з необхідністю обмежує претензії на істину. Якщо тільки здатність до перевірки, в будь-якій формі, складає істину (*veritas*), то масштаб, з яким співставляється пізнання, вже більше не істина, а достовірність” (Гадамер, 1991, с. 32).

По-друге, антропокосмізм вирішує проблему критеріїв лінгвокультурологічного аналізу тексту, оскільки уможлиблює визначення ролі тексту в культурі через власну систему понять і категорій (Беляцкая, 2013, с. 8).

По-третє, врахування цього принципу дає змогу розглядати текст і як культуротворчу діяльність, і як рушійну силу культури, не забуваючи про необхідність усвідомлення авторами своєї відповідальності перед майбутніми поколіннями (значущим є гуманістичне вираження ставлення до світу та до людства) (там само).

По-четверте, акцент робиться на обов'язковій функції текстів щодо трансляції ідеї висхідної еволюції (Буданцев, 1995, с. 162).

По-п'яте, антропокосмізм аргументує необхідність вивчення концептів і метафор, які мають “культуроносне” значення в тексті, тим самим виступаючи його основними лінгвокультуроутворюючими засобами (Беляцкая, 2013, с. 8).

Таким чином, аналіз текстів з позицій *антропокосмізму* сприяє вирішенню проблеми не лише критеріальності, але й категоріальності в сучасних лінгвістичних дослідженнях. До ключових категорій у цьому зв'язку відносять лінгвокультуру, текст (як транслятор вічних ідей) і концепт (у тому числі й КАУЗАЛЬНІСТЬ).

Загальновідомим є факт, що знання людини про світ і спосіб, яким вона класифікує цей світ, виражаються в мові. З іншого боку, мова є тим єдиним засобом, за допомогою якого ми можемо досягнути закритої сфери ментальної діяльності людини. Відтак, вивчення мови наближується до дослідження когніцій – “сукупності психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність” (Schwarz, 1996, с. 36), пізнавального процесу – процедур, пов'язаних з набуттям, зберіганням, передачею та продукуванням знань (О. С. Кубрякова, В. З. Дем'янков, Ю. Г. Панкрац, П. Г. Лузіна (1996), E. Rosch, B. Lloyd (1978), H. Tajfel, J. Forgas (1981)). Відповідно, як заключає Н. М. Іванюк, “когніція – це сприйняття світу, і спостереження, і категоризація, і мислення, і мова, і уява й інші психічні процеси в їх поєднанні” (Іванюк, 2011, с. 103). Таку думку підтримують J. Turner (1982), W. B. Gudykunst, L. I. Gumbs (1989) та багато інших. Мова відображає процес пізнання, слугуючи єдиним інструментом вираження думки. Мова починає сприйматися як трансцендентальний шлях у вигляді своєрідної “призми”, через яку ми дивимось на світ, за Б. Расселом, що веде до розуміння механізмів сприйняття дійсності людиною (Макеєва, 2011). Кожна мова має свій спосіб концептуалізації дійсності, якому притаманні універсальні та національні риси, що, звісно, виражається і в її категоризації.

Категоризація людського досвіду в природніх мовах (у тому числі прототипічність, метафора, когнітивні моделі) є однією з центральних проблем як вітчизняної, так і світової лінгвістики (А. О. Беляцька, М. М. Болдирев, А. Вежбицька, Є. В. Іванова, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш, Л. Б. Макеєва, Ю. В. Орлова, Дж. Лакофф, Е. Рош та інші). Категоризація, у свою чергу, тісно пов'язана з когнітивною активністю людини та з різними

компонентами її когнітивної діяльності: пам'яттю, уявою, увагою та ін. До того ж, обов'язково треба враховувати, що “невід'єднаність індивідуального від колективного, ментального від історичного засвідчує закоріненість когнітивної активності особистості в соціокультурній традиції та візуалізованих колективних когнітивних образах, закріплених у граматичних структурах мови” (Рубанець, 2015, с. 103–104).

Американський лінгвіст Дж. Лакофф висунув гіпотезу про те, що категорії формуються когнітивними структурами, які отримали назву *ідеалізованих когнітивних моделей (idealized cognitive models)*, що інтерпретуються як особливі когнітивні сутності, виступаючи основою мовних категорій. Він виділяє чотири типи таких моделей:

1) пропозиційні моделі, які визначають характер елементів категорії, їхні якості та відносини між ними (такою одиницею ми вважаємо СКК);

2) образ-схематичні моделі, які відображають образні уявлення, що формують категоріальні класи;

3) метафоричні моделі, що дозволяють уявити деяку абстрактну площину через ототожнення її з іншою площиною, зазвичай, конкретною та доступною емпіричному дослідженню;

4) метонімічні моделі, що діють разом з трьома вищеназваними та забезпечують перенесення характеристик одного елемента множинності на всю множину (Lakoff, 1987).

Підтримуючи гіпотезу Дж. Лакоффа, погоджуємось з М. В. Піменовою, що саме категоризація виступає одним з найважливіших способів утворення концептуальних структур. З огляду на це, концептуальний аналіз зазвичай спрямовують на визначення концептів у їх подвійній функції:

1) як оперативних одиниць свідомості;

2) як значення мовних знаків, тобто ментальних утворень, які мають своє втілення в мові (Пименова, 2013, с. 127).

Вивчення відносин в системі ‘мова – мислення’ є дотичним до проблеми використання мови як засобу інтерпретації світу, де можливості мовця

обмежені його лексичним, ментальним лексиконом, граматичними конструкціями та загальним культурним рівнем. Таким чином, опис необмеженого простору між синтаксисом та семантикою (виходячи з того, що значення мають як лексичні одиниці, так і граматичні форми, порядок слів у реченні) робить дослідження об'єктивації каузального комплексу в різних мовах у вигляді складових СКК (пп. 1.3, 1.7) актуальним не лише для лінгвістики, філософії, когнітивістики, а й психології, економіки та інших галузей професійної діяльності людини.

Інтерпретуючи каузальний фрагмент дійсності, не можна залишити поза увагою принцип *епістемічності*. Епістемологічна парадигма “людина (я – суб’єкт – об’єкт) – суспільство (культура) – світ (світи) реалізується у такому ланцюжку: несвідоме / підсвідоме / свідомість, що контролює уяву / емоційне переживання / інтенціональний стан / мислення / дію-дискурс” (Леміш, 2009), де дискурс є кінцевим інтегруючим елементом, з одного боку, а з іншого, – має свої специфічні дефініційні обмеження в дискурсивній лінгвістиці, яка інтерпретує ‘людину, що говорить’ в інтегралі “мовленнєвої, комунікативної та дискурсивної особистості” (Плотнікова, 2008).

У теорії Е. Бенвеніста сформульовано положення про два режими, два плани висловлювання: дискурс (пряма комунікація) та ‘історії’, кожна з яких має свій ‘формальний апарат’ висловлювання. Висловлювання кваліфікується як одиниця дискурсу, і тому важливими є питання способів організації висловлювання, категорій і закономірностей дискурсу (Бенвеніст, 2002, с. 90-96), а виходячи з мети нашої роботи – і способів та засобів вираження КД *EFFECT / ЕФЕКТ* у різних типах дискурсу.

Витлумачуючи каузальність як онтолого-гносеологічну категорію (слідом за Н. Є. Леміш), а також спираючись на вищезазначене, доречним видається репрезентувати знання як епістемологічно-гносеологічну категорію, що дозволяє структурувати знання задля їх отримання суб’єктом пізнання й передачі наступним поколінням. На користь такого підходу свідчить можливість представлення знань у вигляді дерева. Наприклад,

Дж. Ганері зазначає: “Знання дійсно слід розуміти як дерево, просто іншого виду. Замість європейського фруктового дерева з єдиним стовбуром, знання треба зобразити як баньян з його численним повітряним корінням, що підтримує органічну систему без центру. Дерево знання має велику кількість коренів, а структури знання багаторазово вкорінюються в землю: сукупність знань – це єдине органічне ціле, всі частини якого є однаково важливими” (Ганері, 2017).

Рис. 2.1.1 Дерево знання – баньян (запозичено з URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan>)

Прибічники епістеміологічного підходу стверджують, що подібно до дерева баньян з багатьма різними, однак рівноцінними коренями, реальність можна пізнавати різними шляхами, де усі вони будуть створювати “єдину органічну епістемічну систему” (Ганері, 2017).

Експланаторність як дослідницький принцип, застосування якого потребує пояснення мовних явищ з опорою на наукові теорії, було вперше запроваджено О. С. Кубряковою (1995, с. 225). Роз’яснення стосовно його дії можна знайти в О. О. Селіванової: “Цей принцип передбачає поєднання індуктивного й дедуктивного методів аналізу мови, адже створення

пояснювальної доказової теорії можливе шляхом висунення гіпотези щодо масиву емпіричного матеріалу й її подальшого всебічного доведення або спростування” (Селіванова, 2008, с. 38). Гіпотеза є вірною і трансформується в твердження за умов її конфірмації при поясненні всього мовного матеріалу, до якого вона застосовується. До того ж, саме пояснювальна здатність теорії повинна надавати можливість пізнати аналізований науковий об’єкт через інтерпретацію специфіки його функціонування в мові.

Наступним методологічним принципом, до якого ми звертаємось у нашому дослідженні, є *колострукційність*. Необхідність його використання зумовлена предметом цієї розвідки, який вивчається не лише із залученням СК – одиниці, дотичної як до когнітивної лінгвістики, так і до граматики конструкцій (Леміш 2020, с. 151), а й корпусного підходу, що через звернення до великих масивів різних корпусів текстів дозволяє отримувати надійні та обґрунтовані результати. Колострукційність лежить в основі колострукційного (колексема + колострукт = колострукція) аналізу, під яким, слідом за В. В. Жуковською, розуміємо “низку корпусно-базованих лінгвостатистичних методів аналізу ступеню взаємного притягнення (*mutualattraction*) чи відштовхування (*repulsion*) між конструкцією та лексемами, що заповнюють певний слот цієї конструкції” (Жуковська, 2017, с. 81). Американському вченому С. Грісу та німецькому досліднику А. Штефановичу, засновникам цього аналізу, через заповнення слотів граматичних конструкцій конкретними лексемами вдалось визначити спосіб вимірювати ступінь притягнення / відштовхування слів у таких конструкціях і відтак встановлювати між такими конструкціями межі (Gries, Stefanowitsch, 2004, с. 123–124). У нашій розвідці застосовано лише перший “чистий” колексемний тип колострукційного аналізу – “вимірювання ступеня притягнення / відштовхування окремої лексеми стосовно одного слота конструкції” (Леміш, 2020, с. 152), задля встановлення й верифікації типів ефекту, що реалізуються в англійській та українській мовах, на базі атрибутивних колокацій в одномовних корпусах (BNC і Mova.info). Взаємодія

лексики та граматики з опорою на колострукційність таким чином виявляється в наборі лексем, що заповнюють слоти в окремих граматичних конструкціях, тим самим маніфестуючи обмеження, що існують у кожній конкретній мові.

Отже, визначення специфіки когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* вважаємо доцільним здійснювати з урахуванням таких методологічних принципів, як *антропоцентризм / антропокосмізм, експансіонізм, функціональність, епістемічність, ексланаторність і колострукційність* (на основі корпусного підходу).

2.2 Методи зіставно-типологічних досліджень конструктів когнітивно-синтаксичної природи

З позицій антропокосмізму мовленнєва діяльність – це діяльність не для себе, а заради всіх, не заради ‘Я’, але заради ‘МИ’ (Федоров, 1906). Основною ідеєю антропокосмізму є визнання “надособистісних цінностей, які утворюють цінність людського життя”, домінантою соціальної еволюції (Бердяєв, 1986, с. 186). А отже антропокосмічний підхід зумовлює вивчення предмету дослідження з опорою на такі методики, що дають змогу збільшити об’єктивність отриманих результатів, абстрагуючись від суб’єктивності дослідника.

Комплексна методика вивчення когнітивно-семантичної / когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах, таким чином, базується на застосуванні методологічних принципів *антропоцентризму / антропокосмізму, експансіонізму, функціональності, епістемічності, ексланаторності і колострукційності* (на основі корпусного підходу) та інтеграції цілої низки загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів.

Загальнонаукові методи в межах нашої розвідки включають аналіз і синтез, дедукцію та індукцію, спостереження й узагальнення.

З-поміж спеціальних лінгвістичних методів до вирішення завдань запропонованої наукової праці було залучено такі:

- порівняльно-історичний метод у вигляді інтерпретації результатів етимологічного аналізу для встановлення походження вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* (*effect, result* і *consequence* в англійській мові та *ефект, результат* і *наслідок* в українській мові), а також процедури внутрішньої реконструкції задля встановлення їхньої архетипної основи;

- структурний метод із прийомами дефініційного, семантичного та компонентного аналізу з метою вилучення каузальних семем репрезентації СКК (його пропозиційно-змістового наповнення для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*), дистрибутивного аналізу і аналізу за безпосередніми складниками – для виділення структурних схем (формальної складової СКК);

- зіставно-типологічний метод задля встановлення *tertium comparationis* (у вигляді СК як основи зіставлення) для коректного визначення когнітивно-семантичних і когнітивно-синтаксичних характеристик КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах, (у вигляді смислового наповнення атрибутивного компонента у колокаціях) спільних та характерних прототипів ефекту;

- метод польового моделювання задля побудови словотвірних гнізд для базових вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* *effect* та *ефект* у мовах вивчення; побудови фрагмента сентенційного поля каузальності для обох мов;

- “чистий” колексемний аналіз атрибутивних колокацій з базовими вербалізаторами із застосуванням корпусного підходу;

- процедура кількісних підрахунків на всіх етапах дослідження, пов’язаних з опрацюванням фактичного матеріалу.

Окремо наголосимо на різниці між семантичним і концептуальним аналізом. О. С. Кубрякова чітко їх розмежовує, стверджуючи, що “якщо перший спрямовано на експлікацію семантичної структури слова, уточнення денотативних, сигніфікативних та концептуальних значень, що її реалізують, то концептуальний аналіз полягає в пошуку тих спільних концептів,

що підведені під один знак і визначають / обумовлюють буття знаку як відомої когнітивної структури. Семантичний аналіз пов'язаний із роз'ясненням слова, концептуальний аналіз – веде до знань про світ” (Кубрякова, 1991; Попова, 2013, с. 202).

Семантичний аналіз вимагає вирішення таких завдань, як 1) встановлення значення лексем на матеріалі словникових статей, 2) аналіз фразеологічних та пареміологічних одиниць з даною лексемою, 3) аналіз семантичного розвитку лексеми-імені концепту, 4) визначення інших мовних і немовних способів репрезентації концептуальної інформації (конотацій, відтінків значення, експресивного вираження, метафоричних зв'язків тощо) в текстах, дискурсах, комунікативних ситуаціях. Перехід до концептуальної інтерпретації даних вимагає 1) встановлення основних концептуальних прошарків (ближньої та дальньої периферії) на основі даних про семантичне поле лексеми; 2) визначення контекстів, у яких реалізується лексема-ім'я концепту; 3) опису способів представлення концептуально-значимої інформації; 4) визначення динаміки смислових планів, базуючись на аналізі семантичного розвитку лексем-репрезентантів концепту. Опис ядерних та периферійних елементів смислової зони концептів дозволяють реконструювати фрагмент концептуальної картини світу, виявивши особливості бачення даного концепту середньостатистичним представником нації (Попова, 2013, с. 207). Відтак для досягнення мети нашого дослідження ми частково використовували процедури як семантичного, так і концептуального аналізу.

З огляду на те, що основою зіставлення (*tertium comparationis*) у нашій розвідці виступає СК як двопланова одиниця (має план змісту – типову пропозицію і план вираження – структурну схему), то вважаємо слушним окреслити підвалини для його встановлення.

У середині ХХ ст. засновник генеративної граматики Н. Хомський (Чомські) проголосив речення центральною мовною одиницею (Chomsky, 1955), зазначаючи, що дитина народжується вже з певним набором вроджених

граматичних структур. Хоча такий підхід до мови знайшов і своїх прихильників, і супротивників, він однозначно став дискусійним, зокрема щодо способу дескрипції значення речення задля створення системи нескінченної кількості речень на основі змістовно-синтаксичних відношень (Ковалёва, 2012, с. 220).

До досягнень лексичного / семантичного синтаксису, що розвивався з другої половини ХХ ст. можна віднести визнання єдності речення з його лексичним наповненням, а також прогресію теорії валентності від зв'язка між словами до зв'язку між смислами. Це призвело до вивчення організації пропозитивно-номінативного компонента речення, яка включала лексико-семантичні групи з дієсловами в різних мовах. Однак без співвіднесення значення речення через свідомість мовця із ситуацією, яку воно (значення) категоризує, тобто позначає певний фрагмент світу, неможливо осягнути закладений смисл. Іншими словами, значення речення є більшим за суму значень окремих його складових, оскільки включає функціонування у конкретній ситуації (яка відображає окремий факт / подію світу, за Ю. С. Степановим (Степанов, 1998, с. 289), що нерозривно пов'язано і з особистістю мовця. Останнє зауваження стосується індивідуального сприйняття й інтерпретації світу кожним окремим суб'єктом – те, що Н. Є. Леміш називає “вертеральністю” у своїй монографії (відносно каузальної ситуації, але такий погляд, на нашу думку, є релевантним й щодо решти фактів / подій) (Леміш, 2015, с. 97). Рух від значення до форми називають граматиною мовця, на відміну від граматики слухача, що має справу з рухом від форми до значення (Ковалёва 2012, с. 23).

Зазначене підштовхує до висновку про властивість кожного речення вказувати за допомогою конкретних лексичних (лексико-граматичних) одиниць у своєму складі на окремі опорні точки когнітивної структури, що стоїть за мовною формою цього речення. Такої ж думки дотримувався В. Скалічка (Scalička, 1948, р. 35). Узагальнила таке розуміння Л. М. Ковальова: “Синтаксична репрезентація має в своїй основі принципи

уніфікації та спеціалізації. В основі когнітивного підходу лежить постулат про вихідну когнітивну вмотивованість мовної форми, яка в певному ступені “відображає” когнітивну структуру, що за нею стоїть” (Ковалёва 2012, с. 24). А отже речення є одиницею значення, що номінує ситуацію. Найближчим до такої дефініції є розуміння Дж. Лакоффом прототипічної ситуації, тобто *Idealized Cognitive Model* (“ідеальної когнітивної моделі”, що включає фізичну наявність живого розсудливого суб’єкта, його здатність до чуттєвого / ментального сприйняття, самої події, а також її інтерпретацію), про що ми вже згадували в п. 2.1 цього Розділу 2. *Прототипічна ситуація* (у межах прототипічної семантики), таким чином, репрезентується в реченні, категоризуючи якусь ідеалізовану ситуацію. Але вона може представлятися не одним єдиним способом, що залежить від потенційних варіантів ситуації та її тлумачення мовцем. Задля об’єднання речень як синтаксичних конструкцій, що репрезентують ідеальну когнітивну модель / прототипічну ситуацію, Л. М. Ковальова пропонує термін ‘сентенційне поле’ (“sentential field” / “сентенциональное поле”): “Сентенційне поле (СП) утворюється реченнями, об’єднаними на основі спільності смислу. Кожне СП покриває певну концептуальну сферу, до вивчення якої можна підійти ономаціологічно. Спільність смислу СП визначається спільністю їх пропозиційно-номінативного конституента” (Ковалёва, 2012, с. 25). До однієї з таких концептуальних сфер Л. М. Ковальова відносить каузативність. Ми такою сферою називаємо каузальність і відповідно виділяємо СП КАУЗАЛЬНІСТЬ, до складу якого, на наш розсуд, доцільно включити прототипічні ситуації, що репрезентують каузальні домінанти.

Рис. 2.2.1 Каузальна домінанта *EFFECT / ЕФЕКТ* у сентенційному полі КАУЗАЛЬНІСТЬ (КК)

За Л. М. Ковальновою, основу СП складає “шматок, вирізаний із понятійного змісту” (Ковалёва, 2012, с. 25; Weisgerber, 1953, р. 91) – “узагальнена ситуація” / “прототипічна ситуація” у термінах когнітивної лінгвістики / “ідеальна когнітивна модель” у термінах Дж. Лакоффа.

Погоджуючись із висловленням Г. А. Золотової про одночасну конструктивність, функціональність, семантичність і комунікативність синтаксису (Золотова, 1986), ми також підтримуємо думку Ю. М. і М. В. Маліновичів щодо необхідності звернення категорій

до їх семантично-синтаксичних прототипів (Малинович М., Малинович Ю., 2012, с. 157). Доречним у цьому аспекті вважаємо твердження науковців стосовно того, що “початок інтенсивної пізнавальної діяльності спрямовано на встановлення певних властивостей і якостей об’єкта та причинно-наслідкових відношень”, результатом чого є “процес породження семантико-синтаксичної структури речення, а також дискурсу і тексту, у яких він реально функціонує” (там само, с. 158). Окремо зауважимо, що нам імпонує міркування авторів у бік синхронізаційної роботи всіх рівнів мовної структури “від генетично давніх до сучасних” і збереження давніх мовних структур на глибинних рівнях свідомості та мови (там само, с. 159).

Визнання нами, слідом за Ж. Дельозом і О. Т. Кривоносовим (Делез, 1998, с. 255; Кривоносов, 2006, с. 302), існування внутрішнього мовлення як рівня вторинного мислення призводить до розуміння синтаксису як когнітивно-семантичного феномена, що в семантико-синтаксичній структурі мовних одиниць логічно відображає форми та ступені пізнання людиною світу. Ізоморфізм структури зовнішнього світу та внутрішнього ментального світу людини, таким чином, сигналізує про підпорядкованість синтактики знаків семантиці (Малинович М., Малинович Ю., 2012, с. 161). На розсуд Ю. М. і М. В. Малиновичів, інформація про світ, його цілісність і збереження на підсвідомому рівні наслідуються генетично через повторювані закономірності в мовній практиці, формуючи “специфічний семантико-синтаксичний архетип” (там само) того, що ми вважаємо основою синтаксичного концепту.

Через нездатність мовця одночасно звернути увагу абсолютно на все він виділяє окремі події / об’єкти завдяки тим чи тим властивостям, за якими їх і категоризує. Однак, ознаки, за якими мовець категоризує ситуацію, можуть варіюватися. Дж. Тейлор підкреслює, що “в принципі будь-який елемент (node) може бути джерелом будь-якого числа розширених значень (meaning extensions)” (Taylor, 2003, p. 111). Саме цим фактом Л. М. Ковальова пояснює

здатність мови “позначувати увесь нескінчений континуум дійсності” (Ковалёва 2012, с. 25).

Вищенаведене дає підстави не лише обрати за *tertium comparationis* СК, а також обґрунтовує доцільність представити отримані результати щодо встановлених на матеріалі різних типів текстів каузальних семем і структурних схем об’єктивації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах у вигляді фрагментів сентенційного поля КАУЗАЛЬНІСТЬ (Розділ 3 і Розділ 4).

2.3 Етапи дослідження експлікації каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах

Комплексна методика дослідження когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах зумовила її реалізацію у 4 (чотири) етапи.

На *першому* етапі нами було побудовано теоретико-методологічну базу дослідження. Реалізація цього етапу включала 12 кроків:

1) пошук і критичний аналіз наукових джерел з дотичної до нашого вивчення проблематики;

2) визначення терміна ‘експлікація’ в його когнітивно-семантичному розумінні (на тлі суміжних термінів, як *реалізація*, *репрезентація*, *об’єктивація*, *вербалізація*), за результатами аналізу тлумачних, енциклопедичних, етимологічних словників і довідникових джерел англійською, українською і російською мовами задля виведення робочої дефініції в роботі;

3) узагальнення даних щодо каузальності як онтолого-гносеологічної категорії з позицій різних наук;

4) побудова словотвірних гнізд для базових вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* *effect* та *ефект* в англійській та українській мовах відповідно;

5) інтерпретація результатів етимологічного аналізу для лексичних одиниць *effect* та *ефект* та їх найближчих синонімів *result* / *результат*, *consequence* / *наслідок* задля встановлення їхньої архетипної основи;

6) уточнення дефініцій лексем *effect* та *ефект* у словниках різних типів з визначенням їхньої частиномовної належності;

7) з'ясування колокаційної спроможності лексичних одиниць *effect* та *ефект* на базі словників різних типів;

8) обґрунтування доцільності застосування одиниці когнітивного синтаксису *синтаксичний концепт* у ролі *tertium comparationis* для вивчення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* (на основі результатів докторської дисертації Н. Є. Леміш);

9) встановлення потреби у вивченні когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* на матеріалі різних типів професійного мовлення з подальшою верифікацією типів ефекту з позицій корпусного підходу;

10) висвітлення методологічних принципів для дослідження об'єкту та предмету наукової праці;

11) розробка методики вивчення когнітивно-семантичної / когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у віддаленоспоріднених мовах;

12) з'ясування етапів дослідження предмету пропонованої дисертаційної роботи.

На *другому* етапі роботи опрацьовано та представлено результати вивчення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійськомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування, що було здійснено у 5 кроків:

1) відібрано джерела (одного жанру, часового періоду та обсягу), з яких методом суцільної вибірки було вилучено базові контексти для аналізу фактичного матеріалу. Джерела склали такі письмові продукти, як *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2001, 701 p.) і *Психологічний словник* (2007, 336 с.), *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник* (2016, 424 с.) із загальною кількістю сторінок

для опрацювання 1461 (701 сторінка – англійська мова, 760 сторінок – українська мова);

2) на основі відібраних контекстів з англомовних та українськомовних текстів психологічного спрямування виявлено та укладено реєстри каузальних семем для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*;

3) встановлено варіанти СКК, які виявлені каузальні семем репрезентують у мовах вивчення;

4) ідентифіковано структурні схеми, що об'єктивують виявлені каузальні семем для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування;

5) висвітлено спільні та характерні варіанти СКК в англійській та українській мовах.

Третій етап нашого дослідження є аналогічним за процедурою опрацювання другому, але стосовно вивчення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування (5 кроків):

1) відібрано джерела для подальшого вилучення одиниць фактичного матеріалу. Це – такі письмові продукти, як *The Princeton Encyclopedia of the World Economy* (2009, 1246 с.), *Економічний словник* Й. С. Завадського (2006, 355 с.), підручник І. М. Бойчик *Економіка підприємства* (2016, 378 с.), підручник Л. С. Шевченко *Основи економічної теорії* (2008, 448 с.) українською мовою, із загальною кількістю сторінок для опрацювання 2427 (1246 сторінок – англійська мова, 1181 сторінка – українська мова);

2) на основі відібраних контекстів з англомовних та українськомовних текстів економічного спрямування виявлено та укладено реєстри каузальних семем для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*;

3) встановлено варіанти СКК, які виявлені каузальні семем репрезентують у текстах економічного спрямування;

4) ідентифіковано структурні схеми, що об'єктивують виявлені каузальні семми для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування;

5) висвітлено спільні та характерні варіанти СКК в англійській та українській мовах.

На *четвертому* етапі вивчення когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* було детерміновано загальну тенденцію стосовно реалізації різних типів ефекту в англійській та українській мовах на матеріалі підкорпусів текстів – *Британського національного корпусу BNC* і *Корпусу української мови Mova.info*. Цей етап було здійснено в 4 кроки:

1) встановлено виведення на екран результатів перших 500 найчастотніших лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами – вербалізаторами КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* *effect, result, consequence* в англійській мові та *ефект, результат, наслідок* – в українській;

2) на підставі отриманих конкордансів укладено реєстри колокацій в порядку зниження частотності атрибутивного компонента в обох мовах вивчення;

3) із застосуванням аналізу словникових дефініцій і компонентного аналізу визначених прикметників (= атрибутивних компонентів вилучених колокацій) ідентифіковано типи ефекту, вербалізовані в англійській та українській мовах;

4) на основі встановлених типів ефекту в обох мовах було визначено їхні прототипи (відповідно до тенденції найчастотнішої реалізації окремих типів ефекту в обох мовах на матеріалі підкорпусів текстів).

Процедуру кількісних підрахунків було використано у всіх практичних розділах роботи (Розділ 3, Розділ 4 і Розділ 5).

Отже, 4 етапи дослідження когнітивно-семантичної експлікації каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах було здійснено у 26 послідовних кроків.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи здобутки Розділу 2, зауважимо, що до основних методологічних принципів, використаних в роботі та дотримання яких сприяло досягненню поставленої мети, відносимо *антропоцентризм / антропокосмізм, експансіонізм, функціональність, епістемічність, ексланаторність і колострукційність* (на основі корпусного підходу). Перевагу віддаємо антропоцентрично-антропокосмічному та корпусному підходам з огляду на їхню здатність забезпечити “суттєве підвищення дескриптивної та пояснювальної надійності й обґрунтованості результатів проведених лінгвістичних досліджень” (Жуковська, 2017), мінімізуючи “вплив суб’єктивного чинника” на отримані результати (Леміш, 2015).

Інтегративна методика для вирішення завдань дисертаційної праці включала загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукцію, індукцію, спостереження, узагальнення) і спеціальні лінгвістичні (порівняльно-історичний – інтерпретація результатів етимологічного аналізу та з’ясування внутрішньої форми базових вербалізаторів когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах; структурний метод – семантичний аналіз з прийомом компонентного аналізу, дистрибутивний аналіз; зіставно-типологічний – встановлення *tertium comparationis* для об’єктивного зіставлення когнітивно-семантичної експлікації досліджуваної каузальної домінанти; колексемний аналіз – для виявлення типів ефекту на основі атрибутивних колокацій, вилучених контекстів підкорпусів наукових і публіцистичних текстів BNC і Mova.info) методи. За основу зіставлення було обрано синтаксичний концепт, якому притаманні пропозиційно-змістова та формальна складові. Для підтвердження співвідношення здобутих результатів на всіх етапах опрацювання фактичного матеріалу було застосовано процедуру кількісних підрахунків.

Досягнення поставленої в науковій праці мети було реалізовано в чотири (4) послідовні етапи: 1) побудова теоретико-методологічної бази дослідження

(12 кроків); 2) вивчення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування (5 кроків); 3) вивчення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування (5 кроків); 4) дослідження когнітивно-семантичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* на основі смислового наповнення атрибутивного компонента в колокаціях з ключовими вербалізаторами із детермінацією загальної тенденції стосовно реалізації різних типів ефекту в англійській та українській мовах на матеріалі підкорпусів текстів (наукових і публіцистичних) – *Британського національного корпусу BNC* і *Корпусу української мови Mova.info* (4 кроки).

Основні результати Розділу 2 висвітлено в таких публікаціях авторки: Вайноренє, 2017а, 2018, 2019а, 2019b; Vainorenie, 2018.

РОЗДІЛ 3

КОГНІТИВНО-СИНТАКСИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ *EFFECT* / *ЕФЕКТ* У ТЕКСТАХ ПСИХОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

З огляду на те, що досягнення мети нашого дослідження не можливе без визначення когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у різних типах професійного мовлення, Розділ 3 нашої роботи репрезентує встановлення пропозиційно-змістової та структурної складових аналізованої каузальної домінанти на матеріалі англійськомовних та українськомовних текстів психологічного спрямування з подальшим визначенням спільних і характерних одиниць в обох мовах.

Розпочати вивчення реалізації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* СКК як найменш дослідженої порівняно з *наслідком* і *результатом* в сучасному мовознавстві було вирішено на матеріалі текстів психологічного спрямування, оскільки в реальній / віртуальній дійсності виявлення зазначеної домінанти є завжди унаочненим для спостерігача (Вайноренє, 2017, с. 53; Vainorenie, 2018, р. 96). Психологічний дискурс вважається різновидом інституційного, знаходячись на перетині медичного і наукового його різновидів (Павлова, 2013; Полюк, 2013). У межах нашої розвідки тексти психологічного спрямування представлено письмовими продуктами, розробленими англійськими та українськими психологами-вченими, у вигляді *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2001, 701 р.) і *Психологічний словник* (2007, 336 с.), *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник* (2016, 424 с.) – приблизно з однаковою кількістю сторінок для опрацювання в кожній з мов вивчення (701 сторінка – англійська мова, 760 сторінок – українська мова).

Для подання отриманих у розвідці результатів наведемо використані в роботі умовні позначення: *Nanim* – живий іменник (іменник-істота), *Ninan* – неживий іменник (іменник-неістота), *NI-6* – іменник в одному з відмінків

(глибинних в англійській / експлікованих в українській мові, наприклад, *Ninan2* – неживий іменник в родовому відмінку), *Vact* – дієслово в активному стані, *Vpass* – дієслово в пасивному стані, *Vlink* – дієслово-зв'язка, *Vmod* – модальне дієслово, *Vinf* – дієслово в інфінітивній формі, *Vrefl* – рефлексивне дієслово, *Vph* – фразове дієслово, *Adj* – прикметник.

У пп. 3.1, 3.2, 3.3, а також пп. 4.1, 4.2, 4.3 використано алгоритм для встановлення пропозиційно-змістової наповненості КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* (через виділення каузальних семем) та ідентифікації структурних схем її експлікації, запропонований Н. Є. Леміш для роботи із СКК (на матеріалі п'ятих мов) (Леміш, 2015), як було зазначено у Розділі 2 нашої дисертаційної праці.

3.1 Пропозиційно-змістова експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного спрямування

Опрацювавши фрагменти контекстів текстів психологічного спрямування, вилучених з *The Gale Encyclopedia of Psychology* (2001, 701 p.), нами отримано такі дані для номінацій *effect* / *effects* в англійській мові:

155 диференційних типів каузальних семем:

SMTH TO HAVE EFFECT / EFFECTS / щось мати ефект / ефекти,

SMB TO INVESTIGATE EFFECTS / хтось досліджувати ефекти,

SMTH TO ACHIEVE EFFECT / EFFECTS / щось досягти ефекту / ефектів,

SMTH TO BLOCK EFFECTS / щось блокувати ефекти,

SMB TO BE HOSPITALIZED FOR EFFECTS / хтось бути госпіталізованим заради отримання ефектів,

SMB TO DEVELOP EFFECTS / хтось удосконалювати / розвивати ефекти,

SMTH TO MINIMIZE EFFECTS / щось мінімізувати ефекти,

SMTH TO BE EFFECT / EFFECTS / щось бути ефектом / ефектами,

SMTH TO BE THE BASIS FOR EFFECTS / щось бути підставою для ефектів,

SMTH TO INDUCE EFFECTS / щось викликати ефекти,

SMTH TO DIMINISH EFFECTS / щось зменшувати ефекти,

SMB TO STUDY EFFECTS / хтось вивчати ефекти,

SMTH TO STUDY EFFECTS / щось вивчати ефекти,

SMTH TO EMPHASIZE EFFECTS / щось підкреслювати ефекти,

SMTH TO REVEAL EFFECTS / щось виявляти ефекти,

SMB TO DEMONSTRATE EFFECTS / хтось демонструвати ефекти,

SMTH TO AMELIORATE EFFECTS / щось покращувати / поліпшувати ефекти,

SMB TO MONITOR EFFECTS / хтось моніторити ефекти,

SMTH TO BE MONITORED DUE TO EFFECTS / щось підлягати моніторингу через ефекти,

SMB TO BE MONITORED FOR EFFECT / хтось підлягати нагляду / перевірці задля ефекту,

SMTH TO TAKE EFFECT / щось вступити в дію / набрати ефекту,

SMTH TO FOCUS ON EFFECTS / щось фокусуватися на ефектах,

SMB TO REDUCE EFFECTS / хтось скорочувати ефекти,

SMTH TO REDUCE EFFECTS / щось скорочувати ефекти,

SMTH TO REDUCE SMTH ELSE WITH EFFECTS / щось скорочувати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO DETERMINE EFFECTS / щось обумовлювати ефекти,

SMB TO DETERMINE EFFECTS / хтось визначати ефекти,

SMTH TO MAKE EFFECTS / щось продукувати ефекти,

SMTH TO VARY EFFECTS / щось варіювати ефекти,

SMB TO VARY EFFECTS / хтось варіювати ефекти,

SMTH TO OFFSET EFFECT / щось компенсувати / відшкодувати ефект,

SMB TO EMPLOY EFFECT / хтось застосовувати ефект,

SMB TO EXPLAIN EFFECT / хтось пояснювати ефект,

SMTH TO CONDITION EFFECT / щось зумовлювати ефект,

SMTH TO BE PUBLISHED ON EFFECT / щось підлягати опублікуванню
за наявності ефекту SMTH TO BE CALLED EFFECTS / щось називатися
ефектами,

SMTH TO EVIDENCE EFFECTS / щось доводити ефекти,

SMTH TO EXERT EFFECT / щось виявляти ефект,

SMTH TO CAUSE EFFECTS / щось спричинювати / каузувати ефекти,

SMTH TO BE CAUSED BY EFFECTS / щось бути спричиненим
ефектами,

SMB TO CAUSE EFFECTS / хтось спричинювати / каузувати ефекти,

SMB TO RESIST BECAUSE OF EFFECTS / хтось протівитися через
ефекти,

SMTH TO LEAD TO EFFECTS (OUTCOMES) / щось призводити
до ефектів,

SMB TO GATHER DATA ON EFFECTS / хтось збирати дані про ефекти,

SMTH TO BE LINKED TO EFFECTS / щось бути пов'язаним з ефектами,

SMTH TO BE WEIGHED AGAINST EFFECTS / щось бути виваженим на
тлі ефектів,

SMTH TO BE OUTWEIGHED BY EFFECTS / щось бути переваженим
ефектами,

SMB TO SUFFER EFFECTS / хтось страждати від ефектів,

SMB TO SUFFER FROM EFFECTS / хтось страждати від ефектів,

SMTH TO AUGMENT EFFECT / щось посилювати / збільшувати ефект,

SMB TO COME DOWN FROM EFFECTS / хтось відмежовуватися від
ефектів,

SMTH TO COME FROM EFFECT / щось походити від ефекту,

SMB TO BE TESTED FOR EFFECT / хтось перевірятися задля
отримання ефекту,

SMTH TO TEST EFFECTS / щось перевіряти ефекти,

SMTH TO EVOKE EFFECTS / щось викликати / провокувати ефекти,

SMB TO BE AWARE OF EFFECTS / хтось бути обізнаним з ефектами,
 SMB TO BE UNAWARE OF EFFECTS / хтось бути необізнаним
 з ефектами,

SMB TO OBSERVE EFFECT / EFFECTS – хтось спостерігати ефект /
 ефекти,

SMTH TO SHOW EFFECT / щось показувати ефект,

SMTH TO INFLUENCE EFFECTS (MUCH RESEARCH INTO EFFECTS)
 / щось впливати на ефекти,

SMTH TO ISOLATE EFFECTS / щось ізолювати ефекти,

SMTH TO BE AFFECTED BY EFFECTS / щось бути під дією ефектів,

SMTH TO AFFECT EFFECT / щось впливати на ефект,

SMTH TO DISCOVER EFFECTS / щось відкривати ефекти,

SMTH TO DISTRIBUTE EFFECT / щось розподіляти ефект,

SMTH TO BE REFERRED TO AS EFFECT / щось, на що посилаються
 як на ефект,

SMB TO EXPLORE EFFECTS / хтось досліджувати ефекти,

SMB TO DESCRIBE EFFECTS / хтось описувати ефекти,

SMTH TO DESCRIBE EFFECT / щось описувати ефект,

SMTH TO BE SUSCEPTIBLE TO EFFECTS / щось бути чутливим
 до ефектів,

SMTH TO EXHIBIT EFFECTS / щось демонструвати ефекти,

SMB TO PRONOUNCE EFFECTS / хтось виголошувати / ухвалювати
 ефекти,

SMTH TO PRONOUNCE EFFECTS / щось ухвалювати ефекти,

SMTH TO PRODUCE EFFECT / EFFECTS / щось продукувати ефект /
 ефекти,

SMTH TO BE PRODUCED BY EFFECTS / щось бути спродукованим
 ефектами,

SMB TO MANAGE EFFECTS / хтось керувати ефектами,

SMB TO TREAT EFFECTS / хтось розглядати ефекти,

SMTH TO TREAT EFFECTS / щось розглядати ефекти,
SMB TO CURE EFFECTS (SMB TO FIND CURE FOR EFFECTS) / хтось
виліковувати ефекти,
SMTH TO EXPERIENCE EFFECT / щось зазнавати ефекту,
SMB TO EXPERIENCE EFFECTS / хтось зазнавати /переживати ефекти,
SMB TO NEGLECT EFFECTS / хтось нехтувати ефектами,
SMB TO DISTINGUISH BETWEEN EFFECTS / хтось розрізнявати
ефекти,
SMB TO RECOGNIZE EFFECTS / хтось розпізнавати ефекти,
SMB TO BE CONCERNED WITH EFFECT / хтось мати відношення
до ефекту,
SMTH TO BE CONCERNED WITH EFFECT / щось мати відношення
до ефекту,
SMB TO FEEL EFFECT / EFFECTS / хтось відчувати ефект / ефекти,
SMB TO REPORT EFFECTS / хтось докладати про ефекти,
SMTH TO BE UNDERMINED BY EFFECT / щось бути підірваним через
ефект,
SMB TO COUNTERACT EFFECT / хтось протистояти ефекту,
SMB TO UNCOVER EFFECTS / хтось відкрити ефекти,
SMB TO IMPROVE EFFECTS / хтось покращити ефекти,
SMB TO ASSUME EFFECT / хтось приймати ефект,
SMTH TO EXTEND EFFECT / щось розширити ефект,
SMTH TO CONTROL EFFECTS / щось контролювати ефекти,
SMTH TO DEAL WITH EFFECTS / щось мати справу з ефектами,
SMB TO DIFFER ON EFFECTS / хтось не погоджуватися з ефектами,
SMB TO LESSEN EFFECT / хтось применшувати ефект,
SMB TO QUESTION EFFECTS / хтось ставити під сумнів ефекти,
SMB TO BELIEVE IN EFFECTS / хтось вірити в ефекти,
SMTH TO BE NAMED EFFECT / щось називатися ефектом,

SMTH TO BE MENTIONED IN CONNECTION WITH EFFECT / щось згадуватися у зв'язку з ефектом,

SMB TO EXAMINE EFFECTS / хтось ретельно вивчати ефекти,

SMTH TO ASSESS EFFECT / щось оцінювати ефект,

SMTH TO BE ASSOCIATED WITH EFFECTS / щось асоціюватися з ефектами,

SMTH TO MEASURE EFFECTS / щось вимірювати ефекти,

SMB TO MEASURE EFFECTS / хтось вимірювати ефекти,

SMB TO CONDUCT RESEARCH / STUDIES ON EFFECTS / хтось проводити дослідження ефектів,

SMB TO UNDERSTAND EFFECT / хтось зрозуміти ефект,

SMTH TO NEUTRALIZE EFFECT / щось нейтралізувати ефект,

SMTH TO ARISE IN EFFECTS / щось виникати з / зароджуватися в ефектах,

SMB TO LEARN ABOUT EFFECTS / хтось дізнаватися про ефекти,

SMB TO DOCUMENT EFFECTS / хтось задокументувати ефекти,

SMB TO COIN EFFECT / хтось створювати / продукувати ефекти,

SMTH TO INCREASE EFFECT / щось збільшувати ефект,

SMTH TO REVERSE EFFECTS / щось анулювати ефекти,

SMB TO BE RELIEVED OF SMTH WITHOUT EFFECT / хтось визвільнюватися від чогось без ефекту,

SMB TO CONSIDER EFFECTS / хтось розглядати ефекти,

SMTH TO CONSIDER EFFECT / щось враховувати як ефект,

SMB TO SEE EFFECTS / хтось бачити ефекти,

SMB TO NOTE EFFECT / хтось помітити ефект,

SMTH TO BE PLAYED BY EFFECT / щось приводитися до дії ефектом,

SMTH TO ADDRESS EFFECTS / щось реагувати на ефекти,

SMTH TO MAGNIFY EFFECTS / щось перебільшувати ефекти,

SMTH TO TRIGGER EFFECTS / щось запускати ефекти,

SMTH TO BE TRIGGERED BY EFFECTS / щось бути запущеним ефектами,

SMB TO AVOID EFFECTS / хтось запобігати ефектам,

SMTH TO RESTRICT EFFECTS / щось обмежувати ефекти,

SMB TO INFER EFFECT / хтось виводити ефект,

SMB TO DIE FROM EFFECTS / хтось померати від ефектів,

SMTH TO INVOLVE EFFECT / щось спричинювати ефект,

SMTH TO BRING ABOUT EFFECT / щось призводити до ефекту,

SMTH TO CONFORM WITH EFFECT / щось відповідати ефекту,

SMB TO RECOVER FROM EFFECTS / хтось відходити від ефектів,

SMTH TO BE GOVERNED BY EFFECTS / щось регулюватися / керуватися ефектами,

SMTH TO BE GENERATED BY EFFECTS / щось генеруватися ефектами,

SMTH TO PROTECT AGAINST EFFECTS / щось захищати проти ефектів,

SMTH TO CONFIRM EFFECT / щось підтверджувати ефект,

SMTH TO BE PARTITIONED BY EFFECT / щось членуватися ефектом,

SMB TO BE EXPOSED TO EFFECTS / хтось піддаватися дії ефектів,

SMB TO AROUSE EFFECTS / хтось викликати ефекти,

SMTH TO AROUSE EFFECTS / щось викликати ефекти,

SMB TO PAY ATTENTION TO EFFECTS / хтось звертати увагу на ефекти,

SMTH TO BE DUE TO EFFECTS / щось бути завдяки ефектам,

SMTH TO REACH EFFECT / щось досягати ефекту,

SMB TO GET EFFECT / хтось отримувати ефект,

SMB TO KNOW EFFECTS / хтось знати ефекти,

SMB TO MITIGATE EFFECTS / хтось пом'якшувати ефекти,

SMTH TO ELIMINATE EFFECTS / щось прибирати ефекти,

SMTH TO BE ESTABLISHED AS EFFECT / щось бути встановленим як ефект,

SMB TO OBTAIN EFFECT / хтось одержувати ефект,

SMTH TO INCLUDE EFFECTS / щось включати ефекти,

SMB TO TERM SMTH AS EFFECT / хтось визначати щось як ефект,

SMB TO COMPARE EFFECTS / хтось порівнювати ефекти,

SMTH TO TEMPER EFFECTS / щось регулювати ефекти.

Першу позицію в усіх каузальних семемах завжди займає SMB / SMTH, останню – *effect / effects*, отже саме лексико-граматичне значення центрального дієслівного компоненту слугувало підставою для встановлення варіантів СКК для КД *EFFECT* на матеріалі англомовних текстів психологічного спрямування. Реєстр у **155** диференційних каузальних семем дав змогу виявити лише 28 варіантів СКК (детальніше – п. 3.3). Інакше кажучи, лексема *effect / effects* в англомовних текстах психологічного спрямування об'єктивує 28 варіантів СКК.

В українськомовних текстах психологічного спрямування пропозиційно-змістову складову КД *ЕФЕКТ* було встановлено на матеріалі *Психологічного словника* (2007, 336 с.) і *Словника із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості (термінологічний словник)* (2016, 424 с.). Інтеграція концептуального і контекстуального аналізу дала змогу виявити **26 диференційних типів каузальних семем**:

ХТОСЬ ПРИВНОСИТИ ЕФЕКТ,

ХТОСЬ ДОСЛІДИТИ ЕФЕКТ,

ХТОСЬ ОЧІКУВАТИ ЕФЕКТ,

ЩОСЬ ПРОЯВЛЯТИ ЕФЕКТ,

ЩОСЬ БУТИ ЕФЕКТОМ,

ЩОСЬ СТВОРЮВАТИ ЕФЕКТ,

ЩОСЬ ВПЛИВАТИ НА ЕФЕКТ,

ЩОСЬ ЗДІЙСНЮВАТИ З ЕФЕКТОМ,

ЩОСЬ БУТИ СПРЯМОВАНИМ НА ЕФЕКТ,

ХТОСЬ ОТРИМУВАТИ ЕФЕКТ,
 ХТОСЬ ДОСЯГАТИ ЕФЕКТ,
 ХТОСЬ ВИВЧАТИ ЕФЕКТ,
 ХТОСЬ КОНТРОЛЮВАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ РОЗГЛЯДАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ВИКЛИКАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ МАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ВИКОРИСТОВУВАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ДАВАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ВРАХОВУВАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ПРИЗВОДИТИ ДО ЕФЕКТУ,
 ЩОСЬ ЗБЕРІГАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ВИЗИВАТИ ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ ВЗАЄМОДІЯТИ З ЕФЕКТОМ,
 ЩОСЬ ДОСЯГАТИ ЕФЕКТУ,
 ЩОСЬ ДОСЯГАТИСЯ ЯК ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ АСОЦІЮВАТИСЯ З ЕФЕКТОМ,
 ЩОСЬ ВИКЛИКАТИ ЕФЕКТ.

Як і для англійської мови, першу позицію в усіх ідентифікованих каузальних семемах займає ХТОСЬ / ЩОСЬ, останню – *ефект* (у різних відмінках), отже встановлення варіантів СКК для КД *ЕФЕКТ* на матеріалі українськомовних текстів психологічного спрямування теж відбувалось з опорою на лексико-граматичне значення центрального дієслівного компоненту. Реєстр у **26** диференційних каузальних семем уможливив встановлення лише 13 варіантів СКК (детальніше – п. 3.3). Інакше кажучи, лексема *ефект* в українськомовних текстах психологічного спрямування об'єктивує 13 варіантів СКК.

3.2 Формальна складова каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного спрямування

Використання спеціальних умовних позначень, які базуються на назвах граматичних явищ латиною (*Nanim*, *Ninan*, *N1-6*, *Vact*, *Vpass*, *Vlink*, *Vmod*, *Vinf*, *Vrefl*, *Vph*, *Adj*), дало змогу представити 155 диференційних типів каузальних семем усього **18** диференційними структурними схемами, з яких 11 включають іменники-неістоти (88 каузальних семем з іменником-неістотою у першій позиції), а 7 – іменники-істоти (67 каузальних семем з іменником-істотою у першій позиції). Дієслово в активному стані вживається у 8 диференційних типах, у пасивному – теж у 8, а дієслово-зв'язка – у 2: *Ninan1 + Vact + Neffect3*; *Ninan1 + Vact + Neffect4*; *Ninan1 + Vact + Neffect5*; *Ninan1 + Vact + Neffect6*; *Ninan1 + Vlink + Neffect5*; *Ninan1 + Vpass + Neffect5*; *Ninan1 + Vpass + Neffect1*; *Ninan1 + Vpass + Neffect2*; *Ninan1 + Vpass + Neffect3*; *Ninan1 + Vpass + Neffect5*; *Ninan1 + Vpass + Neffect6*; *Nanim1 + Vact + Neffect2*; *Nanim1 + Vact + Neffect4*; *Nanim1 + Vact + Neffect3*; *Nanim1 + Vact + Neffect6*; *Nanim1 + Vlink + Adj + Neffect2*; *Nanim1 + Vpass + Neffect2*; *Nanim1 + Vpass + Neffect5*.
Наприклад:

SMTH TO BLOCK EFFECTS – *In some cases **medications** designed to ease drug cravings or **block the effects** of alcohol are prescribed* (Strickland, 2001, с. 26) – *Ninan1 + Vact + Neffect4*;

SMB TO BE HOSPITALIZED FOR EFFECTS – *People suffering from anorexia often must **be hospitalized** for secondary medical **effects** of the condition* (там само, с. 37) – *Nanim1 + Vpass + Neffect2*.

Vact на матеріалі англomовних текстів психологічного спрямування представлено такими лексемами: *have*, *investigate*, *achieve*, *block*, *develop*, *minimize*, *induce*, *diminish*, *study* (2), *emphasize*, *reveal*, *demonstrate*, *ameliorate*, *monitor*, *take*, *focus (on)*, *reduce* (2), *determine* (2), *make*, *vary* (2), *offset*, *employ*, *explain*, *condition*, *evidence*, *exert*, *cause* (2), *resist (because of)*, *lead (to)*, *gather (smth on)*, *suffer* (2), *augment*, *come (down / from)* (2), *test*, *evoke*, *observe*, *show*,

influence, isolate, affect, discover, distribute, explore, describe (2), exhibit, pronounce (2), produce, manage, treat (2), cure, experience (2), neglect, distinguish (between), recognize, feel, report, counteract, uncover, improve, assume, extend, control, deal (with), differ (on), lessen, question, believe (in), examine, assess, measure (2), conduct, understand, neutralize, arise (in), learn (about), document, coin, increase, reverse, consider (2), see, note, address, magnify, trigger, avoid, restrict, infer, die (from), involve, bring (about), conform (with), recover, protect, confirm, arouse (2), pay attention (to), reach, get, know, mitigate, eliminate, obtain, include, term, compare, temper.

Урасс репрезентовано такими лексичними одиницями, виявленими на матеріалі англомовних текстів психологічного спрямування: *to be hospitalized (for), to be monitored (due to / for), to be published (on), to be called, to be caused (by), to be linked (to), to be weighed (against), to be outweighed (by), to be tested (for), to be affected (by), to be referred (to), to be produced (by), to be concerned (with), to be undermined (by), to be named, to be mentioned, to be associated (with), to be relieved (of), to be played (by), to be triggered (by), to be governed by), to be generated (by), to be partitioned (by), to be exposed (to), to be established (as).*

Уlink в англомовних текстах психологічного спрямування зустрічається або безпосередньо з лексемами *effect / effects*, або в *to be aware of, to be unaware of, to be susceptible to, to be due to.*

Перевагу в структурних схемах іменників-неістот (11 : 7) можна пояснити тим фактом, що, як правило, ефекти спричинюються, викликаються, продукуються і т.д. через застосування певних об'єктів, процесів, що згадані іменники й номінують.

Отже, СКК для КД *EFFECT* в англомовних текстах психологічного спрямування реалізується **18** диференційними структурними схемами. Реєстр диференційних структурних схем (18), що репрезентує 155 диференційних типів каузальних семем, встановлених для каузальної домінанти *EFFECT*

в англомовних текстах психологічного спрямування представлено у Додатку Г – Г.1.

Для української мови було використано ті самі спеціальні умовні позначення, що й для англійської мови (*Nanim, Ninan, NI-б, Vact, Vpass, Vlink, Vmod, Vinf, Vrefl, Vph, Adj*). Це уможливило ідентифікацію в українськомовних текстах психологічного спрямування **11** диференційних структурних схем, 9 з яких включають іменники-неістоти (19 каузальних семем з іменником-неістотою у першій позиції), а 2 – іменники-істоти (7 каузальних семем з іменником-істотою у першій позиції). Дієслово в активному стані вживається у 7 диференційних типах, у пасивному – лише в 1 випадку, дієслово-зв'язка – теж в 1, рефлексивне дієслово – у 2 диференційних типах: Ninan1 + Vact + Нефект4; Ninan4 + Vact + Нефект5; Ninan1 + Vact + Нефект2; Ninan1 + Vact + Нефект5; Ninan1 + Vmod + Vinf + Нефект4; Ninan1 + Vlink + Нефект5; Ninan1 + Vpass + Нефект4; Ninan1 + Vrefl + Нефект1; Ninan1 + Vrefl + Нефект5; Nanim1 + Vact + Нефект2; Nanim1 + Vact + Нефект4.

Формальна когнітивно-структурна складова наведених структурних схем заповнюється такими дієсловами, як: *привносити, проявляти, досліджувати, викликати, бути, впливати, створювати, очікувати, здійснювати, спрямовувати, отримувати, досягати, вивчати, контролювати, розглядати, мати, використовувати, давати, враховувати, призводити, зберігати, визивати, взаємодіяти, асоціювати.*

Наприклад:

ЩОСЬ ПРИЗВОДИТИ ДО ЕФЕКТУ – *Саме цей шлях призводить до накопичення ефекту сімейної успішності у праці, переходу обдарованості дітей у талант дорослих* (Рибалка, 2016, с. 30) – Ninan1 + Vact + Нефект2;

ЩОСЬ ВИЗИВАТИ ЕФЕКТ – *Правда, процес творчості і особливо досягнення суспільно значущого результату визиває аутопсихотерапевтичний ефект і самооздоровлення такої особистості* (там само, с. 224) – Ninan1 + Vact + Нефект4.

Участ на матеріалі українськомовних текстів психологічного спрямування представлено такими лексемами: *привносити, проявляти, досліджувати, викликати, впливати, створювати, очікувати, здійснювати, отримувати, досягати, вивчати, контролювати, розглядати, мати, використовувати, давати, враховувати, призводити, зберігати, визивати, взаємодіяти.*

Урасс репрезентовано лише однією лексичною одиницею, виявленою на матеріалі українськомовних текстів психологічного спрямування: *бути спрямованим на.*

Vlink зустрічається безпосередньо з лексемою *ефект: бути ефектом.*

На відміну від англomовного психологічного дискурсу в українськомовному є випадки з Vrefl, а саме: *досягатися, асоціюватися.*

Перевагу в структурних схемах іменників-неістот (9 : 2) можна пояснити більшою значущістю певних об'єктів, процесів, які безпосередньо спричинюють, викликають, продукують і т.п. ефекти, аніж конкретної особи, котра дає поштовх лише контрольованим ситуаціям.

Отже, СКК для КД *ЕФЕКТ* в українськомовному психологічному дискурсі реалізується **11** диференційними структурними схемами. Реєстр диференційних структурних схем (11), що репрезентує 26 диференційних типів каузальних семем, встановлених для КД *ЕФЕКТ* в українськомовному психологічному дискурсі, представлено у додатку Г – Г.2.

3.3 Універсальність і специфічність когнітивно-синтаксичної експлікації каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англо-та українськомовних текстах психологічного спрямування

Узагальнюючи дані, отримані в пп. 3.1 – 3.2, нам вдалось встановити 28 варіантів СКК, об'єктивованих для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англomовних текстах психологічного спрямування, та 13 СКК – в українськомовних.

Ці варіанти у найбільш загальному вигляді й репрезентують когнітивно-синтаксичну експлікацію КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах.

Тож, на основі 155 диференційних каузальних семем (репрезентованих 18 структурними схемами) для англійської мови розподіл **28** варіантів СКК має такий вигляд (назва варіанту СКК сформульована з опорою на інтегровану сему дієслівного компоненту його пропозиційно-змістової складової):

СК отримання: *achieve, obtain, reach, get*;

СК блокування: *block, eliminate, neutralize, reverse, isolate*;

СК змінювання: *develop, vary (2)*; (-) *minimize, diminish, reduce (2), lessen, mitigate*; (+) *improve, emphasize, ameliorate, augment, increase, extend, magnify*;

СК зумовлення: *explain, condition, determine (2), term*;

СК демонстрування: *demonstrate, show, exhibit*;

СК оцінювання: *assess, measure (2), compare, to be weighed (against), to be outweighed (by)*;

СК викриття: *reveal, discover, uncover*;

СК вивчення / контролювання: *investigate, study (2), conduct (research / studies on), explore, examine, monitor, observe, test, manage, control, temper, to be monitored (due to / for), to be tested (for), to be governed (by)*;

СК спричинення / викликання / продукування: *exert, cause (2), induce, produce, evoke, involve, bring (about), trigger, coin, make, lead (to), arouse (2), arise (in), to be caused (by), to be produced (by), to be triggered (by), to be generated (by), to be due to*;

СК виявлення: *distinguish (between), recognize, feel, see, note, understand, assume, infer, come (down / from) (2)*;

СК обізнаності: *know, learn (about), consider (2), believe (in), gather (smth on), to be aware of, to be unaware of*;

СК запобігання: *avoid, resist (because of), protect (against), restrict, counteract*;

СК розподілу: *distribute, to be partitioned (by)*;

СК застосування: *employ*;

СК найменування: *to be called, to be named*;

СК відповідності: *conform (with)*;

СК пов'язування: *to be linked (to), to be referred (to), to be concerned (with), to be associated (with), to be established (as)*;

СК включення: *include*;

СК впливу: *influence, affect, to be affected (by)*;

СК опрацювання: *deal (with), treat (2), address*;

СК концентрування: *focus (on), pay attention (to)*;

СК нехтування: *neglect*;

СК наявності ефекту: *have*;

СК здійснення: *take*;

СК виправлення: *cure, recover (from), offset, to be hospitalized (by), to be relieved (of)*;

СК підтвердження: *evidence, confirm, question, differ (on)*;

СК проголошення: *describe (2), pronounce (2), document, report, to be published (on), to be mentioned*;

СК зазнавання: *experience (2), suffer (2), die (from), to be undermined (by), to be exposed (to), to be susceptible to*.

Для української мови **13** варіантів СКК (встановлені на базі 26 диференційних каузальних семем, представлених 11 структурними схемами) розподілились таким чином:

СК отримання: *отримувати, досягати, досягатися*;

СК демонстрування: *проявляти*;

СК вивчення / контролювання: *дослідити, вивчати, контролювати, розглядати*;

СК спричинення / викликання / продукування: *привносити, створювати, викликати, призводити (до), визивати, давати*;

СК застосування: *використовувати*;

СК пов'язування: *взаємодіяти*;

СК впливу: *впливати*;

СК наявності ефекту: *бути, мати*;

СК здійснення: *здійснювати*;

СК очікування: *очікувати*;

СК спрямовування: *бути спрямованим (на)*;

СК врахування: *враховувати*;

СК збереження: *зберігати*.

Таким чином, використання алгоритму Н. Є. Леміш для встановлення пропозиційно-змістової наповненості каузальних домінант через виділення каузальних семем та ідентифікації структурних схем її експлікації виявилось ефективним і дало нам змогу на його основі встановити 32 диференційні варіанти СКК, що об'єктивуються у текстах психологічного спрямування: 28 варіантів для англомовних та 13 для українськомовних.

9 варіантів СКК є спільними для обох мов, а саме: СК отримання, СК демонстрування, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК застосування, СК пов'язування, СК впливу, СК наявності ефекту, СК здійснення.

Англійська мова продемонструвала наявність 19 характерних варіантів: СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК оцінювання, СК викриття, СК виявлення, СК обізнаності, СК запобігання, СК розподілу, СК найменування, СК відповідності, СК включення, СК опрацювання, СК концентрування, СК нехтування, СК виправлення, СК підтвердження, СК проголошення, СК зазнавання.

В українській мові виявлено 4 характерні варіанти: СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК збереження.

Узагальнені дані щодо розподілу варіантів СКК в англомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування подано в таблиці Г.3 Додатку Г.

Представлений вище розподіл ймовірно можна детермінувати відносно пізнішим проникненням лексеми *ефект* до української мови, а також відмінністю каузально-кондиціонального мислення українців, для яких менш

важливим є унаочнення результату / наслідку, а тому для встановлення причин наявності ефекту, доступного всім, не є обов'язковою умовою.

Висновки до розділу 3

За результатами аналізу пропозиційно-змістової та структурної складових когнітивно-синтаксичної експлікації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування було виділено **155** і **26** каузальних семем та **18** і **11** структурних схем відповідно.

Спираючись на ці дані, було встановлено **32** варіанти СКК, що об'єктивують аналізовану домінанту в англійській та українській мовах, а саме: 9 спільних для обох мов варіантів (СК отримання, СК демонстрування, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК застосування, СК пов'язування, СК впливу, СК наявності ефекту, СК здійснення), 19 характерних варіантів для англійської мови (СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК оцінювання, СК викриття, СК виявлення, СК обізнаності, СК запобігання, СК розподілу, СК найменування, СК відповідності, СК включення, СК опрацювання, СК концентрування, СК нехтування, СК виправлення, СК підтвердження, СК проголошення, СК зазнавання) і 4 харатерні для української мови (СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК збереження).

Отримані дані демонструють значну перевагу кількості типових пропозицій і структурних схем, встановлених для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в окремому (тут – психологічному) типі професійного мовлення, у порівнянні з даними, попередньо представленими на матеріалі лексикографічних джерел. Це свідчить про доцільність застосування зазначеного алгоритму для вивчення реалізації окремих каузальних домінант у певній професійній сфері.

Основні результати, отримані в Розділі 3, відображено в публікаціях авторки: Вайноренє, 2017a, 2019b, 2019e.

РОЗДІЛ 4

КОГНІТИВНО-СИНТАКИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ *EFFECT* / *ЕФЕКТ* У ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Як було акцентовано у Розділі 2, вивчення лінгвальних засобів реалізації різних типів професійного мовлення, у яких безпосередньо відображено досягнення окремих етносів у різних професійних сферах (зокрема й економічній), є *актуальним* з огляду на практичне значення таких розвідок. Це зумовлено тим, що від володіння даними в галузі національних економік залежить успішність міжнародної співпраці, що, звісно, є важливим для підтримки мирного співіснування.

Економічний дискурс вважаємо різновидом інституційного, статусно-орієнтованого, галузевого (за В. І. Карасиком). Актуальність дослідження професійного мовлення у цій сфері детермінує вивчення об'єктивації базових концептів, до яких належить і КАУЗАЛЬНІСТЬ, у текстах економічного спрямування різних мов, зокрема англійської та української.

Джерельною базою для цього розділу слугували енциклопедія світової економіки англійською мовою *The Princeton Encyclopedia of the World Economy* (2009, 1246 с.), *Економічний словник* Й.С. Завадського (2006, 355 с.), підручник І.М. Бойчик *Економіка підприємства* (2016, 378 с.), підручник Л. С. Шевченко *Основи економічної теорії* (2008, 448 с.) українською мовою, – приблизно з однаковою кількістю сторінок для опрацювання в кожній з мов вивчення (1246 сторінок – англійська мова, 1181 сторінка – українська мова).

За допомогою суцільної вибірки із зазначених вище джерел нами було вилучено усі контексти (фрагменти обсягом по 1–2 речення) вживання номінацій *effect* та *effects* в англомовних та *ефект* та *ефекти* – в українськомовних текстах економічного спрямування. Поєднавши процедуру аналізу значення слів і пропозицій з аналізом впливу синтаксичних структур на формування значення, нами було ідентифіковано 673 каузальні

семемі на матеріалі анломовних текстів економічного спрямування та 222 каузальні семемі – на матеріалі українськомовних текстів економічного спрямування. Застосування матриць, розроблених Н. Є. Леміш (Леміш, 2015, с. 120), дало нам змогу через вилучення повторюваних типів каузальних семем сформуванню реєстру їх диференційних типів. Відтак, в англійській мові нами отримано 312 диференційних типів, а в українській – 108, що є властивими для текстів економічного спрямування в досліджуваних мовах. Детальне опрацювання пропозиційно-змістової (каузальних семем) і формальної (структурних схем) складових КД *EFFECT/ЕФЕКТ*, встановлених для текстів економічного спрямування в обох мовах, представлено в пп. 4.1 – 4.2. П. 4.3 подає дані щодо спільних та характерних варіантів СКК, що експлікують з позицій когнітивної семантики та синтаксису КД *EFFECT/ЕФЕКТ* у текстах економічного спрямування англійської та української мов.

4.1 Пропозиційно-змістова складова каузальної домінанти *EFFECT/ЕФЕКТ* на матеріалі текстів економічного спрямування

Опрацювання анломовних текстів економічного спрямування *The Princeton Encyclopedia of the World Economy* (2009, 1246 p.) дало нам змогу виявити для номінацій *effect / effects* в англійській мові **312 диференційних типів каузальних семем**, а саме:

SMB TO BENEFIT FROM EFFECTS 2 / хтось отримувати користь від ефектів,

SMB NOT TO BE INTERESTED IN EFFECTS / хтось не цікавитися ефектами,

SMB NOT TO CANCEL EFFECT / хтось не скасовувати ефект,

SMB NOT TO TAKE INTO ACCOUNT EFFECTS / хтось не брати в розрахунок ефекти,

SMB TO ACCEPT EFFECT / хтось приймати ефект,

SMB TO ANALYZE EFFECT / EFFECTS 7 / хтось аналізувати ефект,

- SMB TO ASSESS EFFECTS / хтось оцінювати ефекти,
SMB TO BE INSULATED FROM EFFECTS 2 / хтось бути ізольованим від ефектів,
SMB TO BE INTERESTED IN EFFECTS / хтось бути зацікавленим в ефектах,
SMB TO CALCULATE EFFECT / хтось розраховувати ефект,
SMB TO CALL SMTH ELSE EFFECTS / хтось називати щось інше ефектом,
SMB TO COMPARE EFFECT / EFFECTS 2 / хтось порівнювати ефект / ефекти,
SMB TO CONCERN ABOUT EFFECTS / хтось турбуватися про ефекти,
SMB TO CONSIDER EFFECT / EFFECTS 6 / хтось розглядати ефект / ефекти,
SMB TO CONSIDER SMTH ELSE WITH EFFECTS / хтось розглядати щось інше разом з ефектами,
SMB TO CONTRAST EFFECTS / хтось протиставляти ефекти,
SMB TO CONTROL EFFECTS / хтось контролювати ефекти,
SMB TO DEBATE EFFECT 2 / хтось обговорювати ефект,
SMB TO DEBATE OVER EFFECTS / хтось дискутувати про ефекти,
SMB TO DEFINE EFFECT / хтось визначати ефект,
SMB TO DISCUSS EFFECTS / хтось обговорювати ефекти,
SMB TO DISENTAGLE SMTH ELSE FROM EFFECT / хтось вивільняти щось інше з ефекту,
SMB TO DISTINGUISH AMONG EFFECTS / хтось розрізнявати ефекти,
SMB TO DISTINGUISH BETWEEN EFFECTS / хтось розрізнявати ефекти,
SMB TO DISTINGUISH EFFECT / EFFECTS 2 / хтось вирізняти ефект / ефекти,
SMB TO EMPHASIZE EFFECTS / хтось підкреслювати ефекти,
SMB TO ESTABLISH EFFECT / хтось встановлювати ефект,

SMB TO ESTIMATE EFFECT / EFFECTS 7 / хтось оцінювати ефект / ефекти,

SMB TO EXAMINE EFFECT / EFFECTS 2 / хтось детально вивчати ефект / ефекти,

SMB TO FIND EFFECT / EFFECTS 2 / хтось віднаходити ефект / ефекти,

SMB TO GAIN SMTH BECAUSE OF EFFECTS / хтось отримати щось завдяки ефектам,

SMB TO GARNER ATTENTION AS EFFECTS / хтось привертати увагу як ефекти,

SMB TO GUIDE EFFECTS / хтось керувати ефектами,

SMB TO IDENTIFY EFFECT / EFFECTS 2 / хтось ідентифікувати ефект / ефекти,

SMB TO INCLUDE EFFECTS / хтось включати ефекти,

SMB TO INVESTIGATE EFFECT / EFFECTS 3 / хтось досліджувати ефект / ефекти,

SMB TO KNOW ABOUT EFFECTS / хтось дізнатися про ефекти,

SMB TO LABEL EFFECT / хтось маркувати ефект,

SMB TO MAGNIFY EFFECTS / хтось збільшувати ефекти,

SMB TO MAINTAIN EFFECTS / хтось зберігати ефекти,

SMB TO MEASURE EFFECTS / хтось вимірювати ефекти,

SMB TO MITIGATE EFFECT / хтось пом'якшувати ефект,

SMB TO PAY ATTENTION TO EFFECTS / хтось звертати увагу на ефекти,

SMB TO POINT OUT TO EFFECTS / хтось вказувати на ефекти,

SMB TO POSIT EFFECT / хтось постулювати ефект,

SMB TO PRAISE SMTH FOR EFFECTS / хтось вихваляти щось заради ефектів,

SMB TO PREDICT EFFECTS 2 / хтось передбачати ефекти,

SMB TO RECOGNIZE EFFECT 2 / хтось визнавати ефект,

SMB TO REGARD EFFECTS / хтось брати до уваги ефекти,

- SMB TO SEE EFFECTS / хтось бачити ефекти,
 SMB TO SEPARATE EFFECT / EFFECTS 2 / хтось відмежовувати ефект / ефекти,
 SMB TO SEPARATE OUT EFFECT / хтось виділити ефект,
 SMB TO SHOW EFFECT / EFFECTS 3 хтось показувати ефект / ефекти,
 SMB TO STATE EFFECTS / хтось констатувати / заявляти про ефекти,
 SMB TO STIMULATE EFFECTS / хтось стимулювати ефекти,
 SMB TO STUDY EFFECT / EFFECTS 4 / хтось вивчати ефект / ефекти,
 SMB TO SUGGEST EFFECTS / хтось пропонувати ефекти,
 SMB TO SURVEY EFFECTS / хтось зробити огляд ефектів,
 SMB TO TAKE INTO ACCOUNT EFFECTS / хтось брати до уваги ефекти,
 SMB TO TERM SMTH AS EFFECTS / хтось називати щось ефектами,
 SMB TO THINK OF EFFECTS / хтось думати про ефекти,
 SMB TO TREAT EFFECTS / хтось розглядати ефекти,
 SMB TO TURN TO EFFECT / хтось спрямовувати на ефект,
 SMB TO UNDERSTAND EFFECTS 5 / хтось розуміти ефекти,
 SMB TO VIEW EFFECTS / хтось розглядати ефекти,
 SMTH NOT TO GENERATE EFFECTS / щось не продукувати ефектів,
 SMTH TO ACCOUNT FOR EFFECTS 4 / щось пояснювати ефекти,
 SMTH TO ACHIEVE EFFECTS / щось досягати ефектів,
 SMTH TO ADDRESS EFFECTS 2 / щось мати справу з ефектами,
 SMTH TO AFFECT EFFECT / EFFECTS (P.23) 2 / щось впливати на ефекти,
 SMTH TO AFFECT SMTH ELSE THROUGH EFFECTS 2 / щось впливати на щось інше через ефекти,
 SMTH TO ALLOW FOR EFFECT / EFFECTS 2 / щось створювати можливість для ефекту / ефектів,
 SMTH TO ALTER SMTH ELSE WITH EFFECTS / щось змінювати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO ANALYZE EFFECT / EFFECTS 6 / щось аналізувати ефект / ефекти,

SMTH TO ANTICIPATE EFFECTS / щось очікувати ефекти,

SMTH TO APPRECIATE FOR EFFECT / щось оцінювати заради ефекту,

SMTH TO ARISE FROM EFFECTS 2 / щось виникати з ефектів,

SMTH TO ASSESS EFFECT / EFFECTS 4 / щось оцінювати ефект / ефекти,

SMTH TO ASSUME EFFECTS / щось приймати ефекти,

SMTH TO ATTRIBUTE EFFECTS / щось пояснювати ефекти,

SMTH TO BE (SUCH) EFFECT / щось бути (таким) ефектом,

SMTH TO BE A FORM OF EFFECT / щось бути формою ефекту,

SMTH TO BE ABSTRACTED FROM EFFECT / щось бути абстрагованим від ефекту,

SMTH TO BE ADDED AS EFFECT / щось додаватися як ефект,

SMTH TO BE ASSIGNED ON EFFECT / щось призначатися ефекту,

SMTH TO BE ASSOCIATED WITH EFFECTS 3 / щось асоціюватися з ефектами,

SMTH TO BE BASED ON EFFECT / EFFECTS 6 / щось базуватися на ефекті / ефектах,

SMTH TO BE BASIS FOR EFFECT 2 / щось бути основою для ефекту,

SMTH TO BE BECAUSE OF EFFECT / EFFECTS 3 / щось існувати завдяки ефекту / ефектам,

SMTH TO BE BETWEEN EFFECTS / щось бути між ефектами,

SMTH TO BE CALLED EFFECT 3 / щось називатися ефектами,

SMTH TO BE CAPTURED BY EFFECT / щось бути зафіксованим за допомогою ефекту,

SMTH TO BE CHRISTENED BY EFFECT 2 / щось називатися ефектом,

SMTH TO BE COMPENSATED BY EFFECTS / щось компенсуватися ефектами,

SMTH TO BE CONCENTRATED WITHOUT EFFECTS / щось збиратися без ефектів,

SMTH TO BE CONTRARY TO SMTH ELSE FOR EFFECT / щось протиставлятися чомусь іншому задля ефекту,

SMTH TO BE CREATED BY EFFECT / щось створюватися ефектом,

SMTH TO BE DESCRIBED BY EFFECT / щось описуватися ефектом,

SMTH TO BE DETERMINED BY EFFECT 2 / щось зумовлюватися / визначатися ефектом,

SMTH TO BE DEVASTATED BY EFFECT / щось спустошуватися через ефект,

SMTH TO BE DISENTANGLED FROM EFFECT / щось вивільнятися з ефекту,

SMTH TO BE DOMINATED BY EFFECT 3 / щось, над чим ефект домінує,

SMTH TO BE DONE ON EFFECTS 2 / щось робити на основі ефектів,

SMTH TO BE EFFECT / EFFECTS 37 / щось бути ефектом / ефектами,

SMTH TO BE EXCEEDED BY EFFECTS / щось, що ефекти переважають,

SMTH TO BE EXPLAINED IN TERMS OF EFFECT / щось пояснювати із застосуванням ефекту,

SMTH TO BE FUELED BY EFFECTS / щось підпитуватися за рахунок ефектів,

SMTH TO BE GREATER EFFECTS / щось бути більшими ефектами,

SMTH TO BE HIGHLIGHTED BY EFFECTS / щось виділятися ефектами,

SMTH TO BE HOSTED BY EFFECT / щось організовуватися через ефект,

SMTH TO BE IMPLIED BY EFFECT 2 / щось імплікуватися ефектом,

SMTH TO BE IMPOSED ON AS EFFECT / щось накладатися як ефект,

SMTH TO BE IN EFFECTS / щось бути в ефектах,

SMTH TO BE INCLUDED IN EFFECTS 3 / щось включатися в ефекти,

SMTH TO BE INCREASED BY EFFECTS / щось збільшуватися через ефекти,

SMTH TO BE INDUCED BY EFFECTS / щось викликатися ефектами,

SMTH TO BE INFLUENCED BY EFFECTS 3 / щось знаходитися під впливом ефектів,

SMTH TO BE INHIBITED AGAINST EFFECTS / щось стримуватися на тлі ефектів,

SMTH TO BE JUSTIFIED BY EFFECTS / щось виправдовуватися ефектами,

SMTH TO BE KNOWN AS EFFECT 2 / щось бути відомим як ефект,

SMTH TO BE LIMITED TO EFFECTS / щось обмежуватися ефектами,

SMTH TO BE LINKED TO EFFECT / щось пов'язуватися з ефектом,

SMTH TO BE MEANT BY EFFECT / щось мати на увазі під ефектом,

SMTH TO BE MEASURED BY EFFECT / щось вимірюватися ефектом,

SMTH TO BE MOTIVATED IN TERMS OF EFFECT/ щось мотивуватися за рахунок ефекту,

SMTH TO BE OFFSET BY EFFECT / EFFECTS 2 / щось компенсуватися ефектом / ефектами,

SMTH TO BE OPERATED BY EFFECTS / щось приводитися в дію ефектами,

SMTH TO BE POSED IN RELATION TO EFFECTS / щось постулюватися відносно ефектів,

SMTH TO BE PUT INTO EFFECT / щось вводитися в дію,

SMTH TO BE RAISED BY EFFECTS / щось висуватися через ефекти,

SMTH TO BE RATIONALE FOR EFFECTS / щось бути поясненням ефектів,

SMTH TO BE RECONSIDERED WITH RESPECT TO EFFECTS / щось переглядатися у зв'язку із ефектами,

SMTH TO BE REDUCED BY EFFECT 2 / щось зменшуватися через ефект,

SMTH TO BE REFERRED TO AS EFFECT / EFFECTS 5 / щось,
на що посилаються як на ефект / ефекти,

SMTH TO BE REFLECTED IN EFFECTS / щось відобразитися
в ефектах,

SMTH TO BE RELATED TO EFFECT / EFFECTS 3 / щось відноситися
до ефекту / ефектів,

SMTH TO BE RELATIVE TO EFFECT / щось відноситися до ефекту,

SMTH TO BE RISED BY EFFECT / щось спричинитися ефектом,

SMTH TO BE SCRUTINIZED WITH RESPECT TO EFFECTS / щось
ретельно розглядатися відносно ефектів,

SMTH TO BE SO-CALLED EFFECT / щось називатися ефектом,

SMTH TO BE SPILLED OVER BY EFFECTS / щось перебільшуватися
за рахунок ефектів,

SMTH TO BE STIMULATED BY EFFECTS / щось стимулюватися
ефектами,

SMTH TO BE SUBSTITUTED BY EFFECTS / щось замінюватися
ефектами,

SMTH TO BE SURPASSED BY EFFECTS / щось випереджуватися
ефектами,

SMTH TO BE TRACED TO EFFECT / щось простежуватися до ефекту,

SMTH TO BE TRANSMITTED THROUGH EFFECTS / щось
передаватися через ефекти,

SMTH TO BE UNDERSTOOD AS EFFECTS / щось розумітися як ефекти,

SMTH TO BENEFIT FROM EFFECTS / щось отримувати користь від
ефектів,

SMTH TO BRING EFFECTS / щось спричинювати ефекти,

SMTH TO CANCEL EFFECT / щось скасовувати ефект,

SMTH TO CAPTURE EFFECT / EFFECTS 4 / щось фіксувати ефект /
ефекти,

SMTH TO CAPTURE SMTH ELSE IN EFFECTS / щось фіксувати щось
інше в ефектах,

SMTH TO CAUSE EFFECTS / щось спричинювати ефекти,

SMTH TO CHANGE EFFECT 2 / щось змінювати ефект,

SMTH TO COME INTO EFFECT 2 / щось набувати чинності,

SMTH TO COMPARE EFFECT / EFFECTS 2 / щось порівнювати ефект /
ефекти,

SMTH TO COMPENSATE EFFECT 2 / щось компенсувати ефект,

SMTH TO COMPLICATE EFFECTS / щось ускладнювати ефекти,

SMTH TO CONCENTRATE ON EFFECTS / щось концентруватися
на ефектах,

SMTH TO CONCERN ABOUT EFFECTS / щось стосуватися ефектів,

SMTH TO CONCERN EFFECTS 3 / щось стосуватися ефектів,

SMTH TO CONFINE EFFECTS / щось обмежувати ефекти,

SMTH TO CONSIDER EFFECT / EFFECTS 3 / щось розглядати ефект /
ефекти,

SMTH TO CONTRAST EFFECT / щось протиставляти ефект,

SMTH TO COUNTERACT EFFECTS / щось перешкоджати ефектам,

SMTH TO COVER EFFECTS / щось покривати ефекти,

SMTH TO CREATE EFFECT 2 / щось створювати ефект,

SMTH TO DECREASE EFFECT / щось зменшувати ефект,

SMTH TO DECREASE WITH EFFECT / щось зменшуватися
за допомогою ефекту,

SMTH TO DEMONSTRATE EFFECT / EFFECTS 2 / щось демонструвати
ефект / ефекти,

SMTH TO DEPEND ON / UPON EFFECTS 5 / щось залежати від ефектів,

SMTH TO DERIVE EFFECTS / щось простежувати виникнення ефектів,

SMTH TO DESCRIBE EFFECT / EFFECTS 2 / щось описувати ефект /
ефекти,

SMTH TO DETERMINE EFFECT / EFFECTS 3 / щось зумовлювати ефект / ефекти,

SMTH TO DEVALUE SMTH ELSE FOR FEAR OF EFFECTS / щось знецінювати щось інше через побоювання перед ефектами,

SMTH TO DIMINISH EFFECTS 2 / щось зменшувати ефекти,

SMTH TO DISCOUNT FOR EFFECT / щось знижувати задля ефекту,

SMTH TO DOMINATE EFFECT / щось домінувати над ефектом,

SMTH TO ELIMINATE EFFECT / EFFECTS 3 / щось усувати ефект / ефекти,

SMTH TO EMPHASIZE EFFECT / щось наголошувати на ефекті,

SMTH TO ENCOURAGE SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось заохочувати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO ENHANCE EFFECT / EFFECTS 2 / щось посилювати ефект / ефекти,

SMTH TO ENHANCE SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось посилювати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO ESTABLISH EFFECTS / щось встановлювати ефекти,

SMTH TO ESTIMATE EFFECTS / щось оцінювати ефекти,

SMTH TO EVIDENCE EFFECTS 4 / щось підтверджувати ефекти,

SMTH TO EXAGGERATE EFFECTS / щось перебільшувати ефекти,

SMTH TO EXAMINE EFFECT / EFFECTS 7 / щось ретельно перевіряти ефект / ефекти,

SMTH TO EXCEED EFFECTS 2 / щось перевищувати ефекти,

SMTH TO EXCHANGE EFFECTS / щось обмінюватися ефектами,

SMTH TO EXERCISE EFFECT / щось здійснювати ефект,

SMTH TO EXHIBIT EFFECTS / щось демонструвати ефекти,

SMTH TO EXIST AS EFFECTS 2 / щось існувати як ефекти,

SMTH TO EXOLAIN EFFECTS / щось виправдовувати / пояснювати ефекти,

SMTH TO EXPAND AS A RESULT OF EFFECT / щось розширитися
в результаті ефекту,

SMTH TO EXPERIENCE EFFECTS / щось зазнавати ефектів,

SMTH TO EXPLAIN EFFECT / EFFECTS 4 / щось пояснювати ефект /
ефекти,

SMTH TO EXPLOIT EFFECTS / щось використовувати ефекти,

SMTH TO EXTEND BEYOND EFFECTS / щось розширюватися поза
межі ефектів,

SMTH TO FEED INTO SMTH ELSE THROUGH EFFECT / щось
підсилювати щось інше через застосування ефекту,

SMTH TO FIND EFFECT 3 / щось знаходити ефект,

SMTH TO FOCUS ON EFFECTS 2 / щось концентруватися на ефектах,

SMTH TO GAIN EFFECT / щось отримувати ефект,

SMTH TO GENERATE EFFECT / EFFECTS 6 / щось генерувати ефект /
ефекти,

SMTH TO GENERATE IMPRESSION OF EFFECT / щось генерувати
враження ефекту,

SMTH TO GENERATE SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось
генерувати щось інше через застосування ефектів,

SMTH TO GIVE BASIS FOR EFFECTS / щось підводити базу для
ефектів,

SMTH TO GIVE EFFECTS / щось давати ефекти,

SMTH TO GIVE ORIGIN TO EFFECT / щось генерувати ефект,

SMTH TO GIVE RISE TO EFFECT / EFFECTS 15 / щось спричинювати
ефект / ефекти,

SMTH TO GO ALONG WITH EFFECTS / щось існувати разом
з ефектами,

SMTH TO HAVE (NO) EFFECT / EFFECTS 99 / щось мати ефект /
ефекти,

SMTH TO HAVE IMPACT ON SMTH ELSE DUE TO EFFECTS / щось впливати на щось інше завдяки ефектам,

SMTH TO HAVE SMTH ELSE WITH RESPECT TO EFFECT / щось мати щось інше відносно ефекту,

SMTH TO HOLD EFFECT / EFFECTS 3 / щось утримувати ефект / ефекти,

SMTH TO HOLD FOR EFFECT / щось утримуватися задля ефекту,

SMTH TO IDENTIFY EFFECT / EFFECTS 4 / щось ідентифікувати ефект / ефекти,

SMTH TO ILLUSTRATE EFFECT / щось ілюструвати ефект,

SMTH TO IMPACT ON EFFECT / щось впливати на ефект,

SMTH TO IMPLY EFFECT 2 / щось імплікувати ефект,

SMTH TO IMPROVE EFFECT 2 / щось покращувати ефект,

SMTH TO INCLUDE EFFECT / EFFECTS 4 / щось включати ефект / ефекти,

SMTH TO INCORPORATE EFFECTS / щось включати ефекти,

SMTH TO INCREASE EFFECT / EFFECTS 5 / щось збільшувати ефект / ефекти,

SMTH TO INCUR EFFECT / щось підлягати ефекту,

SMTH TO INDICATE EFFECTS 2 / щось позначати ефекти,

SMTH TO INDICATE SMTH ELSE ABOUT EFFECTS / щось зазначати щось інше про ефекти,

SMTH TO INDUCE EFFECT / EFFECTS 2 / щось викликати ефект / ефекти,

SMTH TO INFLUENCE EFFECT / EFFECTS 16 / щось впливати на ефект / ефекти,

SMTH TO INFORM ON EFFECTS / щось повідомляти про ефекти,

SMTH TO INHIBIT SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось стримувати / пригнічувати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO INHIBIT SMTH ELSE WITH EFFECTS / щось стримувати / пригнічувати щось інше за допомогою ефектів,

SMTH TO INSULATE ONESELF FROM EFFECTS / щось ізолюватися від ефектів,

SMTH TO INTERNALIZE EFFECT / EFFECTS 2 / щось засвоювати ефект / ефекти,

SMTH TO INVOLVE EFFECT 2 / щось спричинювати ефект,

SMTH TO ISOLATE EFFECTS / щось ізолювати ефекти,

SMTH TO LEAD TO EFFECT / EFFECTS 5 / щось призводити до ефекту / ефектів,

SMTH TO LEAD TO SMTH WITH EFFECTS / щось призводити до чогось за допомогою ефектів,

SMTH TO LESSEN EFFECTS / щось зменшувати ефекти,

SMTH TO LOOK AT EFFECTS 2 / щось розглядати ефекти,

SMTH TO MAGNIFY EFFECTS / щось перебільшувати ефекти,

SMTH TO MANAGE EFFECTS / щось керувати ефектами,

SMTH TO MANIFEST EFFECTS / щось демонструвати ефекти,

SMTH TO MATTER FOR EFFECT / щось бути підставою для ефекту,

SMTH TO MEASURE EFFECT / EFFECTS 5 / щось вимірювати ефект / ефекти,

SMTH TO MILD EFFECTS / щось пом'якшувати ефекти,

SMTH TO MINIMIZE EFFECTS 2 / щось мінімізувати ефекти,

SMTH TO MITIGATE EFFECTS 3 / щось пом'якшувати ефекти,

SMTH TO MODEL EFFECTS / щось моделювати ефекти,

SMTH TO MODERATE EFFECT / щось пом'якшувати ефект,

SMTH TO MODIFY EFFECT / EFFECTS 3 / щось модифікувати ефект / ефекти,

SMTH TO NEGATE EFFECTS / щось заперечувати ефекти,

SMTH TO OFFSET EFFECT / EFFECTS 9 / щось компенсувати ефект / ефекти,

SMTH TO OUTWEIGH EFFECTS 2 / щось переважати ефекти,
SMTH TO PLOT EFFECTS / щось планувати / окреслювати ефекти,
SMTH TO PREDICT EFFECTS / щось прогнозувати ефекти,
SMTH TO PRODUCE EFFECT 2 / щось продукувати ефект,
SMTH TO PROMOTE SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось
просувати щось інше за допомогою ефектів,
SMTH TO PROMOTE TO EFFECT / EFFECTS / щось просувати ефект /
ефекти,
SMTH TO PRONOUNCE EFFECTS / щось ухвалювати ефекти,
SMTH TO PROPAGATE SMTH ELSE THROUGH EFFECTS / щось
розповсюджувати щось інше через ефекти,
SMTH TO PROVIDE EFFECTS / щось надавати ефекти,
SMTH TO PROVIDE INSIGHTS INTO EFFECTS / щось формувати уяву
про ефекти,
SMTH TO QUANTIFY EFFECTS / щось прораховувати ефекти,
SMTH TO RECEIVE EFFECTS / щось отримувати ефекти,
SMTH TO REDUCE EFFECT / EFFECTS 8 / щось зменшувати ефект /
ефекти,
SMTH TO REDUCE SMTH ELSE IN EFFECTS / щось зменшувати щось
інше в ефектах,
SMTH TO REFLECT EFFECT / EFFECTS 4 / щось відображати ефект /
ефекти,
SMTH TO REGARD EFFECT / EFFECTS 2 / щось розглядати ефект /
ефекти,
SMTH TO REINFORCE EFFECT / EFFECTS 5 / щось підсилювати ефект
/ ефекти,
SMTH TO RELATE TO EFFECT / щось мати відношення до ефекту,
SMTH TO RELIEVE OF EFFECTS / щось позбавляти від ефектів,
SMTH TO RELY ON EFFECT / щось спиратися на ефект,
SMTH TO REMOVE EFFECTS / щось усувати ефекти,

- SMTH TO REPORT EFFECTS / щось повідомляти про ефекти,
 SMTH TO RESPOND TO EFFECTS / щось реагувати на ефекти,
 SMTH TO RESULT IN EFFECTS / щось призводити до ефектів,
 SMTH TO REVEAL EFFECTS 2 / щось виявляти ефекти,
 SMTH TO REVERSE EFFECTS 3 / щось анулювати ефекти,
 SMTH TO RISE BECAUSE OF EFFECT / щось зростати через ефект,
 SMTH TO RULE OUT EFFECTS / щось виключати ефекти,
 SMTH TO SEPARATE EFFECT / EFFECTS 2 / щось відмежовувати ефект / ефекти,
 SMTH TO SHAPE EFFECTS / щось надавати ефекту форми,
 SMTH TO SHARE EFFECT / щось розділяти ефект,
 SMTH TO SHED LIGHT ON EFFECTS / щось проливати світло на ефекти,
 SMTH TO SHOW EFFECT / EFFECTS 7 / щось демонструвати ефект / ефекти,
 SMTH TO SHOW UP IN EFFECTS / щось виявлятися в ефектах,
 SMTH TO STAND BEHIND EFFECT / щось підтримувати ефект,
 SMTH TO STERILIZE EFFECT / щось вихолощувати ефект,
 SMTH TO STIMULATE EFFECT / EFFECTS 2 / щось стимулювати ефект / ефекти,
 SMTH TO STIMULATE SMTH ELSE ON EFFECTS / щось стимулювати щось інше на основі ефектів,
 SMTH TO SUBSTANTIATE EFFECT / щось обґрунтовувати ефект,
 SMTH TO SUBSTITUTE EFFECTS / щось замінити ефекти,
 SMTH TO SUGGEST EFFECT / EFFECTS 3 / щось пропонувати ефект / ефекти,
 SMTH TO SURVEY EFFECTS / щось інспектувати / робити огляд ефектів,
 SMTH TO SURVIVE AS EFFECT / щось існувати як ефект,
 SMTH TO TAKE EFFECT 3 / щось набувати чинності,

SMTH TO TAKE INTO ACCOUNT EFFECTS / щось враховувати ефекти,
 SMTH TO TRACE EFFECT / щось прослідковувати ефект,
 SMTH TO TRANSMIT EFFECTS / щось передавати ефекти,
 SMTH TO UNDERMINE EFFECTS / щось ставити від сумнів ефекти,
 SMTH TO USE EFFECT / EFFECTS / щось використовувати ефект /
 ефекти,
 SMTH TO VALUE EFFECT / щось цінити ефект,
 SMTH TO VARY EFFECT / EFFECTS 3 / щось варіювати ефект / ефекти,
 SMTH TO VARY IN EFFECTS / щось варіюватися в ефектах,
 SMTH TO VERIFY EFFECT / щось верифікувати ефект,
 SMTH TO VIEW EFFECTS / щось розглядати ефекти,
 SMTH TO YIELD EFFECTS / щось продукувати ефекти,
 SMTH TO YIELD SMTH ELSE ON EFFECTS / щось продукувати щось
 інше на основі ефектів.

В усіх виявлених нами каузальних семемах першу позицію завжди
 займає SMB / SMTH, останню – *effect / effects*, отже підставою для
 встановлення варіантів СКК для КД *EFFECT* на матеріалі англomовних текстів
 економічного спрямування, як і психологічного, слугувало лексико-
 граматичне значення центрального дієслівного компоненту. Реєстр
 у **312** диференційних каузальних семем дав змогу виявити 35 варіантів СКК
 (детальніше – п. 4.3). Інакше кажучи, лексеми *effect / effects* в англomовних
 текстах економічного спрямування об'єктивують 35 варіантів СКК.

В українськомовних текстах економічного спрямування пропозиційно-
 змістову складову КД *ЕФЕКТ* було встановлено на матеріалі *Економічного
 словника* Й. С. Завадського (2006, 355 с.), підручника І. М. Бойчик *Економіка
 підприємства* (2016, 378 с.), підручника Л. С. Шевченко *Основи економічної
 теорії* (2008, 448 с.). Інтеграція концептуального і контекстуального аналізу
 дала змогу виявити **108** диференційних типів каузальних семем:

ХТОСЬ БРАТИ ДО УВАГИ ЕФЕКТ,

ХТОСЬ ВИБИРАТИ ЗА КРИТЕРІЄМ МАКСИМУМУ ЕФЕКТУ,

ХТОСЬ ВИЗНАЧАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ВИКОНУВАТИ ЩОСЬ ЗАРАДИ ЕФЕКТУ,
ХТОСЬ ВИКОРИСТОВУВАТИ ЕФЕКТ 3,
ХТОСЬ ВИМІРЮВАТИ ЕФЕКТИ,
ХТОСЬ ВИОКРЕМЛЮВАТИ ЕФЕКТИ,
ХТОСЬ ВІДКРИВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ВРАХОВУВАТИ ЕФЕКТИ,
ХТОСЬ ГОВОРИТИ ПРО ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ДЕМОНСТРУВАТИ ЕФЕКТ 3,
ХТОСЬ ДОСЯГАТИ ЕФЕКТУ 4,
ХТОСЬ МАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ НАВ'ЯЗУВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ НАНОСИТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ НЕ БРАТИ ДО УВАГИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ НЕ ВРАХОВУВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ОБЧИСЛЮВАТИ ЕФЕКТ 2,
ХТОСЬ ОДЕРЖУВАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ 5,
ХТОСЬ ОТРИМАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ,
ХТОСЬ ОЦІНЮВАТИ ЕФЕКТ 5,
ХТОСЬ ПОВТОРЮВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ПРИМНОЖУВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ ПРОГНОЗУВАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ РОЗВ'ЯЗУВАТИ (ПРОБЛЕМУ) ЕФЕКТІВ,
ХТОСЬ РОЗГЛЯДАТИ ЕФЕКТ,
ХТОСЬ РОЗМЕЖОВУВАТИ ЕФЕКТИ,
ХТОСЬ РОЗРАХОВУВАТИ ЕФЕКТ 5,
ХТОСЬ РОЗРІЗНЯТИ ЕФЕКТИ 2,
ХТОСЬ СТОСУВАТИСЯ ЕФЕКТІВ,
ХТОСЬ УСУВАТИ ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ БУТИ ЕФЕКТОМ (певного різновиду) 23,

ЩОСЬ БУТИ ЕФЕКТОМ ЩОДО ЧОГОСЬ,
ЩОСЬ БУТИ ПОВ'ЯЗАНИМ З ЕФЕКТОМ 2,
ЩОСЬ БУТИ ПОКАЗНИКОМ ЕФЕКТУ,
ЩОСЬ ВИЗИВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ВИЗНАЧАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ 6,
ЩОСЬ ВИЗНАЧАТИСЯ ВІДПОВІДНО ДО ЕФЕКТІВ,
ЩОСЬ ВИКЛИКАТИ ДІЮ ЕФЕКТІВ,
ЩОСЬ ВИКЛИКАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ 4,
ЩОСЬ ВИКЛИКАТИСЯ ЕФЕКТОМ (БУТИ ЙОГО НАСЛІДКОМ),
ЩОСЬ ВИМІРЮВАТИ ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ ВИРАЖАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ ВИСТУПАТИ ЕФЕКТОМ В,
ЩОСЬ ВИЯВЛЯТИ ЕФЕКТ В,
ЩОСЬ ВІДНОСИТИСЯ ДО ЕФЕКТУ / ЕФЕКТІВ 3,
ЩОСЬ ВІДОБРАЖАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ВІДОБРАЖАТИСЯ В ЕФЕКТІ 3,
ЩОСЬ ВІДТВОРЮВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ВІДТВОРЮВАТИСЯ ЗА РАХУНОК ЕФЕКТІВ,
ЩОСЬ ВКЛЮЧАТИ ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ ВПЛИВАТИ НА ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ВПРОВАДЖУВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ВРАХОВУВАТИ ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ ГОВОРИТИ ПРО ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ДАВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ ДОПОВНЮВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ДОСЯГАТИ ЕФЕКТУ / ЕФЕКТІВ 8,
ЩОСЬ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ ЗАЗНАЧАТИ ЕФЕКТ В,
ЩОСЬ ЗАЛЕЖАТИ ВІД ЕФЕКТУ / ЕФЕКТІВ 3,
ЩОСЬ ЗАПОБІГАТИ ЕФЕКТАМ,

ЩОСЬ ЗБІЛЬШУВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ЗБІЛЬШУВАТИСЯ ВІД ЕФЕКТУ 2,
ЩОСЬ ЗУМОВЛЮВАТИСЯ ЕФЕКТАМИ,
ЩОСЬ ІСНУВАТИ ЯК ЕФЕКТ,
ЩОСЬ КОМПЕНСУВАТИ ЕФЕКТИ 2,
ЩОСЬ МАТИ ЕФЕКТ / ЕФЕКТИ 3,
ЩОСЬ МАТИ ЩОСЬ ІНШЕ ВНАСЛІДОК ЕФЕКТУ,
ЩОСЬ МІСТИТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ НАЗИВАТИСЯ ЕФЕКТОМ / ЕФЕКТАМИ 6,
ЩОСЬ НАНОСИТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ НЕ ВІДОБРАЖАТИ ЕФЕКТИ,
ЩОСЬ НЕ ДАВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ОБУМОВЛЮВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ОБЧИСЛЮВАТИ ЕФЕКТ10,
ЩОСЬ ОДЕРЖУВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ ОНОВЛЮВАТИ ЗАРАДИ ЕФЕКТУ,
ЩОСЬ ОТРИМАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ОЦІНЮВАТИ ЕФЕКТ 7,
ЩОСЬ ПЕРЕВИЩУВАТИ ДІЮ ЕФЕКТУ,
ЩОСЬ ПЕРЕТВОРЮВАТИ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ПІДВИЩУВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ ПІДРИВАТИ ЩОСЬ ІНШЕ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТ,
ЩОСЬ ПОЄДНУВАТИ ЩОСЬ ІНШЕ ЗАРАДИ ЕФЕКТУ,
ЩОСЬ ПОЛІПШУВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ ПОЛЯГАТИ В ЕФЕКТІ,
ЩОСЬ ПОЯСНЮВАТИ НАЯВНІСТЮ ЕФЕКТІВ,
ЩОСЬ ПРИЗВОДИТИ ДО ЕФЕКТУ / ЕФЕКТІВ 2,
ЩОСЬ ПРОЯВЛЯТИСЯ В ЕФЕКТІ,
ЩОСЬ РЕАЛІЗОВУВАТИ ЕФЕКТ 2,
ЩОСЬ РЕАЛІЗОВУВАТИСЯ ЯК ЕФЕКТ 2,

ЩОСЬ РЕГУЛЮВАТИ ЕФЕКТИ 2,
 ЩОСЬ РОЗВИВАТИСЯ ЗА РАХУНОК ЕФЕКТІВ,
 ЩОСЬ РОЗГЛЯДАТИ ЯК ЕФЕКТ 2,
 ЩОСЬ РОЗПІЗНАВАТИ ЯК ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ РОЗРАХОВУВАТИ НА ОСНОВІ ЕФЕКТУ,
 ЩОСЬ СКЛАДАТИСЯ З ЕФЕКТІВ 2,
 ЩОСЬ СПІВВІДНОСИТИСЯ З ЕФЕКТОМ 2,
 ЩОСЬ СПІВСТАВЛЯТИСЯ З ЕФЕКТОМ,
 ЩОСЬ СПОСТЕРІГАТИ ЯК ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ СПРИЙМАТИСЯ ЯК ЕФЕКТ,
 ЩОСЬ СПРИЧИНЮВАТИ ЕФЕКТ 2,
 ЩОСЬ СТВОРЮВАТИ / УТВОРЮВАТИ ЕФЕКТ 3,
 ЩОСЬ СТВОРЮВАТИ ЗАРАДИ ЕФЕКТУ,
 ЩОСЬ УСУВАТИ ЕФЕКТИ,
 ЩОСЬ ХАРАКТЕРИЗУВАТИ ЕФЕКТ 3,
 ЩОСЬ ХАРАКТЕРИЗУВАТИСЯ ЕФЕКТОМ 2.

Так само, як і в англійській мові, першу позицію в усіх ідентифікованих каузальних семемах займає ХТОСЬ / ЩОСЬ, останню – *ефект* / *ефекти* (у різних відмінках), отже встановлення варіантів СКК для КД *ЕФЕКТ* на матеріалі українськомовних текстів економічного спрямування теж відбувалось з опорою на лексико-граматичне значення центрального дієслівного компоненту. Реєстр у **108** диференційних каузальних семем надав можливість ідентифікувати 31 варіант СКК (детальніше – у п. 4.3). Інакше кажучи, лексема *ефект* в українськомовних текстах економічного спрямування об'єктивує 31 варіант СКК.

4.2 Формальна експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в текстах економічного спрямування

По аналогії з п. 3.2 у цьому пункті було використано такі ж спеціальні умовні позначення, які базуються на назвах граматичних явищ латиною (*Nanim*, *Ninan*, *N1-6*, *Vact*, *Vpass*, *Vlink*, *Vmod*, *Vinf*, *Vrefl*, *Vph*, *Adj*). Це уможливило репрезентацію 312 диференційних типів каузальних семем усього **28** диференційними структурними схемами, з яких 20 включають іменники-неістоти (247 каузальних семем з іменником-неістотою у першій позиції), а 8 – іменники-істоти (65 каузальних семем з іменником-істотою у першій позиції). Дієслово в активному стані вживається у 10 диференційних типах, у пасивному – у 7, дієслово-зв'язка – теж у 7, а фразове дієслово – в 4: *Ninan1 + Vact + Neffect2*; *Ninan1 + Vact + Neffect3*; *Ninan1 + Vact + Neffect4*; *Ninan1 + Vact + Neffect5*; *Ninan1 + Vact + Neffect6*; *Ninan1 + Vlink + Neffect2*; *Ninan1 + Vlink + Neffect5*; *Ninan1 + Vlink + Neffect6*; *Ninan1 + Vlink + Ninan + Neffect2*; *Ninan1 + Vlink + Adj + Neffect2*; *Ninan1 + Vlink + Adj + Neffect3*; *Ninan1 + Vlink + Adj + Neffect5*; *Ninan1 + Vph + Neffect2*; *Ninan1 + Vph + Neffect3*; *Ninan1 + Vph + Neffect4*; *Ninan1 + Vpass + Neffect2*; *Ninan1 + Vpass + Neffect3*; *Ninan1 + Vpass + Neffect4*; *Ninan1 + Vpass + Neffect5*; *Ninan1 + Vpass + Neffect6*; *Nanim1 + Vact + Neffect2*; *Nanim1 + Vact + Neffect3*; *Nanim1 + Vact + Neffect4*; *Nanim1 + Vact + Neffect5*; *Nanim1 + Vact + Neffect6*; *Nanim1 + Vpass + Neffect2*; *Nanim1 + Vpass + Neffect6*; *Nanim1 + Vph + Neffect4*.

Наприклад:

SMTH TO COUNTERACT EFFECTS – *Yet the Central American countries were least able to counteract the harmful adjustment effects* (*The Princeton Encyclopedia of the World Economy*, 2009, с. 172) – *Ninan1 + Vact + Neffect3*;

SMB TO ESTIMATE EFFECTS + SMTH TO EXCEED EFFECTS – *Using the gravity framework* /, *Jacob W. Musila* (2005) *estimated the two static effects for ECOWAS and found that trade creation exceeds the trade diversion effects* (там само, 2009, с. 316) – *Nanim1 + Vact + Neffect4* |+| *Ninan1 + Vact + Neffect4*.

Васт на матеріалі англомовного економічного дискурсу представлено такими лексемами: *benefit, cancel, accept, analyze, assess, calculate, call, compare, concern, consider, contrast, control, debate, define, discuss, disentangle, distinguish, emphasize, establish, estimate, examine, find, gain, garner, guide, identify, include, investigate, know, label, magnify, maintain, measure, posit, praise, predict, recognize, regard, see, separate, show, state, stimulate, study, suggest, survey, term to, think, treat, turn, understand, view, generate, achieve, address, affect, allow for, alter, anticipate, appreciate, arise, assume, attribute, bring, cancel, capture, cause, change, complicate, concentrate, concern about, confine, counteract, cover, create, decrease, demonstrate, depend on, derive, describe, determine, devalue, diminish, discount, dominate, eliminate, encourage, enhance, evidence, exaggerate, exceed, exchange, exercise, exhibit, exist, explain, expand, experience, explain, exploit, extend, find, focus on, gain, generate, give, have, hold, illustrate, impact on, imply, improve, incorporate, increase, incur, indicate, induce, influence, inform, inhibit, insulate, internalize, involve, isolate, lead to, lessen, look at, manage, manifest, matter for, mild, minimize, mitigate, model, moderate, modify, negate, offset, outweigh, plot, produce, promote, pronounce, propagate, provide, quantify, receive, reduce, reflect, reinforce, relate to, relieve of, rely on, remove, report, respond, result in, reveal, reverse, rise, shape, sterilize, substantiate, substitute, survive, trace, transmit, undermine, use, value, vary, verify, yield.*

Врасс репрезентовано такими лексичними одиницями, виявленими на матеріалі англомовних текстів економічного спрямування: *to be insulated (from), to be interested (in), to be abstracted (from), to be added (as), to be assigned (on), to be associated (with), to be based (on), to be called, to be captured (by), to be christened (by), to be compensated (by), to be concentrated (without), to be created (by), to be described (by), to be determined (by), to be devastated (by), to be disentangled (from), to be dominated (by), to be done (on), to be exceeded (by), to be explained (in), to be fueled (by), to be highlighted (by), to be hosted (by), to be implied (by), to be imposed (on), to be included (in), to be increased (by), to be induced (by), to be influenced (by), to be inhibited (against), to be justified*

(by), to be known (as), to be limited (to), to be linked (to), to be meant (by), to be measured (by), to be motivated (in), to be offset (by), to be operated (by), to be posed (in), to be put into, to be raised (by), to be reconsidered (with), to be reduced (by), to be referred to (as), to be reflected (in), to be related (to), to be rised (by), to be scrutinized (with), to be so-called, to be spilled (over), to be stimulated (by), to be substituted (by), to be surpassed (by), to be traced (to), to be transmitted (through), to be understood (as).

Vlink в англomовних текстах економічного спрямування зустрічається або безпосередньо з лексемами *effect / effects*, або у складі *to be a form of, to be basis for, to be because of, to be between, to be contrary to, to be greater, to be in, to be rationale for, to be relative to*.

Vph репрезентовано такими лексичними одиницями: *to take into account, to pay attention to, to point out to, to account for, to come into, to feed into, to give basis for, to give origin to, to give rise to, to go along with, to have impact on, to provide insights into, to rule out, to shed light on, to show up in, to stand behind, to take effect*.

Перевагу в структурних схемах іменників-неістот (20 : 8) можна експлікувати так само, як і для психологічного дискурсу: ефекти спричинюються, викликаються, продукуються і т.д. через застосування певних об'єктів, процесів, які згадані іменники називають.

Отже, СКК для КД *EFFECT* в англomовних текстах економічного спрямування реалізується **28** диференційними структурними схемами.

Для української мови було використано ті самі спеціальні умовні позначення, що й для англійської мови (*Nanim, Ninan, NI-6, Vact, Vpass, Vlink, Vmod, Vinf, Vrefl, Vph, Adj*). Це уможливило ідентифікацію в українськомовних текстах економічного спрямування **18** диференційних структурних схем, 14 з яких включають іменники-неістоти (77 каузальних семем з іменником-неістотою у першій позиції), а 4 – іменники-істоти (31 каузальних семем з іменником-істотою у першій позиції). Дієслово в активному стані вживається у 10 диференційних типах, у пасивному – немає, дієслово-зв'язка – в 3,

рефлексивне дієслово – у 5 диференційних типах: Ninan1 + Vact + Нефект1; Ninan1 + Vact + Нефект2; Ninan1 + Vact + Нефект3; Ninan1 + Vact + Нефект4; Ninan1 + Vact + Нефект5; Ninan1 + Vact + Ninan + Нефект2; Ninan1 + Vact + Ninan + Нефект4; Ninan1 + Vlink + Нефект5; Ninan1 + Vlink + Adj + Нефект5; Ninan1 + Vlink + Ninan + Нефект2; Ninan1 + Vrefl + Нефект1; Ninan1 + Vrefl + Нефект2; Ninan1 + Vrefl + Нефект3; Ninan1 + Vrefl + Нефект5; Nanim1 + Vact + Ninan + Нефект2; Nanim1 + Vact + Нефект4; Nanim1 + Vact + Нефект2; Nanim1 + Vrefl + Нефект2.

Частіше використання в структурних схемах іменників-неістот (14 : 4) зумовлено меншою значущістю осіб на противагу певних об'єктів, процесів, які безпосередньо спричиняють, викликають, продукують і т.п. ефекти.

Отже, СКК для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в українськомовних текстах економічного спрямування реалізується **18** диференційними структурними схемами. Реєстри диференційних структурних схем (28), встановлених для КД *EFFECT* в англомовних текстах економічного спрямування та диференційних структурних схем (18), встановлених для КД *ЕФЕКТ* в українськомовних текстах економічного спрямування, подано у Додатку Д – Д.1 та Д.2 відповідно).

4.3 Універсальність і специфічність когнітивно-синтаксичної експлікації в англо- та українськомовних текстах економічного спрямування

Підсумовуючи дані, представлені в пп. 4.1 – 4.2, нам вдалось виявити 35 варіантів СКК, об'єктивованих для КД *EFFECT* в англомовних текстах економічного спрямування, та 31 СКК – в українськомовних, які у найзагальнішому вигляді й репрезентують когнітивно-синтаксичну експлікацію КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах.

Отже, в англомовних текстах економічного спрямування було ідентифіковано 312 диференційних каузальних семем, що реалізуються

28 диференційними структурними схемами, об'єктивуючи 35 варіантів СКК, а саме:

СК отримання: *benefit, gain, achieve, gain, receive;*

СК блокування: *cancel, separate, eliminate, insulate, isolate, remove, reverse, sterilize, to be insulated (from), to rule out;*

СК змінювання: *emphasize, magnify, alter, change, complicate, decrease, diminish, discount, enhance, exaggerate, exceed, expand, extend, improve, increase, inhibit, lessen, mild, minimize, mitigate, model, moderate, modify, reduce, reinforce, rise, shape, vary, to be exceeded (by), to be increased (by), to be raised (by), to be reduced (by), to be rised (by), to be surpassed (by), to be spilled (over), to be a form of, to be greater, to feed into;*

СК зумовлення: *define, identify, allow for, depend on, determine, explain, explain, to be determined (by), to be explained (in), to be meant (by), to be rationale for, to account for;*

СК демонстрування: *show, demonstrate, exhibit, illustrate, indicate, manifest, to point out to, to show up in;*

СК оцінювання: *assess, calculate, compare, contrast, estimate, measure, praise, appreciate, devalue, outweigh, quantify, value, to be measured (by);*

СК викриття: *disentangle, find, reveal, to disentangled (from), to shed light on;*

СК вивчення / контролювання: *analyze, control, examine, guide, investigate, study, survey, look at, manage, trace, to be traced (to);*

СК спричинення / викликання / продукування: *stimulate, generate, arise, bring, cause, create, derive, generate, give, incur, induce, lead to, produce, result in, yield, to be created (by), to be fueled (by), to be induced (by), to be stimulated (by), to be because of, to give basis for, to give origin to, to give rise to;*

СК виявлення: *distinguish, recognize, see, suggest, understand, assume, encourage, find, to be understood (as), to be between;*

СК обізнаності: *accept, consider, know, think, view, internalize, to be known (as), to be scrutinized (with), to provide insights into;*

СК запобігання: *confine, counteract, promote, respond, substitute, to be abstracted (from), to be inhibited (against), to be limited (to), to be substituted (by), to be contrary to;*

СК застосування: *exploit, use, to be assigned (on);*

СК найменування: *call, label, term to, to be called, to be christened (by), to be so-called;*

СК пов'язування: *concern, establish, regard, attribute, concern about, exchange, relate to, to be interested (in), to be associated (with), to be linked (to), to be referred to (as), to be related (to), to be relative to;*

СК включення: *include, imply, incorporate, involve, to be hosted (by), to be implied (by), to be included (in), to be in;*

СК впливу: *affect, impact on, influence, to be influenced (by), to have impact on;*

СК опрацювання: *treat, address;*

СК концентрування уваги: *garner, concentrate, focus on, to be concentrated (without), to be highlighted (by), to pay attention to;*

СК нехтування: *negate;*

СК наявності ефекту: *exist, have, be, to go along with;*

СК здійснення: *exercise, to be operated (by), to be put into, to come into, to take effect;*

СК виправлення: *cover, offset, relieve of, to be compensated (by), to be offset (by);*

СК підтвердження: *state, capture, evidence, matter for, rely on, substantiate, verify, to be captured (by), to be justified (by), to be posed (in);*

СК проголошення: *debate, discuss, posit, describe, inform, pronounce, propagate, report, to be described (by);*

СК зазнавання: *dominate, experience, survive, undermine, to be devastated (by), to be dominated (by);*

СК очікування: *predict, anticipate, plot;*

СК спрямовування: *turn (to);*

СК врахування: *to take into account*;

СК збереження: *maintain, hold*;

СК повторного продукування: *to be reconsidered (with)*;

СК нав'язування (навмисного здійснення): *to be imposed (on)*;

СК відтворення: *reflect, to be reflected (in)*;

СК доповнення: *to be added (as)*;

СК забезпечення: *provide, transmit, to be based (on), to be done (on), to be motivated (in), to be transmitted (through), to be basis for, to stand behind*.

Для українськомовних текстів економічного спрямування виокремлено 108 диференційних типів каузальних семем з 18 диференційними структурними схемами, на підставі яких ідентифіковано **31** варіант СКК:

СК отримання: *досягати, одержувати, отримати*;

СК блокування: *усувати*;

СК змінювання: *примножувати, збільшувати, перевищувати, підвищувати, поліпшувати, збільшуватися, розвиватися*;

СК зумовлення: *визначати, залежати, обумовлювати, пояснювати, характеризувати, визначатися, зумовлюватися, характеризуватися*;

СК демонстрування: *демонструвати, бути показником (ефекту), виражати, відображати, відображатися*;

СК оцінювання: *вимірювати, обчислювати, оцінювати, розраховувати*;

СК викриття: *виокремлювати, відкривати, проявлятися*;

СК вивчення / контролювання: *розглядати, регулювати, спостерігати*;

СК спричинення / викликання / продукування: *наносити, визивати, викликати, давати, наносити, призводити (до), спричинювати, створювати, утворювати, викликатися*;

СК виявлення: *вибирати, розмежовувати, розрізняти, виявляти, розпізнавати, сприйматися*;

СК запобігання: *запобігати*;

СК застосування: *використовувати, впроваджувати*;

СК найменування: *називатися*;

СК відповідності: *співвідноситися*;

СК пов'язування: *стосуватися, бути пов'язаним (з ефектом), поєднувати, відноситися, співставлятися*;

СК включення: *включати, містити, складатися*;

СК впливу: *впливати*;

СК опрацювання: *розв'язувати*;

СК наявності ефекту: *мати, бути, виступати, існувати, полягати*;

СК здійснення: *реалізовувати, реалізовуватись*;

СК виправлення: *компенсувати*;

СК проголошення: *говорити (про), зазначати*;

СК зазнавання: *підривати*;

СК очікування: *прогнозувати*;

СК спрямовування: *виконувати*;

СК врахування: *брати до уваги, враховувати, не брати до уваги, не враховувати*;

СК повторного продукування: *повторювати*;

СК нав'язування (навмисного здійснення): *нав'язувати, перетворювати*;

СК відтворення: *відтворювати, оновлювати, відтворюватися*;

СК доповнення: *доповнювати*;

СК забезпечення: *забезпечувати*.

Таким чином, встановлення пропозиційно-змістової наповненості КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* через виділення каузальних семем та ідентифікація структурних схем її експлікації виявились ефективними і надали змогу на їх основі встановити 36 диференційних варіантів СКК на матеріалі текстів економічного спрямування: 35 варіантів для англomовного та 31 для українськомовного.

30 варіантів СКК є спільними для обох мов, а саме: СК отримання, СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК демонстрування, СК оцінювання, СК викриття, СК вивчення / контролювання, СК спричинення

/ викликання / продукування, СК виявлення, СК запобігання, СК застосування, СК найменування, СК пов'язування, СК включення, СК впливу, СК опрацювання, СК наявності ефекту, СК здійснення, СК виправлення, СК проголошення, СК зазнавання, СК очікування, СК спрямування, СК врахування, СК повторного продукування, СК нав'язування (навмисного здійснення), СК відтворення, СК доповнення, СК забезпечення.

Англійська мова продемонструвала наявність 5 характерних варіантів: СК обізнаності, СК концентрування уваги, СК нехтування, СК підтвердження, СК збереження,

В українській мові виявлено 1 характерний варіант – СК відповідності.

Узагальнені дані щодо розподілу варіантів СКК в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування представлено в таблиці Д. 3. Додатку Д.

На противагу текстам психологічного спрямування, де спільних варіантів СКК було виявлено лише 9, характерних для англійської мови – 19, а для української – 4, результати, отримані на матеріалі текстів економічного спрямування, є майже рівномірними: 30 спільних варіантів, 5 характерних – для англійської та лише 1 – для української. Вірогідно, це можна пояснити тим фактом, що економіка (як національна, так і міжнародна) працює з різними галузями промисловості, що включають, але не обмежуються економічним призначенням продукції, різновидами сировини, технологічних процесів, технічної бази, професійного складу кадрів, умов праці тощо, які, незважаючи на різний ступінь диференціації виробництва, все ж таки мають багато спільного між своїми відповідниками в різних країнах світах. До того ж економіка, як правило, забезпечує базові потреби людини в їжі, житлі, одязі, рівні життя, незалежно від її національної приналежності. У свою чергу, психологія працює з ментально-психічними станами людини, а ментальність – завжди національно-специфічна.

Висновки до розділу 4

Узагальнюючи результати, отримані в результаті аналізу пропозиційно-змістової та структурної складових КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування, зазначимо, що усього було виділено **312** і **108** каузальних семем та **28** і **18** структурних схем відповідно. Це свідчить про надзвичайне багатство англійської мови на синоніми – майже в три рази більше, ніж в українській, а також про необхідність вивчення когнітивно-семантичної складової різних домінант в мовах світу, що дає безпосереднє уявлення про специфіку концептуалізації, категоризації й, відповідно, членування дійсності різними мовами.

Використовуючи отримані дані, було ідентифіковано 36 варіантів СКК, що об'єктивують аналізовану домінанту в англійській та українській мовах, а саме: 30 спільних для обох мов варіантів (СК отримання, СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК демонстрування, СК оцінювання, СК викриття, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК виявлення, СК запобігання, СК застосування, СК найменування, СК пов'язування, СК включення, СК впливу, СК опрацювання, СК наявності ефекту, СК здійснення, СК виправлення, СК проголошення, СК зазнавання, СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК повторного продукування, СК нав'язування (навмисного здійснення), СК відтворення, СК доповнення, СК забезпечення), 5 характерних варіантів для англійської мови (СК обізнаності, СК концентрування уваги, СК нехтування, СК підтвердження, СК збереження) та 1 характерний варіант для української мови (СК відповідності).

Основні результати, отримані в Розділі 4, представлено в таких публікаціях авторки: Вайноренє, 2017а, 2019а.

РОЗДІЛ 5
КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ
КАУЗАЛЬНОЇ ДОМІНАНТИ *EFFECT* / *ЕФЕКТ*
У КОРПУСАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Фокусуючи увагу на об'єктивації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у неблизькоспоріднених мовах, зокрема вивчаючи її когнітивно-синтаксичну експлікацію в різних типах професійного мовлення (психологічному (Розділ 3) та економічному (Розділ 4)), для яких надзвичайно важливо не просто встановити наявність ефекту, а також розпізнати його тип задля запобігання масовим негативним наслідкам у практичній діяльності, визнано за доцільне детермінувати загальну тенденцію щодо реалізації в англійській та українській мовах різних типів ефекту. Це, на наш розсуд, найбільш об'єктивно можна зробити на матеріалі корпусів текстів (див. п. 1.8 Розділу 1), найрепрезентативнішими з яких на сьогодні є *Британський національний корпус BNC* і *Корпус української мови Mova.info*. Зазначимо, що бази даних згаданих корпусів мають розбіжності, при цьому *Корпус української мови Mova.info* є набагато меншим за обсягом з обмеженою кількістю функцій / опцій. Проте, намагаючись підвищити достовірність отриманих результатів, ми взяли для аналізу підкорпус наукових текстів із BNC і 2 підкорпуси (публіцистичних і наукових текстів) з Mova.info, щоб дані корелювали тематично. Тенденцію щодо розгалуженості певних типів ефекту було визначено у відсотковому відношенні на базі повторюваних атрибутивних колокацій з іменниками, що реалізують КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах вивчення: *effect, result, consequence, ефект, результат, наслідок*. Такий підхід також уможливив ідентифікацію прототипів ефекту / результату / наслідку в мовах вивчення за найчастотнішими прикметниками, що складають лівобічну сполучуваність в колокаціях з аналізованими лексемами.

5.1 Атрибутивні колокації з лексемами *effect*, *result* і *consequence* в Британському національному корпусі BNC

Зважаючи на здатність КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* як однієї із складових каузального комплексу, що репрезентує явище каузальності у свідомості людини у вигляді ментально-логічного конструкту (дет. див. п. 1.2 Розділу 1; Леміш 2015, с. 4), об'єктивуватися в англійській мові за допомогою таких лексем, як *effect*, *result* і *consequence*, типи ефекту було встановлено на основі вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC атрибутивних колокацій: $Attr + N_{effect}$, $Attr + N_{result}$, $Attr + N_{consequence}$, з подальшим визначенням найтипівіших комбінацій. Застосовуючи можливості BNC, ми встановили виведення на екран результатів перших 500 найчастотніших лівобічних атрибутивних колокацій для всіх трьох аналізованих лексем, на підставі чого уклали реєстри в порядку зниження їх частотності з подальшим розподілом ідентифікованих одиниць із застосуванням аналізу словникових дефініцій і компонентного аналізу на типи.

5.1.1 Колокації з лексемою *effect* у корпусі BNC. Реєстр атрибутивних колокацій з лексемою *effect* ($Attr + N_{effect}$), вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC, репрезентовано 500 різними одиницями із загальною кількістю вживань 6387. На матеріалі цього реєстру було встановлено 25 типів ефекту.

Найвищу частотність з прикметників, що вживаються з лексемою *effect*, виявили такі одиниці, як: *adverse* – 162; *immediate* – 158; *significant* – 157; *overall* – 151; *direct* – 148; *good* – 133; *profound* – 128; *cumulative* – 119; *dramatic* – 117; *desired* – 110; *opposite* – 101; *devastating* та *similar* – по 99; *knock-on* – 96; *net* – 93; *beneficial* – 90; *great* – 87; *positive* – 86; *main* і *detrimental* – 69; *practical* – 65.

Проілюструємо:

– колокації з прикметником *adverse*:

*Deer cause habitat degradation, attacking forestry and agriculture and have an **adverse effect** on wildlife generally. The majority of evidence appears to support the concept that hypertension has an **adverse effect** on prognosis in the diabetic (BNC);*

– колокації з прикметником *immediate*:

*Clearly, civil war was more likely than overseas campaigns to have an **immediate effect** on men's lives. The most **immediate effect** of all this has been the announcement of increased mortgage rates (BNC);*

– колокації з прикметником *direct*:

*Insulin promotes the synthesis of amylase by a **direct effect** on exocrine pancreatic cells via the insuloacinar axis. One has been shown to have a **direct effect** on killing cancer cells while leaving normal cells unharmed (BNC).*

Із 500 атрибутивних колокацій Attr + N_{effect} з різними лексемами частотність одного прикметника складає 63 – *important*; 1 – 61: *full*; 1 – 59: *maximum*; 2 – 56: *combined, best*; 2 – 55: *general, possible*; 1 – 53: *negative*; 1 – 52: *powerful*; 1 – 50: *legal*; 2 – 48: *major, greater*; 1 – 46: *damaging*; 1 – 45: *protective*; 1 – 44: *serious*; 1 – 42: *real*; 1 – 39: *indirect*; 2 – 38: *marked, whole*; 1 – 37: *considerable*; 1 – 36: *inhibitory*; 1 – 34: *likely*; 2 – 33: *deleterious, small*; 1 – 32: *greatest*; 1 – 31: *different*; 1 – 30: *lasting*; 1 – 28: *disastrous*; 2 – 27: *long-term, total*; 1 – 25: *intended*; 4 – 24: *obvious, only, bad, substantial*; 1 – 23: *specific*; 4 – 22: *stimulatory, therapeutic, trophic, little*; 3 – 21: *large, real-balance, special*; 4 – 20: *strong, limited, better, equivalent*; 7 – 19: *causal, natural, latent, interesting, original, psychological, visual*; 3 – 18: *potential, independent, apparent*; 3 – 17: *cooling, harmful, reverse*; 3 – 16: *particular, calming, usual*; 4 – 15: *traumatic, further, final, like*; 2 – 14: *remarkable, emotional*; 9 – 13; 8 – 12; 11 – 11; 18 – 10; 13 – 9; 16 – 8; 27 – 7; 38 – 6; 42 – 5; 66 – 4; 117 – 3; частотність 47 неповторюваних прикметників складає 2.

Усі вилучені колокації розкласифіковано на 25 типів, базуючись на результатах аналізу словникових дефініцій і відповідно компонентного аналізу прикметників, що входять до складу виявлених атрибутивних

колокацій, а саме: за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь; за вказівкою на узагальненість; за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем означеності; за ступенем достовірності; за ступенем задіяності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за вказівкою на джерело; за розміром; за ступенем значущості; за різновидом локації; за ступенем необхідності; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за ступенем контрольованості; за ступенем посередництва; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за вказівкою на стадію розвитку; за приналежністю.

Так, за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь виявлено 35 неповторюваних прикметників, що характеризують ефект: *legal* (50), *real-balance* (21 – *in macroeconomy Pigou effect*), *psychological* (19), *economic* (13), *marbled* (12 – *cosmetic industry*), *financial* (11), *stylistic* (11), *word-superiority* (10 – *cognitive psychology*), *political* (10), *phenotypic* (8), *social* (7), *comic* (6), *inflationary* (6), *photoelectric* (6), *chemical* (5), *commercial* (5), *legislative* (5), *red* (5), *semantic* (5), *statistical* (5), *technical* (5), *aesthetic* (4), *biological* (4), *cosmetic* (4), *demographic* (4), *environmental* (4), *literary* (4), *osmotic* (4), *statutory* (4), *artistic* (3), *electromagnetic* (3), *trickle-down* (3 – *marketing*), *instrumental* (2), *sociological* (2), *testamentary* (2);

за вказівкою на узагальненість – 30 неповторюваних прикметників: *overall* (151), *profound* (128), *practical* (65), *full* (61), *general* (55), *whole* (38), *total* (27), *specific* (23), *special* (21), *usual* (16), *disproportionate* (7), *textured* (7), *average* (6), *harmonic* (5), *standard* (5), *formative* (4), *peculiar* (4), *structural* (4), *systemic* (4), *disproportionately* (3), *fullest* (3), *normal* (3), *patterning* (3), *qualitative* (3), *sophisticated* (3), *systematic* (3), *uniform* (3), *unusual* (3), *variegated* (2), *whole-school* (2);

за вказівкою на спрямованість – 18 неповторюваних прикметників: *retrospective* (13), *physical* (10), *used* (9), *salutary* (7), *selective* (7), *disciplinary* (6), *mood-altering* (6), *motivating* (6), *ideological* (5), *mental* (5), *useful* (5),

inspirational (4), ironic (4), mechanical (4), moral (3), physiological (4), vivo (2), welcome (2);

за вказівкою на результативність – 107 неповторюваних прикметників: *dramatic (117), devastating (99), beneficial (90), detrimental (69), damaging (46), protective (45), inhibitory (36), deleterious (33), disastrous (28), stimulatory (22), therapeutic (22), cooling (17), harmful (17), calming (16), traumatic (15), depressing (13), gravitational (13), stunning (13), soothing (12), destabilising (11), distorting (11), catastrophic (10), destructive (10), decorative (10), healing (10), pathogenic (10), toxic (10), unsettling (10), corrosive (9), hypnotic (9), stabilising (9), chilling (8), debilitating (8), stimulating (8), disturbing (7), liberating (7), sobering (7), impressive (6), overshadowing (6), relaxing (6), softening (6), startling (6), striking (6), terrible (6), tragic (6), crippling (6), disruptive (6), erosive (5), acquired (5), antithrombotic (5), braking (5), resulting (5), inhibiting (5), limiting (5), shock-absorber (5), stimulant (5), warming (5), amazing (4), carcinogenic (4), confounding (4), dampening (4), demoralizing (4), hypotensive (4), percussive (4), pernicious (4), stabilizing (4), unifying (4), weakening (4), alienating (3), anti-infarct (3), antiviral (3), anti-viral (3), civilising (3), contraceptive (3), contractionary (3), curative (3), deadly (3), defamiliarizing (3), demoralising (3), depressant (3), dire (3), distressing (3), eerie (3), eventual (3), fatal (3), freezing (3), healthy (3), improving (3), lethal (3), postsynaptic (3), reinforcing (3), retarding (3), satiating (3), shattering (3), sheltering (3), soporific (3), thermic (3), stifling (2), stimulative (2), inflammatory (2), injurious (2), successful (2), unnerving (2), vasoconstrictive (2), vitiating (2), work-disincentive (2);*

за різновидом впливу – 22 неповторювані прикметники: *similar (99), combined (56), equivalent (20), synergistic (13), pervasive (6), equal (4), quadraphonic (4), very (4), vocal (3), acoustic (3), benign (3), emotive (3), hydrophobic (3), piezo-electric effect (3), redistributive (3), silvery (2), sparkly (2), spinning (2), spiral (2), split (2), tiered (2), vibrant (2);*

за ступенем впливу – 31 неповторюваний прикметник: *limited (20), strong (20), decisive (11), double (11), drastic (11), slightest (9), slight (8), subtle (7), weak*

(7), *neutral* (7), *delicate* (6), *massive* (6), *restrictive* (6), *severe* (6), *deep* (5), *dual* (5), *acute* (4), *rich* (4), *stronger* (4), *strongest* (4), *harsh* (3), *intense* (3), *lighter* (3), *mass* (3), *mellow* (3), *modest* (3), *soft* (3), *white* (3), *irreversible* (2), *spiky* (2), *tousled* (2);

за ступенем означеності – 8 неповторюваних прикметників: *particular* (16), *definite* (7), *precise* (7), *certain* (6), *given* (5), *exact* (3), *sure* (3), *uncertain* (2);

за ступенем достовірності – 5 неповторюваних прикметників: *true* (9), *convincing* (3), *incredible* (3), *persuasive* (3), *spurious* (2);

за ступенем задіяності – 10 неповторюваних прикметників: *binding* (9), *pertinent* (7), *proper* (6), *so-called* (6), *clinical* (4), *concerned* (4), *dependent* (3), *reactive* (3), *interacting* (2), *suitable* (2);

за тривалістю – 7 неповторюваних прикметників: *lasting* (30), *long-term* (27), *short-term* (10), *long* (8), *consistent* (3), *extended* (3), *long-lasting* (3);

за ступенем сприйняття – 22 неповторювані прикметники: *marked* (38), *latent* (19), *visual* (19), *apparent* (18), *noticeable* (13), *visible* (10), *observed* (9), *expressive* (8), *discernible* (7), *spectacular* (7), *detectable* (5), *notable* (4), *perceived* (4), *rhetorical* (4), *telling* (4), *perceptible* (3), *perceptual* (3), *pronounced* (3), *unacceptable* (3), *unconscious* (3), *sizeable* (2), *tangible* (2);

за вказівкою на джерело – 2 неповторювані прикметники: *original* (19), *genuine* (3);

за розміром – 34 неповторювані прикметники: *great* (87), *maximum* (59), *greater* (48), *small* (33), *greatest* (32), *little* (22), *large* (21), *big* (12), *maximal* (11), *enhanced* (10), *measurable* (9), *smaller* (9), *three-dimensional* (8), *broad* (7), *minimal* (7), *enormous* (6), *expansionary* (6), *increasing* (6), *tremendous* (6), *bivariate* (5), *runaway* (5), *bigger* (4), *biggest* (4), *larger* (4), *narrowing* (4), *numbing* (4), *3-D* (3), *dimensional* (3), *higher* (3), *largest* (3), *lesser* (3), *sloping* (3), *wider* (3), *utmost* (2);

за ступенем значущості – 30 неповторюваних прикметників: *significant* (157), *knock-on* (96), *main* (69), *important* (63), *powerful* (52), *major* (48), *serious* (44), *considerable* (37), *substantial* (24), *trophic* (22), *secondary* (11), *negligible*

(9), *extraordinary* (8), *principal* (8), *appreciable* (7), *dominant* (7), *crucial* (6), *far-reaching* (6), *primary* (6), *chief* (5), *insignificant* (5), *minor* (5), *radical* (5), *fundamental* (4), *valuable* (4), *central* (3), *critical* (3), *exaggerated* (3), *vast* (3), *vital* (2);

за різновидом локації – 8 неповторюваних прикметників: *local* (13), *international* (12), *external* (4), *global* (4), *extraterritorial* (3), *tropic* (3), *spatial* (2), *widespread* (2);

за ступенем необхідності – 2 неповторювані прикметники: *necessary* (8), *required* (6);

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 37 неповторюваних прикметників: *good* (133), *net* (93), *positive* (86), *best* (56), *negative* (53), *bad* (24), *better* (20), *interesting* (19), *emotional* (14), *remarkable* (14), *magical* (13), *clear* (12), *unfortunate* (11), *excellent* (10), *strange* (10), *lovely* (9), *odd* (8), *right* (8), *attractive* (7), *fine* (7), *ill* (7), *favourable* (5), *curious* (4), *marvellous* (4), *miraculous* (4), *nasty* (4), *pleasant* (4), *wonderful* (4), *worse* (4), *beautiful* (3), *freak* (3), *poor* (3), *pure* (3), *splendid* (3), *untoward* (2), *weird* (2), *wrong* (2);

за ступенем очікування / передбачуваності – 21 неповторюваний прикметник: *adverse* (162), *opposite* (101), *different* (31), *obvious* (24), *natural* (19), *reverse* (17), *additional* (11), *differential* (10), *other* (9), *additive* (8), *extra* (7), *contrary* (5), *unexpected* (5), *anticipated* (4), *paradoxical* (4), *predictable* (4), *anomalous* (3), *distinctive* (3), *expected* (3), *perverse* (3), *insidious* (2);

за ступенем контрольованості – 16 неповторюваних прикметників: *desired* (110), *intended* (25), *independent* (18), *inevitable* (10), *sufficient* (5), *incidental* (4), *regulatory* (4), *determining* (3), *moderate* (3), *optimum* (3), *random* (3), *unavoidable* (2), *undesirable* (2), *unwanted* (2), *varied* (2), *varying* (2);

за ступенем посередництва – 2 неповторювані прикметники: *direct* (148), *indirect* (39);

за порядком слідування – 14 неповторюваних прикметників: *immediate* (158), *causal* (19), *further* (15), *consequent* (6), *following* (6), *causative* (5), *late* (5),

delayed (4), *subsequent* (4), *instant* (3), *later* (3), *instantaneous* (2), *simultaneous* (2), *slow* (2);

за ступенем можливості – 16 неповторюваних прикметників: *possible* (55), *real* (42), *likely* (34), *only* (24), *potential* (18), *like* (15), *potent* (10), *able* (8), *realistic* (8), *actual* (7), *probable* (5), *unable* (5), *impossible* (3), *presumed* (3), *sole* (2), *supposed* (2);

за частотністю – 8 неповторюваних прикметників: *cumulative* (119), *permanent* (12), *aggregate* (6), *seasonal* (6), *temporary* (4), *constant* (3), *single* (3), *snowballing* (3);

за вказівкою на стадію розвитку – 14 неповторюваних прикметників: *final* (15), *finished* (12), *initial* (12), *marginal* (7), *ultimate* (7), *residual* (6), *current* (5), *dynamic* (5), *new* (4), *basic* (3), *live* (3), *living* (3), *novel* (3), *stale* (2);

за приналежністю – 1 прикметник: *personal* (3).

Отже, на матеріалі атрибутивних колокацій з лексемою *effect* (Attr + N_{effect}), вилучених з BNC, ідентифіковано й проілюстровано усі 25 типів ефекту. Найбільш розгалуженим типом є за вказівкою на результативність, позаяк репрезентований 107 неповторюваними прикметниками, так само як і за кількістю повторюваних одиниць – 1070.

5.1.2 Колокації з лексемою *result* у корпусі BNC. Реєстр атрибутивних колокацій з лексемою *result* (Attr + N_{result}), вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC, представлено 500 неповторюваними одиницями із загальною кількістю вживань 2191. На матеріалі цього реєстру було встановлено 25 типів результату / ефекту.

Найвищу частотність з прикметників, що вживаються з лексемою **result**, виявили такі одиниці, як: *direct* – 225; *likely* – 108; *net* – 97; *final* – 95; *good* – 75; *positive* – 58; *inevitable* – 56; *overall* – 43; *similar* – 40; *desired* – 38; *best* – 30; *different* – 29; *important* – 23; *better* – 22; *general*, *immediate* та *negative* – по 21; *right* – 20.

Проілюструємо:

– колокації з прикметником *direct*:

*It is totally unacceptable that people should be sacked as a **direct result** of being sick. Both measures are a **direct result** of the Prime Minister's Citizen's Charter initiative (BNC);*

– колокації з прикметником *final*:

*However, the election will be desperately close and the **final result** may not be known until the last constituencies' counts are declared tomorrow. Much depends on the national picture but the **final result** will be close (BNC);*

– колокації з прикметником *inevitable*:

*He insisted: 'The **inevitable result** of proportional representation is coalition government. Attempts at intervention in China's domestic affairs were the **inevitable result** of this turmoil (BNC).*

Частотність одного прикметника складає 18: *fair*;

двох прикметників – 17: *excellent, only*;

двох прикметників – 16: *worst, indirect*;

одного – 15: *satisfactory*;

двох – 14: *natural, disappointing*;

двох – 13: *finished, significant*;

трьох – 12: *possible, following, main*;

трьох – 11: *actual, bad, particular*;

двох – 10: *successful, unfortunate*;

шістьох – 9: *unlikely, practical, interesting, key, further, great*;

трьох – 8: *correct, poor, unexpected*;

дванадцяти – 7: *surprising, previous, national, null, opposite, other, remarkable, required, probable, cumulative, eventual, acceptable*;

восьми – 6: *common, desirable, local, reasonable, single, striking, obvious, predictable*;

десяти – 5: *professional, typical usual, logical, new, happy, inconclusive, devastating, decisive, early*;

дев'ятнадцяти – 4: *expected, definite, Danish, combined, close, basic, certain, anomalous, improved, impressive, freak, favourable, major, liable, useful, serious, precise, odd, optimum;*

сорока шести – 3: *necessary, observed, normal, outstanding, paradoxical, perverse, pleasing, representative, sole, substantial, present, satisfying, wrong, unreasonable, visible, visual, ultimate, theoretical, just, latest, legal, indecisive, initial, musical, exact, financial, functional, ideal, identical, incidental, apparent, automatic, accurate, above, absurd, amazing, beneficial, clear, chief, concrete, cosmetic, decent, dire, extraordinary, effective, electoral;*

вісімдесяти семи – 2: *economic, distinctive, dramatic, dynamic, earlier, experimental, evident, equivalent, exceptional, disastrous, corrected, creditable, crucial, convincing, contractual, contrary, binding, bizarre, adverse, accidental, approximate, inc, incorrect, greatest, harsh, highest, finest, German, given, frequent, foreseeable, fairest, familiar, n-bit, miserable, lower, mental, mere, long-lasting, long-term, invariable, inexorable, late, large, tragic, tangible, true, uncommon, vital, unsatisfactory, unique, universal, valuable, wonderful, worse, Scottish, round, powerful, real, published, proportionate, recent, qualitative, strange, standard, smooth, smoother, social, specific, spurious, simple, severe, secondary, pleasurable, plausible, physical, perfect, predicted, principal, political, pre-tax, likeliest, neater, original, official, occasional, ominous;*

решти двохсот сімдесяти чотирьох прикметників частотність складає 1: *one-off, one-way, outer-ring, oversize, overt, panegyric, old, not-surprising, notable, nuclear, negligent, numeric, numerical, numerous, postoperative, potential, printed, private, preliminary, predetermined, personal, patchy, pathological, pelleted, physiological, picturesque, pincurled, planned, pleased, poetic, sensational, sensible, separate, side-stepping'can, skewed, solid, sophisticated, sorry, Spanish, special, squalid, stable, staggering, spectacular, spontaneous, startling, static, strong, stronger, student-module, stunning, subsequent, quieter, radical, random, rare, reflex, relative, public, pure, putative, presumptive, replacive, respectable, reverse, revolutionary, rhetorical, Ricardian, ridiculous, rounding,*

saddest, rigueur, second-guess, scientific, various, year-end, unknown, valid, unsuccessful, untreated, unusual, urgent, volatile, weaker, weekly, well-aimed, widening, winning, unconscious, underlying, undesirable, unequivocal, unfair, unforeseen, unhelpful, unintended, unlucky, unmediated, unnecessary, unofficial, unplanned, unpleasant, unpredictable, transient, tremendous, unacceptable, unclear, thermal, thick, thin, thumping, tissue-typing, tolerable, swiss, syntactic, supposed, sure, largest, larval, lasting, known, intriguing, lent, liberal, lighter, living, individual, industrialized, inequitable, inescapable, invisible, ironic, jagged, insensible, intended, inter-related, longer, longer-lasting, looking, lop-sided, lopsided, lousy, low, marketable, Martin-esque, marvelous, maximum, meaningful, long, local-election, local-government, miraculous, ludicrous, lumpy, mixed, nine-month, no-kill, non-binding, non-zero, nonsensical, nontrivial, norm-referenced, famous, fantastic, fascinating, fairish, false, fairer, fine, firm, flattering, flexible, forgiving, fortuitous, fractional-order, freshwater, full, full-year, gleaming, glossy, glycosylated, fundamental, historic, hoped-for, human, hurling, hygienic, helpless, high, higher, group-theoretic, guarded, genuine, graded, incredible, inconvenient, incoherent, identifiable, ideological, idiosyncratic, illogical, improbable, harmless, harmonic, architectural, argumentative, artificial, astonishing, appealing, anti-clockwise, available, average, awful, balanced, bald, bare, acoustic-phonetic, 2n-bit, aberrant, abnormal, aesthetic, afraid, aggregated, alarming, ambiguous, amended, amusing, angiographic, bottom, bottom-line, British, busy, calibrated, capitalist, carboniferous, casual, central, biological, chemical, chromosomal, civil, classic, clearer, clinical, closer, closest, communicative, comparable, comparative, competent, complete, complicating, conclusive, controversial, congenial, consistent, contra-intuitive, curious, current, corresponding, counterintuitive, disciplinary, dismal, detachable, definitive, degenerative, delightful, demographic, deplorable, exciting, exclusive, European, evolutionary.

Проілюструємо 25 типів результату / ефекту на матеріалі сформованого реєстру:

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь, атрибутивна частина якого представлена 38 неповторюваними прикметниками: *professional* (5), *cosmetic* (3), *electoral* (3), *financial* (3), *legal* (3), *musical* (3), *economic* (2), *n-bit* (2), *official* (2), *political* (2), *social* (2), *2n-bit*, *acoustic-phonetic*, *aesthetic*, *angiographic*, *architectural*, *biological*, *capitalist*, *carboniferous*, *chemical*, *chromosomal*, *civil*, *freshwater (in ecology)*, *glycosylated*, *industrialized*, *larval*, *marketable*, *Martin-esque*, *nuclear*, *numeric*, *numerical*, *poetic*, *public*, *Ricardian (hypothesis in economics)*, *rigueur (philosophy, society)*, *scientific*, *syntactic*, *unofficial*;

за вказівкою на узагальненість – 35 неповторюваними прикметниками: *overall* (43), *general* (21), *common* (6), *typical* (5), *usual* (5), *odd* (4), *optimum* (4), *automatic* (3), *representative* (3), *normal* (3), *mere* (2), *proportionate* (2), *qualitative* (2), *simple* (2), *specific* (2), *standard* (2), *uncommon* (2), *universal* (2), *abnormal*, *artificial*, *available*, *average*, *balanced*, *casual*, *classic*, *full*, *harmonic*, *human*, *idiosyncratic*, *nontrivial*, *norm-referenced*, *patchy*, *sophisticated*, *special*, *unusual*;

за вказівкою на спрямованість – 24 неповторюваними прикметниками: *practical* (9), *useful* (4), *functional* (3), *theoretical* (3), *experimental* (2), *mental* (2), *physical* (2), *anti-clockwise*, *communicative*, *demographic*, *disciplinary*, *group-theoretic*, *helpless*, *hygienic*, *ideological*, *ironic*, *lopsided*, *lop-sided*, *one-way*, *panegyric*, *physiological*, *student-module*, *unhelpful*, *well-aimed*;

за вказівкою на результативність – 38 неповторюваними прикметником: *disappointing* (14), *successful* (10), *eventual* (7), *surprising* (7), *striking* (6), *devastating* (5), *impressive* (4), *improved* (4), *amazing* (3), *beneficial* (3), *dire* (3), *effective* (3), *pleasing* (3), *satisfying* (3), *contractual* (2), *corrected* (2), *disastrous* (2), *dramatic* (2), *ominous* (2), *pleasurable* (2), *tragic* (2), *afraid*, *alarming*, *amended*, *complicating*, *degenerative*, *dismal*, *flattering*, *forgiving*, *harmless*, *intriguing*, *pathological*, *side-stepping'can*, *sorry*, *staggering*, *startling*, *stunning*, *winning*;

за різновидом впливу – 19 неповторюваними прикметниками: *similar* (40), *combined* (4), *identical* (3), *equivalent* (2), *familiar* (2), *fractional-order*,

hurling, jagged, lent, lumpy, mixed, pelleted, pincurled, reflex, replacive, thermal, tissue-typing, transient, volatile;

за ступенем впливу – 14 неповторюваними прикметниками: *null (7), decisive (5), indecisive (3), harsh (2), severe (2), liberal, lighter, non-zero, quieter, radical, strong, stronger, thumping, weaker;*

за ступенем означеності – 17 неповторюваними прикметниками: *particular (11), certain (4), definite (4), precise (4), concrete (3), exact (3), approximate (2), given (2), neater (2), round (2), definitive, detachable, identifiable, individual, rounding, separate, sure;*

за ступенем достовірності – 13 неповторюваними прикметниками: *liable (4), convincing (2), creditable (2), plausible (2), spurious (2), true (2), argumentative, calibrated, clinical, incredible, inequitable, unfair, valid;*

за ступенем задіяності – 12 неповторюваними прикметниками: *binding (2), inc. (2), busy, comparable, congenial, corresponding, exclusive, false, inter-related, no-kill, non-binding, relative;*

за тривалістю – 7 неповторюваними прикметниками: *long-lasting (2), long-term (2), consistent, lasting, long, longer, longer-lasting;*

за ступенем сприйняття – 21 неповторюваними прикметниками: *acceptable (7), apparent (3), observed (3), present (3), visible (3), visual (3), published (2), tangible (2), ambiguous, insensible, invisible, looking, notable, printed, rhetorical, spectacular, tolerable, unacceptable, unclear, unconscious, unequivocal;*

за вказівкою на джерело – 9 неповторюваними прикметниками: *Danish (4), German (2), original (2), Scottish (2), British, European, genuine, Spanish, Swiss;*

за розміром – 17 неповторюваними прикметниками: *great (9), greatest (2), highest (2), large (2), lower (2), bottom, bottom-line, high, higher, largest, low, maximum, oversize, thick, thin, tremendous, widening;*

за ступенем значущості – 23 неповторюваними прикметниками: *important (23), significant (13), main (12), key (9), major (4), serious (4), chief (3),*

extraordinary (3), outstanding (3), substantial (3), crucial (2), powerful (2), principal (2), secondary (2), valuable (2), vital (2), central, fundamental, meaningful, numerous, respectable, sensational, underlying;

за різновидом локації – 5 неповторюваними прикметниками: *national (7), local (6), local-election, local-government, outer-ring;*

за ступенем необхідності – 3 неповторюваними прикметниками: *required (7), necessary (3), unnecessary;*

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 77 неповторюваними прикметниками: *net (97), good (75), positive (58), best (30), better (22), negative (21), right (20), fair (18), excellent (17), worst (16), satisfactory (15), bad (11), unfortunate (10), interesting (9), correct (8), poor (8), remarkable (7), reasonable (6), happy (5), favourable (4), freak (4), odd (4), absurd (3), accurate (3), clear (3), decent (3), ideal (3), just (3), unreasonable (3), wrong (3), fairest (2), finest (2), incorrect (2), miserable (2), perfect (2), smooth (2), smoother (2), strange (2), unsatisfactory (2), wonderful (2), worse (2), amusing, appealing, astonishing, awful, bald, bare, clearer, comparative, competent, curious, delightful, deplorable, exciting, fairer, fairish, fantastic, fascinating, fine, fortuitous, gleaming, glossy, inconvenient, lousy, ludicrous, marvelous, miraculous, negligent, nonsensical, picturesque, pleased, pure, ridiculous, saddest, sensible, squalid, unjust, unlucky, unpleasant, unsuccessful;*

за ступенем очікування / передбачуваності – 37 неповторюваними прикметниками: *different (29), natural (14), unexpected (8), opposite (7), other (7), obvious (6), predictable (6), anomalous (4), expected (4), paradoxical (3), perverse (3), adverse (2), contrary (2), distinctive (2), evident (2), exceptional (2), foreseeable (2), predicted (2), aberrant, contra-intuitive, controversial, counterintuitive, exclusive, famous, hoped-for, illogical, known, not-surprising, overt, predetermined, putative, reverse, skewed, unforeseen, unknown, unpredictable, various;*

за ступенем контрольованості – 18 неповторюваними прикметниками: *inevitable (56), desired (38), desirable (6), incidental (3), accidental (2), inexorable*

(2), *invariable* (2), *flexible*, *graded*, *guarded*, *inescapable*, *intended*, *planned*, *random*, *spontaneous*, *undesirable*, *unintended*, *unplanned*;

за ступенем посередництва – 3 неповторюваними прикметниками: *direct* (225), *indirect* (16), *unmediated*;

за порядком слідування – 20 неповторюваними прикметниками: *immediate* (21), *following* (12), *further* (9), *previous* (7), *logical* (5), *close* (4), *above* (3), *latest* (3), *earlier* (2), *late* (2), *recent* (2), *closer*, *closest*, *historic*, *incoherent*, *preliminary*, *second-guess*, *subsequent*, *urgent*, *year-end*;

за ступенем можливості – 15 неповторюваними прикметниками: *likely* (108), *only* (17), *possible* (12), *actual* (11), *unlikely* (9), *probable* (7), *sole* (3), *bizarre* (2), *likeliest* (2), *real* (2), *unique* (2), *improbable*, *potential*, *presumptive*, *supposed*;

за частотністю – 8 неповторюваними прикметниками: *cumulative* (7), *single* (6), *frequent* (2), *occasional* (2), *aggregated*, *one-off*, *rare*, *weekly*;

за вказівкою на стадію розвитку – 25 неповторюваними прикметниками: *final* (95), *finished* (13), *early* (5), *inconclusive* (5), *new* (5), *basic* (4), *initial* (3), *ultimate* (3), *dynamic* (2), *pre-tax* (2), *complete*, *conclusive*, *current*, *evolutionary*, *firm*, *full-year*, *living*, *nine-month*, *old*, *postoperative*, *revolutionary*, *solid*, *stable*, *static*, *untreated*;

за приналежністю – 2 неповторюваними прикметниками: *personal*, *private*.

Таким чином, на базі реєстру атрибутивних колокацій з лексемою *result* (Attr + N_{result}), вилучених з BNC, встановлено і проілюстровано 25 типів результату / ефекту. Найбільш розгалуженим типом виявився за типом оцінки (позитивна / негативна), оскільки представлений 77 неповторюваними прикметниками; за кількістю повторюваних одиниць – 550.

5.1.3 Колокації з лексемою *consequence* у корпусі BNC. Реєстр атрибутивних колокацій з лексемою *consequence* (Attr + N_{consequence}), вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC, репрезентовано 219 різними одиницями

із загальною кількістю вживань 793. На матеріалі цього реєстру було встановлено 22 типи ефекту.

Найвищу частотність з прикметників, що вживаються безпосередньо з лексемою *consequence*, демонструють дві одиниці: *direct* (70) та *inevitable* (68).

Проілюструємо:

– колокації з прикметником *direct*:

*It is **direct consequence** of the imposition of the Poll Tax. Each operator adds a single new fact which is a **direct consequence** of what is known already* (BNC);

– колокації з прикметником *inevitable*:

*London has more doctors or hospital beds and more disease: it is an **inevitable consequence** of the social conditions in London. This is partly the **inevitable consequence** of gender being socially constructed* (BNC).

Високочастотними у складі колокацій з лексемою *consequence* також є такі прикметники: *little* – 41; *natural* – 40; *important* – 33; *further* – 28; *logical* – 27; *necessary* – 22, наприклад: *The **logical consequence** of this is that they will on occasion play unattractive parts! Perhaps this reflects my rule that dumbness is the **logical consequence** of being deaf* (BNC).

Частотність одного прикметника складає 14: *immediate*;

частотність двох прикметників складає 12: *great, unintended*;

частотність трьох прикметників складає 9: *obvious, practical, real*;

частотність ще трьох прикметників складає 8: *probable, political, major*;

частотність п'ятьох прикметників складає 7: *main, likely, only, unfortunate, serious*;

частотність чотирьох прикметників складає 6: *secondary, other, possible, interesting*;

лише 2 прикметники характеризуються частотністю 5: *physical, causal*;

частотність восьми прикметників складає 4: *disastrous, greater, related, particular, late, significant, social, unexpected*;

частотність чотирнадцяти прикметників складає 3: *unforeseen, unavoidable, simple, long, indirect, paradoxical, negative, minor, normal, general, consistent, crucial, certain, automatic*;

частотність тридцяти п'яти прикметників складає 2: *actual, additional, curious, correlated, historical, fortuitous, fundamental, harmful, disturbing, dramatic, morphological, partial, positive, potential, predictable, attractive, inescapable, inadvertent, incidental, irrecoverable, long-term, longer-term, legal, intentional, regrettable, sceptical, remote, testable, tragic, twofold, ultimate, straightforward, usual, vital, small*.

Частотність решти прикметників (134 із загальної кількості 219) складає лише 1, як-от: *warmer, welcome, worst, uncomfortable, undesirable, undesired, undoubted, uniform, unintentional, unjust, unlikely, unplanned, unpleasant, unremarked, urgent, useful, strict, substantial, substantive, subtle, surprising, symptomatic, syntactic, temporary, unappealing, trivial, tiresome, shattering, rewarding, ridiculous, sad, scant, semantic, single, slight, societal, sole, specific, startling, local, mathematical, measurable, mere, limited, literary, ludicrous, lasting, intra-language, ironic, inexorable, informational, infrequent, inseparable, intellectual, intended, incompetent, ineluctable, pregnant, physiological, pleiotropic, remarkable, real-life, procedural, profound, psychic, punitive, rare, rational, payable, perpetual, operational, osmotic, odd, oddest, notable, net, dubious, durable, dying, early, economic, embarrassing, empirical, environmental, epistemological, equal, eventual, evident, evolutionary, explicit, external, extra, extreme, false, far-reaching, far-moved, fascinating, final, foreseeable, high, human, immense, given, global, grave, greatest, happy, costly, counter-intuitive, constitutional, discernible, distinctive, dangerous, defined, deformed, desirable, detrimental, different, alleged, analytical, apprehended, added, absurd, accepted, aversive, bad, bitter, busy, cancerous, chief, classic, clear, common, considerable*.

Укладання реєстру атрибутивних колокацій з лексемою *consequence* (Attr + N_{consequence}), вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC, дало змогу встановити 22 типи наслідку / ефекту, а саме:

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь, репрезентований 14 неповторюваними прикметниками: *political* (8), *social* (4), *legal* (2), *morphological* (2), *constitutional*, *environmental*, *economic*, *literary*, *mathematical*, *osmotic*, *pleiotropic*, *psychic*, *semantic*, *societal*, *syntactic*;

за вказівкою на узагальненість – 14 неповторюваними прикметниками: *automatic* (3), *general* (3), *normal* (3), *simple* (3), *twofold* (2), *usual* (2), *analytical*, *classic*, *common*, *human*, *mere*, *profound*, *specific*, *trivial*;

за вказівкою на спрямованість – 16 неповторюваними прикметниками: *practical* (9), *physical* (5), *empirical*, *epistemological*, *informational*, *intellectual*, *intra-language*, *ironic*, *operational*, *payable*, *physiological*, *procedural*, *rational*, *uniform*, *useful*, *welcome*;

за вказівкою на результативність – 18 неповторюваними прикметниками: *disastrous* (4), *disturbing* (2), *dramatic* (2), *harmful* (2), *regrettable* (2), *tragic* (2), *cancerous*, *dangerous*, *detrimental*, *embarrassing*, *eventual*, *inexorable*, *punitive*, *rewarding*, *shattering*, *startling*, *surprising*, *tiresome*;

за різновидом впливу – 2 неповторюваними прикметниками: *equal*, *pregnant*;

за ступенем впливу – 6 неповторюваними прикметником: *irrecoverable* (2), *limited*, *slight*, *strict*, *subtle*, *warmer*;

за ступенем означеності – 6 неповторюваними прикметниками: *particular* (4), *certain* (3), *partial* (2), *defined*, *dubious*, *given*;

за ступенем достовірності – немає;

за ступенем задіяності – 6 неповторюваними прикметниками: *related* (4), *correlated* (2), *busy*, *false*, *inseparable*, *symptomatic*;

за тривалістю – 7 неповторюваними прикметниками: *consistent* (3), *long* (3), *longer-term* (2), *long-term* (2), *durable*, *lasting*, *perpetual*;

за ступенем сприйняття – 5 неповторюваними прикметниками: *accepted*, *discernible*, *explicit*, *notable*, *unremarked*;

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – 9 неповторюваними прикметниками: *little (41), great (12), greater (4), small (2), greatest, high, immense, measurable, scant;*

за ступенем значущості – 17 неповторюваними прикметниками: *important (33), major (18), main (7), serious (7), secondary (6), significant (4), minor (3), crucial (3), fundamental (2), vital (2), chief, considerable, costly, far-reaching, grave, substantial, substantive;*

за різновидом локації – 3 неповторюваними прикметниками: *external, global, local;*

за ступенем необхідності – 1 неповторюваним прикметником: *necessary (22);*

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 29 неповторюваними прикметниками: *unfortunate (7), interesting (6), negative (3), attractive (2), curious (2), fortuitous (2), positive (2), sceptical (2), absurd, aversive, bad, bitter, clear, fascinating, happy, incompetent, ludicrous, net, odd, oddest, remarkable, ridiculous, sad, unappealing, uncomfortable, unpleasant, worst;*

за ступенем очікування / передбачуваності – 17 неповторюваними прикметниками: *natural (40), obvious (9), other (6), unexpected (4), paradoxical (3), unforeseen (3), additional (2), predictable (2), added, counter-intuitive, deformed, different, distinctive, evident, extra, foreseeable, undoubted;*

за ступенем контрольованості – 16 неповторюваними прикметниками: *inevitable (68), unintended (12), unavoidable (3), inadvertent (2), incidental (2), inescapable (2), intentional (2), testable (2), desirable, extreme, ineluctable, intended, undesirable, undesired, unintentional, unplanned;*

за ступенем посередництва) – 3 неповторюваними прикметниками: *direct (70), indirect (3), straightforward (2);*

за порядком слідування – 8 неповторюваними прикметниками: *further (28), logical (27), immediate (14), causal (5), late (4), historical (2), remote (2), urgent;*

за ступенем можливості – 11 неповторюваними прикметниками: *real* (9), *probable* (8), *likely* (7), *only* (7), *possible* (6), *actual* (2), *potential* (2), *alleged*, *real-life*, *sole*, *unlikely*;

за частотністю – 4 неповторюваними прикметниками: *infrequent*, *rare*, *single*, *temporary*;

за вказівкою на стадію розвитку – 7 неповторюваним прикметником: *ultimate* (2), *apprehended*, *dying*, *early*, *evolutionary*, *far-moved*, *final*;

за приналежністю – немає.

Найбільш розгалуженим типом виявився за типом оцінки (позитивна / негативна), позаяк репрезентований 29 неповторюваними прикметниками; проте за кількістю повторюваних одиниць найчисленнішим є тип за ступенем контрольованості – 101 колокація.

Узагальнені дані щодо наявності лівобічних атрибутивних колокацій з аналізованими лексемами *effect*, *result* і *consequence* у підкорпусі наукових текстів Британського національного корпусу BNC за усіма 25 встановленими нами типами представлено в таблиці Е.1 у Додатку Е.

Отже, на основі колокацій з лексемою *effect* виявлено 25 типів, з лексемою *result* – 25 типів, з лексемою *consequence* – 22 типи.

З узагальненими даними щодо повного реєстру встановленого атрибутивного наповнення лівобічних колокацій з розподілом за типами (в алфавітному порядку), а також кількісного розподілу вживання лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence* у підкорпусі наукових текстів Британського національного корпусу BNC можна ознайомитися в Додатку Е – Е. 2.

5.2 Атрибутивні колокації з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* у Корпусі української мови Mova.info

Портал мова (Mova.info), на якому розміщено Корпус української мови, наразі не має текстів ані з психології, ані з економіки в чистому вигляді, щоб

можна було зіставити отримані результати з тими, що вже отримано на матеріалі психологічного та економічного дискурсу. Проте він пропонує такі розділи (підкорпуси), як *публіцистика* та *наукові тексти*, хоча й без подальшого розподілу за сферами / галузями. Наприклад, аналіз підкорпусу наукових текстів дав змогу ідентифікувати такі колокації для лексеми *ефект* (типи словосполучень розглядаються лише із самостійними частинами мови і наводяться з оригінальними знаками пунктуації і написанням):

з лівобічним сполученням –

прикметник: *звуконаслідувальний, конотаційний, комічно-сатиричний, притаманний, спільний, стилістичний, експресивний, сугестивний, званий, переконувальний, термогальваноманітний, гальванотермоманітний, польовий, досягнутий, терапевтичний, більший, материнський, певний, динамізуючий, значний, лінгвостилістичний, потрібний, депресивний, зворотний, психологічний, негативний, пристосовний, нульовий, релаксаційний, зовнішній, виражений, виховний, біолокаційний, додатковий, багатосторонній, прямий, розвиваючий, стимулюючий, інгібіційний, бінауральний, побічний, смертельний, військовий, парниковий, дивовижний, соціальний, гарантований, загальний, відносний, чистий, очікуваний, значніший, головний, організаційний, регіональний, економічний, технічний, мобілізуючий, обмежений, потужний, рекреаційний, парадигмальний, катастрофічний, відчутний, можливий, макроеволюційний, біосферний, мутагенний, формотворчий, еволюційний, кумулятивний, екологічний, тепловий, масовий, краєвий, менший, хороший, протилежний, корисний, сумарний, добрий, схожий, потрібний, синергетичний, сингулярний;*

дієслово: *досягається, дає, спричиняє, пояснює, пояснюється, стоїте, створити, створювало, створює, спостерігати, використати, породити, є, був, оцінити, розраховується, подолати, нейтралізувати, підтверджують;*

іменник: *dilutive effect* -, зворотів, винаходу, експерименту, мімози, тварин, людини (, процесу (,); гала-ефект (, конкретності, прошарках, корабля, моделі, , результат (, арсеналів, , видів (, перевтілення;

займенник: *такий, цей, них, чого, якою, усім, інших, той*;

числівник: *один*.

Що стосується **правобічних** колокацій, то на увагу заслуговують сполучення з:

іменником: *новизни, скоромовки, впливу, вечірки, промови, розводження, поля, ;обертання, Едісона, голограми, дії, ореолу, переносу, довжини, звичності, краю, переваги, запам'ятовування, розміру, Флінна, іронічності, взаємодії, отримання, перенесення, навчання, складності, присутності, самоаналізу, :серце, групи, – здатність, іронічності, кінострічки, достовірності, знеболювання, розтріювання, відкриття, розтроювання, потяги, поляризації, метелика, мультиколінеарності, Слуцького, асиметрії, шуму, створення, заміщення, витрат, управління, коефіцієнт, функціонування, екологізація, використання, – виникнення, особливостями, опромінення, загару, ,зооценоз, дії, “надсоціалізації”, “спротиву, латентності, вовкулака”, фільтра, гада”;*

прикметником: *фонетичної, однозвучних, невиправданих, передбаченої, – гальванотермомагнітний, ;пористий, “авторського, соціального, ,внутрішню, пришивидшеного, стресового, навчально-виховних, зустрічної, супероптимальної, ,внутрішню, більшої, гравітаційної, своєрідної, відсутній, неідентифікованих, “інституційної, неминучий, сумірний, людської, подібний, компонентних, локальних, правового;*

дієсловом: *може, можуть, мають, має, полягає, зростатиме, зберігається, спостерігається, зникає, порівняли, перетворив, відмічається, досягається, являє, ”запропонував, дає, дають, даватиме;*

займенником: *такої, ,що, яких, який, якої, його, сам, цього;*

числівником: *трьох*.

Використовуючи результати пошуку усього двох сторінок з *Корпусу української мови* (Mova.info), нам вдалося виявити 13 типів ефекту, об'єктивовані в українській мові:

- 1) за різновидом впливу: *синергетичний, парниковий*;
- 2) за вказівкою на узагальненість / приналежність: *цей, той, який, такий, такий же, той самий, інший, так званий, їхній, його, свій, однаковий, характерний*;
- 3) за вказівкою на узагальненість: *сумарний, кумулятивний, загальний*;
- 4) за типом оцінки: позитивної – *позитивний, найкращий, чарівний, мобілізуючий, оздоровчий, терапевтичний*; негативної: *негативний, руйнівний, негативного впливу*; нейтральної: *нульовий*;
- 5) за ступенем сприйняття: *реальний, відчутний, певний*; **ефект** вже *помітний* (глибина 2: *вже*), *відчутний* (глибина 2: *досить*), *незначний* (глибина 2: *був*);
- б) за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь: *економічний, антикорупційний, фінансовий*;
- 7) за тривалістю: *короткостроковий, довготривалий, відкладений*;
- 8) за розміром: *величезний, максимальний, повний, більший, частковий*;
- 9) за ступенем очікування / передбачуваності: *протилежний* (глибина 3: *може бути*; глибина 2: *виявився*), *зворотний* (глибина 3: *може бути*);
- 10) за різновидом дії: *ефект пружини, бомби, вибуху (інформаційної бомби), консолідації, доміно, поїзда, глобального потепління, «тремтячої камери», бойового “Граду”, надтекучості, шлюбу, освоєння, синергії та взаємного посилення, плацебо, календарних днів* (4);
- 11) за ступенем задіяності: *присутності* (3), *аутсайдера, соцмереж*;
- 12) за вказівкою на джерело: *від самоорганізації, від відкриття ринку*,
- 13) за вказівкою на спрямованість: *для економіки, для бюджету*.

Однак, з метою отримання найоб'єктивніших результатів було вирішено так само, як і для англійської мови, опрацювати усі лівобічні атрибутивні колокації, щоб зберегти однорідність ілюстративної вибірки. Відтак, типи

ефекту було встановлено на основі вилучених з підкорпусів публіцистичних і наукових текстів *порталу Мова* атрибутивних колокацій: Attr + N_{ефект}, Attr + N_{результат}, Attr + N_{наслідок}, з подальшим визначенням найтиповіших комбінацій. Зважаючи на менший обсяг Корпусу української мови порівняно з BNC, ми зробили суцільну вибірку лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *ефект*, *результат*, *наслідок* з підкорпусів *публіцистика* та *наукові тексти* та опрацювали їх вручну за тим самим алгоритмом, що автоматично закладений в опції BNC.

5.2.1 Колокації з лексемою *ефект* у корпусі *Mova.info*. Укладений на основі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти* реєстр включає два списки лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *ефект* (Attr + N_{ефект}) – 144 і 237 одиниць відповідно. На матеріалі підкорпусу *публіцистика* встановлено 19 типів ефекту, а саме:

тип за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь репрезентовано 11 неповторюваними одиницями: *економічний (14)*, *соціальний (2)*, *гуманітарний*, *екологічний*, *емоційний*, *комерційний*, *комічний*, *публічний*, *соціально-економічний*, *ціновий*, *юридичний*;

за вказівкою на узагальненість – 5 неповторюваними одиницями: *загальний*, *примітивний*, *своєрідний*, *сукупний*, *характерний*;

за вказівкою на спрямованість – 2 неповторюваними одиницями: *антикорупційний (2)*, *антикризовий*;

за вказівкою на результативність – 9 неповторюваними одиницями: *парниковий (5)*, *терапевтичний (2)*, *лікувальний*, *мобілізуєчий*, *ревальваційний*, *розвивальний*, *стимулюєчий*, *стримуєчий*, *цілюєчий*;

за різновидом впливу – 5 неповторюваними одиницями: *синергетичний (3)*, *імпульсивний*, *маятниковий*, *мультиплікативний*, *подібний*;

за ступенем впливу – 4 неповторюваними одиницями: *максимальний (3)*, *(дуже) сильний*, *(дуже) шкідливий*, *сильний*;

за ступенем означеності – 8 неповторюваними одиницями: *який (2), певний, саме цей, такий, той, той самий, цей, частковий;*

за ступенем достовірності – немає;

за ступенем задіяності – 1 неповторювана одиниця: *так званий (3);*

за тривалістю – 3 неповторюваними одиницями: *короткостроковий (2), довготривалий, короткочасний;*

за ступенем сприйняття – 2 неповторюваними одиницями: *відчутний, отриманий;*

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – 5 неповторюваними одиницями: *колосальний (2), менший (2), дуже великий, обмежений, півтора разу менший;*

за ступенем значущості – 4 неповторюваними одиницями: *побічний (2), вагомий, важливий, головний;*

за різновидом локації – немає;

за ступенем необхідності – немає;

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 7 неповторюваними одиницями: *позитивний (12), негативний (9), найкращий (2), дивний, (значно) позитивніший, непоганий, чарівний;*

за ступенем очікування / передбачуваності – 4 неповторюваними одиницями: *(прямо) протилежний (3), зворотний (2), зворотній, інший;*

за ступенем контрольованості – немає;

за ступенем посередництва – 2 неповторюваними одиницями: *безпосередній, прямий;*

за порядком слідування – 1 неповторюваною одиницею: *відкладений;*

за ступенем можливості – 3 неповторюваними одиницями: *реальний (5), потенційний, унікальний;*

за частотністю – 5 неповторюваними одиницями: *кумулятивний (4), один, сезонний, сумарний, тимчасовий;*

за вказівкою на стадію розвитку – немає;

за приналежністю – 2 неповторюваними одиницями: *їхній, його.*

На матеріалі підкорпусу *наукові тексти* встановлено 22 типи ефекту, а саме:

тип за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь, представлений 25 неповторюваними одиницями: *економічний (8), соціальний (3), стилістичний (3), бінауральний (2), біолокаційний (2), вчинковий (2), краєвий (2), лінгвостилістичний (2), науковий (2), психологічний (2), біосферний, бюджетний, військовий, гала-ефект, гальванотермомагнітний, екологічний, комічний, комічно-сатиричний, магнітний, мовленнєвий, мовний, політичний, психокорекційний, рекреаційний, термогальванотехнічний*;

за вказівкою на узагальненість – 7 неповторюваними одиницями: *загальний (3), автоматичний, (добре) відомий, неповторний, парадигмальний, спільний, сукупний*;

за вказівкою на спрямованість – 9 неповторюваними одиницями: *післядійовий (4), практичний (4), виховний (2), дослідницький (2), материнський, організаційний, польовий, спеціально створений, формотворчий*;

за вказівкою на результативність – 18 неповторюваними одиницями: *парниковий (5), терапевтичний (5), dilutive effect (2), динамізуючий (2), катартичний (2), охолоджувальний (2), соціально корисний (2), тепловий (2), депресивний, інгібіційний, катастрофічний, мобілізуючий, мутагенний, перлокутивний, релаксаційний, смертельний, стимулюючий, сугестивний*;

за різновидом впливу – 7 неповторюваними одиницями: *масовий (8), багатосторонній (2), синергетичний (2), анатропогенний, звуконаслідувальний, зовнішній, схожий*;

за ступенем впливу – 5 неповторюваними одиницями: *нульовий (2), (більш) потужний, найпотужніший, підвищений, потужний*;

за ступенем означеності – 5 неповторюваними одиницями: *цей (7), певний (3), такий (2), згаданий, той*;

за ступенем достовірності – 1 неповторюваною одиницею *переконувальний (2)*;

за ступенем задіяності – 5 неповторюваними одиницями: *конотаційний (3), так званий (3), відповідний (2), пристосовний, притаманний;*

за тривалістю – немає;

за ступенем сприйняття – 6 неповторюваними одиницями: *експресивний (5), звуковий (3), виражений, яскраво виражений, відчутний, національно маркований;*

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – 6 неповторюваними одиницями: *більший (4), найбільший (4), вищий (2), великий, не менший, обмежений;*

за ступенем значущості – 7 неповторюваними одиницями: *значний (3), побічний (2), вагомий, головний, значніший, істотний, серйозний;*

за різновидом локації – 1 неповторюваною одиницею *регіональний;*

за ступенем необхідності – 2 неповторюваними одиницями: *потрібний (2), належний;*

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 7 неповторюваними одиницями: *позитивний (6), негативний (5), хороший (4), дивовижний, добрий, (надзвичайно) негативний, яскравий;*

за ступенем очікування / передбачуваності – 5 неповторюваними одиницями: *зворотний (5), додатковий (4), гарантований, несподіваний, протилежний;*

за ступенем контрольованості – 2 неповторюваними одиницями: *нестримний, оптимальний;*

за ступенем посередництва – 1 неповторюваною одиницею *прямий (2);*

за порядком слідування – немає;

за ступенем можливості – 1 неповторюваною одиницею *можливий (2);*

за частотністю – 4 неповторюваними одиницями: *кумулятивний (4), один (2), річний, сумарний;*

за вказівкою на стадію розвитку – 3 неповторюваними одиницями: *еволюційний, макроеволюційний, розвиваючий;*

за приналежністю – 1 неповторюваною одиницею *їхній.*

Таким чином, на основі спільного реєстру колокацій Attr + N_{ефект}, укладеного на матеріалі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти*, ідентифіковано 24 типи ефекту, об'єктивовані в українській мові.

5.2.2 Колокації з лексемою *результат* у корпусі Mova.info. Укладений на основі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти* реєстр включає два списки лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *результат* (Attr + N_{результат}) – 531 і 284 одиниці відповідно. На базі реєстру лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *результат*, виявлених на основі *публіцистичних текстів*, було встановлено 20 типів результату / ефекту (у дужках зазначено кількість повторюваних колокацій):

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь представлений
2 неповторюваними лексемами: *фінансовий* (5), *політичний*;

за вказівкою на узагальненість – 2 неповторюваними лексемами:
загальний (6), *нетрадиційний*;

за вказівкою на спрямованість – 1 неповторюваною лексемою:
конструктивний;

за вказівкою на результативність – 11 неповторюваними одиницями:
остаточний (29), *підсумковий* (4), *срібний* (4), *провальний* (2), *успішний* (2),
дивовижний, *ефективний*, *отриманий*, *переможний*, *показовий*, *рекордний*
(для ринка);

за різновидом впливу – 2 неповторюваними лексемами: *подібний* (7),
аналогічний;

за ступенем впливу – 1 неповторюваною лексемою: *нульовий* (2);

за ступенем означеності – 12 неповторюваними одиницями: *такий* (22),
який (21), *неоднозначний* (18), *цей* (10), *особистий* (3), *той* (2), *конкретний* (2),
певний, *фіксований*, *двоїстий*, *індивідуальний*, *не той самий*;

за ступенем достовірності – 1 неповторюваною лексемою: *обнадійливий*;

за ступенем задіяності – немає;

за тривалістю – 1 неповторюваною лексемою: *короткочасний* (3);

за ступенем сприйняття – 2 неповторюваними лексемами: *номінальний* (5), *прийнятний*;

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – 6 неповторюваними лексемами: *найнижчий* (2), *низький* (2), *великий*, *відсотковий*, *нижчий* (від очікуваного), *обмежений*;

за ступенем значущості – 5 неповторюваними лексемами: *головний* (3), *вагомий*, *важливий*, *(найбільш) промовистий*, *основний*;

за різновидом локації – немає;

за ступенем необхідності – 1 неповторюваною лексемою: *потрібний* (2);

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 22 неповторюваними одиницями: *(дуже) високий* (46), *позитивний* (36), *кращий* (33), *найгірший* (23), *найкращий* (20), *учетверо більший* (16), *(достатньо) хороший* (11), *слабкий* (5), *негативний* (4), *гарний* (2), *гірший* (2), *мізерний* (2), *непоганий* (2), *чудовий* (2), *благополучний*, *вражаючий*, *добрий*, *захмарний*, *поганий*, *скромний*, *сумний*, *цінний*;

за ступенем очікування / передбачуваності – 10 неповторюваними одиницями: *бажаний* (15), *інший* (5), *не той* (2), *очікуваний* (2), *протилежний* (2), *такий самий* (2), *(найбільш) несподіваний*, *неочікуваний*, *такий (же)*, *чужий*;

за ступенем контрольованості – немає;

за ступенем посередництва – немає;

за порядком слідування – 12 неповторюваними одиницями: *другий* (6), *закономірний* (5), *1-й* (5), *3-й* (5), *третій* (3), *27-й*, *2-й*, *45-й*, *найближчий*, *найшвидший*, *черговий*, *четвертий*;

за ступенем можливості – 2 неповторюваними лексемами: *імовірний*, *реальний*;

за частотністю – 2 неповторюваними лексемами: *один* (15), *сумарний*;

за вказівкою на стадію розвитку – 7 неповторюваними лексемами: *кінцевий (7), перший (3), середній (2), досягнутий, останній, поточний, фінальний*;

за приналежністю – 6 неповторюваними одиницями: *свій (27), його (7), їх (3), їхній (2), її, чий*.

На основі *наукових текстів* ідентифіковано 20 типів лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *результат*:

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь репрезентований 9 неповторюваними лексемами: *психологічний (10), виховний (9), навчальний (9), електоральний (2), економічний, науковий, творчий, феноменологічний, фінансовий*;

за вказівкою на узагальненість – 3 неповторюваними лексемами: *загальний (4), інтерпретаційний (2), кожний*;

за вказівкою на спрямованість – 4 неповторюваними лексемами: *предметний (4), корисний (3), практичний (2), пізнавальний*;

за вказівкою на результативність – 7 неповторюваними лексемами: *кінцевий (37), остаточний (4), отриманий (3), одержаний (3), досягнутий, катастрофічний, сприятливий*;

за різновидом впливу – немає;

за ступенем впливу – 1 неповторюваною лексемою: *невідворотний (2)*;

за ступенем означеності – 11 неповторюваними одиницями: *цей (8), своєрідний (7), конкретний (6), певний (6), сам (4), який (4), окремий (2), такий (2), якийсь (2), якійсь (2), деякий*;

за ступенем достовірності – 1 неповторюваною лексемою: *правдоподібний*;

за ступенем задіяності – 1 неповторюваною лексемою: *відповідний*;

за тривалістю – немає;

за ступенем сприйняття – 3 неповторюваними лексемами: *відомий, усвідомлюваний, уявний*;

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – 1 неповторюваною лексемою: *максимальний*;

за ступенем значущості – 7 неповторюваними лексемами: *головний (11), змістовний (2), найважливіший (2), основний (2), побічний (2), другорядний, прикметний*;

за різновидом локації – немає;

за ступенем необхідності – 2 неповторюваними лексемами: *потрібний (3), необхідний (2)*;

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 11 неповторюваними одиницями: *негативний (7), позитивний (5), правильний (4), найкращий (4), той самий (3), добрий, ідентичний, найгірший, неприємний, пристойний, такий самий*;

за ступенем очікування / передбачуваності – 9 неповторюваними лексемами: *бажаний (6), очікуваний (6), інший (2), відмінний, запланований, намічений, небажаний, прогнозований, найбажаніший*;

за ступенем контрольованості – 1 неповторюваною лексемою: *неминучий (2)*;

за ступенем посередництва – 1 неповторюваною лексемою: *прямий*;

за порядком слідування – 3 неповторюваними лексемами: *найближчий, наступний, логічний*;

за ступенем можливості – 5 неповторюваними лексемами: *реальний (10), гіпотетичний (2), єдиний (2), імовірний, можливий*;

за частотністю – 1 неповторюваною лексемою: *один (4)*;

за вказівкою на стадію розвитку – 4 неповторюваними лексемами: *статистичний (3), новий (3), не застиглий, підсумковий*;

за приналежністю – 4 неповторюваними лексемами: *її (10), його (10), їх, свій*.

На основі спільного реєстру, укладеного на матеріалі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти*, ідентифіковано 23 типи результату / ефекту, об'єктивовані в українській мові.

5.2.3 Колокації з лексемою *наслідок* у корпусі Mova.info. Укладений на основі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти* реєстр включає два списки лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *наслідок* ($Attr + N_{\text{наслідок}}$) – 26 і 35 одиниць відповідно.

На базі реєстру з 26 лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *наслідок*, виявлених на основі *публіцистичних текстів*, було встановлено 12 типів наслідку:

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь – немає;

за вказівкою на узагальненість – немає;

за вказівкою на спрямованість представлений 1 неповторюваною одиницею: *принциповий*;

за вказівкою на результативність – 1 неповторюваною лексемою: *летальний*;

за різновидом впливу – немає;

за ступенем впливу – немає;

за ступенем означеності – 1 неповторюваною лексемою: *однозначний*;

за ступенем достовірності – немає;

за ступенем задіяності – немає;

за тривалістю – немає;

за ступенем сприйняття – немає;

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – немає;

за ступенем значущості – 1 неповторюваною лексемою: *важливий*;

за різновидом локації – немає;

за ступенем необхідності – немає;

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 1 неповторюваною лексемою: *негативний*;

за ступенем очікування / передбачуваності – 3 неповторюваними лексемами: *інший (2), природний, протилежний*;

за ступенем контрольованості – 1 неповторюваною лексемою:

неминучий;

за ступенем посередництва – 1 неповторюваною лексемою: *прямий (3);*

за порядком слідування – 3 неповторюваними лексемами: *закономірний (5), логічний (2), перший;*

за ступенем можливості – 1 неповторюваною лексемою: *реальний;*

за частотністю – 1 неповторюваною лексемою: *один;*

за вказівкою на стадію розвитку – немає;

за приналежністю – 1 неповторюваною лексемою: *їх (3).*

На основі реєстру з 35 лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *наслідок*, виявлених на базі *наукових текстів*, ідентифіковано 16 типів лівобічних атрибутивних колокацій з лексемою *наслідок*:

за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь – 2 неповторюваними лексемами: *правовий, психологічний;*

за вказівкою на узагальненість – 2 неповторюваними лексемами: *інтерпретативний, простий;*

за вказівкою на спрямованість – 1 неповторюваною лексемою: *структурний;*

за вказівкою на результативність – 2 неповторюваними лексемами: *летальний (2), злочинний;*

за різновидом впливу – немає;

за ступенем впливу – немає;

за ступенем означеності – 3 неповторюваними лексемами: *той (4), певний (2), конкретний;*

за ступенем достовірності – немає;

за ступенем задіяності – 1 неповторюваною лексемою: *відповідний;*

за тривалістю – немає;

за ступенем сприйняття – немає;

за вказівкою на джерело – немає;

за розміром – немає;

за ступенем значущості – 1 неповторюваною лексемою: *(соціально)*

цінний;

за різновидом локації – немає;

за ступенем необхідності – 1 неповторюваною лексемою: *неодмінний*;

за типом оцінки (позитивна / негативна) – 1 неповторюваною лексемою:
негативний;

за ступенем очікування / передбачуваності – 3 неповторюваними
лексемами: *бажаний, інший, передбачуваний*;

за ступенем контрольованості – немає;

за ступенем посередництва – 1 неповторюваною лексемою: *прямий*;

за порядком слідування – 2 неповторюваними лексемами: *закономірний*
(5), логічний (2);

за ступенем можливості – 1 неповторюваною лексемою: *ймовірний*;

за частотністю – 1 неповторюваною лексемою: *один (2)*;

за вказівкою на стадію розвитку – 1 неповторюваною лексемою:
частковий;

за приналежністю – 1 неповторюваною лексемою: *його*.

На основі спільного реєстру, укладеного на матеріалі підкорпусів Корпусу української мови *публіцистика* та *наукові тексти*, ідентифіковано 17 типів наслідку / ефекту, об'єктивованих в українській мові.

Узагальнені дані щодо наявності лівобічних атрибутивних колокацій з аналізованими лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* у підкорпусах *публіцистичні* та *наукові тексти* Корпусу української мови Mova.info за усіма 25 встановленими нами типами представлено в таблиці Е.3 у Додатку Е.

Отже, на основі колокацій з лексемою *ефект* виявлено 24 типи, з лексемою *результат* – 23 типи, з лексемою *наслідок* – 17 типів.

Узагальнений реєстр лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок*, укладений на основі фрагментів із публіцистичних і наукових текстів Корпусу української мови Mova.info з кількісним розподілом за типами, представлено у Додатку Е – Е.4.

5.3 Прототипна експлікація каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах

Зважаючи на той факт, що до колокацій англійської та української мов було застосовано аналогічний підхід, то в межах цієї розвідки увагу сконцентровано лише на лівобічних атрибутивних колокаціях, на базі яких встановлено універсальні й специфічні типи ефекту (результату / наслідку), відображені в обох мовах.

Опрацювання укладених реєстрів лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з BNC англійської мови, та з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок*, відібраних з Корпусу української мови Mova.info, дало змогу не лише встановити типи ефекту, вербалізовані в мовах вивчення, а й визначити вірогідні прототипи КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, об'єктивовані в аналізованих мовах.

Якщо атрибутами називати виразні, унікальні, невіддільні ознаки характеристики предмета / явища (Коваленко, 2018, с. 26), а прототип інтерпретувати як найяскравіший зразок з цілої категорії (Ковалева, 2012; Коваленко, 2018; Малинович, Малинович, 2012; Lakoff, 1987; Rosh, 1978), то, на наш розсуд, абсолютно логічним є виділення прототипів ефекту (результату / наслідку) на основі найчастотніших атрибутивних одиниць в повторюваних колокаціях з аналізованими лексемами.

Кількісний аналіз спільного реєстру атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з підкорпусу наукових текстів BNC, засвідчив переважну більшість таких сполучень з лексемою *effect* в англійській мові – 68,16 %. Для зіставлення кількість атрибутивних колокацій з лексемою *result* у відсотковому відношенні складає 23,38 %, а з лексемою *consequence* – лише 8,46 %. Узагальнено дані подано в таблиці 5.3.1.

Таблиця 5.3.1

**Кількісні показники вживання
неповторюваних і повторюваних лексем *effect, result* і *consequence*
у лівобічних атрибутивних колокаціях у підкорпусі наукових текстів
Британського національного корпусу BNC**

<i>effect</i>		<i>result</i>		<i>consequence</i>	
неповтор.	повтор.	неповтор.	повтор.	неповтор	повтор
500	6387 68,16 %	500	2191 23,38 %	219	793 8,46 %

Загальна кількість повторюваних лівобічних атрибутивних колокацій у підкорпусі наукових текстів Британського національного корпусу BNC, таким чином, складає 9371 одиницю.

Кількісний аналіз аналогічного реєстру атрибутивних колокацій з лексемами *ефект, результат* і *наслідок*, вилучених з підкорпусів публіцистичних і наукових текстів Корпусу української мови Mova.info, продемонстрував превалювання таких сполучень з лексемою *результат* в українській мові – 64,84 %, кількість атрибутивних колокацій з лексемою *ефект* у відсотковому відношенні складає 30,31 %, а з лексемою *наслідок* – лише 4,85 %. Узагальнено дані подано в таблиці 5.3.2.

Таблиця 5.3.2

**Кількісні показники вживання
неповторюваних і повторюваних лексем *ефект, результат* і *наслідок*
у лівобічних атрибутивних колокаціях
у підкорпусах публіцистичних та наукових текстів
Корпусу української мови Mova.info**

<i>ефект</i>		<i>результат</i>		<i>наслідок</i>	
неповтор.	повтор.	неповтор.	повтор.	неповтор.	повтор.
211	381 30,31 %	196	815 64,84 %	40	61 4,85 %

Загальна кількість повторюваних лівобічних атрибутивних колокацій у підкорпусах *публіцистичних* та *наукових текстів* Корпусу української мови *Mova.info*, таким чином, складає 1257 одиниць.

Найвищу частотність з прикметників, що вживаються

- з лексемою *effect* в англійській мові виявили такі одиниці, як: *adverse* – 162; *immediate* – 158; *significant* – 157;
- з лексемою *result*: *direct* – 225; *likely* – 108; *net* – 97;
- з лексемою *consequence*: *direct* – 70; *inevitable* – 68; *little* – 41.

В українській мові найчастотнішими атрибутами для

- лексеми *ефект є економічний* – 22; *позитивний* – 18 та *негативний* – 14;
- лексеми *результат: високий* – 46; *кінцевий* – 44; *позитивний* – 41;
- лексеми *наслідок: закономірний* – 10; *логічний* – 4; *прямий* – 4.

Щодо встановлених нами 25 типів ефекту в обох мовах вивчення, то найчастотнішими одиницями за типами є такі (нумерація типів відображає просте перерахування з метою економії місця, вона жодним чином не маркує ступеня важливості певних типів відносно інших):

в англійській мові для лексеми *effect*: 1) *legal* (50), *real-balance* (21), *psychological* (19); 2) *overall* (151), *profound* (128), *practical* (65); 3) *retrospective* (13), *physical* (10), *used* (9); 4) *dramatic* (117), *devastating* (99), *beneficial* (90); 5) *similar* (99), *combined* (56), *equivalent* (20); 6) *limited* (20), *strong* (20), *decisive* (11); 7) *particular* (16), *definite* (7), *precise* (7); 8) *true* (9), *convincing* (3), *incredible* (3); 9) *binding* (9), *pertinent* (7), *proper* (6); 10) *lasting* (30), *long-term* (27), *short-term* (10); 11) *marked* (38), *latent* (19), *visual* (19); 12) *original* (19), *genuine* (3); 13) *great* (87), *maximum* (59), *greater* (48); 14) *significant* (157), *knock-on* (96), *main* (69); 15) *local* (13), *international* (12), *external* (4); 16) *necessary* (8), *required* (6); 17) *good* (133), *net* (93), *positive* (86); 18) *adverse* (162), *opposite* (101), *different* (31); 19) *desired* (110), *intended* (25), *independent* (18); 20) *direct* (148), *indirect* (39); 21) *immediate* (158), *causal* (19), *further* (15);

22) *possible* (55), *real* (42), *likely* (34); 23) *cumulative* (119), *permanent* (12), *aggregate* (6); 24) *final* (15), *finished* (12), *initial* (12); 25) *personal* (3);

для лексеми *result*: 1) *professional* (5), *cosmetic* (3), *electoral* (3); 2) *overall* (43), *general* (21), *common* (6); 3) *practical* (9), *useful* (4), *functional* (3); 4) *disappointing* (14), *successful* (10), *eventual* (7); 5) *similar* (40), *combined* (4), *identical* (3); 6) *null* (7), *decisive* (5), *indecisive* (3); 7) *particular* (11), *certain* (4), *definite* (4); 8) *liable* (4), *convincing* (2), *creditable* (2); 9) *binding* (2), *inc.* (2), *busy*; 10) *long-lasting* (2), *long-term* (2), *consistent*; 11) *acceptable* (7), *apparent* (3), *observed* (3); 12) *Danish* (4), *German* (2), *original* (2); 13) *great* (9), *greatest* (2), *highest* (2); 14) *important* (23), *significant* (13), *main* (12); 15) *national* (7), *local* (6), *local-election*; 16) *required* (7), *necessary* (3), *unnecessary*; 17) *net* (97), *good* (75), *positive* (58); 18) *different* (29), *natural* (14), *unexpected* (8); 19) *inevitable* (56), *desired* (38), *desirable* (6); 20) *direct* (225), *indirect* (16), *unmediated*; 21) *immediate* (21), *following* (12), *further* (9); 22) *likely* (108), *only* (17), *possible* (12); 23) *cumulative* (7), *single* (6), *frequent* (2); 24) *final* (95), *finished* (13), *early* (5); 25) *personal*, *private*;

для лексеми *consequence*: 1) *political* (8), *social* (4), *legal* (2); 2) *automatic* (3), *general* (3), *normal* (3); 3) *practical* (9), *physical* (5), *empirical*; 4) *disastrous* (4), *disturbing* (2), *dramatic* (2); 5) *equal*, *pregnant*; 6) *irrecoverable* (2), *limited*, *slight*; 7) *particular* (4), *certain* (3), *partial* (2); 8) немає; 9) *related* (4), *correlated* (2), *busy*; 10) *consistent* (3), *long* (3), *longer-term* (2); 11) *accepted*, *discernible*, *explicit*; 12) немає; 13) *little* (41), *great* (12), *greater* (4); 14) *important* (33), *major* (18), *main* (7); 15) *external*, *global*, *local*; 16) *necessary* (22); 17) *unfortunate* (7), *interesting* (6), *negative* (3); 18) *natural* (40), *obvious* (9), *other* (6); 19) *inevitable* (68), *unintended* (12), *unavoidable* (3); 20) *direct* (70), *indirect* (3), *straightforward* (2); 21) *further* (28), *logical* (27), *immediate* (14); 22) *real* (9), *probable* (8), *likely* (7); 23) *infrequent*, *rare*, *single*; 24) *ultimate* (2), *apprehended*, *dying*; 25) немає;

в українській мові для лексеми *ефект*: 1) *економічний* (22), *соціальний* (5), *стилістичний* (3); 2) *загальний* (4), *автоматичний*, *відомий*; 3) *післядійовий* (4), *практичний* (4), *антикорупційний* (2); 4) *парниковий* (10),

терапевтичний (7), динамізуючий (2); 5) масовий (8), синергетичний (5), багатосторонній (2); 6) максимальний (3), нульовий (2), потужний (2); 7) цей (8), певний (4), такий (3); 8) переконувальний (2); 9) так званий (6), конотаційний (3), відповідний (2); 10) короткостроковий (2), довготривалий, короткочасний; 11) експресивний (5), звуковий (3), відчутний (2); 12) немає; 13) більший (4), найбільший (4), колосальний (2); 14) побічний (4), значний (3), вагомий (2); 15) регіональний; 16) потрібний (2), належний; 17) позитивний (18), негативний (14), хороший (4); 18) зворотний (7), (прямо) протилежний (4), додатковий (4); 19) нестримний, оптимальний; 20) прямий (3), безпосередній; 21) відкладений; 22) реальний (5), можливий, потенційний; 23) кумулятивний (8), один (3), сумарний (2); 24) еволюційний, макроеволюційний, розвиваючий; 25) їхній (2), його;

для лексеми *результат*: 1) психологічний (10), виховний (9), навчальний (9); 2) загальний (10), інтерпретаційний (2), нетрадиційний; 3) предметний (4), корисний (3), практичний (2); 4) кінцевий (44), остаточний (33), підсумковий (4); 5) подібний (7), аналогічний; 6) нульовий (2), невідворотний (2); 7) який (25), цей (18), неоднозначний (18); 8) обнадійливий, правдоподібний; 9) відповідний; 10) короткочасний (3); 11) номінальний (5), відомий, прийнятний; 12) немає; 13) (учетверо) більший (16), найнижчий (2), низький (2); 14) головний (14), основний (3), найважливіший (2); 15) немає; 16) потрібний (5), необхідний (2); 17) високий (46), позитивний (41), кращий (33); 18) бажаний (21), очікуваний (8), інший (7); 19) неминучий; 20) прямий; 21) другий (6), закономірний (5), 1-й (5); 22) реальний (11), гіпотетичний (2), імовірний (2); 23) один (19), сумарний; 24) кінцевий (7), новий (3), статистичний (3); 25) свій (28), його (17), її (11);

для лексеми *наслідок*: 1) правовий, психологічний; 2) інтерпретативний, простий; 3) принциповий, структурний; 4) летальний (3), злочинний; 5) немає; 6) немає; 7) той (4), певний (2), однозначний; 8) немає; 9) відповідний; 10) немає; 11) немає; 12) немає; 13) немає; 14) важливий, (соціально) цінний; 15) немає; 16) неодмінний (2); 17) негативний (2); 18) інший (3),

передбачуваний, протилежний; 19) неминучий; 20) прямий (4); 21) закономірний (10), логічний (4), перший; 22) реальний, імовірний; 23) один (3); 24) частковий; 25) їх (3), його.

Найбільш розгалуженими типами в англійській мові (для лексеми *effect*) є за вказівкою на результативність, позаяк репрезентований 107 неповторюваними прикметниками, так само як і за кількістю повторюваних одиниць – 1070; (для лексеми *result*) за типом оцінки (позитивна / негативна), оскільки представлений 77 неповторюваними прикметниками, а за кількістю повторюваних одиниць – 550; (для лексеми *consequence*) за типом оцінки (позитивна / негативна), позаяк репрезентований 29 неповторюваними прикметниками; проте за кількістю повторюваних одиниць найрозгалуженішим типом є за ступенем контрольованості – 101 колокація.

Найбільш розгалуженими типами в українській мові (для лексеми *ефект*) є за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь, позаяк репрезентований 34 неповторюваними прикметниками, так само, як і за кількістю повторюваних одиниць – 68; (для лексеми *результат*) за типом оцінки (позитивна / негативна), оскільки представлений 27 неповторюваними прикметниками, а за кількістю повторюваних одиниць – 224; (для лексеми *наслідок*) за ступенем очікування / передбачуваності, позаяк представлений 6 неповторюваними одиницями, проте за кількістю повторюваних одиниць найрозгалуженішим типом є за порядком слідування – 15 колокацій.

Узагальнено кількісні показники усіх трьох аналізованих нами лівобічних атрибутивних колокацій в англійській мові представлено в таблиці Ж.1 у Додатку Ж. На основі даних таблиці закономірним вважаємо визначення трьох прототипів відображення КД *EFFECT* в англійській каузальній картині світу. Отже, прототипами (тобто найчастотнішими типами ефекту) є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 13,49 % (1264 вживання), за вказівкою на результативність – 12,83 % (1202 вживання), за ступенем значущості – 9,71 % (910 вживань). Найрідше зустрічаються типи за ступенем достовірності

– 0,44 % (41 випадок), за вказівкою на джерело – 0,39 % (37 випадків) і за приналежністю – 0,05 % (5 випадків).

Узагальнено кількісні показники усіх трьох аналізованих нами лівобічних атрибутивних колокацій в українській мові репрезентовано в таблиці Ж.2 у Додатку Ж. На базі показників в таблиці встановлено прототипи для відображення КД *ЕФЕКТ* в україномовній каузальній картині світу. Найчастотнішими типами (= прототипами) є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 21,72 % (273 вживання), за ступенем означеності – 12,57 % (158 вживань), за вказівкою на результативність – 11,69 % (147 вживань). Найрідше зустрічаються типи за ступенем контрольованості – 0,39 % (5 випадків), за ступенем достовірності – 0,32 % (4 випадки) і за різновидом локації – 0,08 % (1 випадок).

Тож з опорою на аналіз словникових дефініцій і компонентний аналіз значення лексичних одиниць, що входять до складу атрибутивних колокацій, було ідентифіковано 25 типів ефекту в англійській мові та 24 типи ефекту, відображених в українській мові. Універсальними є 24 типи, тип *за вказівкою на джерело* в українській мові не зафіксовано для жодної лексеми (ані для *ефект*, ані *результат*, ані *наслідок*).

Для лексеми *consequence* в англійській мові не зафіксовано трьох типів, а саме: *за ступенем достовірності*, *за вказівкою на джерело* і *за приналежністю*. В українській мові для лексем *результат* і *наслідок* відсутній тип за різновидом локації. Для лексеми *наслідок* також відсутні типи за різновидом і ступенем впливу, за ступенем достовірності, за тривалістю, за ступенем сприйняття і за розміром. У цілому результати свідчать про високій ступінь перетинання семантичних значень аналізованих лексем як в англійській, так і в українській мові, їх безпосередню здатність вербалізувати КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах. Проте в англійській мові найчастіше для цього використовується лексема *effect* (68,16 %), а в українській – *результат* (64,84 %), що власне й детермінує відсутність в граматиках української мови такого типу відношень як *cause-effect*.

Висновки до розділу 5

Підсумовуючи, зазначимо, що на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з BNC, і з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок*, ідентифікованих на матеріалі Корпусу української мови *Mova.info*, виявлено 25 типів ефекту, вербалізованих в англійській та українській мовах. Розподіл за типами було здійснено на основі результатів аналізу словникових дефініцій і відповідно компонентного аналізу атрибутивних одиниць, що входять до складу виявлених колокацій, а саме: за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь; за вказівкою на узагальненість; за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем означеності; за ступенем достовірності; за ступенем задіяності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за вказівкою на джерело; за розміром; за ступенем значущості; за різновидом локації; за ступенем необхідності; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за ступенем контрольованості; за ступенем посередництва; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за вказівкою на стадію розвитку; за приналежністю.

При цьому в англійській мові з лексемами *effect* і *result* визначено власне по 25 типів, а з лексемою *consequence* – 22 типи (такі типи, як за ступенем достовірності, за вказівкою на джерело і за приналежністю не зафіксовано).

В українській мові для всіх трьох лексем *ефект*, *результат* і *наслідок* універсальними є 10 типів (за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; за частотністю; за приналежністю). Для лексем *результат* і *наслідок* відсутній тип за різновидом локації, для лексеми *наслідок* не зафіксовано ще 6 типів:

за різновидом впливу, за ступенем впливу, за ступенем достовірності, за тривалістю, за ступенем сприйняття, за розміром.

В англійській мові найчастотнішими колокаціями є сполучення з лексемою *effect* – 68,16 %, а в українській мові з лексемою *результат* – 64,84 %, що власне акцентує саме на результативності наслідків.

Прототипними для англійської мови, за результатами нашого корпусного дослідження, є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 13,49 % (1264 вживання), за вказівкою на результативність – 12,83 % (1202 вживання), за ступенем значущості – 9,71 % (910 вживань), Найрідше зустрічаються типи за приналежністю – 0,05 % (5 випадків), за вказівкою на джерело – 0,39 % (37 випадків) і за ступенем достовірності – 0,44 % (41 випадок).

Прототипними для української мови є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 21,72 % (273 вживання), за ступенем означеності – 12,57 % (158 вживань), за вказівкою на результативність – 11,69 % (147 вживань). Найрідше зустрічаються типи за різновидом локації – 0,08 % (1 випадок), за ступенем достовірності – 0,32 % (4 випадки) і за ступенем контрольованості – 0,39 % (5 випадків).

Таким чином, і для англійців, і для українців наголос зроблено на важливості оцінки ефекту та його результативності. Англійці також більше звертають увагу на ступінь значущості ефекту, а для українців, у свою чергу, більшої ваги набуває ступінь його (ефекту) означеності.

Основні результати цього розділу відображено в публікаціях авторки: Вайноренє, 2017, 2018, 2019, 2019с, 2019е, 2020; Vainorenje, 2018.

ВИСНОВКИ

Концепція дисертаційної праці базується на інтерпретації об'єкта нашого вивчення (КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*) і його предмета (способи і засоби когнітивно-семантичної експлікації цієї КД) з позицій когнітивно-семантичного синтаксису.

Теоретико-методологічну основу наукової роботи складають праці вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували експлікацію (В. З. Дем'янков, М. І. Кондаков, G. Boniolo, R. Carnap, A. Eagle, P. Maher, P. Strawson), каузальність / каузальний комплекс з позицій когнітивної семантики (М. В. Всеволодова, С. А. Жаботинська, Дж. Лакофф, Н. Є. Леміш, Т. А. Яценко), прагматики (О. М. Амагов, Ф. С. Бацевич, Н. Є. Леміш, В. Г. Пасинок, Т. А. van Dijk) та синтактики (А. П. Загнітко, Г. О. Золотова, Н. Є. Леміш, З. Д. Попова, Л. О. Фурс, Т. Sanders, E. Sweetser). Результати, отримані в докторській дисертації Н. Є. Леміш (Комунікативно-прагматичні та структурно-семантичні характеристики каузального комплексу в германських, романських та слов'янських мовах: зіставно-типологічний аспект), заклали підвалини щодо спрямування нашої наукової розвідки в бік когнітивного синтаксису та обрання за *tertium comparationis* синтаксичного концепту як двопланової одиниці з планом змісту та планом вираження.

Полідисциплінарність категорії каузальності також дала змогу звернутися до напрацювань філософів (Аристотель, D. Hume, A. Falcon, K. Popper), логіків (Л. Вітгенштейн, Р. Карнап, М. І. Кондаков), психологів (М. І. Жинкін, Т. П. Ємел'янова, A. Seth), економістів (І. К. Пустовєтова, Б. А. Райзберг, З. П. Румянцева, Е. Б. Стародубцева), задля більш глибокої та об'єктивної інтерпретації аналізованих контекстів реалізації КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англо- та українськомовних текстах психологічного та економічного спрямування з подальшим встановленням типів ефекту, що об'єктивуються в англійській та українській мовах (на матеріалі корпусів).

Основними методологічними принципами в роботі є *антропоцентризм/антропокосмізм, експансіонізм, функціональність, епістемічність, ексланаторність і колострукційність*, зокрема використання антропоцентрично-антропокосмічного та корпусного підходів забезпечило підвищення дескриптивної та пояснювальної сили та обґрунтованості результатів нашого дослідження, водночас мінімізуючи вплив на них 'суб'єктивного чинника'.

Предмет дослідження зумовив потребу в уточненні основних понять нашої дисертаційної праці. *Когнітивно-семантичну експлікацію* визначаємо як варіанти вираження будь-якого значення / змістового наповнення на когнітивно-семантичному рівні в одній або різних мовах, що безпосередньо пов'язано з розвитком пізнавальної здатності людини. Відтак можна говорити про архетипну, частиномовну, когнітивно-синтаксичну та корпусну експлікацію.

Під *каузальною домінантою* розуміємо конститuent КК (як ментально-логічного конструкту), що знаходиться в одній з п'ятьох визначених бінем, реалізуючись у мовленні у вигляді експліцитної або імпліцитної складової каузальної ситуації, тобто виконує роль компонента – антецедента каузації, або її консеквента. КД *EFFECT / ЕФЕКТ* є складовою КК таким чином, яка реалізує певний фрагмент каузальної ситуації за допомогою мовних засобів через об'єктивацію одного з варіантів СК *КАУЗАЛЬНІСТЬ*.

Когнітивно-синтаксичну експлікацію КД *EFFECT / ЕФЕКТ* на основі функціонування її базових вербалізаторів у професійно-мовленнєвій діяльності людини досліджено на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування, у яких об'єктивуються варіанти СКК. Встановлення типів і прототипів ефекту складає когнітивно-семантичну експлікацію, що підлягає верифікації в англо- та українськомовному корпусах текстів з опорою на атрибутивні колокації (головним елементом яких є зазначені вербалізатори).

Інтерпретація результатів етимологічного аналізу підтверджує спільне походження з індоєвропейської прамови ключових номінацій *effect* та *ефект* на позначення КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в обох мовах вивчення (тотожна праформа: лат. префікс *ex*, *ē*, *ec-* (“з, віддалений, далеко”) < PIt. **ez*, **eks* (“з”) < PIE **h₁egh*, **h₁eghs* (“з”) + лат. дієслово *facere* (*faciō* “робити”) < PIt. **fak-i*, **fek* / **fak* (“зробити, зробив”) < PIE **d^heh₁-* (“зробив”); **d^hh₁-k-* (“робити”), **d^hh₁-k-i*)), а отже, й аналогічність архетипної експлікації цієї домінанти у вигляді однакових архетипних уявлень про *ефект* в англійців та українців у найбільш загальному плані: “віддалена дія того, що було зроблено”.

Вивчення етимологічних версій походження базових вербалізаторів КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*, до яких на основі дефініційного та компонентного аналізу також було віднесено такі лексеми, як *result*, *результат*, *consequence*, *наслідок*, підтвердило закладеність частиномовного потенціалу аналізованих лексичних одиниць: лексеми *effect* і *result* в англійській мові мають подвійну природу (здатні функціонувати як іменники та як дієслова), чого не можна сказати про *consequence* (може вживатися лише як іменник). Українські лексичні одиниці *ефект*, *наслідок*, *результат* спроможні виступати як іменник (*наслідок* може також виступати в ролі прислівника у разі додавання префікса *в-* або прийменника), що зумовлено структурними особливостями української мови – з меншим ступенем аналітичності порівняно з англійською мовою.

Визначаючи колокацію обмеженою комбінацією, якій притаманна семантична прозорість і яка є мінімальною одиницею словникового запасу, що може підвищити рівень іншомовної компетенції / міжкультурної комунікації, а також покращити якість перекладу, на матеріалі словників колокацій в англійській та українській мовах з лексемами *effect* та *ефект* було виявлено п'ять (5) лівобічних типів колокацій в обох мовах, з яких два (2) є спільними ([Adj + N_{effect/ефект}], [Prep + N_{effect/ефект}]) і два (2) та чотири (4) правобічних відповідно. Найчастотнішим виявився тип колокації [Adj + N_{effect/ефект}], змістове наповнення атрибутивного компонента якого слугувало

tertium comparationis для вивчення когнітивно-семантичної корпусної експлікації – визначення типів ефекту в мовах вивчення.

Отже, в англомовних та українськомовних текстах *психологічного* спрямування за результатами аналізу пропозиційно-змістової та структурної складових варіантів СКК, що об'єктивують КД *EFFECT / ЕФЕКТ*, було виділено **155** і **26** каузальних семем та **18** і **11** структурних схем відповідно. На основі цих даних було встановлено **32** варіанти СКК: 9 спільних для обох мов: СК отримання, СК демонстрування, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК застосування, СК пов'язування, СК впливу, СК наявності ефекту, СК здійснення), 19 характерних – для англійської мови: СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК оцінювання, СК викриття, СК виявлення, СК обізнаності, СК запобігання, СК розподілу, СК найменування, СК відповідності, СК включення, СК опрацювання, СК концентрування, СК нехтування, СК виправлення, СК підтвердження, СК проголошення, СК зазнавання та 4 характерні – для української мови: СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК збереження.

В англомовних та українськомовних текстах *економічного* спрямування в результаті аналізу пропозиційно-змістової та структурної складових варіантів СКК було виділено **312** і **108** каузальних семем та **28** і **18** структурних схем відповідно, на основі чого ідентифіковано **36** варіантів СКК, що об'єктивують аналізовану домінанту в англійській та українській мовах, а саме: 30 спільних для обох мов варіантів: СК отримання, СК блокування, СК змінювання, СК зумовлення, СК демонстрування, СК оцінювання, СК викриття, СК вивчення / контролювання, СК спричинення / викликання / продукування, СК виявлення, СК запобігання, СК застосування, СК найменування, СК пов'язування, СК включення, СК впливу, СК опрацювання, СК наявності ефекту, СК здійснення, СК виправлення, СК проголошення, СК зазнавання, СК очікування, СК спрямовування, СК врахування, СК повторного продукування, СК нав'язування (навмисного

здійснення), СК відтворення, СК доповнення, СК забезпечення, 5 характерних варіантів для англійської мови: СК обізнаності, СК концентрування уваги, СК нехтування, СК підтвердження, СК збереження та 1 характерний варіант для української мови – СК відповідності.

Сформовані реєстри демонструють значну перевагу кількості типових пропозицій і структурних схем, встановлених для КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в психологічному та економічному різновидах професійного мовлення порівняно з попередніми даними, отриманими на матеріалі лексикографічних джерел. Це свідчить про доцільність застосування зазначеного алгоритму для вивчення реалізації окремих каузальних домінант у професійному мовленні, де мовленнєва активність потребує більш глибоких знань спеціальних предметів, а відтак вживання більшої кількості синонімів (чим надзвичайно багата англійська мова). Це також підтверджує необхідність вивчення когнітивно-семантичної та когнітивно-синтаксичної експлікації різних домінант, об'єктивованих в мовах світу, що дає безпосереднє уявлення про специфіку концептуалізації, категоризації й відповідно членування дійсності різними мовами, зокрема й фрагментів професійної картини світу.

Встановлення типів ефекту (25) в роботі було здійснено на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*, вилучених з BNC, і з лексемами *ефект*, *результат* і *наслідок* – з Корпусу української мови *Mova.info*, а саме: за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь; за вказівкою на узагальненість; за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за різновидом впливу; за ступенем впливу; за ступенем означеності; за ступенем достовірності; за ступенем задіяності; за тривалістю; за ступенем сприйняття; за вказівкою на джерело; за розміром; за ступенем значущості; за різновидом локації; за ступенем необхідності; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за ступенем контрольованості; за ступенем посередництва; за порядком слідування; за ступенем

можливості; за частотністю; за вказівкою на стадію розвитку; за приналежністю.

При цьому в англійській мові з лексемами *effect* і *result* визначено власне по 25 типів, а з лексемою *consequence* – 22 типи (такі типи, як за ступенем достовірності, за вказівкою на джерело і за приналежністю не зафіксовано). В українській мові для всіх трьох лексем *ефект*, *результат* і *наслідок* універсальними є 10 типів: за вказівкою на спрямованість; за вказівкою на результативність; за ступенем означеності; за ступенем значущості; за типом оцінки (позитивна / негативна); за ступенем очікування / передбачуваності; за порядком слідування; за ступенем можливості; наслідок відсутній тип за різновидом локації, для лексеми *наслідок* не зафіксовано ще 6 типів: за різновидом впливу, за ступенем впливу, за ступенем достовірності, за тривалістю, за ступенем сприйняття, за розміром.

В англійській мові найчастотнішими колокаціями є сполучення з лексемою *effect* – 68,16 %, а в українській мові – з лексемою *результат* – 64,84 %, що власне акцентує саме на результативності наслідків.

Прототипними для англійської мови, за результатами нашого корпусного дослідження, є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 13,49 %, за вказівкою на результативність – 12,83 %, за ступенем значущості – 9,71 %. Найрідше зустрічаються типи за приналежністю – 0,05 %, за вказівкою на джерело – 0,39 % і за ступенем достовірності – 0,44 %.

Прототипними для української мови є за типом оцінки (позитивна / негативна) – 21,72 %, за ступенем означеності – 12,57 %, за вказівкою на результативність – 11,69 %. Найрідше зустрічаються типи за різновидом локації – 0,08 %, за ступенем достовірності – 0,32 % і за ступенем контрольованості – 0,39 %.

Таким чином, і для англійців, і для українців наголос зроблено на важливості оцінки ефекту та його результативності. Англійці також більше звертають увагу на ступінь значущості ефекту, а для українців, у свою чергу,

більшої ваги набуває ступінь його (ефекту) означеності.

У перспективі плануємо залучити до дослідження інші мови з метою визначення ступеня відображення каузального фрагмента дійсності в картині світу їх носіїв, зокрема й у національних корпусах мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Алексеева, И. О. (2007). *Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови: навчальний посібник*. Вінниця: Нова Книга. 328.
- Аматов, А. М. (2010). Причинность в языкознании как отражение философской категории каузальности. (с. 5–12). *Научные ведомости*. Серия: Гуманитарные науки. 6. 12 (83).
- Андронкина, Н. М. (2008). Понятие “дискурс” в междисциплинарных исследованиях и его содержание в методике преподавания иностранных языков. (с. 87–91). *Мир науки, культуры, образования*. 3 (10).
- Арутюнова, Н. Д. (1990). Дискурс. (с. 136–137). В. Н. Ярцева (ред.). *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия. 688.
- Арутюнова, Н. Д. (1999). *Язык и мир человека*. Москва: Языки русской культуры. 896.
- Бабалова, Л. Л. (1983). *Сложное предложение в преподавании русского языка как иностранного*. (с. 12–20). Москва: Русский язык.
- Баклагова, Ю. В. (2013). Универсальные категории: лингвофилософский феномен причинно-следственных связей. (с. 28–31). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 8 (26). 2.
- Бацевич, Ф. С. (2009). Лінгвістична прагматика. (с. 29–37). *Мовознавство*. № 1.
- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основы коммуникативной лингвистики*. Київ: Академія. 342.
- Беляцкая, А. А. (2013). Лингвокультура и ноосфера: новые перспективы человеческой эволюции (Лингвоантропогенез в XXI веке). (с. 98–105). *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия “Философия. Культурология. Политология. Социология”*. 26 (65). 5.

- Беляцкая, А. А. (2013). Антропоцентризм vs антропокосмизм: к проблеме метода в лингвокультурологии. (сс. 5–23). *Язык и культура*. 3 (23).
- Бенвенист, Э. (2002). *Общая лингвистика*. Москва: Эдиториал УРСС. 448.
- Бердяев, Н. (1989). *Философия свободы. Смысл творчества*. Москва: Правда. 608.
- Богданова, С. Ю. (2012). Возможности корпусной методологии в решении лингвистических задач. (сс. 47–53). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).
- Большакова, А. Ю. (2001). Литературный архетип. (сс. 169–173). *Литературная учеба*. 6.
- Болдырев, Н. Н. (2000). *Когнитивная семантика*. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. ун-та. 110.
- Бондарева, Л. М. (2009). Текст и дискурс как понятийные категории. (сс. 90–97). *Язык. Текст. Дискурс*. 7.
- Борисов, В. А. (2016). Дискурс і текст: формально-змістові диференціації. *Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи*: [Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції] (Харків, 2016 р.). (сс. 29–34). НЮУ ім. Я. Мудрого.
- Бройнинг, Г. (1996). *Руководство по ведению переговоров*. Москва: ИНФРА. 112.
- Буданцев, Ю. П. (1995). *Очерки ноокоммуникологии (Массовая коммуникация в ноосфере)*. Москва: МНЭПУ. 179.
- Булынина, М. М. (2012). *Проблема синтаксического концепта*. Москва: Rhema. Рема. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-sintaksicheskogo-kontsept>
- Вайнорене, І. П. (2017). Колокації з каузальною домінантою “ефект” в англійській та українській мовах. (сс. 52–61). *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 16

Вайноренє, І. П. (2017а). Міждисциплінарність категорії “ефект”. *Współczesna filologia: aktualne kwestie i perspektywy badawcze. Сучасна філологія: актуальні питання та перспективи дослідження*: [Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції], (Люблін, 30 жовтня 2017 р.). (сс. 152–156). Maria Curie-Skłodowska University (MCSU), Lublin: Science and Technology Park S.A. С.

Вайноренє, І. П. (2018). Каузальна домінанта “effect” в українській мові: корпусний підхід. *Тенденції та перспективи формування професійної лексики*: [доповіді ІХ Міжнародного науково-практичного семінару], (Ірпінь, 21 травня 2019 р.). (сс. 180–182). Університет державної фіскальної служби України.

Вайноренє, І. П. (2018а). Частиномовна приналежність лексеми “ефект” в англійській та українській мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення*: [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції], (Одеса, 6-7 грудня, 2018 р.). (сс. 111–114). Міжнародний гуманітарний університет, Факультет лінгвістики та перекладу.

Вайноренє, І. П. (2019). Каузальна домінанта “effect” в англійській мові: корпусний підхід. *Foreign Language in Professional Training of Specialists: Issues and Strategies*: [збірник матеріалів ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції], (Кропивницький, 20 лютого, 2019 р.). (сс. 67–69). Центрально-український державний педагогічний університет ім. В. Винниченка.

Вайноренє, І. П. (2019а). Когнітивно-семантична складова каузальної домінанти “ефект” в англомовному та україномовному економічному дискурсі. (сс. 43–48). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Т. 30 (69). № 2. Ч. 2.

Вайноренє, І. П. (2019b). Когнітивно-структурна та пропозиційно-змістова складові каузальної домінанти “ефект” в англомовному й україномовному психологічному дискурсі. (сс. 78–84). *Закарпатські філологічні студії*. 2019. № 9. Т. 2.

Вайноренє, І. П. (2019с). Колокації з лексемами “result” і “consequence” у Британському національному корпусі: зіставно-типологічний аспект. (сс. 139–142). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. № 43. Т. 1.

Вайноренє, І. П. (2019d). Словотвірне гніздо з вершиною “ефект” в українській мові та вершиною “effect” в англійській: зіставний аспект. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці*: [збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції], (Київ, 28-29 березня 2019 р.). (сс. 247–252). НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Вайноренє, І. П. (2019e). Типи ефекту в україномовному психологічному дискурсі за результатами застосування корпусного підходу. *Переяславська мовознавча толока*: [збірник тез I Міжнародної науково-практичної конференції], (Переяслав-Хмельницький, 19-20 вересня 2019 р.). (сс. 183–185). Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди.

Вайноренє, І. П. (2020). Колокації з лексемами “результат” і “наслідок” у Корпусі української мови Mova.info: зіставно-типологічний аспект. (сс. 119–124). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14. Т. 2.

Вежбицкая, А. *Семантические универсалии и базовые концепты*. URL: https://www.litres.ru/anna-vezhbickaya/semanticheskie-universalii-i-bazisnye-koncepty-1648725/?utm_campaign=Retargeting&utm_medium=

Висоцька, Н. Л. (2014). Сучасні дослідження поняття “текст” у мовознавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. (сс. 46–48). Серія: Філологія. 10. 2.

Всеволодова, М. В., Яценко, Т. А. (2013). *Причинно-следственные отношения в современном русском языке*. [3 изд.]. Москва: Книжный дом “Либроком”. 210.

Гадамер, Г.- Г. (1991). Что есть истина? (сс. 30–37). *Логос. Философско-литературный журнал*. 1.

Гальперин, И. Р. (2007). *Текст как объект лингвистического исследования*. [5-е изд., стереотип.]. Москва: КомКнига. 144.

Ганері, Дж. (2017). Дерево знання –це не яблуня і не дуб, а баньян. *Aeon* (23 червня 2017 р.). URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan>].

Гжегорчик, А. (1979). *Популярная логика* (Общедоступный очерк логики предложений). [3-е изд., стереотип.]. Москва: Наука. 112.

Городенська, К. Г. (2007). Сполучникова спеціалізована й транспозиційна реалізація семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях. (сс. 73–77). *Науковий вісник Чернівецького університету*. Слов'янська філологія. Чернівці: Рута.

Гордон, Б. Г. (2019). *Нормативная классификация наук*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/normativnaya-klassifikatsiya-nauk-1>

Городецька, І. В. (2016). *Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика*. (Кандидатська дисертація). ЧНУ імені Ю. Федьковича. Чернівці. 203.

Горская, Н. Е., Прибылева, Е. А. (2018). Особенности перевода терминологической лексики в условиях триглосии (на примере китайского, русского и английского языков). (сс. 147-150). *Достижения вузовской науки 2018*: [сборник статей II Международного научно-исследовательского конкурса], (Пенза, 5 мая 2018 г.). Наука и Просвещение.

Дейк, ван Т. А. (1989). *Язык. Познание. Коммуникация*. Москва: Прогресс. 312.

Дейк, ван Т. А. Кинч, В. (1988). Стратегия понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике*. (сс. 153–211). Москва: Прогресс. XXIII.

Демьянков, В. З. (1989). *Интерпретация, понимание лингвистические аспекты их моделирования на ЭВМ*. Москва: Изд-во Моск. ун-та. 172.

Делез, Ж. (1998). *Логика смысла: Theatrum philosophicum*. [Пер. с фр.]. Москва, Екатеринбург: Раритет, Деловая книга. 480.

Денисова, С. В. (2012). Систематика знания и модели классификации наук. (с. 60 – 64). *Научный вестник Омской Академии МВД России*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistematika-znaniya-i-modeli-klassifikatsii-nauk>

Дерев'янюк, С. П. (2016). *Феноменологія емоційного інтелекту*. Навчально-методичний посібник зі спецкурсу “Феноменологія емоційного інтелекту”. Чернігів: видавець “Лозовий Н. М.”. 312.

Доманский, Ю. В. Архетипические мотивы в русской прозе XIX века. Опыт посторения типологии. *Литературный текст: проблемы и методы исследования*. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/114034/3/Literaturnyyi_tekst_Problemy_i_metody_issledovaniya_IV_%28Sbornik_nauchnyh_trudov%29.html.

Драб, Н. Л. (2012). *Common English Usage Problems = Типові проблеми англійського слововживання: навчально-методичний комплекс*. Вінниця: Нова Книга. 255.

Дуцяк, І. (2017). Види дефініцій за вмістом інформації про відношення обсягів дефініційованого й суміжних понять. (с. 35–39). *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. URL:

http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_2_duc'ak.htm

Евтушина, Т. А., Ковальская, Н. А. (2014). Экономический дискурс как объект лингвистического исследования. (с. 42–46). *Вестник Челябинского государственного университета*. Серия: Филология. Искусствоведение. 6 (335). 88.

Евтюхин, В. Б. (1997). *Категория обусловленности в современном русском языке и вопросы теории синтаксических категорий*. СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та. 198.

Егоров, С. Н. (2008). Вербализация как предпосылка скриптизации. (с. 107–123). *Философские науки*. 8.

Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. (2000). С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр “Академія”. 864.

Емельянова, Т. П. (2005). Концепция социальных представлений и дискурсивная психология. (сс. 16–25). *Психологический журнал*. 5.

Жинкин, Н. И. (1982). *Речь как проводник информации*. Москва: Наука. 160.

Жуковська, В. В. (2013). *Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка. 140.

Жуковська, В. В. (2017). Англійська абсолютна конструкція: досвід колострукційного аналізу. (сс. 80–85). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 12.

Загнітко, А. П. (2011). *Філософські основи сучасного лінгвістичного аналізу*. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=679>

Залевская, А. А. (2015). “Рефлексия” и “языковое сознание”: вопросы терминологии. (сс. 29–36). *Вестник ТвГУ. Серия «Филология»*. 4.

Зацерковний, В. І., Тішаєв, І. В., Демидов, В. К. (2017). *Методологія наукових досліджень*. Навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 236.

Зеленська, О. П. (1993). Каузальність у філософії, логіці та мові. (сс. 63–67). *Мовознавство*. 4.

Зинченко, В. П. (1991). Миры сознания и структура сознания. (сс. 15–37). *Вопросы психологии*. 2.

Зубков, М., Микульчик, Р. Мисак, Р. (2017). Розробляння нової редакції ДСТУ ISO 860 “Термінологічна робота. Гармонізування понять і термінів”. (сс. 50–53). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_3_zubkov_mykul'chuk_mysak.htm

Іващенко, В. Л. (2006). *Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології)*: монографія. Київ: Вид. Дім Дмитра Бураго. 328.

Іващенко, В. Л. (2010). Термінологічна репрезентація типологічних різновидів енантіосемії в когнітопросторі лінгвістики. (сс. 98–105). *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. № 675. URL: https://www.researchgate.net/publication/337290583_Terminologicna_reprezentacia_tipologicnih_riznovidiv_enantioseмии_v_kognitoprostori_lingvistiki_V_Ivasenko_Visn_Nac_un-tu_Lviv_politehnika_-_2010_-_No_675_-_S_98-105_-

Іванова, Е. В. (2009). Когнитивное моделирование образа природы в медийном экологическом дискурсе. (сс. 65–72). *Вестник Челябинского гос. ун-та*. Вып. 41. Филология. Искусствоведение. 7 (188).

Іваницька, Н. Б. (2009). Tertium comparationis у міжмовному зіставленні дієслівних систем. (сс. 46–59). *Мовознавство*. 1.

Іванюк, Н. М. (2011). Соціальна категоризація та стереотипізація як структурно-процесуальні складники соціальної когніції. (сс. 102–110). *Психологічні перспективи*. 18.

Ізмайлов, Ч. А., Титова, Н. А. (1999). Четырехмерное пространство восприятия эмоциональной экспрессии. (сс. 34-41). *Вестник МГУ*. Серия 14 “Психология”. №3.

Кадимова, Р. Н. (2012). Деловой экономический дискурс как особый вид социальной деятельности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/delovoy-ekonomicheskiy-diskurs-kak-osobyy-vid-sotsialnoy-deyatelnosti>

Каліберда, О. О. (2019). Типологія існуючих корпусів текстів. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці: [збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції]*, (Київ, 28–29 березня 2019 р.). (сс. 143–146). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Калмиков, Г. В. (2016). Дискурсивні практики як компоненти професійно-мовленнєвої діяльності психологів. (сс. 98–111). *Психолінгвістика*. 20 (1).

Калмиков, Г. В. (2017). Професійно-психологічний дискурс як інструмент впливу на адресата. (сс. 104–123). *Психолінгвістика*. 22 (1).

Каримова, А. А. (2013). Текст и дискурс: соотношение понятий. (сс. 19–23). *Вестник ЮУрГУ*. Серия “Лингвистика”. 10. 2.

Карасик, В. И. (2004). Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис. 560.

Карасик, В. И. (2000). О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. (сс. 5–20). Волгоград: Перемена.

Караулов, Ю. Н., Петров, В. В. (1989). От грамматики текста к когнитивной теории дискурса. *Язык. Познание. Коммуникация*. (сс. 5–11). Москва: Наука.

Карлова, В. О. (2017). Лінгвоантропогенез як еволюція давньої художньої свідомості. (сс. 225–230). *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці*: [матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.], (Київ, 6–7 квітня 2017 р.). М-во освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Карпіловська, Є. А. (2005). Мовна категоризація світу і тенденції українського експресивно-оціночного слоотворення. *Грамматика слова і грамматика мови*: зб. наук. праць, присвячений ювілею професора І. Р. Вихованця. (сс. 229–254). Донецьк : ДонДУ.

Карпіловська, Є. А. (2006). *Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика*: підручник. Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд.”188.

Кацнельсон, С. Д. (1972). *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград: Наука. 213.

Кияк, Т. Р. (2000). Українська термінологія як фактор державності української мови. (сс. 5–13). *Вісник Держ. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”: [матер. 6-ї Міжн. наук. конф. СловоСвіт 2000. № 402]. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk402/TK_wisnyk402_kyjak.htm

Ковалева, Л. М. (2012). Предложения в сентенциональном поле: как нам развивать синтаксис? (с. 21–26). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).

Ковальська, Н. А. (2013). Релевантність економічного дискурсу. (с. 193–196). *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія: Філологічна. 38.

Колесов, В. В. (2004). *Язык и ментальность*. СПб.: Петерб. востоковедение. 237.

Колісник, Ю. М. (2009). Дискурс іноземної комунікації у призмі сучасної лінгвістики. (с. 313–321). *Військово-науковий вісник*. 11.

Колісник, Ю. М. (2010). Компоненти та категорії тексту і дискурсу від ХХ ст. по теперішній час: ретроспективний аналіз. (с. 208–216). *Військово-науковий вісник*. 13.

Колчева, Э. М. (2015). Понятие “культурный архетип” как инструментальный анализа национального искусства. (с. 254–263). *Знание. Понимание. Умение*. 1.

Комаров, А. П. (1970). *О лингвистическом статусе каузальной связи*. Алма-Ата: Изд-во Казахского гос. пед. ин-та им. Абая. 224.

Кондаков, Н. И. (1975). *Логический словарь-справочник*. [2-ое изд., испр., доп.]. Москва: Наука. 720.

Копотев М., Мустайоки А. (2008). Современная корпусная русистика. Инструментарий русистики: корпусные подходы. *Slavica Helsingiensia*. (с. 7–24). Хельсинки: Helsinki University Press. 34.

Коробейникова, А. А., Пыхтина, Ю. Г. (2010). О пространственных архетипах в литературе. (с. 44–50). *Вестник Оренбургского государственного университета*. 117. 11.

Корольова, А. В. (2013). Порівняння і зіставлення як дві процедури сучасних компаративно-контрастивних досліджень. *Мова, освіта, культура в контексті євроінтеграції* (Київ, 22 березня 2013 р.). (с. 152–155). Київ: Вид. центр КНЛУ.

Корольова, А. В. (2017). Принципи розробки бази даних “Лінгвоантропогенез”: концепція, структура і зміст. (сс. 119–125). *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 15.

Котвицкая, Э. С. (1990). *Типовая ситуация, отражающая причинно-следственные отношения, как содержательная единица языка*. (Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук). Москва. 22.

Кочан, І. (2017). Підручники з термінознавства кінця ХХ – початку ХХІ століття. (сс. 23–29). Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка». Серія “Проблеми української термінології». № 869. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_1_kochan.Htm

Кравченко, А. В. (1999). Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания. (сс. 3–12). *Вопросы языкознания*. Вып. 6.

Кравченко, Н. К. (2012). *Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: практическое пособие*. Луцк: ЧП Гадяк Жанна Владимировна, типография “Волыньполиграф”™. 251.

Красных, В. В. (2012). *Основы психолингвистики*. Москва: Гнозис. 270.

Крацило, С. О. (2016). Профілізація концепту MARRIAGE в англійській мові. *Дис. канд. філол. н.* Львівський національний університет імені Івана Франка. 260.

Кривоносов, А. Т. (2006). *Мышление. Язык и крушение мифов о “Лингвистической относительности”, “языковой картине мира” и “марксистско-ленинском языкознании”*. Москва – Нью-Йорк. URL: <https://journals.kantiana.ru/vestnik/2556/6892/>

Кримець, О. (2017). Багатозначність термінів як результат реінтеграції наукового знання. (сс. 30 – 34). Вісник Нац. ун-та “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. URL: nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21

REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21
P03=FILA=&2_S21STR=VNULPUT_2017_869_5

Кручинина, А. А. (1999). Французский экономический текст как продукт билингвизма в сфере профессионального общения. *Проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков*. Сб. науч. ст. (сс. 115–122). СПб: СПбГУЭФ. Вып. 3

Кубрякова, Е. С. (2001). О тексте и критериях его определения. *Текст. Структура и семантика*. (сс. 72–81). Москва. Т.1

Кубрякова, Е. С., Александрова, О. В. (1997). Виды пространства, текста и дискурса. *Категоризация мира: пространство и время: [материалы научной конференции]*. (сс. 19–20). Москва: Диалог-МГУ.

Кубрякова, Е. С., Демьянков, В. З., Панкрац, Ю. Г., Лузина, П. Г. (1996). *Краткий словарь когнитивных терминов*. [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. Москва: Издательство МГУ. 245.

Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва: Эдиториал УРСС. 560.

Кубрякова, Е. С. (1991). Об одном фрагменте концептуального анализа слова ПАМЯТЬ. *Логический анализ языка. Культурные концепты* (сборник под ред. Н. Д. Арутюновой). (сс.87-95). Москва: Наука. 204.

Кузьмина, С. Е. (2012). Понятие “синтаксический концепт” в лингвистических исследованиях. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия Филология. Искусствоведение*. (сс. 87–90). Вып. 66. – № 17 (271).

Кургут, Л. П. (2002). Функціонально-граматична категорія причини та наслідку. *Мовні і концептуальні картини світу*. [відп. за вип. д.ф.н., проф. Белова А. Д.] (сс. 285–290). Київ: Національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Інститут філології. 7.

Кушниренко, А. А. (2010). Семантика компонентов архетипического комплекса литературного произведения. *Наука*

и современность. (сс. 132–135). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semantika-komponentov-arhetipicheskogo-kompleksa-literaturnogo-proizvedeniya>

Леміш, Н. Є. (2009). Ізосемні типи причинові сполучників в українській, російській, англійській, та іспанській мовах. *Мова і культура (Науковий щорічний журнал)*. (сс. 112 – 119). Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго. Т 1 (113), Вип. 11.

Леміш, Н. Є. (2011). Ментальна каузація та каузальні відношення. *Мова і культура*. (сс. 112–117). Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго. 42.

Леміш, Н. Є. (2013). Категорія каузальності та специфічність її лінгвістичної реалізації. (сс. 87–93). *Studia Linguistica*. 7.

Леміш, Н. Є. (2014). Синтаксичний концепт як *tertium comparationis* при встановленні типології структур каузального комплексу (на матеріалі нідерландської та української мов). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. (сс. 107–114). Київ: Вид. центр КНЛУ, Т. 17. № 1.

Леміш, Н. Є. (2015). *Вертеральні типи каузальності у споріднених мовах* [монографія]. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. 506.

Леміш, Н. Є. (2015а). *Комунікативно-прагматичні та структурно-семантичні характеристики каузального комплексу в сучасних германських, романських та слов'янських мовах: зіставно-типологічний аспект* (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук). Київський національний лінгвістичний університет. Київ. 36.

Леміш, Н. Є. (2016). Кореляція каузальності та суб'єктивності в дискурсі. (сс. 120–123). *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія Філологічна. 63.

Леміш, Н. Є. (2017). Корпусна метарозмітка спеціальних текстів з лінгвоантропогенезу. (сс. 139–152). *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 15.

Леміш, Н. Є. (2020). Застосування колострукційного аналізу в навчанні майбутніх перекладачів. *Тенденції та перспективи формування перспективної лексики*: [Доповіді X Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології], (сс. 151–153). Ірпінь: УДФС України. X.

Лифинцева, А. А. (2015). Категория психосоматического в психологическом дискурсе XX века. (сс. 86–92). *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 5.

Ляпон, М. В. (1988). Прагматика каузальности. (сс. 111–121). *Русистика сегодня*. 1.

Май, Лікунь. (2008). *Російський економічний текст у функціонально-стилістичному та соціолінгвістичному аспектах* (Автореферат Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук). Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сімферополь. 15.

Макаров, М. Л. (2003). *Основы теории дискурса*. Москва: Гнозис. 280.

Макеєва, Л. Б. (2011). *Язык, онтология и реализм*. Москва: Издательство высшей школы экономики. 310.

Маланханова, А. Е., Сысоев, П. В. (2015). Особенности перевода текстов экономического дискурса с китайского языка на русский язык. (сс. 31–45). *Язык и культура*. 4 (32).

Маленко, О. О. (2020). Поняття відсутність як лінгвокогнітивна категорія. URL:

https://www.researchgate.net/publication/343103979_PONATTA_VIDSUTNIST_AK_LINGVOKOGNITIVNA_KATEGORIA_REPREZENTACIA_V_MOVNIJ_SISTEMI

Малинович, М. В., Малинович, Ю. М. (2012). Универсальные смыслы и категории в языке: классические традиции, современность, перспективы. (сс. 162–170). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).

Малинович, Ю. М., Малинович, М. В. (2012). Синтаксис как отражение динамики мышления и языкового сознания в онтогенезе. (сс. 156–162). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).

Мартинюк, А. П. (2011). Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. 196.

Матвеева, С., А. Леміш Н. Є. (2020). Методологічний прийом рефлексії у сучасному термінознавстві. (сс. 139–148). *Науковий вісник Чернівецького університету*. Германська філологія. 823.

Мещеряков, Б., Зинченко, В. *Большой психологический словарь* (2003). URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php;

Миронова, Н. Н. (1997). *Дискурс-анализ оценочной семантики*. Москва: НВИ – Тезаурус. 158.

Михайлова, З. В. (2010). Инвариантный (интегрирующий) признак функционально-семантических категорий каузального комплекса (на материале немецкого языка). (сс. 132–134). *В мире научных открытий*. 4–12.

Мірченко, М. В. (2001). *Структура синтаксичних категорій* [монографія]. Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 342.

Моисеева, А. П. (2004). *Основы теории коммуникации: учебн. пособ.* Томск: Том. политехн. ун-т. 128.

Немченко, В. Н. (1985). О синхронии и диахронии в словообразовании. (сс. 49–53). *Филологические науки*, №5.

Никитин, М. В. (1996). *Курс лингвистической семантики*. Санкт-Петербург, Ленинград: Наука. 819.

Николаев, Е. Л., Сулова, Е. С., Александров, Д. В. (2010). Клинико-психологический дискурс исследования здоровья. (с. 164–170). *Вестник Чувашского университета*. Психология. 4.

Одинцова, И. В. (2017). К проблеме соотношения “текст” и “дискурс” в лингвистике и лингводидактике. (с. 121–125). *Вестник КГУ*. 2.

Орлов, Г. А. (1991). *Современная английская речь*. Москва: Высшая школа. 240.

Орлова, Ю. В. (2019). *Архетипне і стереотипне відображення концепту ВІК ЛЮДИНИ у свідомості носіїв української, російської та англійської мов*. (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 24.

Панкратова, О. А. (2001). Типы дискурса. *Проблемы лингвокультурологии и семантики через призму междисциплинарной парадигмы*: Сборник статей. (с. 17–20). Волгоград: Станица-2.

Партико, З. (2017). Автоматизація визначення функцій і продуктивності термінів у терміносистемах. (с. 47–49). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_2_partyko.Htm

Пасинок, В. Г. (2009). Лінгвокогнітивні механізми каузального простору. (с. 19–27). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 866. 59.

Педан, В. І., Антошкіна, В. К. (2011). *Кримінальне право України*. Модуль І-ІІ: навч.посібник. Донецьк: Юго-Восток. 280.

Пименова, М. В. (2013). Типы концептов и этапы концептуального исследования. (с. 127–131). *Вестник КемГУ*. 2 (54). 2.

Плотникова, С. Н. (2008). Языковое, дискурсивное и коммуникативное пространство. (с. 5–16). *Вестник ИГЛУ*. 1.

Плотникова, С. Н. (2012). Концепт и концептуальный анализ как лингвистический метод изучения социального интеллекта. (сс. 193–200). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).

Попов, А. Ю. (2001). Формы экономических текстов и дискурсов. *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: сборник научных статей*. (сс. 130–137). СПб.: Изд-во СПбГУЭФ.

Попова, Е. С. (2014). Текст и дискурс: дифференциация понятий. (сс. 641–643). *Молодой ученый*. 6 (65). URL: <https://moluch.ru/archive/65/10692/> (дата обращения: 08.08.2020).

Попова, З. Д. (2004). Синтаксический концепт и межкультурная коммуникация. (сс. 27–31). *Вестник ВГУ. Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”*. 2.

Попова, Н. М. (2013). Моделювання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація. (сс. 197–207). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 31.

Прокаева, Е. П. (2013). Текст как средство формирования речевых навыков и умений учащихся национальной школы. (сс. 86–88). *Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 86 (02).

Пустоветова, И. К. (2007). *Менеджмент: учеб. пособие*. в 2 ч. Ч. 2. Омск: Изд-во ОмГТУ. 92.

Райзберг, Б. А., Лозовский, Л. Ш., Стародубцева, Е. Б. *Современный экономический словарь*. [2-е изд., испр.] (2011). Москва: ИНФРА. 480.

Рахимова, А. Р. (2015). Параметр “глубина” в научном психологическом дискурсе. (сс. 170–181). *Сибирский филологический журнал*. 4.

Рибачківська, Л. Є. (2017). *Словотвірні гнізда з вершинами-онімами в англійській та українській мовах: контрастивний аспект*. (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 23.

- Рубанець, О. М. (2015). Когнітивна активність особистості. (сс. 99–107). *Мультиверсум. Філософський альманах*. 9–10.
- Румянцева, З. П. (2003). *Общее управление организацией. Теория и практика*. Москва: ИНФРА-М. 304.
- Русанівський, В. М. (2004). *Українська мова: енциклопедія*. [НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: Русанівський [та ін.]. [Вид. 2-ге, випр. і допов.]. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана. 820.
- Савельева, О. В. (2003). *Формирование лексико-семантических связей в экономической терминологии современного французского языка (на примере производных латинского mercatus)*. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 190.
- Селіванова, О. О. (2003). *Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми. Підручник*. Полтава: Довкілля-К. 711.
- Селіванова, О. О. (2011). *Основи теорії мовної комунікації: підручник*. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А. 346.
- Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К. 711.
- Семененко, Л. М. (2013). Психологічний дискурс новели Михайла Коцюбинського “Сон”. (сс. 306–312). *Філологічні студії*. 9. 2.
- Серебренникова, Е. Ф. (2012). Новейшая лингвистика: к проблеме ограничения в поле современной лингвистики. (сс. 214–219). *Вестник ИГЛУ*. 2 (18).
- Ситнова, И. В. (2015). Наследие фашизма: западный психологический дискурс XX в. (сс. 93–98). *Власть*. 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nasledie-fashizma-zapadnyu-psihologicheskiy-diskurs-xx-v>
- Сліпецька, В. Д. (2015). Вербалізація негативних емоцій: тенденції формування нового мовленнєвого стандарту. (сс. 250–255). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Філологічні науки. Мовознавство*. № 3.

Степанов, Ю. С. (1998). *Язык и метод. К современной философии языка*. Москва: Языки русской культуры. 784.

Тажибаева, С. Ж. (2001). Каузальные конструкции и их место в системе языка (на примере казахских каузальных конструкций). (сс. 143–150). *Российский лингвистический ежегодник (РЛЕ)*. 3.

Тоечкина, О. А. (2004). *Реализация таксисного значения одновременности в современном английском языке*. (Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук). СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т. 28.

Томашевская, К. В. (2000). *Экономический дискурс современника в его лексическом представлении*. Санкт-Петербург. 532.

Украинская советская энциклопедия. (1985). Т. 12. Функционализм – Ящур. (глав. ред. А. В. Кудрицкий). Киев : Главная редакция Украинской советской энциклопедии. 650.

Українська мова. Енциклопедія за ред. І. В. Муромцева. (2011). Київ: Видавництво “Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана”. 820.

Уфимцева, А. А. (1988). Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира. (сс. 108-140). *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира* (отв. ред. Б. А. Серебрянников). Москва: Наука. 216.

Федоров, Н. Ф. (1906, 1913). *Философия общего дела*. 1. Верный. 2. Москва. URL: <https://antiquebooks.ru/book.php?book=107904>

Федощенко, Н. С. (2016). Особенности перевода экономических терминов в китайском языке. (сс. 511–513). *Молодой учёный*. 18, (122).

Фисенко, О. С., Лазарев, С. В. (2014). Архетип в структуре метаконцепта. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. (сс. 46–49). № 6–2.

Фот, Л. В. (2015). Текст и дискурс в системе языка и его функционировании. *SCI-Article.ru*. 19. URL: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1425629575>.

Хааг, Э.- О. (2004). *Функциональная типология и средства выражения причинно-следственных отношений в современном русском языке*. Тарту: Tartu Ülikoo. URL: <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:4187>

Хабермас, Ю. (2003). *Философский дискурс о модерне*. Москва: Весь мир. 416.

Хамар, У. (2017). Аналіз української термінології з галузі пізнавальної діяльності на позначення дій, подій і наслідків подій. (сс. 53–56). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. № 869. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_3_khamar.Htm

Харітонов, І. К. (2008). *Теоретична граматика англійської мови: навчальний посібник*. Вінниця: Нова Книга. 352.

Хиллман, Дж. (1996). *Архетипическая психология*. Пер. с английского Ю. Донца и В. Зеленского. СПб : Б.С.К. 234.

Хомутова, Т. Н. (2009). Научные парадигмы в лингвистике. (сс. 142–151). *Вестник Челябинского государственного университета*. Серия “Филология. Искусствоведение”. 35 (173). 37.

Храковський, В. С. (1998). Теоретический анализ условных конструкций (семантика, исчисление, типология). Гл.1. (сс.7-96). *Типология условных конструкций / отв. ред. В. С. Храковский*. СПб.: Наука. 582.

Черемисина, М. П., Колосова, Т. А. (1987). *Очерки по теории сложного предложения*. / отв. ред. З. Д. Попова. Новосибирск. 226.

Чернявская, В. Е. (2001). Дискурс как объект лингвистических исследований. (сс.14–17). *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса*. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ.

Чернявская, В. Е. (2002). От анализа текста к анализу дискурса. (сс. 230–232). *Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования*. Сборник научных трудов. Рязань. 236.

Чернявская, В. Е. (2009). *Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность*. Москва: Книжный дом “Либроком”. 248.

Чуешкова, О. (2017). Синонімія в терміносистемі гендерної лінгвістики Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. (сс. 105–108). URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_5_chujeshkova.htm

Шейгал, Е. И. (2004). *Семиотика политического дискурса*. Москва: Гнозис. 560.

Шелестюк, Е. В., Москвина, Е. А. (2017). Концептуальный состав американского популярно-психологического дискурса. (сс. 83–95). *Вестник Челябинского государственного университета*. 9 (405) Филологические науки. 108.

Ширшов, И. А. (2005). Явление декорреляции и синхронная производность. *Проблемы описания словообразовательных гнезд: [коллективная монография]*. (сс. 6–17). Москва: “Прометей” МПГУ.

Шубина, А. О. (2009). Концепты художественной картины мира. (сс. 94–99). Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования “Московский педагогический государственный университет”, Rhema. Рема.4.

Щекина, Н. М. (2001). Типы текста в экономическом дискурсе. *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: [Сб. науч. ст. / Отв. ред. В. Е. Чернявская]*. (сс. 123–130). СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 155

Щерба, Л. В. (1974). *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград: Наука. 427.

Щербакова, О. Л. (2014). Дискурс і текст як об’єкти лінгвістики. (сс. 294–297). *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Філологічні науки. Кн. 2.

Эйнштейн, А. (1922). *О специальной и общей теории относительности*. [С. Я. Лившиц (ред.)]. Москва: Государственное издательство. 79.

Эффекты психологии. Учебные материалы. URL: <http://txtb.ru/152/6.html>.

Юдин, А. А. (2018). Понятие эстетического долженствования в эстетике раннего Бахтина. (с. 10–25). *Studia Litterarum. Литературные исследования*. 3. URL: <http://studlit.ru/index.php/ru/arkhiv/46-2018-tom-3-3>. (Scopus).

Южакова, О. (2017). Особливості синонімії термінних номінацій у царині комп'ютерної лінгвістики. (с. 86–92). Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. № 869. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk869/TK_wisnyk869_4_juzhakova.htm.

Юнг, К. Г. (1991). *Об архетипах коллективного бессознательного. Архетип и символ*. Москва: Ренессанс. 343.

Юнг, К. Г. (1994). *Аналитическая психология*. СПб.: МЦНКТИТ “Кентавр”. 136.

Юнг, К. Г. (1996). *Структура души. Проблемы души нашего времени*. Москва: Изд. группа “Прогресс”; Универс. URL: <https://www.uraapp.ru/cwjung>

Юнг, К. Г. (2004). *Душа и миф. Шесть архетипов*. Минск: Харвест. 384.

Яковлева, Н. В. (2013). Здоровье сберегающее поведение человека: социально-психологический дискурс. (с. 70–79). *Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие*. 3. URL: www.humjournal.rzgmu.ru.

Ямшанова, В. А. (2001). Дидактические уроки лингвистического анализа экономического текста / дискурса. (с. 110–123). *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса* / Отв. ред. В. Е. Чернявская. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 155.

Ярская, В. Н., Калайджян, А. А. (2016). Психологический дискурс темпорализма. (с. 232–236). *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. 4 (72).

Ященко, Т. А. (2007). Каузация в російській мові: онтологія та концептуалізіція. (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 24.

Boniolo, G. (2003). Kant's explication and Carnap's explication: The Redde Rationem. (pp. 289 – 298). *International Philosophical Quarterly*. 43. 3.

Carnap, R. (1956). *Meaning and necessity: A study in semantics and modal logic*. Chicago. 258.

Chodzkiene, L. (2014). *What Every Student Should Know About Intercultural Communication*. Vilnius. 261.

Chomsky, N. (1955). Logical Syntax and Semantics: Their Linguistic Relevance. (pp. 36–45). *Language*. 31. 1.

Clark, A. (2013). Whatever next? Predictive brains, situated agents, and the future of cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. 73 URL: <https://www.fil.ion.ucl.ac.uk/~karl/Whatever%20next.pdf>. doi:10.1017/S0140525X12000477.

Degand, L. (1994). Toward an Account of Causation in a Multilingual Text Generation System. 7th International Generation Workshop (June 21-24, 1994). (pp.108-116). Kennebunkport, Maine. Louvain: Catholic University.

Dijk, T. A. van. (1977). Text and Context. (pp. 5–15). *Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman.

Dijk, T. van. (1984). *Prejudice in Discourse: an analysis of ethnic prejudice in cognition and conversation*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co. 170.

Dijk, T. van. (2008). *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*. New York: Cambridge University Press. 267.

Eagle, A. (2004). Twenty-one arguments against propensity analyses of probability. (pp. 371–416). *Erkenntnis*. 60.

Falcon, A. (2019). Aristotle on Causality. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition). E. N. Zalta (Ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/aristotlecausality/>

- Foucault, M. (1972). *Archaeology of knowledge*. New York: Pantheon Books. 254.
- Furuta, A. (2012). One Thing is Certain: Heisenberg's Uncertainty Principle is Not Dead. *Scientific American*. URL: <http://www.scientificamerican.com/article/heisenbergs-uncertainty-principle-is-not-dead/>.
- Galea, S., Riddle, M., Kaplan, G. A. (2009). Causal thinking and complex system approaches in epidemiology. (cc.97–106). *International Journal of Epidemiology*. 39.
- Greene, B. (2011). *The hidden reality, a Physicist Explains Why Parallel Universes May Exist*. New York: Random House. 443.
- Gries, S. Th., Stefanowitsch, A. (2004). Extending colostruational analysis: A corpus-based perspective on 'alterations'. (pp. 97–129). *International Journal of Corpus Linguistics*. 9 (1).
- Gudykunst, W. B., Gumbs, L. I. (1989). Social Cognition and Integral Communication. (pp. 201–207). *Handbook of International and Intercultural Communication*. Newbury Park L. New Delhi: Sage Publication.
- Hedenmalm, H. (2012). Heisenberg's uncertainty principle in the sense of Beurling. (pp. 691–702). *Analytical Mathematics*. 118 (2).
- Hinton, P. (2017). Implicit stereotypes and the predictive brain: cognition and culture in "biased" person perception. *Palgrave communications. Humanities / Social sciences / Business*. URL: <https://www.nature.com/articles/palcomms201786>
- Jackendoff, R. (2012). What is a Concept? *Frames, fields, and contrasts: new essays in semantic and lexical organization*. (pp. 191–208). New-York: Routledge.
- Jung, K. (1988). *Psychology and Western Religion*. London: Ark Paperbacks. (contained in *Collected Works*. 11). 698.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press. 632.
- Langacker, R. W. (1991). *Concept, Image and Symbol: the Cognitive Basis of Grammar*. Berlin : Mouton de Gruyter. 395.

Lemish, N. Ye. (2014). A Structural and Semantic Typology of the Causal Complex in English. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. Section 11. Philology and Linguistics. (pp. 221–225). Vienna: “EastWest” Association for Advanced Studies and Higher Education, GmbH. 7–8.

Lemish, N. Ye. (2014a). Causal Complex Dominant Semantics in English and Dutch: a Comparative Study. (pp. 656–663). *Australian Journal of Scientific Research*. 2(6).

Lewis, D. (1973). Causation. (pp. 556–567). *The Journal of Philosophy*. 70. 17.

Lieber, R. (2013). *The Oxford Reference Guide to English Morphology*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/295854465>

Maher, P. (2004). *Probability captures the logic of scientific confirmation*. In Ch. R. Hitchcock (ed.) *Contemporary Debates in Philosophy of Science*. (pp. 69–93). Blackwell, Oxford.

Maher, P. (2006). *Explication Defended*. *Studia Logica*. URL: <http://patrick.maher1.net/ed.pdf>

Neeleman, E. .Koot, H. van de. (2012). The Linguistic Expression of Causation. *The Theta System: Argument Structure at the Interface*. (pp. 20–51). Oxford: Oxford University Press.

Podlesskaya, V. (1993). Causatives and causality: towards a semantic typology of causal relations. *Causatives and Transitivity*. (pp. 165–176). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3.

Polchinski, J. (2005). *String Theory*. Vol. I. An Introduction to the Bosonic String. Cambridge: Cambridge University Press. 402.

Problem of Mental Causation. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Problem_of_mental_causation.

Rosh E., Lloyd B. (1978). *Cognition and categorization*. (pp. 1–25). Hillsday, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 336.

Sanders, J., Sweetser, E. (2009). Causality, cognition and communication: A mental space analysis of subjectivity in causal connectives. *Causal Categories*

in *Discourse and Cognition*. T. Sanders, E. Sweetser (Eds.). (pp. 19–59). The Hague: Mouton de Gruyter.

Scalička, V. (1948). *The Need for a Linguistics of la Parole*. (pp. 21–38). Recueil Linguistique de Bratislava. 1.

Schwartz, J. H. (2007). String Theory: Progress and Problems. *Progress of Theoretical Physics Supplement*. 170. DOI: [10.1143/PTPS.170.214](https://doi.org/10.1143/PTPS.170.214).

Schwarz, M. (1996). Einführung in die kognitive Linguistik. 2, überarb. und aktualisierte Aufl. Tübingen; Basel: France. 238.

Seth, A. K. (2006). Causal networks in neural systems: From water mazes to consciousness. *Proc. Brain Inspired Cognitive Systems*. Aleksander (Ed.). (BICS2006). URL: http://users.sussex.ac.uk/~anils/Papers/seth_bics2006_v2.pdf

Strawson, P. F. (1963). Carnap's Views on Conceptual Systems versus Natural Languages in Analytic Philosophy. In P. A. Schilpp (ed.) *The Philosophy of Rudolf Carnap*. (pp. 503–518). Open Court: Chicago & La Salle. 1154.

Tajfel, H., Forgas J. (1981). Social categorization: cognitions, values, and groups. *Social cognition*. (pp. 113–140). New York: Academic Press.

Taylor, J. R. (2003). *Linguistic Categorization*. [3rd ed.]. OUP-N.Y. 328.

The Metaphysics of Aristotle. (1801). [transl. from the Greek by Th. Taylor]. London. URL: <https://catalog.hathitrust.org/Record/00859075>

Trautman, A. (2006). Einstein-Cartan theory. (pp. 189–195). *Encyclopedia of Mathematical Physics*. Elsevier. 2.

Tummers, J., Speelman, D., Geeraerts, D. (2013). *Lectal conditioning of lexical collocations*. Conference Paper. URL: http://wwwling.arts.kuleuven.be/qlvl/prints/Tummers_Speelman_Geeraerts_2013a_bs_lectal_conditioning.pdf.

Turner, J., Tajfel, H. (1982). *Towards a cognitive redefinition of the social group Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press. URL:

[https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2192583](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2192583)

Vainorenien, I. P. (2018). Collocations with “Effect” in English and in Ukrainian: common and specific. Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning: [зб. наук. статей Восьмої міжнародної конференції / за ред. Л. Сельмістрайтиса], (Вільнюс, 3-4 травня, 2018). (pp. 95 – 101). Lithuanian University of Educational Sciences.

Vainorenien, I. P.; Lemish, Nataliya Ye. (2020) Multidisciplinary Aspects of Causality As of an Ontological and Epistemological Category. (pp. 305–314). Journal of History Culture and Art Research / Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. 2020. Vol. 9. No. 1.

Weisgerber, L. (1953). Vom Weltbild der deutschen Sprache. *Die inhaltbezogene Grammatik*. Düsseldorf: Schwann. 267.

Wierzbicka, A. (1996). *Semantic primes and universals*. Oxford: Oxford University Press. 512.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

БАРС: *Большой англо-русский словарь* (1979). [под общ. рук. И. Р. Гальперина]. [3-е изд., стер.]. Т. 1: А – Л. Москва: Русский язык. 864.

ВТССУМ: *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (2005). [В.Т. Бусел ред.]. Київ: Ірпінь: Перун. 1440.

ВУАС: Попов, Є. Ф., Балла, М. І. (2007). *Великий українсько-англійський словник*. [5-те стер.]. Київ: Чумацький Шлях. 704.

ГСУМ: Грінченко, Б. (1907–1909). *Словник української мови*. Київ: Т. I – IV. 616.

ЕССУМ: *Етимологічно-семантичний словник української мови*. (1982). (Митрополит Іларіон (за ред. Юрія Мулика-Луцика)). Том II. Е – П. Вінніпег: Волинь. 400.

ЕСУМ: *Етимологічний словник української мови: у 7 т.* (1982–2012). Уклад. О. С. Мельничук та ін. К.: Наукова думка, 1982. Т. 1: А–Г. 634 с.; 1985. Т. 2 : Д–Копці. 573 с.; 1989. Т. 3 : Кора–М. 553 с.; 2003. Т. 4: Н–П. 657 с.; 2006. Т. 5 : Р–Т. 705 с.; 2012. Т. 6 : У–Я. 569.

ЛЭС: *Лингвистический энциклопедический словарь.* (1990). [ред. В. Н. Ярцева]. Москва: Советская энциклопедия. 685.

НАУС: Балла, М. І. *Новий англо-український словник.* (2008). [5-те стер. вид.]. Київ: Чумацький Шлях.

Немов: *Немов, Р. Психология.* URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/nemov1/12.php

ПС: *Психологический словарь.* URL: http://www.psychologist.ru/dictionary_of_terms/

СПТ: *Словарь психологических терминов* (Белогурова Елена). URL: <http://www.belogurova.ru/glossary?letter=26&word=3167>

СУМ XVI – першої половини XVII ст.: *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-ми вип.* (2002). Відп. ред. Д. Гринчишин. Вип. 9. (Дѣдичь — Закрите). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 256.

Словник UA: *Словник UA* (портал української мови та культури). URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=реалізація>.

Словник УКРЛІТ.ORG: *Словник УКРЛІТ.ORG* (публічний електронний словник української мови). URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/реалізація>.

СРЯ: Ожегов, С. И. *Словарь русского языка* (ред. Н. Ю. Шведовой) (!990).[22-е изд., стер.]. Москва: Рус. яз. 601.

ССУМ: *Словник синонімів української мови* (2007). Полюга, Л. М. К.: Довіра. 477.

СУМ: *Словник української мови: в 11 т.* (1970-1980). [ред. кол.: І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.]. Київ: Наукова думка, (1970). Т. 2 : Г–Ж. 550.

ФЕС: *Філософський енциклопедичний словник* (2002). / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI. 742.

ФС: *Философский словарь* (2001). / под ред. И. Т. Фролова. [7-ое изд., перераб., доп.]. Москва: Республика. 719.

ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд.* (1996). Вып. 23 (*narodъnъjъ – *navijakъ). Москва: Наука. 239.

Ющук: Ющук, І.П. *Словник української мови VI століття*, (2017). Київ: Київський міжнародний університет. 352.

BBI: *The BBI Combinatory Dictionary of English..* URL: <https://benjamins.com/#catalog/books/z.bbi/main>.

CD: *Cambridge Dictionary.* URL: <https://dictionary.cambridge.org/reflection>.

CED: *Collins English Dictionary.* (2011). [6th ed.]. Glasgow: HarperCollins Publishers. 2340.

DC: *Dictionary.com.* URL: <https://www.dictionary.com/browse/reflection>.

EDLOIL: *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages.* (2008). M. de Vaan. Leiden-Boston: Brill. Vol. 7. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series). 825.

LDCE: *Longman Dictionary of Contemporary English* (2012). [7th ed.]. Edinburgh: Pearson Education Limited. 291.

MacD: *Macmillan Dictionary.* URL: <https://www.macmillandictionary.com/>

MWD: *Merriam-Webster Dictionary.* URL: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/effect>

NWDTEL: *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language* (1993). Doris L. Lechner (Ed.). Danbury, CT: Lexicon Publications, Inc. 894.

OALDCE: Hornby, A. S. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. [7th ed.]. Oxford University Press. 1552.

OCD: *Oxford Collocation Dictionary*. URL: <https://www.freecollocation.com/search?word=effect>

OED: *Online Etymology Dictionary*. URL: https://www.etymonline.com/word/effect#etymonline_v_1015

SOEDHP: *The Shorter Oxford English dictionary on Historical Principles* (1956). Prep. by William Little, H. W. Fowler, J. Coulson; rev.& ed. by C. T. Onions. [3rd ed.]. rev. with addenda. Oxford at the Clarendon Press: Oxford University Press. 1956. 2515.

TC: *Thesaurus.com*. URL: <https://www.thesaurus.com>.

VT: *The Visual Thesaurus*. URL: <https://www.visualthesaurus.com>

WD: *Wordreference Dictionary*. URL: <https://www.wordreference.com/definition/effect>

WEC: *Wordrefence English Collocations*. URL: <https://www.wordreference.com/EnglishCollocations/effect>

WO: *Word Origin*. URL: <http://dictionary.reference.com>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бойчик, І. М. (2016). *Економіка підприємства*: підручник. Київ: Кондор-Видавництво. 378.

ЕС: *Економічний словник*. (2006). / за ред. Й. С. Завадського, Т. В. Осовської, О. О. Юшкевич. Київ: Кондор. 355.

КУМ: *Корпус української мови MOVA.info* лінгвістичний портал, 2003–2018. URL: <http://www.MOVA.info>.

Основи економічної теорії: підручник. (2008). / за ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право. 448.

ПС: *Психологічний словник*. (2007). [авт.-укл. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко]. Міністерство освіти і науки України. 336.

Рибалка, В. В. (2016). *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник*. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені І. Франка. 424.

BNC: *British National Corpus*. University of Oxford, (2001). [2nd ed.]. URL: <http://corpus.byu.edu/bnc/>

Strickland, B. R. (2001). *The Gale Encyclopedia of Psychology*. New York: Gale Group. 701.

The Princeton Encyclopedia of the World Economy (2009). Editors in chief Kenneth A. Reinert, Ramkishen S. Rajan. Princeton and Oxford: Princeton University Press. 1246.

ДОДАТКИ

Додаток А**А.1. Словотвірне гніздо з вершиною *effect* в англійській мові**

вершина	I парадигма	II парадигма	III парадигма
<i>effect</i>	<i>effective</i>	<i>effectiveness</i>	<i>ineffectiveness</i>
		<i>ineffective</i>	<i>ineffectively</i>
		<i>effectively</i>	
	<i>effectible</i>	<i>ineffectible</i>	
	<i>effectual</i>	<i>ineffectual</i>	<i>ineffectually</i>
		<i>effectually</i>	
		<i>effectuality</i>	
	<i>effectuate</i>	<i>effectuation</i>	
	<i>effector</i>	<i>effectrix</i>	
	<i>effector</i>		
	<i>effection</i>		
	<i>effecting</i>		
	<i>effected</i>		
	<i>effectless</i>		
<i>after-effect</i>			
<i>by-effect</i>			

А.2. Словотвірне гніздо з вершиною *ефект* в українській мові

вершина	I парадигма	II парадигма	III парадигма	IV парадигма
<i>ефект</i>	<i>ефектний</i>	<i>ефективний</i>	<i>неефективний</i>	<i>неефективність</i>
			<i>ефективно</i>	
			<i>ефективність</i>	
		<i>ефектніший</i>	<i>ефективніший</i>	<i>найефективніший</i>
		<i>ефектно</i>		
	<i>неефектний</i>			
<i>ефектор</i>	<i>ефекторний</i>			

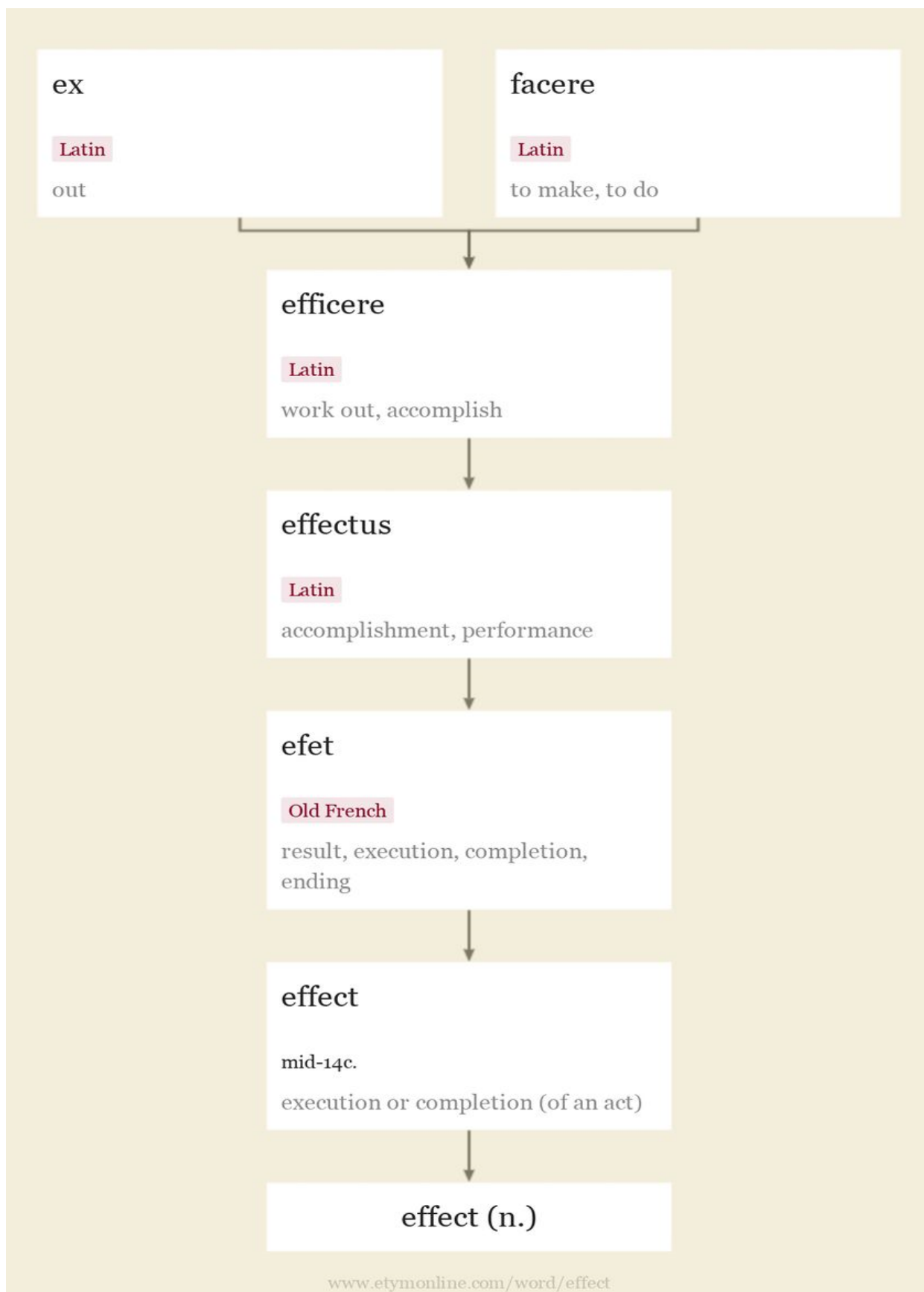
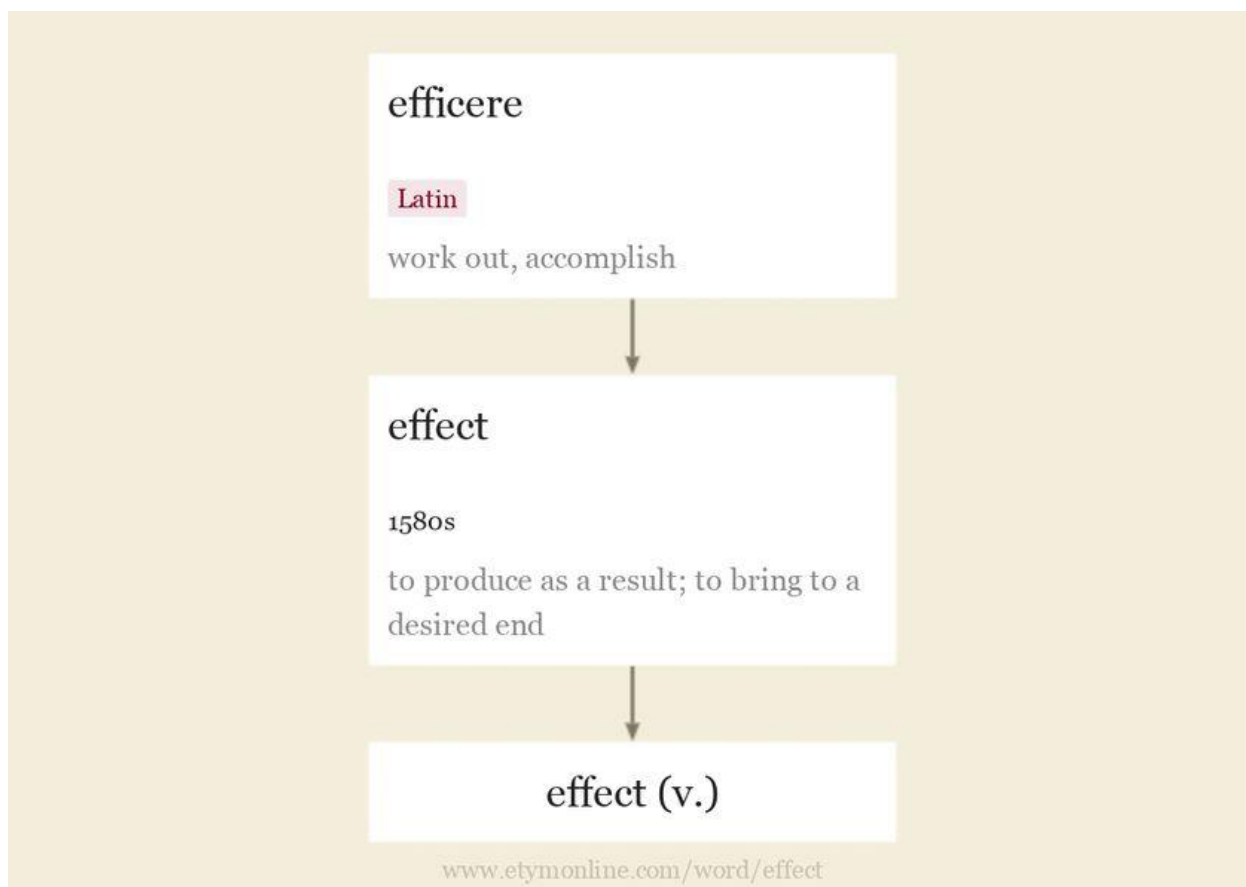
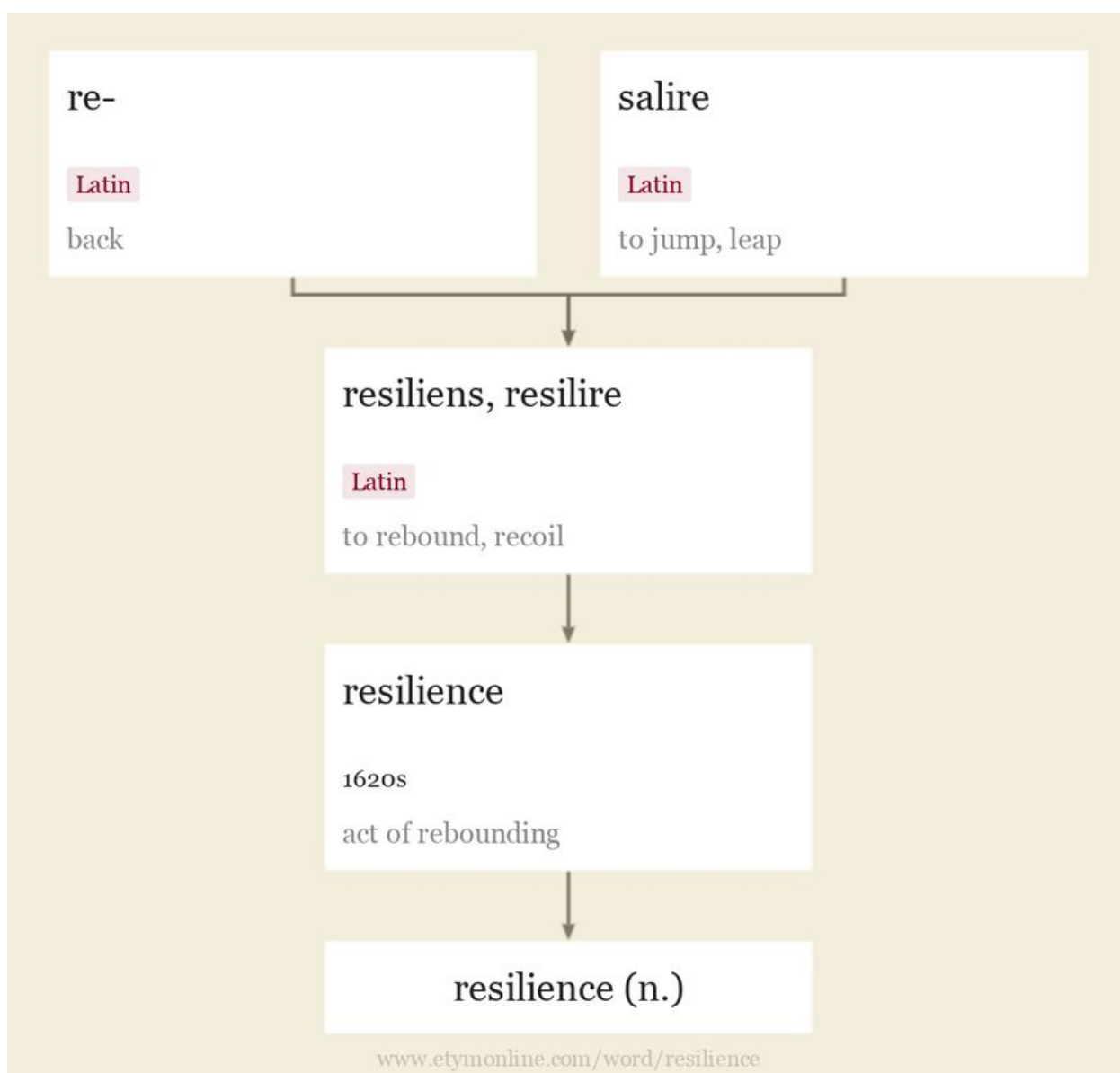

Схема Б.1 Походження англійського іменника *effect* (за даними онлайн словника Etymonline)

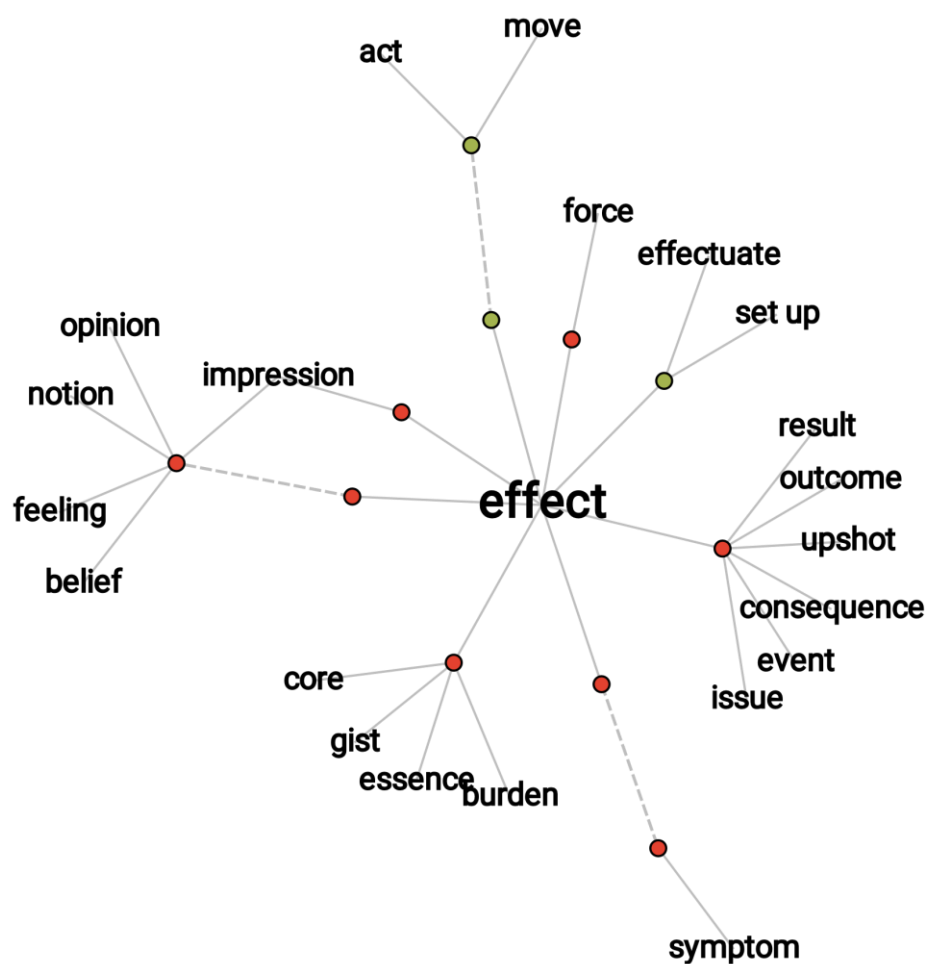
Схема Б.2. Походження англійського дієслова *effect* (за даними онлайн словника Etymonline)

Схема Б.3. Походження англійського іменника *result* (за даними онлайн словника Etymonline)

effect

NOUNS

- effect, issue, event, consequence, outcome, upshot, result

Рис. В.1 Карта лексеми *effect* (за даними The Visual Thesaurus)

result

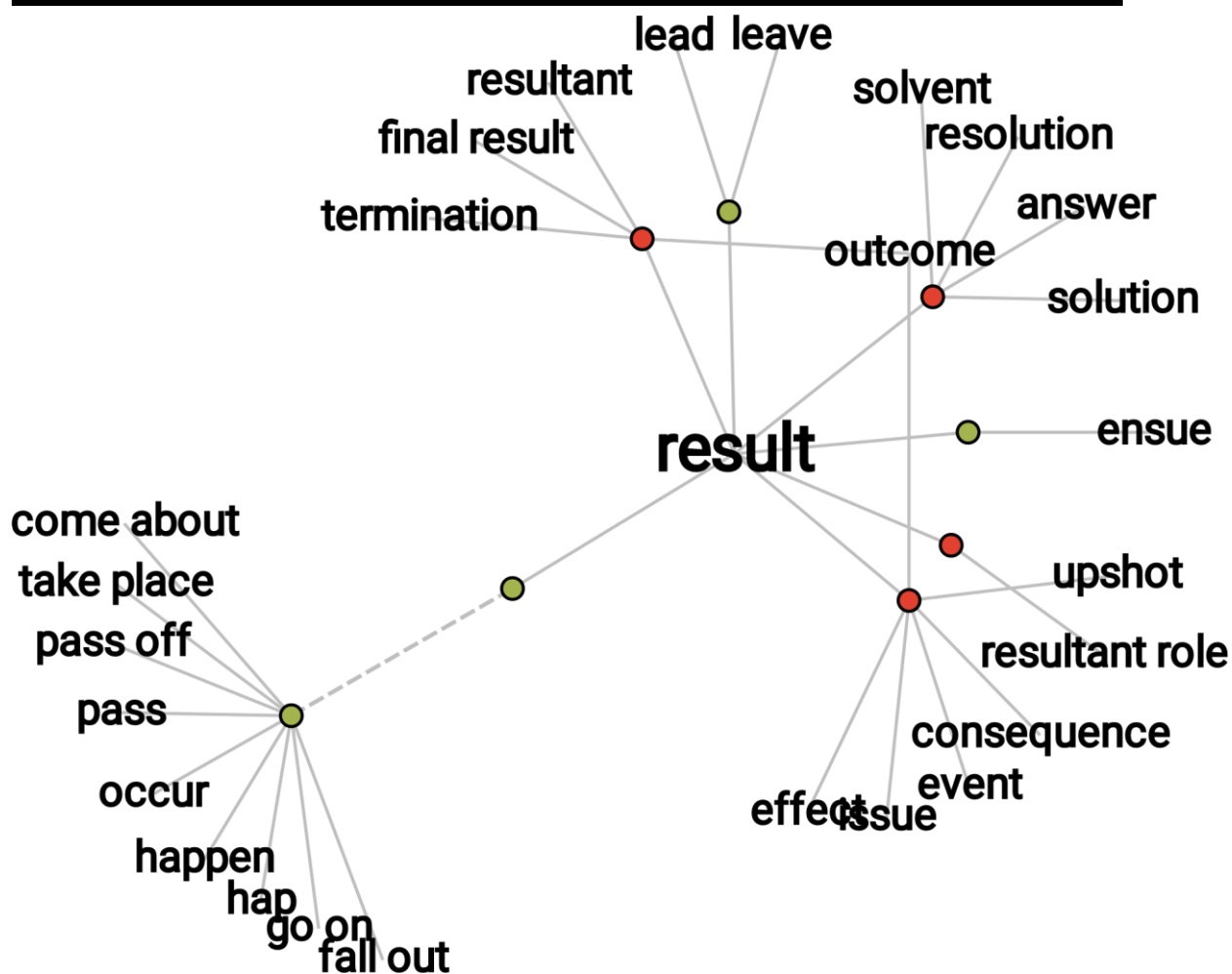
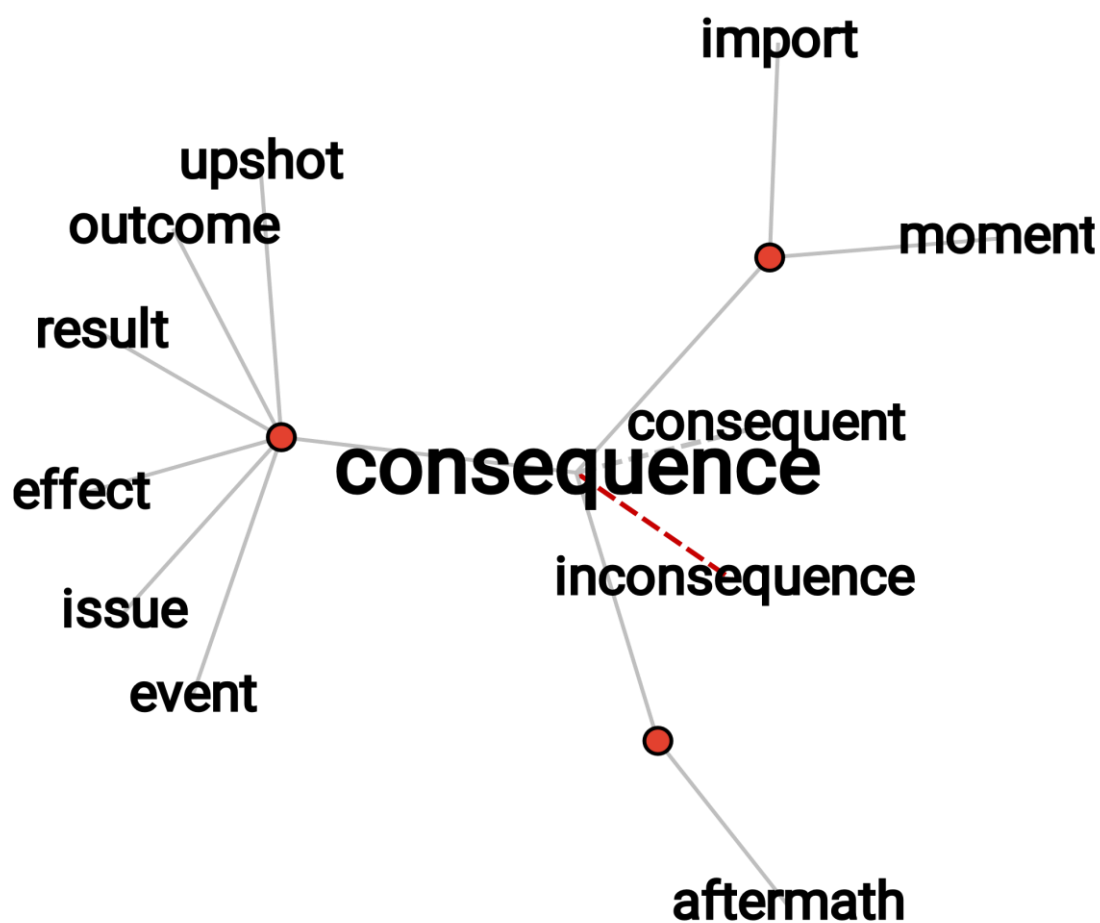

Рис. В.2. Карта лексеми *result* (за даними The Visual Thesaurus)

consequence

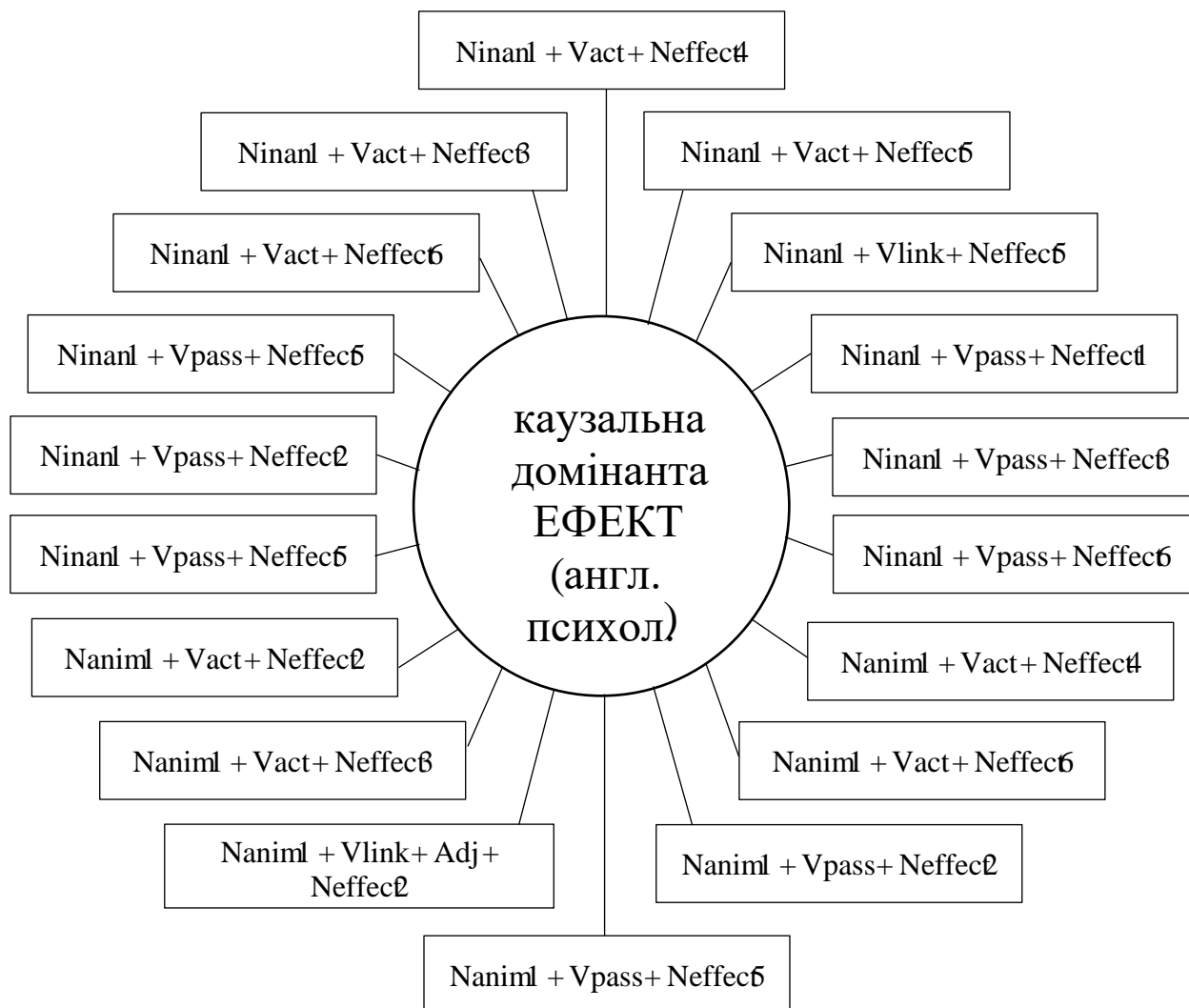

NOUNS

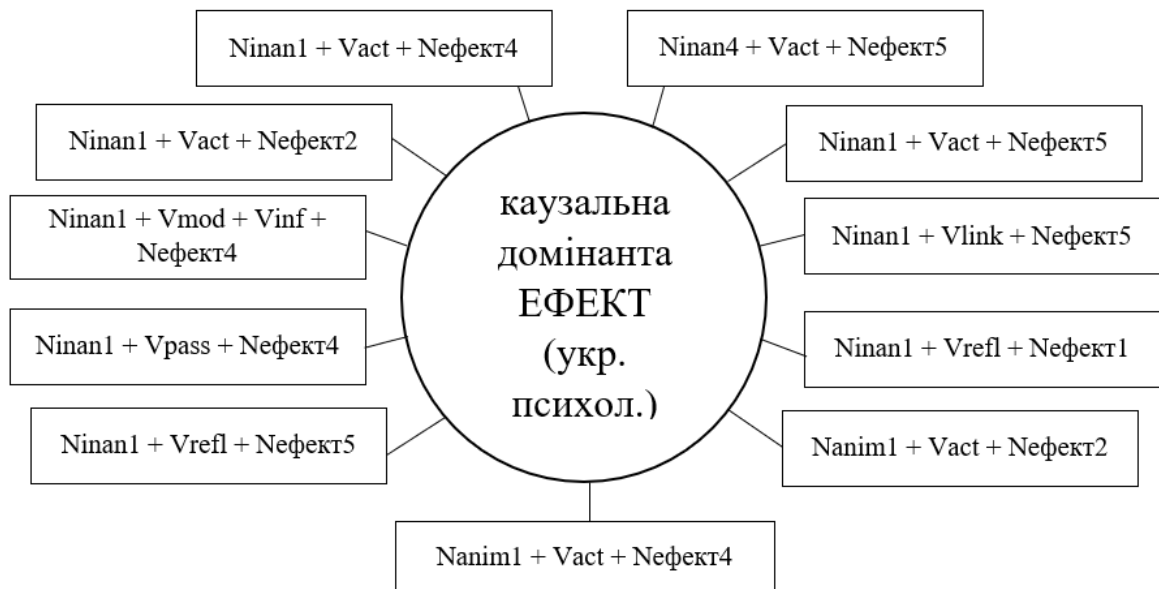
- effect, issue, event, consequence, outcome, upshot, result

Рис. В.3. Карта лексеми *consequence* (за даними The Visual Thesaurus)

**Г.1. Диференційні структурні схеми (18)
реалізації пропозиційно-змістової складової КД *EFFECT*
в англомовних текстах психологічного спрямування**

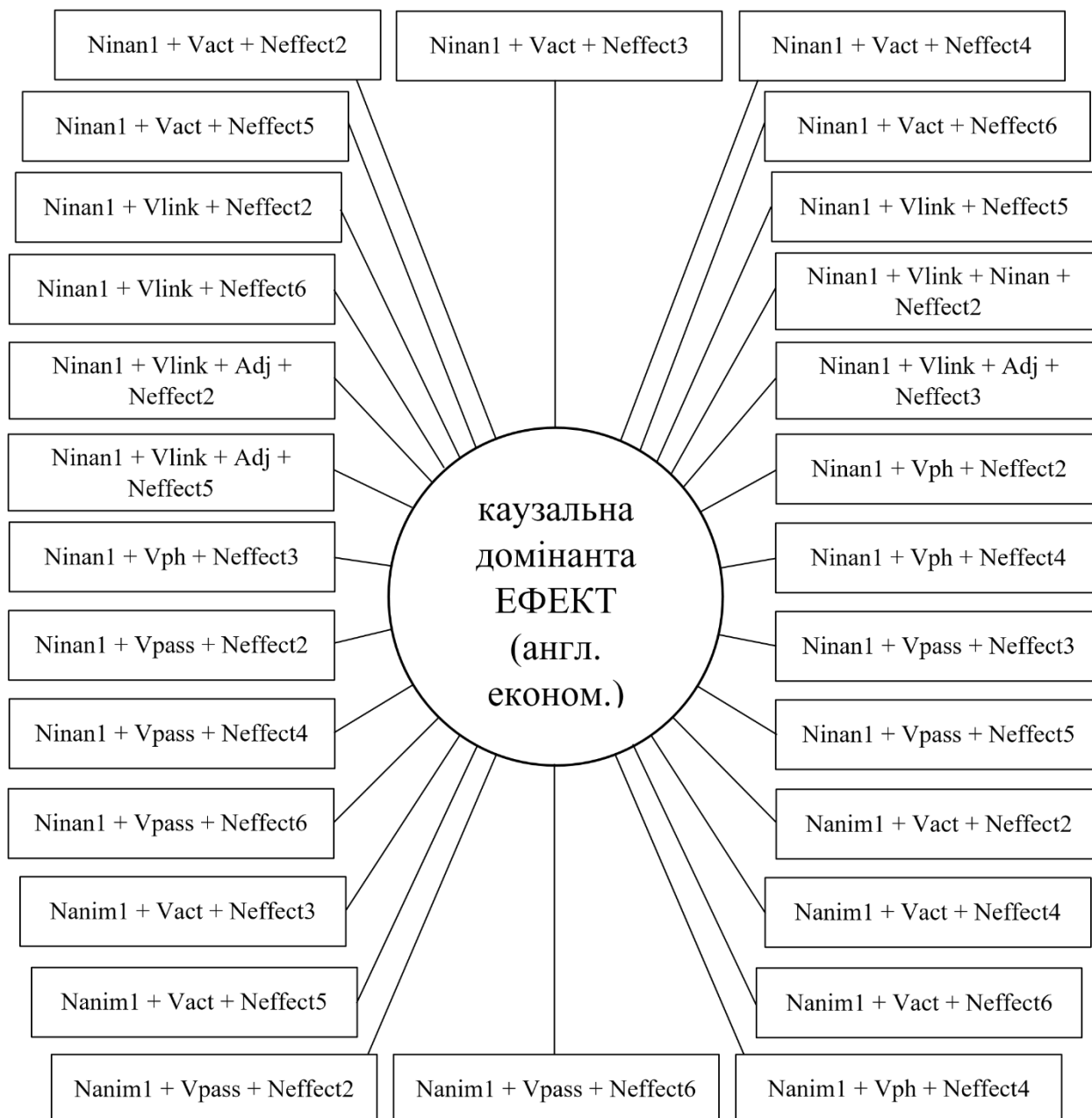
**Г.2. Диференційні структурні схеми (11)
реалізації пропозиційно-змістової складової КД ЕФЕКТ
в українськомовних текстах психологічного спрямування**

**Г.3. Спільні (9) та характерні (19 / 4) варіанти СКК,
що об'єктивують КД *EFFECT* / *ЕФЕКТ*
в англійських та українськомовних текстах
психологічного спрямування**

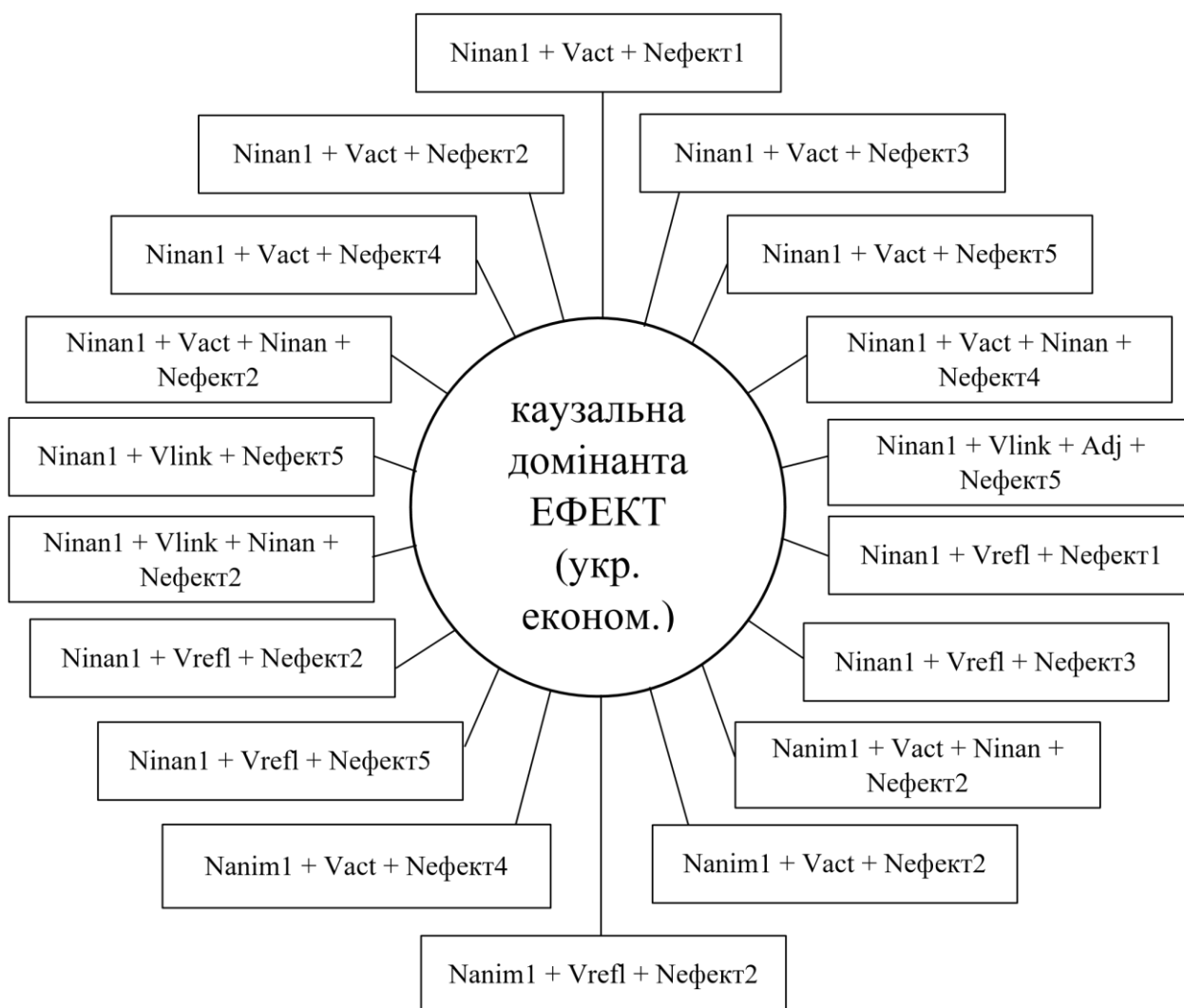

**Д.1. Диференційні структурні схеми (28)
реалізації пропозиційно-змістової складової КД *EFFECT*
в англomовних текстах економічного спрямування**

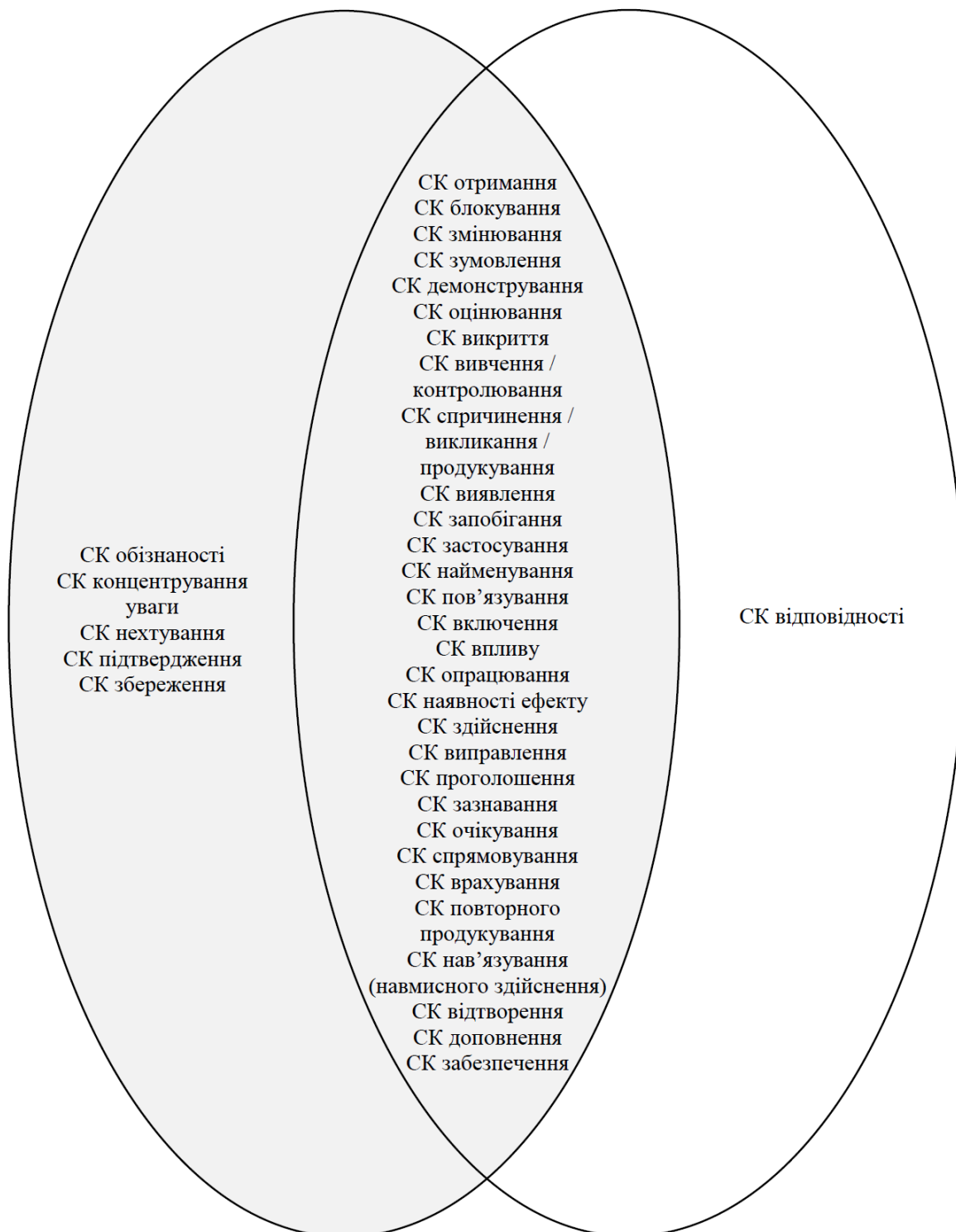

**Д.2. Диференційні структурні схеми (18)
реалізації пропозиційно-змістової складової КД ЕФЕКТ
в українськомовних текстах економічного спрямування**

**Д.3. Спільні (30) та характерні (5 / 1) варіанти СКК,
що об'єктивують КД ЕФФЕСТ / ЕФЕКТ
в англійських та українськомовних текстах
економічного спрямування**

Додаток Е

**Е.1. Наявність лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect*, *result* і *consequence*
у підкорпусі наукових текстів ВНС, за типами**

№	Назва типу	<i>effect</i>	<i>result</i>	<i>consequence</i>
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	+	+	+
2	за вказівкою на узагальненість	+	+	+
3	за вказівкою на спрямованість	+	+	+
4	за вказівкою на результативність	+	+	+
5	за різновидом впливу	+	+	+
6	за ступенем впливу	+	+	+
7	за ступенем означеності	+	+	+
8	за ступенем достовірності	+	+	-
9	за ступенем задіяності	+	+	+
10	за тривалістю	+	+	+
11	за ступенем сприйняття	+	+	+
12	за вказівкою на джерело	+	+	-
13	за розміром	+	+	+

14	за ступенем значущості	+	+	+
15	за різновидом локації	+	+	+
16	за ступенем необхідності	+	+	+
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	+	+	+
18	за ступенем очікування / передбачуваності	+	+	+
19	за ступенем контрольованості	+	+	+
20	за ступенем посередництва	+	+	+
21	за порядком слідування	+	+	+
22	за ступенем можливості	+	+	+
23	за частотністю	+	+	+
24	за вказівкою на стадію розвитку	+	+	+
25	за приналежністю	+	+	-
	Усього:	25	25	22

**Е.2. Реєстр атрибутивних вербалізаторів у складі колокацій [Attr + N_{effect} / N_{result} / N_{consequence}]
за типами ефекту (на основі BNC)**

№	ТИПИ	effect	result	consequence
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	aesthetic (4) artistic (3) biological (4) chemical (5) comic (6) commercial (5) cosmetic (4) demographic (4) economic (13) electromagnetic (3) environmental (4) financial (11) inflationary (6) instrumental (2) legal (50) legislative (5) literary (4) marbled (12 – cosmetic industry) osmotic (4) phenotypic (8) photoelectric (6) political (10) psychological (19) real-balance (21 – in macroeconomy Pigou effect) red (5) semantic (5)	2n-bit acoustic-phonetic aesthetic angiographic architectural biological capitalist carboniferous chemical chromosomal civil cosmetic (3) economic (2) electoral (3) financial (3) freshwater (in ecology) glycosylated industrialized larval legal (3) marketable Martin-esque musical (3) n-bit (2) nuclear numeric numerical official (2)	constitutional economic environmental legal (2) literary mathematical morphological (2) osmotic pleiotropic political (8) psychic semantic social (4) societal syntactic

		<p>social (7) sociological (2) statistical (5) statutory (4) stylistic (11) technical (5) testamentary (2) trickle-down (3 - marketing) word-superiority (10 – cognitive psychology)</p>	<p>poetic political (2) professional (5) public Ricardian (hypothesis in economics) rigueur (philosophy, society) scientific social (2) syntactic unofficial</p>	
2	за вказівкою на узагальненість	<p>average (6) disproportionate (7) disproportionately (3) formative (4) full (61) fullest (3) general (55) harmonic (5) normal (3) overall (151) patterning (3) peculiar (4) practical (65) profound (128) qualitative (3) sophisticated (3) special (21) specific (23) standard (5) structural (4) systematic (3) systemic (4)</p>	<p>abnormal artificial automatic (3) available average balanced casual classic common (6) full general (21) harmonic human idiosyncratic mere (2) nontrivial normal (3) norm-referenced odd (4) optimum (4) overall (43) patchy</p>	<p>analytical automatic (3) classic common general (3) human mere normal (3) profound simple (3) specific trivial twofold (2) usual (2)</p>

		<p>textured (7) total (27) uniform (3) unusual (3) usual (16) variegated (2) whole (38) whole-school (2)</p>	<p>proportionate (2) qualitative (2) representative (3) simple (2) sophisticated special specific (2) standard (2) typical (5) uncommon (2) universal (2) unusual usual (5)</p>	
3	за вказівкою на спрямованість	<p>disciplinary (6) ideological (5) inspirational (4) ironic (4) mechanical (4) mental (5) mood-altering (6) moral (3) motivating (6) physical (10) physiological (4) retrospective (13) salutary (7) selective (7) used (9) useful (5) vivo (2) welcome (2)</p>	<p>anti-clockwise communicative demographic disciplinary experimental (2) functional (3) group-theoretic helpless hygienic ideological ironic lopsided lop-sided mental (2) one-way panegyric physical (2) physiological practical (9) student-module</p>	<p>empirical epistemological informational intellectual intra-language ironic operational payable physical (5) physiological practical (9) procedural rational uniform useful welcome</p>

			theoretical (3) unhelpful useful (4) well-aimed	
4	за вказівкою на результативність	acquired (5) alienating (3) amazing (4) anti-infarct (3) antithrombotic (5) antiviral (3) anti-viral (3) beneficial (90) braking (5) calming (16) carcinogenic (4) catastrophic (10) chilling (8) civilising (3) confounding (4) contraceptive (3) contractionary (3) cooling (17) corrosive (9) crippling (6) curative (3) damaging (46) dampening (4) deadly (3) debilitating (8) decorative (10) defamiliarizing (3) deleterious (33) demoralising (3)	afraid alarming amazing (3) amended, beneficial (3) complicating contractual (2) corrected (2) degenerative devastating (5) dire (3) disappointing (14) disastrous (2) dismal dramatic (2) effective (3) eventual (7) flattering forgiving harmless impressive (4) improved (4) intriguing ominous (2) pathological pleasing (3) pleasurable (2) satisfying (3) side-stepping'can	cancerous dangerous detrimental disastrous (4) disturbing (2) dramatic (2) embarrassing eventual harmful (2) inexorable punitive regrettable (2) rewarding shattering startling surprising tiresome tragic (2)

	<p>demoralizing (4) depressant (3) depressing (13) destabilising (11) destructive (10) detrimental (69) devastating (99) dire (3) disastrous (28) disruptive (6) distorting (11) distressing (3) disturbing (7) dramatic (117) eerie (3) erosive (5) eventual (3) fatal (3) freezing (3) gravitational (13) harmful (17) healing (10) healthy (3) hypnotic (9) hypotensive (4) impressive (6) improving (3) inflammatory (2) inhibiting (5) inhibitory (36) injurious (2) lethal (3) liberating (7)</p>	<p>sorry staggering startling striking (6) stunning successful (10) surprising (7) tragic (2) winning</p>	
--	---	---	--

	<p> limiting (5) overshadowing (6) pathogenic (10) percussive (4) pernicious (4) postsynaptic (3) protective (45) reinforcing (3) relaxing (6) resulting (5) retarding (3) satiating (3) shattering (3) sheltering (3) shock-absorber (5) sobering (7) softening (6) soothing (12) soporific (3) stabilising (9) stabilizing (4) startling (6) stifling (2) stimulant (5) stimulating (8) stimulative (2) stimulatory (22) striking (6) stunning (13) successful (2) terrible (6) therapeutic (22) thermic (3) </p>		
--	---	--	--

		<p>toxic (10) tragic (6) traumatic (15) unifying (4) unnerving (2) unsettling (10) vasoconstrictive (2) vitiating (2) warming (5) weakening (4) work-disincentive (2)</p>		
5	за різновидом впливу	<p>acoustic (3) benign (3) combined (56) emotive (3) equal (4) equivalent (20) hydrophobic (3) pervasive (6) piezo-electric effect (3) quadraphonic (4) redistributive (3) silvery (2) similar (99) sparkly (2) spinning (2) spiral (2) split (2) synergistic (13) tiered (2) very (4) vibrant (2) vocal (3)</p>	<p>combined (4) equivalent (2) familiar (2) fractional-order hurling identical (3) jagged lent lumpy mixed pelleted pincurled reflex replacive similar (40) thermal tissue-typing transient volatile</p>	<p>equal pregnant</p>

6	за ступенем впливу	acute (4) decisive (11) deep (5) delicate (6) double (11) drastic (11) dual (5) harsh (3) intense (3) irreversible (2) lighter (3) limited (20) mass (3) massive (6) mellow (3) modest (3) neutral (7) restrictive (6) rich (4) severe (6) slight (8) slightest (9) soft (3) spiky (2) strong (20) stronger (4) strongest (4) subtle (7) tousled (2) weak (7) white (3)	decisive (5) harsh (2) indecisive (3) liberal lighter non-zero null (7) quieter radical severe (2) strong stronger thumping weaker	irrecoverable (2) limited slight strict subtle warmer
7	за ступенем означеності	certain (6) definite (7)	approximate (2) certain (4)	certain (3) defined

		<p>exact (3) given (5) particular (16) precise (7) sure (3) uncertain (2)</p>	<p>concrete (3) definite (4) definitive detachable exact (3) given (2) identifiable individual neater (2) particular (11) precise (4) round (2) rounding separate sure</p>	<p>dubious given partial (2) particular (4)</p>
8	за ступенем достовірності	<p>convincing (3) incredible (3) persuasive (3) spurious (2) true (9)</p>	<p>argumentative calibrated clinical convincing (2) creditable (2) incredible inequitable liable (4) plausible (2) spurious (2) true (2) unfair valid</p>	-
9	за ступенем задіяності	<p>binding (9) clinical (4) concerned (4) dependent (3) interacting (2)</p>	<p>binding (2) busy comparable congenial corresponding</p>	<p>busy correlated (2) false inseparable related (4)</p>

		<p>pertinent (7) proper (6) reactive (3) so-called (6) suitable (2)</p>	<p>exclusive false inc. (2) inter-related no-kill non-binding relative</p>	<p>symptomatic</p>
10	за тривалістю	<p>consistent (3) extended (3) lasting (30) long (8) long-lasting (3) long-term (27) short-term (10)</p>	<p>consistent lasting long longer longer-lasting long-lasting (2) long-term (2)</p>	<p>consistent (3) durable lasting long (3) longer-term (2) long-term (2) perpetual</p>
11	за ступенем сприйняття	<p>apparent (18) detectable (5) discernible (7) expressive (8) latent (19) marked (38) notable (4) noticeable (13) observed (9) perceived (4) perceptible (3) perceptual (3) pronounced (3) rhetorical (4) sizeable (2) spectacular (7) tangible (2) telling (4) unacceptable (3)</p>	<p>acceptable (7) ambiguous apparent (3) insensible invisible looking notable observed (3) present (3) printed published (2) rhetorical spectacular tangible (2) tolerable unacceptable unclear unconscious unequivocal</p>	<p>accepted discernible explicit notable unremarked</p>

		unconscious (3) visible (10) visual (19)	visible (3) visual (3)	
12	за вказівкою на джерело	genuine (3) original (19)	British, Danish (4) European, genuine German (2) original (2) Scottish (2) Spanish, Swiss	-
13	за розміром	3-D (3) big (12) bigger (4) biggest (4) bivariate (5) broad (7) dimensional (3) enhanced (10) enormous (6) expansionary (6) great (87) greater (48) greatest (32) higher (3) increasing (6) large (21) larger (4) largest (3) lesser (3) little (22) maximal (11)	bottom bottom-line great (9) greatest (2) high higher highest (2) large (2) largest low lower (2) maximum oversize thick thin tremendous widening	great (12) greater (4) greatest high immense little (41) measurable scant small (2)

		<p>maximum (59) measurable (9) minimal (7) narrowing (4) numbing (4) runaway (5) sloping (3) small (33) smaller (9) three-dimensional (8) tremendous (6) utmost (2) wider (3)</p>		
14	за ступенем значущості	<p>appreciable (7) central (3) chief (5) considerable (37) critical (3) crucial (6) dominant (7) exaggerated (3) extraordinary (8) far-reaching (6) fundamental (4) important (63) insignificant (5) knock-on (96) main (69) major (48) minor (5) negligible (9) powerful (52) primary (6)</p>	<p>central chief (3) crucial (2) extraordinary (3) fundamental important (23) key (9) main (12) major (4) meaningful numerous outstanding (3) powerful (2) principal (2) respectable secondary (2) sensational serious (4) significant (13) substantial (3)</p>	<p>chief considerable costly crucial (3) far-reaching fundamental (2) grave important (33) main (7) major (18) minor (3) secondary (6) serious (7) significant (4) substantial substantive vital (2)</p>

		principal (8) radical (5) secondary (11) serious (44) significant (157) substantial (24) trophic (22) valuable (4) vast (3) vital (2)	underlying valuable (2) vital (2)	
15	за різновидом локації	external (4) extraterritorial (3) global (4) international (12) local (13) spatial (2) tropic (3) widespread (2)	local (6) local-election local-government national (7) outer-ring	external global local
16	за ступенем необхідності	necessary (8) required (6)	necessary (3) required (7) unnecessary	necessary (22)
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	attractive (7) bad (24) beautiful (3) best (56) better (20) clear (12) curious (4) emotional (14) excellent (10) favourable (5) fine (7) freak (3)	absurd (3) accurate (3) amusing appealing astounding awful bad (11) bald bare best (30) better (22) clear (3)	absurd attractive (2) aversive bad bitter clear curious (2) fascinating fortuitous (2) happy incompetent interesting (6)

	<p> good (133) ill (7) interesting (19) lovely (9) magical (13) marvellous (4) miraculous (4) nasty (4) negative (53) net (93) odd (8) pleasant (4) poor (3) positive (86) pure (3) remarkable (14) right (8) splendid (3) strange (10) unfortunate (11) untoward (2) weird (2) wonderful (4) worse (4) wrong (2) </p>	<p> clearer comparative competent correct (8) curious decent (3) delightful deplorable excellent (17) exciting fair (18) fairer fairest (2) fairish fantastic fascinating favourable (4) fine finest (2) fortuitous freak (4) gleaming glossy good (75) happy (5) ideal (3) inconvenient incorrect (2) interesting (9) just (3) lousy ludicrous marvelous </p>	<p> ludicrous negative (3) net odd oddest positive (2) remarkable ridiculous sad sceptical (2) unappealing uncomfortable unfortunate (7) unpleasant worst </p>
--	--	--	--

			<p>miraculous miserable (2) negative (21) negligent net (97) nonsensical odd (4) perfect (2) picturesque pleased poor (8) positive (58) pure reasonable (6) remarkable (7) ridiculous right (20) saddest satisfactory (15) sensible smooth (2) smoother (2) squalid strange (2) unfortunate (10) unjust unlucky unpleasant unreasonable (3) unsatisfactory (2) unsuccessful wonderful (2) worse (2)</p>	
--	--	--	---	--

			worst (16) wrong (3)	
18	за ступенем очікування / передбачуваності	additional (11) additive (8) adverse (162) anomalous (3) anticipated (4) contrary (5) different (31) differential (10) distinctive (3) expected (3) extra (7) insidious (2) natural (19) obvious (24) opposite (101) other (9) paradoxical (4) perverse (3) predictable (4) reverse (17) unexpected (5)	aberrant adverse (2) anomalous (4) contra-intuitive contrary (2) controversial counterintuitive different (29) distinctive (2) evident (2) exceptional (2) exclusive expected (4) famous foreseeable (2) hoped-for illogical known natural (14) not-surprising obvious (6) opposite (7) other (7) overt paradoxical (3) perverse (3) predetermined predictable (6) predicted (2) putative reverse	added additional (2) counter-intuitive deformed different distinctive evident extra foreseeable natural (40) obvious (9) other (6) paradoxical (3) predictable (2) undoubted unexpected (4) unforeseen (3)

			skewed unexpected (8) unforeseen unknown unpredictable various	
19	за ступенем контрольованості	desired (110) determining (3) incidental (4) independent (18) inevitable (10) intended (25) moderate (3) optimum (3) random (3) regulatory (4) sufficient (5) unavoidable (2) undesirable (2) unwanted (2) varied (2) varying (2)	accidental (2) desirable (6) desired (38) flexible graded guarded incidental (3) inescapable inevitable (56) inexorable (2) intended invariable (2) planned random spontaneous undesirable unintended unplanned	desirable extreme inadvertent (2) incidental (2) ineluctable inescapable (2) inevitable (68) intended intentional (2) testable (2) unavoidable (3) undesirable undesired unintended (12) unintentional unplanned
20	за ступенем посередництва	direct (148) indirect (39)	direct (225) indirect (16) unmediated	direct (70) indirect (3) straightforward (2)
21	за порядком слідування	causal (19) causative (5) consequent (6) delayed (4) following (6) further (15)	above (3) close (4) closer closest earlier (2) following (12)	causal (5) further (28) historical (2) immediate (14) late (4) logical (27)

		<p>immediate (158) instant (3) instantaneous (2) late (5) later (3) simultaneous (2) slow (2) subsequent (4)</p>	<p>further (9) historic immediate (21) incoherent late (2) latest (3) logical (5) preliminary previous (7) recent (2) second-guess subsequent urgent year-end</p>	<p>remote (2) urgent</p>
22	за ступенем можливості	<p>able (8) actual (7) impossible (3) like (15) likely (34) only (24) possible (55) potent (10) potential (18) presumed (3) probable (5) real (42) realistic (8) sole (2) supposed (2) unable (5)</p>	<p>actual (11) bizarre (2) improbable likeliest (2) likely (108) only (17) possible (12) potential presumptive probable (7) real (2) sole (3) supposed unique (2) unlikely (9)</p>	<p>actual (2) alleged likely (7) only (7) possible (6) potential (2) probable (8) real (9) real-life sole unlikely</p>
23	за частотністю	<p>aggregate (6) constant (3) cumulative (119)</p>	<p>aggregated cumulative (7) frequent (2)</p>	<p>infrequent rare single</p>

		permanent (12) seasonal (6) single (3) snowballing (3) temporary (4)	occasional (2) one-off rare single (6) weekly	temporary
24	за вказівкою на стадію розвитку	basic (3) current (5) dynamic (5) final (15) finished (12) initial (12) live (3) living (3) marginal (7) new (4) novel (3) residual (6) stale (2) ultimate (7)	basic (4) complete conclusive current dynamic (2) early (5) evolutionary final (95) finished (13) firm full-year inconclusive (5) initial (3) living new (5) nine-month old postoperative pre-tax (2) revolutionary solid stable static ultimate (3) untreated	apprehended dying early evolutionary far-moved final ultimate (2)
25	за приналежністю	personal (3)	personal private	-

Е.3. Наявність лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *ефект, результат і наслідок* у підкорпусах публіцистичних та наукових текстів Корпусу української мови *Мова.info*, за типами

	Назва типу	ефект		результат		наслідок	
		публіцист	наукові	публіцист	наукові	публіцист	наукові
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	+	+	+	+	–	+
2	за вказівкою на узагальненість	+	+	+	+	–	+
3	за вказівкою на спрямованість	+	+	+	+	+	+
4	за вказівкою на результативність	+	+	+	+	+	+
5	за різновидом впливу	+	+	+	–	–	–
6	за ступенем впливу	+	+	+	+	–	–
7	за ступенем означеності	+	+	+	+	+	+
8	за ступенем достовірності	–	+	+	+	–	–
9	за ступенем задіяності	+	+	–	+	–	+
10	за тривалістю	+	–	+	–	–	–
11	за ступенем сприйняття	+	+	+	+	–	–
12	за вказівкою на джерело	–	–	–	–	–	–

13	за розміром	+	+	+	-	-	-
14	за ступенем значущості	+	+	+	+	+	+
15	за різновидом локації	-	+	-	-	-	-
16	за ступенем необхідності	-	+	+	+	-	+
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	+	+	+	+	+	+
18	за ступенем очікування / передбачуваності	+	+	+	+	+	+
19	за ступенем контрольованості	-	+	-	+	+	-
20	за ступенем посередництва	+	+	-	+	+	+
21	за порядком слідування	+	+	+	+	+	+
22	за ступенем можливості	+	+	+	+	+	+
23	за частотністю	+	+	+	+	+	+
24	за вказівкою на стадію розвитку	-	+	+	+	-	+
25	за приналежністю	+	+	+	+	+	+
	Усього:	19	23	20	20	12	16
		24		23		17	

Е.4. Реєстр атрибутивних вербалізаторів у складі колокацій [Attr + N_{ефект} / N_{результат} / N_{наслідок}], за типами ефекту (на основі Mova.info)

№	типи	ефект		результат		наслідок	
		публіцистичні	наукові	публіцистичні	наукові	публіцистичні	наукові
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	гуманітарний екологічний економічний (14) емоційний комерційний комічний публічний соціальний (2) соціально-економічний ціновий юридичний	бінауральний (2) біолокаційний (2) біосферний бюджетний військовий вчинковий (2) гала-ефект гальванотермо-магнітиний екологічний економічний (8) комічний комічно-сатиричний краєвий (2) лінгвостилістичний (2) магнітний мовленнєвий мовний науковий (2) політичний психокорекційний психологічний (2) рекреаційний соціальний (3)	політичний фінансовий (5)	виховний (9) економічний електоральний (2) навчальний (9) науковий психологічний (10) творчий феноменологічний фінансовий	-	правовий психологічний

			стилістичний (3) термогальвано- технічний				
2	за вказівкою на узагальненість	загальний примітивний своєрідний сукупний характерний	автоматичний добре відомий загальний (3) неповторний парадигмальний спільний сукупний	загальний (6) нетрадиційний	загальний (4) інтерпретаційний (2) кожний	-	інтерпретативни й простий
3	за вказівкою на спрямованість	антикорупційний (2) антикризовий	виховний (2) дослідницький (2) материнський організаційний післядійовий (4) польовий практичний (4) спеціально створений формотворчий	конструктивни й	корисний (3) пізнавальний практичний (2) предметний (4)	принциповий	структурний
4	за вказівкою на результативніс ть	лікувальний мобілізуєчий парниковий (5) ревальваційний розвивальний стимулюєчий стримуєчий терапевтичний (2) цілюєчий	dilutive effect (2) депресивний динамізуєчий (2) інгібіційний катартичний (2) катастрофічний мобілізуєчий мутагенний охолоджуєчий (2) парниковий (5) перлокутивний	дивовижний ефективний остаточний (29) отриманий переможний підсумковий (4) показовий провальний (2) рекордний (для ринку) срібний (4) успішний (2)	досягнутий катастрофічний кінцевий (37) одержаний (3) остаточний (4) отриманий (3) сприятливий	летальний	злочинний летальний (2)

			релаксаційний смертельний соціально корисний (2) стимулюючий сугестивний тепловий (2) терапевтичний (5)				
5	за різновидом впливу	імпульсивний маятниковий мультипліка- тивний подібний синергетичний (3)	анатропогенний багатосторонній (2) звуконасліду- вальний зовнішній масовий (8) синергетичний (2) схожий	аналогічний подібний (7)			
6	за ступенем впливу	дуже сильний дуже шкідливий максимальний (3) сильний	більш потужний найпотужніший нульовий (2) підвищений потужний	нульовий (2)	невідворотний (2)		
7	за ступенем означеності	певний саме цей такий той той самий цей частковий який (2)	згаданий певний (3) такий (2) той цей (7)	двоїстий індивідуальний конкретний (2) не той самий неоднозначний (18) особистий (3) певний такий (22) той (2) фіксований	деякий конкретний (6) окремий (2) певний (6) сам (4) своєрідний (7) такий (2) цей (8) який (4) якийсь (2) якійсь (2)	однозначний	конкретний певний (2) той (4)

				цей (10) який (21)			
8	за ступенем достовірності		переконувальний (2)	обнадійливий	правдоподібний		
9	за ступенем задіяності	так званий (3)	відповідний (2) конотаційний (3) присосовний притаманний так званий (3)		відповідний		відповідний
10	за тривалістю	довготривалий короткострокови й (2) короткочасний		короткочасний (3)			
11	за ступенем сприйняття	відчутний отриманий	виражений яскраво виражений відчутний експресивний (5) звуковий (3) національно маркований	номінальний (5) прийнятний	відомий усвідомлюваний уявний		
12	за вказівкою на джерело						
13	за розміром	дуже великий колосальний (2) менший (2) обмежений півтора разу менший	більший (4) великий вищий (2) найбільший (4) не менший обмежений	великий відсотковий найнижчий (2) нижчий (від очікуваного) низький (2) обмежений учетверо більший (16)			

14	за ступенем значущості	вагомий важливий головний побічний (2)	вагомий головний значний (3) значніший істотний побічний (2) серйозний	вагомий важливий головний (3) найбільш промовистий основний	головний (11) другорядний змістовний (2) найважливіший (2) основний (2) побічний (2) прикметний	важливий	(соціально) цінний
15	за різновидом локації		регіональний				
16	за ступенем необхідності		належний потрібний (2)	потрібний (2)	необхідний (2) потрібний (3)		неодмінний
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	дивний значно позитивніший найкращий (2) негативний (9) непоганий позитивний (12) чарівний	дивовижний добрий негативний (5) (надзвичайно) негативний позитивний (6) хороший (4) яскравий	благополучний (дуже) високий (46) вражаючий гарний (2) гірший (2) добрий захмарний, кращий (33) мізерний (2) найгірший (23) найкращий (20) негативний (4) непоганий (2) поганий позитивний (36) скромний слабкий (5) сумний	добрий ідентичний найгірший найкращий (4) негативний (7) неприємний позитивний (5) правильний (4) пристойний такий самий той самий (3)	негативний	негативний

				(достатньо) хороший (11) цінний чудовий (2)			
18	за ступенем очікування / передбачуваності	зворотний (2) зворотній інший (прямо) протилежний (3)	гарантований додатковий (4) зворотний (5) несподіваний протилежний	бажаний (15) інший (5) найбільш несподіваний не той (2) неочікуваний очікуваний (2) протилежний (2) такий же такий самий (2) чужий	бажаний (6) відмінний запланований інший (2) найбажаніший намічений небажаний очікуваний (6) прогнозований	інший (2) природний протилежний	бажаний інший передбачуваний
19	за ступенем контрольованості		нестримний оптимальний		неминучий (2)	неминучий	
20	за ступенем посередництва	безпосередній прямий	прямий (2)		прямий	прямий (3)	прямий
21	за порядком слідування	відкладений		1-й (5) 27-й 2-й 3-й (5) 45-й другий (6) закономірний (5) найближчий найшвидший	логічний найближчий наступний	закономірний (5) логічний (2) перший	закономірний (5) логічний (2)

				черговий четвертий третій (3)			
22	за ступенем можливості	потенційний реальний (5) унікальний	можливий (2)	імовірний реальний	гіпотетичний (2) єдиний (2) імовірний можливий реальний (10)	реальний	ймовірний
23	за частотністю	кумулятивний (4) один сезонний сумарний тимчасовий	кумулятивний (4) один (2) річний сумарний	один (15) сумарний	один (4)	один	один (2)
24	за вказівкою на стадію розвитку		еволюційний макроеволюційни й розвиваючий	досягнутий кінцевий (7) останній перший (3) поточний середній (2) фінальний	не застиглий новий (3) підсумковий статистичний (3)		частковий
25	за приналежністю	їхній його	їхній	її їх (3) їхній (2) його (7) свій (27) чий	її (10) їх його (10) свій	їх (3)	його

**Ж.1. Узагальнені кількісні показники вживання
повторюваних лівобічних атрибутивних колокацій
з лексемами *effect, result* і *consequence*
у підкорпусі наукових текстів
Британського національного корпусу BNC
за кожним типом, %**

№	Назва типу	Кількість повторюваних одиниць	%
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	355	3,79 %
2	за вказівкою на узагальненість	816	8,71 %
3	за вказівкою на спрямованість	172	1,84 %
4	за вказівкою на результативність	1202	12,83 %
5	за різновидом впливу	308	3,27 %
6	за ступенем впливу	226	2,41 %
7	за ступенем означеності	105	1,12 %
8	за ступенем достовірності	41	0,44 %
9	за ступенем задіяності	70	0,75 %
10	за тривалістю	106	1,13 %
11	за ступенем сприйняття	237	2,53 %
12	за вказівкою на джерело	37	0,39 %
13	за розміром	545	5,82 %
14	за ступенем значущості	910	9,71 %
15	за різновидом локації	62	0,66 %
16	за ступенем необхідності	47	0,50 %
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	1264	13,49 %

18	за ступенем очікування / передбачуваності	647	6,90 %
19	за ступенем контрольованості	419	4,47 %
20	за ступенем посередництва	504	5,38 %
21	за порядком слідування	396	4,23 %
22	за ступенем можливості	465	4,96 %
23	за частотністю	185	1,97 %
24	за вказівкою на стадію розвитку	247	2,64 %
25	за приналежністю	5	0,05 %
	Усього:	9371	100 %

**Ж.2. Узагальнені кількісні показники вживання
повторюваних лівобічних атрибутивних колокацій
з лексемами *ефект, результат і наслідок*
у підкорпусах публіцистичних та наукових текстів
Корпусу української мови Mova.info за кожним типом, %**

№	Назва типу	Кількість повторюваних одиниць	%
1	за вказівкою на певну сферу людської діяльності / галузь	111	8,83 %
2	за вказівкою на узагальненість	30	2,39 %
3	за вказівкою на спрямованість	33	2,63 %
4	за вказівкою на результативність	147	11,69 %
5	за різновидом впливу	31	2,47 %
6	за ступенем впливу	16	1,27 %
7	за ступенем означеності	158	12,57 %
8	за ступенем достовірності	4	0,32 %
9	за ступенем задіяності	15	1,19 %
10	за тривалістю	7	0,56 %
11	за ступенем сприйняття	23	1,83 %
12	за вказівкою на джерело	-	-
13	за розміром	44	3,50 %
14	за ступенем значущості	45	3,58 %
15	за різновидом локації	1	0,08 %
16	за ступенем необхідності	11	0,88 %
17	за типом оцінки (позитивна / негативна)	273	21,72 %
18	за ступенем очікування / передбачуваності	78	6,21 %
19	за ступенем контрольованості	5	0,39 %

20	за ступенем посередництва	9	0,72 %
21	за порядком слідування	50	3,98 %
22	за ступенем можливості	29	2,31 %
23	за частотністю	39	3,10 %
24	за вказівкою на стадію розвитку	28	2,23 %
25	за приналежністю	70	5,57 %
	Усього:	1257	100 %